

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Lenka Smítková

Karel hrabě Chotek – šlechtic na pomezí dvou epoch.

Carl Count of Chotek – the Aristokrat at the Turn of two Periods.

Praha 2013

Vedoucí práce: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Poděkování:

Především bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce, panu prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc. za pomoc, rady a informace, které mi poskytl při jejím zpracování. Dále bych chtěla poděkovat svým kolegům, jmenovitě Daně Váňové, Bc. Anežce Stříbrné, Bc. Matěji Měřičkovi a Mgr. Zuzaně Žďárské za pomoc při přepisu a překladu pasáží z francouzského jazyka.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. července 2013

.....

Lenka Smítková

Klíčová slova (česky):

Karel Chotek, šlechtic, hrabě, 19. století, purkrabí, místodržící, hospodářství, filantropismus.

Keywords (in English):

Charles Chotek, aristocrat, count, 19th century, burgrave, governor, economy, philanthropism.

Abstrakt (česky):

Tato diplomová práce si klade za cíl podat ucelený obraz významného českého aristokrata, úředníka a filantropa Karla Chotka v jeho životních rolích. Karel Chotek postupně zastával úřad zemského šéfa v Terstu, Innsbrucku a Praze. Období jeho správy je v Českých zemích charakterizováno velkým rozvojem hospodářství a sociálních institucí. Diplomová práce je rozdělena do dvou velkých částí, první tvoří samotná studie, druhou potom přílohy s edicemi použitých archiválií – deníku, memorabilií a autobiografie. Kapitoly studie jsou rozděleny tematicko – chronologicky, podle rolí, jaké hrabě Chotek během života zastával - šlechtic, syn, bratr, student, manžel, otec, úředník, filantrop, cestovatel, pozorovatel revolučního roku 1848, podnikatel, stavitel, velkostatkář a společenský tvor. Výjimku tvoří kapitola dvě, která podává teoretický úvod do problematiky výzkumu deníků, memoárů a autobiografií. V samotném závěru se zamyslím nad osobností, povahou a charakterem hraběte Chotka.

Abstract (in English):

This thesis aims to provide a comprehensive picture of the famous Czech aristocrat, official and philanthropist Charles Chotek in his roles of life. Karel Chotek successively held the authority of the provincial chief of Trieste, Innsbruck and Prague. The period of his administration in the Czech countries is characterized by great development of economy and social institutions. The thesis is divided into two major parts, the first is represented by the study and the second are supplements with the editions of used archives - diary, memorabilia and autobiography. The chapters are divided thematically-chronologically according to a roles, which Count Chotek in his life held - a nobleman, son, brother, student, husband, father, officer, philanthropist, traveller, observer of the revolutionary year of 1848, a businessman, builder, landowner and social being. The exception is chapter two, which gives a theoretical introduction to the topic of research of diaries, memoirs and autobiographies. In conclusion, I think about the personality, character and temperament of Count Chotek.

Obsah

1	Úvod	7
2	Specifika autobiografie, pamětí a deníku jako historických pramenů	12
3	Šlechtic	19
3.1	Počátky rodu	19
3.2	Václav Antonín Chotek a jeho synové	20
3.3	Jan Rudolf Chotek	22
4	Syn a bratr	24
4.1	Matka	24
4.2	Rodina	25
4.3	Otec	29
4.4	Sourozenci	32
4.4.1	Jan Nepomuk a jeho majorátní větev	32
4.4.2	Josefova linie	34
4.4.3	Marie Aloisie	35
4.4.4	Václav František	36
4.4.5	Ferdinand Maria	36
4.4.6	Terezie	38
4.4.7	Heřman	38
5	Student	41
6	Cestovatel	44
6.1	Dopravní prostředky	49
7	Manžel, otec, dědeček	55
7.1	Antonín Chotek a jeho majorátní větev	62
7.2	Emanuel	65
7.3	Bohuslavova linie	66
8	Úředník	72
8.1	Guvernér v Terstu	75
8.2	Prezident zemského gubernia v Innsbrucku	76
8.3	Prezident Dvorské studijní komise ve Vídni	78
8.4	Nejvyšší purkrabí v Praze	78
8.4.1	Rozvoj dopravní infrastruktury	80
8.4.2	Zlepšení technické infrastruktury	85
8.4.3	Úpravy veřejných prostranství	85

8.4.4	Přestavby a úpravy budov	87
8.4.5	Podpora hospodářství	89
8.4.6	Další důležitá nařízení	93
8.4.7	Korunovace císaře Ferdinanda I.	93
8.4.8	Konec Chotkovy kariéry.....	95
9	Filantrop a sociální vizionář.....	102
10	Podnikatel, stavitel a velkostatkář	113
11	Pozorovatel revolučního roku 1848.....	117
11.1	Postavení české šlechty v revolučním roce 1848.....	117
11.2	Názorová základna hraběte Chotka	122
11.3	Revoluční události pohledem Karla Chotka	123
12	Společenský tvor	129
13	Závěr.....	135
14	Prameny a literatura	137
14.1	Prameny archivní	137
14.2	Noviny a časopisy	137
14.3	Použitá literatura.....	137
14.4	Vybrané elektronické zdroje	141
	Přílohy	143
1	Biographische Skizze für meine Söhne angefangen am 30. May 1848.....	144
2	Deníky Karla Chotka z roku 1848	167
3	Memorabilia 1843 – 1868.....	185

1 Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na významnou osobnost 19. století, Karla hraběte Chotka, a jejím cílem bylo zachytit jej uceleně v jeho životních rolích a etapách na základě archivních pramenů, jejichž edice je uvedena v přílohách. Tomu také odpovídá její charakter. Téma, které mi doporučil i můj vedoucí, profesor Milan Hlavačka, jsem si vybrala na také základě velkého množství nezpracovaného a velmi zajímavého pramenného materiálu, jenž po sobě hrabě zanechal.

Osoba Karla Chotka si jistě zaslouží malé představení: Hrabě Chotek pocházel ze starobylého českého šlechtického rodu. Narodil se jako osmý syn do rodiny Jana Rudolfa Chotka, kancléře česko-rakouské Dvorské kanceláře, a jeho ženy Marie Sidonie Clary-Aldringen. Vyrůstal ve Vídni a Čechách a po studiu práv se realizoval jako úředník. Od skromných počátků konceptního praktikanta, přes sekretáře a hejtmana se dostal až k nejvyšším zemským postům – postupně zastával místo guvernéra v Terstu, prezidenta zemského gubernia v Innsbrucku a nejvyššího purkrabí v Praze. V kariéře mu byl vzorem jeho otec, ovšem k funkci dvorského kancléře se v důsledku nepříznivých vztahů s vídeňskou vládou nikdy nedostal. Roku 1817 se oženil s hraběnkou Marií Sofií Berchtoldovou z Uherčic. Jejich harmonické manželství bylo obdařeno šesti dětmi, avšak dospělosti se dožili jen synové Bohuslav a Antonín. Karel Chotek se do dějin českých zemí zapsal nejenom svou lidumilnou činností, ale také mnohými hospodářskými opatřeními. Dodnes nesou v Praze jeho jméno Chotkova silnice a Chotkovy sady. Po odchodu z činné služby trávil své stáří cestováním a odpočinkem na svém statku Velké Březno v severních Čechách, obklopen rodinou, krásnou přírodou a dobrou společností.

Časově je tato práce vymezena Chotkovým narozením a jeho smrtí (1783 – 1868), s přesahy na obě strany, územně potom hranicemi Habsburské monarchie.

O životě Karla Chotka bylo již leccos napsáno, v poslední době vzpomeňme např. na obsáhlou monografii Ivo Cermana *Chotkové*, jež vyšla v roce 2008,¹ ve stejné době jako Miladou Sekyrkovou editovaná práce od Evy Lisé *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*.² Žádná z těchto prací ovšem nepřináší ucelený obraz tohoto významného šlechtice a úředníka. Monografie Ivo Cermana je zaměřena především na Karlova otce Jana Rudolfa a Karel Chotek, zdaleka nejvýznamnější osoba tohoto rodu v první polovině 19.

---

¹ CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha 2008.

² SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*. Praha 2008.

století, je zde značně upozaděn a věnuje se mu pouze jedna podkapitola a několik zmínek v dalších dvou.³ Navíc autor vůbec nečerpá ze zásadního pramene pro jeho život, a to z jeho obsáhlých deníků, které si poctivě vedl od svých dvaceti let téměř až do smrti. Eva Lisá se ve své práci zaměřuje především na hospodářské projekty v Praze, které Chotek ve své funkci prosadil. Milada Sekyrková při své editaci zjistila, že téměř polovina nepřiliš rozsáhlého poznámkového aparátu Evy Lisé je nedohledatelná nebo v lepším případě nepřesná.

Mnoho zajímavých a užitečných informací o životě tohoto šlechtice přináší studie Václava Řezníčka *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, ovšem trpí stejným neduhem jako práce Evy Lisé – nemá téměř žádný poznámkový aparát.⁴ Autor sice na počátku píše obecně o tom, kde materiál sbíral, avšak neuvedl žádný konkrétní název. Přesto je však patrné, že se opíral o předchozí dva životopisy, a to o monografii Josefa Ledra: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*⁵ a brožuru Adama Wolfa *Graf Carl Chotek geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*.⁶ Oba tyto autoři pravděpodobně čerpali přímo z Chotkových deníků a jeho Biografické skicy (viz dále), ale žádný z nich své prameny necituje. Navíc Adam Wolf se s Chotkem osobně znal, dopisoval si s ním a měl mnoho informací přímo takřkajíc z první ruky.⁷ Jeho životopis, přestože je oslavný a místy až idylický, se stal základem, z něhož vycházeli všichni pozdější životopisci, včetně mě samé. V roce 2007 shrnul dosavadní poznatky o hraběti Chotkovi ve svém článku *Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína* Roman Vondra.⁸

Při popisování konce Chotkovy kariéry jsem využila především studii Fridricha Waltera *Der Rücktritt Graf Carl Chotek vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen*⁹ a Antonína Okáče *Český sněm a vláda před*

---

³ Kapitola 8 Šlechta v měšťanském prostředí, podkapitola Úředník v nemilosti: Karel Chotek, s. 492 - 513. Chotkovy cesty a první úřady zmiňuje Ivo Cerman v kapitole 7 Války a reakce, podkapitola Ztracená generace, s. 412 – 431. Drobné poznámky o Karlu Chotkovi se nachází také v kapitole 6. Nástup osvícenské generace, podkapitola Sentimentální rodina, s. 359 an.

⁴ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království českého. *Časopis musea království českého*. 1912, č. 1.

⁵ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*. Studie rodopisná. Kutná Hora 1886. Online na: <http://kramerius.nkp.cz>

⁶ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*. Prag 1869.

⁷ Státní oblastní archiv Praha (dále jen SOA Praha), fond Rodinný archiv Chotkové, kart. 172, inv. č. 2121, Adam Wolf, 3 dopisy něm.

⁸ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína (1783 – 1868). *Historický obzor*, č. 5 – 6, 2007.

⁹ WALTER, Friedrich Dr.: Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, č. 1 – 4, Prag 1922.

březnem 1848.¹⁰ Chotkova podnikání se zase dotkl Josef Hons ve svém článku *Karel Chotek a první české železnice*.¹¹ Některé kapitoly jsou doplněny příslušnými obecnými o životě šlechty nebo specifikách života v 19. století vůbec. Zde jsem využila knih a studií Mileny Lenderové, jež jsou sice zaměřeny především na každodennost středních vrstvy populace, ale přináší mnoho zajímavých poznatků.¹² Šlechtický styl života v této době popisuje v jedné kapitole své knihy *České země v době předbřeznové*¹³ Jitka Lněničková. Historičkou, která se věnuje šlechtě v devatenáctém století je Radmila Švaříčková – Slabáková, zabývající se zejména rodinou Mensdorf-Pouilly.¹⁴ Jenže rodina Mendorfů-Pouilly přišla do Čech až v období francouzské revoluce, takže se nejedná o typický příklad staré české šlechty. Druhou polovinou 19. století a počátkem 20. století v rodině staré české šlechty Schwarzenbergů se zase zaobírá Zdeněk Bezecný, ovšem ani jeho práce nelze zcela použít, protože jejich časové zařazení odpovídá spíše životu Chotkových dětí, než jeho samého.¹⁵ Kromě toho jsem využívala běžně dostupných encyklopedických prací, jako jsou *Ottův slovník naučný*, *Riegrův slovník naučný*, *Allgemeine deutsche Biographie*, *Neue deutsche Biographie*, *Österreichisches biographisches Lexikon*, atp.

Nejvíce jsem však vycházela z archiválií, jejichž edici tato práce přináší. Jedná se o první sešit dokumentu sepsaného Chotkem a nazvaného „*Biographische Skizze für meine Söhne*“, jehož sedm sešitů se ve Státním oblastním archivu Praha nalézá.¹⁶ Bohužel však v souboru chybí velmi přínosný sešit č. 2, který by měl popisovat léta 1810 až 1821, mimo jiné např. válečné tažení do Itálie, život v Terstu a Innsbrucku a samozřejmě seznámení s manželkou a narození prvních dvou dětí. Mezi prvním a třetím sešitem biografické skici se

¹⁰ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. Kapitola o jejich ústavních sporech. Praha 1947.

¹¹ HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice. In: *Dějiny věd a techniky*, č. 1. Praha 1998.

¹² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. Žena v minulém století. Praha 1999. LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Život v 19. století. Praha 2009.

LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Díl II. Život všední a sváteční. Pardubice 2005. LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha – Litomyšl 2006.

¹³ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha 1999.

¹⁴ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty*. Mensdorffové-Pouilly v 19. století. Praha 2007. Také SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorfů-Pouilly)* In: *Studie k sociálním dějinám*. Studien zur Sozialgeschichte, roč. 6. Kutná Hora 2001, s. 275 – 285.

¹⁵ BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty v druhé polovině 19. století*. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999. BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost*. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. České Budějovice 2005. BEZECNÝ, Zdeněk. *Smrt šlechtice*. In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. – 11. března 2000. Praha 2001.

¹⁶ *SOA Praha*, fond RA Chotkové, kart. 167, inv. č. 2090 Rukopis Biographische Skizze für meine Söhne – Biografická skica pro mé syny (do roku 1939), sešit 1, 3 – 8.

v archivu nacházel pouze třístránkový přípis o životě v Innsbrucku, který v edici také uvádím. Kromě toho jsem použila i další Chotkův „deník“ resp. rodinné a další záznamy, nazvané *Memorabilia* a uložené i s (nepřesným) opisem v tomtéž archivu.¹⁷ Posledním pramenem mi v této práci byly deníkové záznamy Karla Chotka, jež se nacházejí v Archivu Národního muzea v Praze Holešovicích, resp. Terezíně, pod značkou NAD 188. Jedná se o dva kartony převážně deníků, vedených od roku 1803 až do 1868, ovšem s mezerami. V této práci jsem využila deníkové záznamy z roku 1848, které jsou rozděleny do dvou deníků se signaturami 25 a 26.¹⁸ Tvoří další část Chotkovy osobní pozůstalosti, která je kromě SOA Praha a ANM roztroušena i v jiných institucích, např. i v Národním technickém muzeu.¹⁹

Diplomová práce má dvě velké části, první tvoří samotná studie a v přílohách se nachází edice výše zmíněných dokumentů. Pro edici pramenů jsem kvůli zachování co největší míry autenticity textu a specifického výrazu pisatele zvolila (pro písemnosti z této doby již neobvyklý, avšak nikoli zakázaný) způsob transliterace textu. Veškeré mé ediční zásahy se proto nachází v hranatých závorkách, jež byly zvoleny z praktického důvodu, protože ostatní typy závorek se v textu běžně vyskytují.

Kapitoly studie jsou rozděleny tematicko – chronologicky, tedy podle rolí, jaké hrabě Chotek v životě zastával (výjimku tvoří pouze kapitola dvě). Inspirací pro toto dělení mi byla kniha Heleny Kokešové *Eduard Albert*.²⁰ Kapitola dvě vytváří teoretický základ práce a zabývá se memoáry, autobiografiemi a deníky. Následující kapitola, nazvaná Šlechtic mapuje dějiny rodu Chotků až po Jana Rudolfa Chotka, otce Karla Chotka. Ve třetí se zabývám Karlovou rodinou, jeho rodiči, sourozenci a jejich rodovými liniemi, a také jejich vzájemnými vztahy. Čtvrtá kapitola nese název Student. Následuje kapitola Cestovatel, kde rozebírám nejen cíle cest hraběte Chotka, ale také způsoby dopravy a dopravní prostředky, které užíval. Manžel a otec se věnuje vztahům s manželkou a dětmi, obsahuje také stručnou charakteristiku jejich životů i osudů jejich potomků. Chotkovy kariérní úspěchy a neúspěchy se nachází v kapitole Úředník. Sociální cítění hraběte ukazuje kapitola Filantrop a sociální vizionář. Následuje Podnikatel, stavitel a velkostatkář, poté Chotkův prožitek revoluce 1848 a nakonec

---

¹⁷ *Státní oblastní archiv v Praze*, f. Rodinný archiv Chotků, kart. 165, inv. č. 2087, Deník (opis). Pro přepis tohoto dokumentu jsem použila jeho originál. Opis tohoto „deníku“ nese název *Memorabilia* a je pravděpodobné, že stejný název nesl i původní dokument, protože se jeho desky nezachovaly. Název *Memorabilia* či vzpomínky také užívám v této práci, abych tím je odlišila od deníku a *Biographische Skizze*, pro kterou používám pracovní název autobiografie nebo memoáry.

¹⁸ Viz inventář: VÁCHOVÁ, Petra: *Chotek Karel (1783-1868)*. Praha 2011, s. 2.

¹⁹ Archiv Národního technického muzea Praha, fond Sběrka archiválií různé provenience (796), kart. 13, Deník Karla hraběte Chotka z 23. 10. 1839 – 31. 5. 1840.

²⁰ KOKEŠOVÁ, Helena: *Eduard Albert*. Příspěvek k životopisu a edice korespondence. Praha 2004.

popis společenského života hraběte. Osobnost a charakterové vlastnosti hraběte Karla Chotka jsem načrtla v samém závěru této diplomové práce.

2 Specifika autobiografie, paměti a deníku jako historických pramenů²¹

Potřeba člověka zachytit a uchovat obraz minulosti sahá do nepaměti. Nejdříve byla jejím nositelem pouze lidská paměť, avšak se vznikem a rozšířením písma začala být fixována v písemné podobě. Mezi nejstarší písemné památky patří i deníky, paměti a autobiografická literatura. Za první deníky lze považovat každodenní zápisky perských vládařů, k nejstarším pamětem řadí literární historici Caesarovy *Zápisky o válce galské*, zakladatelské dílo autobiografie představují knihy *Vyznání* svatého Augustina. Potřeba těchto literárních žánrů se ale začíná masově rozvíjet až v průběhu humanismu a renesance, v důsledku individualizace člověka. Jejich prvním vrcholem se stává romantismus, a od této doby se zájem o pamětnickou literaturu stále udržuje.

Autobiografii definuje Slovník literárních žánrů jako „*formou biografické prózy, v níž životopisec je současně hrdinou svého díla*“, naproti tomu paměti jsou „*vzpomínkové vyprávění zaměřené především na prostředí a osobnosti, které autor poznal a na události, jichž byl svědkem*“ a deníkem rozumíme „*chronologicky řazené, zpravidla datované osobní záznamy, pořizované v krátkých intervalech a bez časového odstupu.*“²² V literární teorii patří paměti, autobiografie i deníky do skupiny literatury faktu či dokumentární literatury a mají mnoho stejných prvků, například snahu o objektivitu podání, uvádění vlastních stanovisek, názorů a postojů. Autobiografii a paměti navíc spojuje časový odstup autora od událostí, dodatečná psychologická racionalizace vlastních činů nebo bilanční charakter díla. Naproti tomu deník upřednostňuje bezprostřednost, autentičnost vlastního vyjádření, věcnou informativnost, slouží jako prostředek duševní hygieny a má výrazný autokomunikační charakter.

I z historického hlediska lze říci, že všechny žánry patří do stejné skupiny písemných, narativních pramenů osobní povahy. Předmětem jejich líčení bývá podle Jindřicha Garčiče: „*dění nejrozličnějšího charakteru, například vlastní život, životy jiných, dramatické události jakými jsou například bitvy, přírodní katastrofy, popravy, milostná dobrodružství, cesty cizími exotickými kraji, ale také události naprosto všední, jako například rytmus každodenních pracovních úkonů, cyklus střídání jednotlivých ročních období, výkyvy počasí; zkrátka jedná*

---

²¹ Jako podklad k této kapitole jsem použila svou esej *Autobiografie a paměti jako historický pramen*, kterou jsem vypracovala ke zkoušce z předmětu *Historiografie 2* u pana prof. PhDr. Zdeňka Beneše, CSc.

²² MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004, s. 28 – 32, 436 – 440 a 98 – 105.

se o nevyčerpatelné okruhy činností člověka a metamorfóz přírody“. V autobiografii či memoárech se odráží společenské postavení pamětníka, politické ovzduší, jeho náboženské a ideologické názory a dobové okolnosti. Jejich subjektivita je jednak omezením z hlediska historické věrohodnosti, jednak velkou výpovědí o nitru, názorovém světě a vzorcích chování a vnímání autora. Autor zde popisuje svůj životní svět a to nejen hmotný, ale i myšlenkový, zakotvený v čase a prostoru, neustále se měnící.²³ Slovem životní svět mám spolu s Janem Randákem na mysli to, co je autorovi nejbližší, tedy každodenní realitu, myšlenky, jednání, práci, minulost ale i budoucnost. Svým životním světem, který se prolíná do životních světů ostatních a spolu s vnějšími procesy a ději, jež nemůže ovlivňovat, pak vytváří určité kulturní prostředí. Toto prostředí lze studiem dostupných pramenů a rozšiřováním znalostí o dobovém kontextu poodhalit, nikoli však plně poznat, stejně jako životní svět samého autora, protože i jeho vlastní zápisy jsou do jisté míry již redukovány jím samým. Presentace společenského a kulturního prostředí v pamětech je tudíž spíše zdrojem informací o tom, jak se dané prostředí jevílo danému autorovi, nežli o tom, jak vypadalo, a slouží zejména ke konstrukci kulturních postojů.²⁴

Nyní se dostávám se k dalšímu problému a zároveň společnému znaku spojenému s deníkem, autobiografií a paměťmi, tedy k výběrovosti a subjektivitě zachycených obrazů a skutečností, protože všechny žánry se snaží poukázat na dějovou, objektivní linii událostí, jichž byl pamětník přímým účastníkem nebo alespoň svědkem, současníkem. Ovšem již jen výběr (který velmi závisí na autorově paměti, případných deníkových záznamech a korespondenci, nebo na tom, co se rozhodl vědomě zamlčet či pozměnit), řazení a hodnocení událostí vypovídá o autorově mentalitě. V linii subjektivního vnímání k němu dále přistupuje odhalení autorova postoje vůči událostem a jejich hodnocení, promyšlení.²⁵ Rozkrývá se tak vlastní pohled autora na určité události a ukazuje způsob, kterým nám pisatel dané události předkládá a kam nás navádí. Paměti a autobiografie navíc bývají koncipovány jako osobní příspěvek k poznávání minulosti, mají většinou chronologický charakter, ale zároveň se snaží ovlivnit směr, obsah, hodnocení a výklad určitých událostí, „uvést je na pravou míru“.

Podle vztahu k realitě dělí Encyklopedie literárních žánrů paměti na autentické a fiktivní, podle pojetí pak na monografické, popisující život osoby, dějiny institucí či předmětů, genezi určitých problémů, atd.; paměti panoramatické, zachycující širší

---

²³ RANDÁK Jan: *Životní světy, paměti a jejich interpretace* in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen. Práce z dějin techniky a přírodních věd. Editor Milada Sekyrková. Praha 2006, s. 82.

²⁴ FILIPOWICZ Marcin, ZACHOVÁ Alena: *Rod v memoárech*. Případ Hradec Králové. Hradec Králové 2009, s. 31.

²⁵ FILIPOWICZ Marcin, ZACHOVÁ Alena: *Rod v memoárech*, s. 32.

společenské a historické souvislosti; paměti zbeletrizované, mající vysokou uměleckou hodnotu; a paměti mozaikovitě, zobrazující jen určité výseky autorova života (běžně nazývané vzpomínky).²⁶

Také autobiografii dělíme na autentickou a tzv. fiktivní, vyvolávající dojem skutečného životopisu, avšak smyšlenou. Podle pojetí rozdělujeme autobiografie na konfese (vyznání) a apologie, jež mají za cíl ukázat a bránit vlastní cestu. Na rozhraní dokumentární a krásné literatury se nalézají autobiografický román, v němž jsou autorovy prožitky často doplněny smyšlenými skutečnostmi a podrobeny umělecké transformaci.²⁷

Podle pojetí komunikační situace mívá i deník své varianty. Tou první je tzv. primární deník, intimní výpověď autora, který vede dialog sám se sebou. Tento typ deníku není původně určen ke zveřejnění. Naopak ke zveřejnění je od počátku určen otevřený deník, který má jisté literární ambice a reflektuje i obecnější záznamy společenské nebo politické. Pod otevřený deník zařazujeme i cestovní, válečné a literární deníky. Třetí variantou deníku je deník fiktivní jakožto forma literárního díla. Deníkem z pohledu historického bádání se podrobněji zabývá např. Milena Lenderová ve své knize,²⁸ proto nyní obraťme pozornost k autobiografiím a memoárům.

S pojetím autobiografie a memoárů souvisí i čtyři časové roviny při vnímání těchto děl. První se nachází v době, kdy události pisatel prožíval, vytvářel si k nim své postoje a názory. Ta druhá ho ovlivňovala, když své dílo psal, zde autor promítá své hodnocení s časovým odstupem, ukazuje svůj úhel pohledu, přikládá životní zkušenosti a snaží se získat budoucího čtenáře pro svůj způsob vidění skutečnosti. Třetí rovina se nachází v době, kdy bylo dílo vydáno, jak ovlivňovalo a bylo ovlivňováno dobovým kulturním kontextem, souznělo-li nějak s dobou. A poslední, čtvrtá rovina, je doba, v níž čtenáři dílo vnímají, tato

---

²⁶ MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 437.

²⁷ MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 29. Rozdělení paměti se také obšírně věnuje V. Válek ve své knize *K specifčnosti memoárové literatury*, kde k těmto druhům paměti přidává ještě několik dalších: paměti-historie, zachycující určitý dějinný výsek, umělecké paměti-fejetony patřící do mozaikových pamětí, sborníky (jednoho autora či kolektivu) s pamětnickou tematikou a paměti albumní ukazující vzpomínky na např. různé osoby z autorova okolí. Dále rozdělují paměti na beletrizující a zbeletrizované, jejichž odlišnost vidí v uměleckosti, a přidává do okrajového spektra paměti i kroniku, jakožto pamětnické zápisy, a paměti formou interview. Viz: VÁLEK Vlastimil: *K specifčnosti memoárové literatury*, s. 35 - 36 a s. 113 -128. V těchto případech se však shodují s Blankou Bártlovou, že: „jde vlastně o rozdělení způsobů psaní paměti...vzhledem k tomu, že většina autorů paměti jednotlivé způsoby kombinuje.“ Viz: BÁRTOVÁ Blanka: *Paměti z devadesátých let 19. století jako historický pramen*, Diplomová práce FFUK. Praha 1985, s. 100.

²⁸ LENDEROVÁ, Milena: *A ptáš se, knížko má...Ženské deníky 19. století*. Praha 2008, s. 15 – 22.

rovina se neustále mění, stejně jako životní svět a kultura, jež určitý způsob vnímání spoluvytváří.²⁹

Nabízí se otázka, z jaké příčiny a za jakým cílem vlastně autobiografie či paměti vznikají. Podle Jindřicha Garčice může být motivů hned několik, např.: „*osobní ješitnost autora, který se snaží...zachovat budoucím generacím zprávu o sobě samém, jako o hlavním hrdinovi děje či o jednom z jeho účastníků, a tak si potvrdit pocit důležitosti své vlastní existence. Vylepšení svého vlastního obrazu - tvorba žádoucího vnímání vlastní osobnosti a činů jak současníky, tak potomky. Občas je toto usilování spojeno i se snahou využít ovlivněné veřejné mínění v boji o politickou moc.*“ Mezi další „nesebestředné“ motivy patří obrana jiných osob a jejich činů, „*snaha očistit před současníky i budoucími pokoleními počinání významných osobností, jejichž život a činy nebyly současníky přijímány jednoznačně nebo byly dokonce odsuzovány, kterým se stala podle názoru pisatelů křivda. Snahou autorů tohoto typu paměti je potom uvést věci na pravou míru, což znamená předestřít čtenáři svou vlastní verzi událostí, vyvrátit protichůdné názory a vysvětlit mu pravé pohnutky činů těchto osobností a jejich protivníků*“ a oslava jiných osob a jejich činů, které „*mají zdůraznit význam určitých událostí a osobností, které jsou s nimi spjaty. V těchto často idealizovaných, nekritických a někdy i nepravdivých líčeních je vyzvedávána jedinečnost událostí a jejich prospěšnost pro druhé. Za nejvýraznější ukázkou...mohou sloužit oficiální životopisy vládců a politiků vzniklých ještě za jejich života a nezřídka psaných přímo na objednávku.*“ Dalším zajímavým důvodem může být snaha utvářet osobnost čtenáře, kdy se čtenáři předkládají kladné a záporné příklady, prezentují názory jednotlivých osobností, komentují jejich činy úmyslně koncipované tak, „*že mají ve svém úhrnu formovat myšlení a jednání čtenáře paměti směrem, který považuje jejich autor za žádoucí.*“ Jiným motivem je snaha dokumentovat proběhlé události, aby se pro budoucnost zachovaly spolehlivé informace o minulých dobách, které by mohly být zapomenuty. Příjemcem tohoto typu paměti může být primárně pouze úzká skupina nejbližších rodinných příslušníků, ale i širší pospolitost. Jako poslední motiv zařadil Jindřich Garčic dosažení komerčního efektu, kdy pisatel vzhledem k atraktivitě osob

---

²⁹ VÁLEK Vlastimil: *Zamyšlení nad vztahem mezi memoáry a historickou prózou (způsob zobrazení reality v memoárech)* in: Paměti- způsob zobrazení skutečnosti. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno 2001, str. 77-78. Podrobněji viz VÁLEK Vlastimil: *K specifičnosti memoárové literatury*. Brno 1984, str. 91- 96.

či tématu předpokládá značný čtenářský zájem. Jednotlivé druhy příčin i cílů sepsání paměti se mohou překrývat či vzájemně doplňovat v rámci jednoho díla.³⁰

Nejen motivy ale ovlivňují vyznění díla, protože paměť, jak už bylo řečeno, je nespolehlivá a člověk má přirozenou tendenci stavět sebe sama do „lepšího světla“, připisovat si činy, dojmy a situace, na nichž se nepodílel nebo se identifikovat s postoji, které dříve odmítal.³¹ Selektivnost paměti se projevuje již v tom, co si je autor si vůbec schopen vybavit na základě svých podkladů, poněvadž člověk má tendenci vytěšňovat špatné zážitky. Paměť je často deformována médií, školou i odbornou literaturou, či vírou, že se některé události opravdu uskutečnily. Následný výběr faktů, jejich líčení a interpretace autorem a později i historikem či vydavatelem tak vytváří nový příběh, který splňuje jejich očekávání. Tento příběh neodpovídá historické skutečnosti, je to zidealizovaný a stylizovaný odraz, který si ale zachovává určitou míru výpovědní hodnoty a tím i objektivitu. Výsledkem práce s autobiografií a memoáry tedy nebývá obraz, ale nepřesný a přesto částečně odhalitelný odraz doby a pamětníka v jeho životním světě.³² Tyto prameny představují specifickou formu uchování skutečnosti a nezřídka jako jediné zdroje informací o daných skutečnostech, jejichž pravdivost nelze ověřit, se stávají samy součástí kulturní tradice.³³

Milan Hlavačka rozlišuje několik přístupů k memoárům: historicko-sociologický, využívající sociologické výzkumné přístupy; literárně-historický s propracovanými metodami charakteristiky vnějších znaků memoárového díla a literárně-antropologický, ukazující memoárovou literaturu v širším sociokulturním kontextu a vyzdvihující kulturní a obecně civilizační postoje subjektů díla.³⁴ Osobně bych přidala ještě jeden přístup, který se od literárně-antropologického nepatrně liší, a to přístup historicko-antropologický, snažící se dopátrat nejen každodennosti ale zároveň i jedinečnosti lidského počínání, pocitů a osudu.³⁵

Paměti, vzpomínky, deníky a korespondence byly vždy „podstatnou složkou“ heuristické základny historika. Avšak první edice této tvorby začaly vycházet až v druhé

---

³⁰ GARČIC, Jindřich: *Paměti- tradice- skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa)* in: Paměti- způsob zobrazení skutečnosti. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno 2001, str. 11-12.

³¹ O tzv. inflaci představivosti viz FILIPOWICZ Marcin, ZACHOVÁ Alena: *Rod v memoárech*. Případ Hradec Králové. Hradec Králové 2009, str. 33.

³² RANDÁK Jan: *Životní světy, paměti a jejich interpretace* in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen. Práce z dějin techniky a přírodních věd. Editor Milada Sekyrková. Praha 2006, str. 88.

³³ GARČIC, Jindřich: *Paměti- tradice- skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa)* in: Paměti- způsob zobrazení skutečnosti. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno 2001, str. 16.

³⁴ HLAVAČKA, Milan: *Memoárová literatura*, ruk. FFUK 2011.

³⁵ VAN DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie*. Vývoj-problémy-úkoly. Praha 2002, s. 11-14.

polovině 19. století, protože historikům pomáhaly memoáry doplňovat mozaiku událostí údaji, které by jinde nenašli. Sloužily jako pramen k politickým, hospodářským a kulturním dějinám, proto byly upřednostňovány zejména paměti politiků či veřejných činitelů.³⁶ Počátky vědeckého zkoumání pamětí, vzpomínek, autobiografií, deníků a vůbec zájem o člověka jako individuum jsem po dlouhém pátrání našla ve světě školy Annales, která se začala zabývat člověkem a jeho každodenním životem. Na ní navázali v 60. a 70. letech historici v Itálii a německých zemích soustředící se na individuum v dějinách a zavrhuje kvantitativní metody a strukturalismus. Výzkum samotných pamětí však předešla tzv. orální historie, soustředící se na autentické prožitky soudobých pamětníků. Ta se rozvíjela už od poloviny 20. století v USA a soustředila se na záznamy lidí, kteří např. přežili holocaust.³⁷ Výzkum psaných i mluvených pamětí úzce souvisel spolu s rozvojem historické antropologie, jež se začala rodit v Německu (a nejen tam) na konci 70. let. Byla ovlivněna německými sociálními dějinami, etnologií, francouzskými dějinami mentalit, italskou mikrohistorií, dějinami každodennosti, orální historií i dosavadním bádáním o rodině.³⁸ Podle Michala Mitterauera se začaly systematicky sbírat paměti v Rakousku v první polovině 80. let následkem vyjití několika zdařilých autobiografií a sloužily zejména pro historicko-antropologický výzkum rodinného chování a strategií.³⁹ Geneze výzkumu zde započala již založením Institutu pro historickou antropologii ve Freiburgu na konci 70. let. Co se týče českých zemí, byl výzkum této problematiky opožděn přibližně o jednu dekádu, a „*přestože se věnuje pamětem a vzpomínkám v historické práci stále větší pozornost a čím dál tím více badatelů k nim přistupuje jako k zásadnímu prameni, chybí v české historiografii s výjimkou výše zmíněného Randákova textu a úvodní studie Meandry memoárů...v monografii Rod v memoárech doposud moderní zásadní teoretické a metodologické vymezení této problematiky.*“⁴⁰

V historické práci se paměti, autobiografie a deníky stále většinou používají k dosažení vyšší plastičnosti historických textů, dokreslují dějinné události, zachycují paralelní vnímání historické skutečnosti a přesto různé životní světy, navrací člověka do dějin. Při práci s nimi je nutné je sledovat a neustále korigovat s odbornou literaturou, popřípadě

---

³⁶ SOBOTKOVÁ, Marie: *Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století*. Olomouc 1996, s. 9.

³⁷ VAŇEK, Miroslav: *Naslouchat hlasům paměti*. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Praha 2007, s. 28-34.

³⁸ VAN DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie*. Vývoj-problémy-úkoly. Praha 2002, s. 15-36

³⁹ Michael MITTERAUER, Michael: *Historisch-anthropologische Familienforschung*. Fragestellungen und Zugangsweisen. Wien-Köln 1990, s.

⁴⁰ HLAVAČKA, Milan: *Memoárová literatura*, ruk. FFUK, Praha 2011.

s jinými prameny. Nicméně rozhodující by mělo být zaznamenání a ocenění osobního prožitku, který tzv. velké dějiny neznají. Osobní prožitek totiž historický text oživuje a činí jej (nejen čtenářsky) velmi přitažlivým ale také srozumitelnějším. Je však možné jít ještě dál a hledat v něm i mýty, myšlenky, obrazy, s nimiž zachycují jednotlivci svou zkušenost, způsoby, jakými se přizpůsobují realitě.

3 Šlechtic

3.1 Počátky rodu

Karel Chotek pocházel z českého, údajně starobylého rodu.⁴¹ První zmínka o jménu rodu Chotků nás zavede do konce 14. století, konkrétně do roku 1379, kdy sídlili na tvrzi Chockově tři nositelé tohoto jména. Tvrz stála nedaleko Libína v Plzeňském kraji, kam se také rod po několika generacích přesunul. Tvrz Chockov získal znovu Jan Chotek od krále Jiřího z Poděbrad v roce 1460, ovšem brzy opět změnila majitele a v 17. století ji lze považovat za pustou. Janovi potomci patřili mezi drobné pány a během 16. století se rozdělili na dvě rodové větve – Chotky z Chotkova a Chotky z Vojnína.⁴²

Chotkové z Vojnína se připomínají na tvrzi Vojnín (Wohnung) v roce 1534, kdy je zde jmenován Bohuslav a jeho syn Petr, narozený 1495. Tento zastával zemské úřady, zasedal na českých sněmech, v roce 1543 je poprvé jmenován jako prokurátor a také jako příslušník rytířského stavu, později také jak relátor zemských desek. Za své služby získal od Ferdinanda Habsburského mnohé statky a odměny, během svého života mnoho statků koupil a zase prodal (např. roku 1547 i rodný Vojnín), takže když umíral, odkázal své dceři Johaně statky Vraný a Žirotín. Měl sice i syna Bohuslava, ale ten otce nepřežil, větev z Vojnína tedy Petrem vymřela po meči.⁴³

Chotkové z Chotkova byli na počátku 16. století usedlí na malých statcích v západních Čechách (např. Ležky), někteří i v manském svazku. Pravnuk Jana Chotka, Petr, měl dva syny – Mikuláše a Václava. Mikulášova linie vymřela již s jeho synem Kryštofem v roce 1589, Václav se stal předkem dnešních Chotků. Po zničení zemských desek do nich nechal statek Ležky opět vepsat, a při té příležitosti byli roku 1543 uznáni Chotkové za starý šlechtický rod rytířského stavu. Jeho synové Jan, Jiří a Zikmund také neopustili prostor Rakovnícka, Lounska a Plzeňska, drželi zde drobné statky a stali se dokonce many křivoklátského panství, nikoli však robotními. Svou obživu si v předbělohorských Čechách zajišťovali také jako příležitostní žoldáci. Za zmínku stojí Václav, který se zúčastnil stavovského povstání 1547, což Ivo Cerman usuzuje podle jeho podpisu na výroku zemského sněmu (*Přátelské snešení stavův českých*) v témže roce, který se otevřeně vymezuje proti králi Ferdinandovi a jeho

---

⁴¹ O této problematice podrobně: CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha 2008, s. 19 – 21.

⁴² CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 21 – 23.

⁴³ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*. Studie rodopisná., s. 8– 13. Také CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 26 – 27.

snaze svolat zemskou hotovost, i když země není ohrožena.⁴⁴ Jeho syn Zikmund se účastnil válek proti Turkům a roku 1593 pomáhal organizovat zemskou hotovost. Zanechal po sobě, na žádost zemského sněmu, vojenskou instrukci *Zpráva a naučení kratičké strany věci vojanské*, v níž se mimo jiné zabývá soudobou morálkou a prosazuje válčení s nevěřícími (kteří byli Bohem sesláni jako trest), ale i s vlastními neřestmi.⁴⁵

Postupně se Chotkové začali dostávat do lokálních úřadů. Václavův vnuk stejného jména (Václav II.), syn Jana, se účastnil výše zmíněné zemské hotovosti, válek s Turky (spolu se svým strýcem Zikmundem), poté zastával úřad hejtmána rakovnického kraje, díky čemuž si mohl dovolit koupit dům v Praze, a docházel pak i na zemské sněmy. Jeho synové Jiří a Karel se neslavně zapsali do dějin rodu. Stáli na straně stavů a po bitvě na Bílé Hoře jim byl zabaven majetek, včetně rodového statku Žihle i domu v Praze. Jiří totiž během válečných let loupil a raboval v okolí, jeho bratr zase skupoval zkonfiskované statky. Jiří měl sice syna, ale ten zemřel již v roce 1623, Karel měl dva syny, Jana Václava, který zemřel v roce 1638, několik let po svém otci, a Jiřího Rudolfa, jenž vyrůstal na matčině statku v Bělušicích. Měl také syna, kterého ale pochoval, a dceru. Zemřel roku 1673 a je pochován v rodinné hrobce v Kozlech u Teplíc, kterou začal budovat. Jako jeho pohrobek se roku 1674 narodil ještě druhý syn – Václav Antonín Chotek, jenž přinesl rodu kýžený vzestup.

3.2 Václav Antonín Chotek a jeho synové

Václav Antonín Chotek začal svou kariéru – jako první ve svém rodě – kavalírskou cestou, která vedla pravděpodobně do Nizozemí, Francie a Itálie. Získal také určité vzdělání v Praze a v neposlední řadě uzavřel velmi výhodný sňatek s nepříliš urozenou, avšak bohatou nevěstou Marií Terezií ze Scheidlern. Scheidlernové, nově nobilitovaní měšťané, získali svůj erb teprve v roce 1616 a roku 1654 byli povýšeni do starožitného rytířského stavu, zastávali v Českých zemích důležité úřady, sňatky a koupěmi postupně rozšiřovali svůj majetek. S Marií Terezií tedy Václav Antonín vyženil statky ve středních Čechách – Jeviněves, Dědibaby, Ouhlice, Veltrusy, Křivousy a části dalších čtyř vesnic. V roce 1702 získali Chotkové titul svobodných pánů a zároveň i predikát z Vojnína. Povýšení do hraběcího stavu se Václavu Antonínovi dostalo v roce 1723, po dvaceti letech úřední služby. Zastával především post hejtmána v několika krajích, později byl přisedícím zemského soudu, v roce 1731 se stal členem místodržitelského kolegia. Jeho žena mu dala několik potomků, čtyři syny a dvě dcery, a zemřela v pouhých 25 letech po porodu posledního syna. Prvorozený

⁴⁴ CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha 2008, s. 33.

⁴⁵ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 37–55.

František zemřel v osmi letech, obě dcery (Marie Anna i Terezie) se podle přání otce staly jeptiškami, druhorozený syn Václav zemřel jako bezdětný voják v Itálii. Pouze poslední dva synové, Jan Karel Chotek a Rudolf Chotek vystudovali téměř současně právnickou fakultu v Praze a společně se vydali roku 1727 na kavalírskou cestu do Nizozemí, Anglie, Francie, Itálie a samozřejmě po rakouských zemích. Poté se oba úspěšně oženili – mladší Jan Rudolf si roku 1737 vzal bohatou Aloisii Stefánii Bruntálskou z Vrba (roz. Kinskou) a stal se komořím arcivévody Františka Lotrinského, budoucího manžela císařovny. Starší Jan Karel se oženil až roku 1740 a vzal si také zajištěnou vdovu, Annu Marii, rozenou Kottulinskou z Kottulína. Ještě před uzavřením prvního sňatku Václav Antonín konečně předal synům do správy jejich dědictví po matce, jemuž byl pouze regentem. Rudolf získal Jevněves s Veltrusy (z nichž musel ovšem bratra vyplatit), na staršího Jana Karla zůstaly Bělušice, o něž se dělil s otcem. Jan Karel zplodil se svou ženou dědice Jana Rudolfa (nar. 1728), ale bratru Rudolfovi se narodila pouze dcera Marie Quidobalda, jež se později provdala za hraběte Jana Filipa Taafeho a poté za hraběte Canala, Aloisie Stefanie si však z prvního manželství přivedla ještě syna Evžena.

4. října 1745 povýšil arcivévoda František Lotrinský Chotky do stavu říšských hrabat. Jan Rudolf vykonával správu v západní části rakouských zemí, Jan Karel se po různých nezdarech uchytil jako válečný komisař, nejprve ve Falci, od roku 1746 jako nejvyšší v Itálii. Rakušané dobyli Piacenzu a také Janov, ovšem pak jej zase ztratili. V roce 1748 získal místo u českého místodržitelství, ovšem to bylo několik měsíců poté zrušeno. Reformy zaváděné novou panovnicí po skončení válek o rakouské dědictví vynesly oba bratry k vysokým dvorským postům. Rudolf se stal roku 1749 prezidentem vídeňské bankovní deputace (Vrchního komerčního direktoria), jeho bratr vicekancléřem nového vrchního úřadu pro vnitřní správu dědičných zemí, který vznikl sloučením České a Rakouské dvorské kanceláře. Navíc se panovnice rozhodla ocenit služby Jana Karla a darovala mu roku 1753 opuštěný palác v Josefově u Vídně, v němž se pak narodil i Karel Chotek. O rok později zemřel Václav Antonín, otec obou bratrů. Jan Karel roku 1764 zakoupil panství Nové Dvory.⁴⁶ Rudolf Chotek pokračoval ve své kariéře, získal Řád zlatého rouna a po smrti Haugwitze se stal nejvyšším česko-rakouským kancléřem. Jeho bratr se v té době nacházel ve dvorské válečné radě, i když i on sám měl za sebou službu kancléře, která však trvala jen několik měsíců. Rudolf Chotek kolem roku 1769 onemocněl jakousi chorobou, jež ho tělesně natolik rozložila, že byl v červnu 1771 donucen k rezignaci a měsíc nato zemřel.

---

⁴⁶ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*. Studie rodopisná, s. 47.

3.3 Jan Rudolf Chotek

Jak již bylo řečeno, pouze Jan Karel měl syna – Jan Rudolf Chotek se narodil 17. května 1748 ve Vídni a později se stal otcem i Karla Chotka. Prošel domácí výchovu a vzděláním, Ivo Cerman nenalezl žádný důkaz ani o tom, že by pravidelně docházel na univerzitu, jako jeho otec a strýc.⁴⁷ Naproti tomu Roman Vondra, spolu s Evou Lisou a Adamem Wolfem shodně tvrdí, že Jan Rudolf byl již v deseti letech poslán na vychování do Francie, kde se z něj stal frankofil a vystudoval práva.⁴⁸ Po ukončení studií roku 1768 ve dvaceti letech odjel na kavalírskou cestu (a za dalším univerzitním poznáním), která vedla přes rakouské země do Itálie, poté do Francie, Belgie a Nizozemí a přes německé země zase zpět do Čech, kam se navrátil roku 1770. Ještě tentýž rok byl jmenován jako askulant do Česko-rakouské kanceláře, kde jeho strýc Rudolf zastával úřad kancléře. O rok později se stal radou v Dolnorakouské zemské vlády a roku 1776 dvorním radou v Česko-rakouské dvorské kanceláři. Díky tomu, že strýc neměl dědice a jeho jediná dcera byla kvůli svému nepřístojnému chování z dědictví téměř vyloučena, založil roku 1771 fideikomis Veltrusy, který získal Jan Rudolf, ovšem až po smrti své tety Stefanie Aloisie, jež zde do roku 1786 dožívala a platila synovci pouze roční rentu. Majetek po otci, Nové Dvory, zdědil dokonce ještě déle, až v roce 1798, do té doby zde hospodařila jeho matka. Kromě dvou zmíněných držel ještě statky Bělušice a roku 1791 zakoupený Hlízov.

Roku 1772 se Jan Rudolf Chotek oženil se stejně starou Marií Sidonií hraběnkou Clary Aldringen. 1781, poté, co nastoupil Josef II. na trůn, jmenoval Jana Rudolfa prezidentem Dvorské cenzurní komise, ovšem už o rok později se stal kancléřem česko-rakouské dvorské kanceláře (resp. Sjednocené dvorské Kanceláře), post nejvyššího kancléře, jaký získal jeho strýc Rudolf, mu však zůstal uzavřen.⁴⁹ Roku 1789 byl vytvořen neslavný patent o urbaniální reformě, který měl změnit dosavadní daňový systém ve prospěch státu a zdanit rustikál i dominikál jednotnou pozemkovou daní. Jan Rudolf odmítl patent podepsat, a císaři při audienci sdělil své motivy, ovšem Josef II. zůstal neoblomný, a tak Chotek podal demisi a svůj post opustil.⁵⁰ Reforma však vyvolala takovou vlnu nevole u šlechty i

---

⁴⁷CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 306 – 307.

⁴⁸VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína (1783 – 1868). *Historický obzor* č. 5 – 6. 2007, s. 120 a SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*. Praha 2008, s. 28.

⁴⁹CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 334.

⁵⁰CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 381 – 385.

poddaných ve všech částech monarchie, že jí císař musel roku 1790 odvolat v Uhrách a krátce nato zemřel.

Po nástupu Leopolda II. bylo potvrzeno odvolání urbaniální reformy a nový císař Chotka roku 1791 jmenoval prezidentem obnovené Dvorské komory, jeho ženu dvorní dámou císařovny.⁵¹ O rok později však zemřel a na trůn nastoupil arcivévoda František. Ten se opět vrátil k systému správy Josefa II. a Jan Rudolf ztratil svůj úřad, načež v dubnu 1793 odešel do penze. Až roku 1802 získal úřad nejvyššího purkrabí v Čechách, ovšem musel odejít již v roce 1805, neboť byl obviňován z inflace, kterou však měla na svědomí především válka s Francií. Následně zastával post konferenčního ministra ve Vídni a prezidenta české Společnosti nauk (od r. 1804). Ve vedení Hospodářské společnosti v Praze se nacházel už od jejího vzniku v roce 1769. Kromě toho stál také u zrodu Vlasteneckého muzea království českého (1818).⁵²

Roku 1806 začal poblíž Nových Dvorů stavět svůj dlouho plánovaný zámek v klasicistním stylu – Kačínu, která byla slavnostně otevřena v červenci 1823, ovšem dokončena byla až ve třicátých letech. Kolem nechal zbudovat rozsáhlý anglický park.⁵³

Roku 1809, když císař František opustil Vídeň před Napoleonem, byla Janu Rudolfovi svěřena nešťastná úloha civilního velitele Vídně. Poté, co do města dorazil vévoda Maxmilián, a vojenská správa převzala velení, Jan Rudolf odjel. 13. května 1809 však Napoleon vkročil do města a Vídeň kapitulovala. Po porážce u Wagramu byl Chotek zbaven úřadu a obviněn ze zbabělosti,⁵⁴ ovšem místo konferenčního ministra si podržel až do konce života, stejně jako členství ve vlasteneckých a dobročinných organizacích. Zemřel 26. srpna 1824 ve Vídni. Nyní však obraťme pozornost k jeho rodině.

---

⁵¹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 405.

⁵² Tamtéž, s. 433 – 434.

⁵³ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 452.

⁵⁴ Tamtéž, s. 414 – 416.

4 Syn a bratr

4.1 Matka

Karel Chotek však nebyl šlechticem jen po otci, nýbrž i po matce. Jak již bylo řečeno, byla jí Marie Sidonie hraběnka Clary–Aldringen. Pocházela z knížecího rodu Clary–Aldringenů, který vznikl spojením těchto rodů v roce 1666, a to zásluhou hraběte Jana Jiřího Marka Claryho (1638–1699), jenž po svém strýci Johanu Aldringenovi zdědil značné bohatství a získal také svolení ke spojení jmen a erbů. Claryové pocházeli z Florencie, Aldringenové z Lotrinska. Johann Aldringen (1588–1634) bojoval ve třicetileté válce, po smrti Tillyho se stal velitelem logistických vojsk, a po smrti Albrechta z Valdštejna získal část jeho zkonfiskovaného majetku.⁵⁵ Jeho vnuk a Mariin otec, císařský tajný rada a komoří František Václav hrabě Clary-Aldringen (1706 – 1788), byl roku 1767 povýšen do říšského knížecího stavu.⁵⁶ Marie Sidonie, jeho druhé dítě, se narodila 10. listopadu 1748 v Praze.

Přestože již od roku 1786 byl v platnosti tereziánský školský patent, dívkám i chlapcům ve vyšších vrstvách se dostávalo výhradně domácího vzdělání – docházka do veřejné školy pro ně byla degradující. Nejinak tomu bylo v případě Marie Sidonie, která byla vychovávána spolu s rakouskými arcivévodkyněmi, neboť její matka zastávala na vídeňském dvoře funkci nejvyšší hofmistryně. Dostalo se jí tedy patrně nejlepšího vzdělání, jaké zde mohla dívka v této době získat.

Dívky se začínaly učit mezi pátým a sedmým rokem, každá z arcivévodkyň měla nejméně jednu vychovatelku se šlechtickým titulem (většinou hraběnku), vlastního zповědníka, celý štáb domácích učitelů, často profesorů škol či kněží⁵⁷. Ve šlechtických rodinách měla matka ve vzdělávání větší úlohu než u chlapců, trávily s ní více času, vytvářely si k ní užší pouto. Mimo jiné bylo matčinou úlohou vštípit dceři náboženské a mravní základy, naučit jí péči o domácnost, pokoře, trpělivosti, poddajnosti. Doménou šlechtičny 18. století totiž stále zůstávala rodina a náboženství.⁵⁸ Ve výuce nechyběla samozřejmě znalost jazyků, Sidonie mluvila přinejmenším německy, francouzsky a anglicky.⁵⁹ U šlechticů, na rozdíl od mladých šlechticů, nebylo příliš obvyklé, aby se učily latině či řečtině a ani

---

⁵⁵ MĚŘIČKA, Matěj: *Alžběta Clary-Aldringen v zrcadle své korespondence*. Bakalářská práce FFUK, Praha 2010, s. 20.

⁵⁶ Např.: http://de.wikipedia.org/wiki/Clary_und_Aldringen Knížecí rod Clary-Aldringenů doposud existuje a jeho členové žijí převážně v Německu a Rakousku. Viz: <http://genealogy.euweb.cz/austria/clary2.html>

⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k motlitbě*. Žena v minulém století. Praha 1999, s. 48.

⁵⁸ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k motlitbě*, s. 48 – 49.

⁵⁹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 373.

matematika nebývala probírána příliš do hloubky. Ve výuce dominovaly humanitní předměty, zejména historie, literatura, estetika a dějiny umění. Důraz byl kladen i na kreslení a malování, k čemuž si šlechtické rody vybíraly často akademiky či renomované malíře. Dobrým zvykem šlechtičen bývalo ovládat hru nejméně na jeden nástroj a umět zpívat. Dívky samozřejmě neměly tělocvik, pouze se učily jezdit na koni, tančit a chodily na vycházky. Hlavní náplní učiva u dívek bylo vedení domácnosti, hospodaření, určité základy účetnictví, ruční práce, příprava na roli matky. Stejně jako chlapci si dívky od dvanácti do patnácti, či šestnácti let často měly povinně vést deník, některé to dělaly i později. Marie Sidonie nebyla výjimkou. Jazykové a stylistické dovednosti si děti tříbily v dlouhých dopisech rodičům, příbuzným a přátelům.

Šlechtičny nesměly nikdy zahálet, jejich výchova je vedla k pracovitosti, čistotě, střidmosti, přiměřenosti a neokázalosti (např. v oblékání). Ráno vstávaly relativně brzo, během dne mívaly poměrně pevný program, četly si, případně se učily, pracovaly na zahradě, přijímaly návštěvy, odpoledne pořádaly pravidelné dýchánky. Jejich vzdělání se slušelo ukončit pobytem v klášteře trvajícím několik týdnů, ale i let. Celkové vzdělání završovala pak poznávací cesta, obdoba pánských kavalírských cest, která se u dívek začala prosazovat právě od 18. století. Cíle cesty byly stanoveny tak, aby si cestovatelka ověřila své jazykové a teoretické znalosti, rozvíjela sociální a charakterové vlastnosti, poznala nové kraje, jejich obyvatele a kulturu, památky, technické a přírodní zajímavosti, charitativní počiny, hospodářství, školství a vůbec tamní život všech společenských vrstev. Při cestě se samozřejmě účastnila společenské zábavy, chodila na návštěvy, plesy (kde byla uvedena do společnosti), do divadel, galerií. Není mi známo, zdali nějakou podobnou cestu Marie Sidonie absolvovala, avšak je více než pravděpodobné, že přinejmenším cestovala spolu s dvorem. Tímto bylo vzdělání šlechtičen dovršeno a nastal čas zamýšlet se nad výbavou, velikostí věna a osobou budoucího partnera.⁶⁰

4.2 Rodina

Okolnosti Mariina seznámení s Janem Rudolfem nejsou podle Cermana blíže známy, z dopisu Jana Karla ovšem vyplývá, že synovi žádnou ženu nevnucoval, ale nechal ho, aby si vybral sám, přičemž doufal, že si Jan Rudolf vybere „rozumně“, aby ho potěšil.⁶¹ Za těmito slovy se skrývá jistá míra volnosti při výběru budoucí manželky, ovšem i určité omezení, jímž

---

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha – Litomyšl 2004, s. 67–88 a LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 189.

⁶¹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 360.

byl především požadavek na rovnorodost nevěsty, její charakter, vzdělání, řádné vychování, zajímavé věno, jistou věkovou přiměřenost, atd. Jan Rudolf otcovy naděje nezklamal, a tak se 15. února 1772 konala ve Vídni svatba.

Šlechtický životní styl v 18. století plně korespondoval se sentimentálním duchem doby. Rodinný život se uzavřel do soukromí, šlechtic na rozdíl od předchozích epoch toužil po intimitě, spokojenosti, spořádanosti a klidu, módní bylo ostentativní vyjadřování pocitů. Otec rodiny sice nepřestává být dominantní, zároveň se ale začíná stávat starostlivým, věrným a citlivým otcem, který se neomezuje jen na rodinné jádro, ale zajímá se také o své příbuzné. V centru pozornosti stály v rodině děti, které byly považovány za její budoucnost, proto se kladl velký důraz na jejich vzdělání. Vztah mezi matkou a dětmi se stal užším, měla na starost jejich rané dětství, kdy jim za pomoci chůvy vštěpovala hodnoty jejich předků, učila je dobrému chování a předávala jim svou moudrost. Tento přechod je v některých případech patrný i v přechýlení od vykání k tykání a srdečnější titulatuře uvnitř rodiny.⁶² O Marii Sidonii Josef Ledr napsal, že „*byla laskavou, nežnou průvodkyní života výtečného manžela.*“⁶³

Osvícenství učinilo ze sentimentálního ideálu vroucného manželského milování kulturní konvenci, takže podle Ivo Cermana není možné ze vzájemných dopisů Jana Rudolfa a Marie Sidonie určit, do jaké míry byl vztah mezi manželi skutečně tak vroucný, jak odhalují dopisy, a kdy už se jedná o konvenci.⁶⁴ Soukromá šlechtická korespondence má na sklonku 18. století už jisté estetické a literární cíle, žánrově se jedná o steskuplné a přitom láskyplné dopisy, poněvadž manželé si většinou psali právě v době, kdy byli od sebe odloučení. I v nich se však nachází jistý podíl ironie, kde promlouvá „skeptický“ rozum a lze jí chápat jako určitý protiklad k sentimentalitě. Tyto dopisy charakterizuje také jejich délka, často francouzština, tedy sociolekt šlechty té doby, a deníkový charakter. Pokud byly povedené, předčítaly se i v úzkém kruhu příbuzných či přátel.⁶⁵

Schopnost ženy přivádět na svět potomky trvala teoreticky od sňatku zhruba až do menopauzy (tedy přibližně od 18 do 48 až 50 let), takže asi 30–35 let. Počet potomků se však snižoval v důsledku různých svátků a půstů, kdy se ukládala zdrženlivost, nebo při častých

---

⁶² ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007, s. 127 – 128. Také SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodina a její hodnota u rakousko české aristokracie v 19. Století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorffů-Pouilly)* In: Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte, roč. 6. Kutná Hora 2001, s. 275 – 285.

⁶³ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*. Studie rodopisná., s. 56.

⁶⁴ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 361 – 362.

⁶⁵ Tamtéž, s. 363 – 365.

pobytech manžela mimo domov, v horších případech smrtí dítěte, nebo matky. Průměrně tedy mohla žena během manželství přivést na svět asi deset potomků. První dítě se narodilo v osmdesáti procentech případů do jednoho roku po svatbě.⁶⁶ Hrubá míra porodnosti byla velmi vysoká, po celé 18. století a ještě počátkem 19. kolem 40%, avšak vysoká byla i dětská úmrtnost, na konci 18. století se dožilo desátého roku života zhruba šest z deseti novorozeňat.⁶⁷ Nejplodnější mezi ženami byly aristokratky, protože po porodu přenechávaly své děti nájemným kojným, a tudíž mohly prakticky ihned znovu otěhotnět.⁶⁸ Jako důvody kojení kojnou se uvádí, že se pro šlechtičny nehodí, aby kojily své děti, protože to je vulgární, a své děti kojí jen neprivilegované vrstvy, dále také, že by se nemohly věnovat společenským povinnostem a v neposlední řadě to narušovalo jejich denní režim a musely by v noci vstávat. Ovšem kojení cizí ženou mělo své velké nevýhody (např. vyšší úmrtnost dětí takto kojených, často špatný zdravotní stav kojné či špatná hygiena), přesto se od něj začalo ustupovat až v druhé polovině 19. století.

Marie Sidonie nebyla výjimkou, od roku 1773 do roku 1786 přivedla na svět deset potomků. První dítě, Jan Nepomuk Josef se narodil 24. února 1773 ve Vídni, o dva roky později následoval Rudolf, který ale ve čtyřech letech zemřel, poté roku 1776 Josef. Jako další se 1777 narodila dcera, Marie Aloisie, o rok později opět syn Václav František, roku 1780 znovu pojmenovali dalšího syna Rudolf, avšak ani tomu nepřineslo jméno štěstí a zemřel po roce a půl. Další syn, Ferdinand Maria, přišel na svět 1781, po dvou letech následoval Karel Bernard,⁶⁹ za další dva roky druhá dcera Terezie a jako poslední přišel roku 1786 na svět Heřman.

O svém narození Karel Chotek ve svých pamětech napsal: „*Ich war am 23. Juli [1]783 in dem damals eigenthümlichen Garten Palais mein[er] Ältern – ein Geschenk der Kaiserin M[.] Theresia an mein Groß Vater Joh. G[ra]f Chotek geboren.*“⁷⁰ Jako svou první vzpomínku uvádí křest svého bratra Heřmana: „*Tief hat sich mir jene Tag eingepägt, an welchen mein k. Brüder bey der Taufe in einen herrlichen Mantel von geschnittenen grüne*

---

⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha – Litomyšl 2006, s. 135.

⁶⁷ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?*, s. 271.

⁶⁸ Za normálních okolností měli totiž partneři právě v době kojení nakázanu pohlavní zdrženlivost, věřilo se, že mužské semeno kazí mléko. Samotné kojení také působilo jako antikoncepce. Viz: LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009, s. 163.

⁶⁹ Druhé jméno Karla Chotka žádný z citovaných a užívaných zdrojů neuvádí, tato informace byla převzata z vyobrazení svatebního oznámení v knize SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek.*, s. 43.

⁷⁰ Jan Karel Chotek získal od Marie Terezie zahradní palác v Josefově. Viz kap. Šlechtic s. 21.

genuwa ⁷¹ *Samt gehüllt war[,] der so stark war[,] dessen wenn man ihn auf die Erde stellte, steif stehen blieb. Zu diesen Mantel erzählte man mir seynen alle meine Geschwister getauft worden. ... Jener Samt-Mantel hatte eine für die Familie interessanten Ursprung; mein Großvater hatte ihn selbst in Genua gekauft als diese Stadt in J. 17[46]⁷² von den öster. Truppen belagert wurde, bey welchen mein Großvater als Armee Kommissär angestellt war, und wo er als der Truppen den Sold fehlte mit Aufopferung seins Silbergeschirrs u[nd] das Schmuck seiner Frau das Gold zur Bezahlung des Soldes verschaffte.- Das Geschenk des Gartenhauses[,] in welchen ich gebohren wurde, war eine Folge der Dankbarkeit der Kaiserin für jenes patriotische Opfer.* ⁷³

Silnější a intimnější vztahy uvnitř rodiny pronikly i do korespondence. Dopisy Marie Sidonie pravidelně informují manžela o tom, jak se daří dětem, případně popisují jejich chování či nemoci. Rodiče trávili s dětmi více vlastního času, dohlíželi na jejich vyučování, příp. je sami učili. Dokládá to deník Marie Sidonie, který ukazuje, že pravidelně trávila s dětmi alespoň večery, četla jim, hrála si s nimi.⁷⁴ K tomu se Karel Chotek ve svých pamětech vyjadřuje: „*Meine Mutter[,] ein[e] äußerst fromme, je wirklich heilige Frau[,] überwachte besonders den Religious Unterricht, der wir von eine Geistlicher empfangen, und unser moralische Ausbildung.*“⁷⁵ Další zmínka o matce se nachází v roce 1805, když se Jan Rudolf rozhodl, že Karel bude studovat ekonomii, aby mu pomáhal ve správě panství. Marie Sidonie však syna podpořila v rozhodnutí věnovat se úřednické kariéře: „*Mein Vater hatte damals den lebhaften Wunsch[,] dass ich mich nicht dem Staatsdienst widmen[,] sondern auf das Studium der Ökonomie verlegen, u. seine Güter adminis[tra]tion sollten. Dazu war ich aber nicht zu bewegen, ich hatte trotz allem[,] was ich gegen dem Staatsdienste selbst von*

---

⁷¹ Janovský samet, viz dále.

⁷² Karel Chotek na tomto úmyslně vynechal prostor pro doplnění letopočtu, ke kterému však nedošlo.

Jan Karel Chotek, jeho děd, v letech 1746 – 47 zastával funkci nejvyššího válečného komisaře v Janově, během jeho obsazení rakouskými vojsky – viz kap. Šlechtic, str. 21.

⁷³ O této příhodě se zmiňuje i Josef Ledr, který píše: „*Současně s válkou v Bavorsku zuřil také boj v Itálii, [...] Tu poslán ta, r. 1746 hr. Jan Karel, co vojenský kommissař, s hodností a titulem polního zbrojmistra. Armáda byla bez potravin, bez přípráže, a co nejhoršího – dlouhý čas bez žoldu. [...] Zadržalé výplaty vojsku dány a přípráže docházely čteně; nová, radostná zmužilosť oživila vojsko a šťastný následek toho byl dobytí Janova (Genua). Císařovna sama pochopiti nemohla působení hraběte, neboť nevěděla, že stříbrné náčiní a skvosty paní své prodal, od přátel svých peněz si vypůjčil [...] Bohatý podil na dani výpalné, od města složené, hrabě nepřijal, nýbrž použil ho k potřebám vojenským. Císařovna dojata mocně tak vzácnými oběťmi a vlohami, spojenými s rázným jednáním, ani nevěděla, kterak by se hraběti odměnila. Nabízela mu titule knížecího. Ale skromný hrabě odmítnul tak vysoké vyznamenání, právě, že by jen závisť vzbudilo a také se pro něho při jeho malém majetku nehodilo. Byl dostatečně odměněn [...] darovala hraběti palác se zahradou ve Vídni, v Josefově.*“ Viz: LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 45.

⁷⁴ CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha 2008, s. 366.

⁷⁵ Viz Příloha 1, s. 164.

mein Vaters hörte[,] zu festentschlossen, diese Carier zu beginnen u. mich auszuzeichnen, u. mein gute Mutter bestärkte mich in diesen Entschlusse.“⁷⁶

Společenský program však šlechtě určoval trávit zimu ve Vídni nebo v Praze, kde se věnovala bálům, plesům, divadelním představením, salonům. Od jara do podzimu se uchylovala na svá venkovská panství, jak jí velela nutnost správy majetku, nebo do oblíbených lázeňských měst. Z paměti vyplývá, že poté, co byl Jan Rudolf propuštěn Josefem II. Za státní služby, trávili rodiče s dětmi většinu roku, v zimě ve Vídni, v létě částečně ve Veltrusích, částečně v Nových Dvorech. *„Mein Vater zog sich zurück, und lebte in Winter in Wien, in Sommer und zwar gewöhnlich 7 Monate lang abwechselnd auf seine zwey Gütern Neuhoft u. Weltrus, wo wir immer sehr glücklich waren, aber fortan unsern Studien betrieben. Dort verlebte ich meine glücklichsten Zeiten, da ich immer ein große Verliebe für das Landleben hatte.*“⁷⁷ V pamětech se mnohokrát objevují i další zmínky o matce či sourozencích, většinou autor zaznamenal jejich cesty a šťastná shledání v rodinném kruhu. K roku 1804 nám Chotek zanechal popis svého života na venkově: *„da meiner Vaters Besizungen so mehr von Prag waren, so konnten wir[,] ohne dass die Geschäfte darüber litten, oft auf dem Lande seyn[,] wo wir sollten allein waren, entweder ein großer Theil der Familie, oder Freunde, den mein Vater sehr gastfrey war, auf den Lande war unser Leben sehr angenehm, Promenaden[,] Jagde[,] Lectüre Musik, und Gesellschafter Theater, an welchem letzteren, alle Glieder der Familie sich beteiligten, welch[e] sollen[??] immer angenehm ab.*“⁷⁸

4.3 Otec

Vztah Karla Chotka k otci byl velmi úzký, prakticky celý první sešit Chotkových paměti je protknut jeho osudy. Již na prvních stránkách přepsal Karel otcovu rezignaci a také vlastnoruční odpověď císaře Josefa II., jež Chotek v roce 1848 hodnotí těmito slovy: *„In den gegenwärtigen Monate (:16. Juny [1]848:) begreift man freylich der Kaiser Joseph[,] der besser als mein Vater die Zukunft erkannte, da wir itzt auf dem Punkte alle jenen Rechte mit einem male und ohne Entschädigung zu verlieren[,] welche damals zwar allerdings mit einigen schmerzlichen Verluste, aber doch nur geregelt werden sollen.*“ Jeho pohled na otce je v pamětech značně zkreslený, mnohé jeho činy dodatečně omlouvá, případně se o nich

---

⁷⁶ Viz Příloha 1, s. 148.

⁷⁷ Viz Příloha 1, s. 152.

⁷⁸ Viz Příloha 1, s. 148.

nezmiňuje, zvýrazňuje zejména jeho úspěchy, za otcovými neúspěchy podle něj stojí především intriky, nenávist a nepřátelé. Na příklad za jeho zapuzením po smrti císaře Leopolda: *„Nach Kaiser Josephs Tod, dem mein Vater schmerzlich beweinte, wurde er von Kaiser Leopold im Anfange des J[ahres 1]790 zum Präsidenten der Hofkammer, eigentlich Fin[an]z Minister ernannt, was er bis zu K. Leopolds Tod im J[ahre 1]792 blieb, wo er durch Hofintrigen und weil er mit dem Thronfolger nochmaliger Kaiser Franz, während er in Abwesenheit seines Vaters durch kurze Zeit an der Spitze der Regierung war[,] eine unangenehme discussion hatte, in welcher Kaiser Leopold mein Vater Recht, u. seinen Sohne Unrecht gab[,] aus seiner Stelle verdrängt wurde. Diesen Umstand benützten die F[e]inde und Neider meines Vaters, - an denen u. besonders ausgezeichneter Männern nie mangelt – um den jungen Kaiser gegen ihm einzunehmen, er wurde mit 10 000 fl pensi[o]nirt und lebte nur durch 10 Jahren wieder[r] wachrufen in stillen Zurückgezogenheit.⁷⁹*

Prakticky celé mládí strávil Karel Chotek po boku svého otce. Funkce, které Jan Rudolf zastával, ovlivňovaly život celé rodiny, a tak se např. roku 1792 se účastnila pražské korunovace císaře Františka: *„Von der Könung des Kaisers Franz in Sommer [1]792 bleiben mir nur ein paar dunkle Erinnerungen von dem Krönungszuge, und wie sich das Volks um das roth un[d] weiße Tuch raufte, und es in Stucken zerriss, über welches der ganze Krönungs Zug gegangen war, und ein Stuck zum Andenken zu behalten!“⁸⁰* Po korunovaci se opět rodina pravidelně uchýlovala na své statky: *„Nach der Krönung gingen wir auf die Güter meins Vaters, wo wir dann regelmäßig alle Jahren zu mein großen Vergnügen theils in Neuhoft theils in Weltrus 6 – 7 Monate zubrachten, die Wintermonate aber immer in Wien waren.“⁸¹* V roce 1802 však nastala změna, Jan Rudolf byl jmenován nejvyšším purkrabím v Čechách: *„Wir übersiedelten nun nach Prag, wo mein Vater ein sehr großes Haus machte,[...]“⁸²* Dále Karel pokračuje výčtem těch nejdůležitějších věcí, které jeho otec pro Prahu a Čechy vůbec vykonal, včetně zamýšleného druhého mostu přes Vltavu: *„Ein Gegenstand[,] der damals [1804] schon in Verhandlung war, die Erbauung einer[??] zweyten Brücke – damals war selbe außer den Stadt bey Bubnen projektiert – interessi[e]rte mich im hohen Grande⁸³, die Brücke sollte nach eine damals in England in Schwung gewesen Sepstnen[??], von Gusseisen erbaut werden, die Pläne dazu erachte der Professor Gerstein, die Auslagen sollte durch freywillige Beyträge hereingebracht werden, dem Kaiser selbst, und die Erzherzogen geben*

---

⁷⁹ Viz příloha 1, s. 148.

⁸⁰ Viz příloha 1, s. 149.

⁸¹ Viz příloha 1, s. 149.

⁸² Viz příloha 1, s. 150.

⁸³ Grade

Beyträge; allein die Hofkanzley unter G[ra]f Ugarte[,]”⁸⁴ der meinen Vater, weil er sich nur ihm managirte, und oft u[n]mittelbarreich dem Kaiser corespondite, sehr Feind war, und von die, den Kaiser umgebenden Camarilla, die es nicht gerne sah, dass mein für den damaligen Zeiten sehr freysinniger Vater, bey Hofe immer die Wahrheit ungescheut sprach, und so manche Intrigen durchkreuzte, machten gegen diese Lieblings=Projekt meines Vaters Opposition.“⁸⁵ A dodává, že to byl právě on, kdo nakonec postavil v Praze druhý most přes Vltavu: „Sonderbar genug, war ich es, der im J[ahr 1]842 also 38 Jahren später die zweyte Brücke über die Moldau nach Überwindung zahllosen Intrigen, durch ein unseren Beharrlichkeit, an einer anderen Orte zu erbauen[,] das Glück hatte[.]”⁸⁶

Z dosavadních ukázek je jistě dobře patrné, jak mnoho Karla jeho otec ovlivnil a že právě postava otce dala určující směr jeho kariéře i životním osudům. Chotek svého otce nejen respektoval, ale i obdivoval a byl si plně vědom, že se od něj může mnohému naučit a leccos získat, jak se ostatně sám vyjádřil: „*Sein anhaltender Fluss als Geschäftsmann eiferte auch mich dazu an, und dieser fortwährenden Beschäftigung u. diesem Beyspiele schreibe ich es zu[,] dass ich immer mit großen Eifer mein Amts Geschäfte Betrieb, und darum selbst in meine höheren Dienstposten älteren Jahren nicht nachgelassen habe.*“⁸⁷ Po vzoru svého otce se také rozhodl se stát úředníkem a od tohoto rozhodnutí ho neodradil ani otec sám: „*Mein Vater hatte damals den lebhaften Wunsch[,] dass ich mich nicht dem Staatsdienst widmen[,] sondern auf das Studium der Ökonomie verlegen, u. seine Güter adminis[tra]tion sollten. Dazu war ich aber nicht zu bewegen, ich hatte trotz allem[,] was ich gegen dem Staatsdienste selbst von mein Vaters hörte[,] zu festentschlossen, diese Carier zu beginnen u. mich auszuzeichnen, u. mein gute Mutter bestärkte mich in diesen Entschlusse.*“⁸⁸ Viděl, jaké překážky musí otec ve své práci překonávat, jak se zhoršuje jeho zdravotní stav, přesto ze svého rozhodnutí neustoupil. Do svého deníku si ale tenkrát zapsal: „*auf diese Art machte ich nicht dienen. Wenn man nichts als Mühe und Arbeit, und zum Lohnen Vor.... u. Ärger haben soll und doch finde ich Vergnügen u. Lust daran[,] mich für dem Staatsdienst auszubilden; ein inneren Treib, meine Mitbürgern auf diese Art nützlich zu werden, treibt mich dazu. Sollte*

---

⁸⁴ Alois hrabě Ugarte (1749 – 1817) působil v Haliči a v moravských zemských úřadech. Roku 1802 získal úřad nejvyššího kancléře spojené česko - rakouské dvorské kanceláře a od roku 1813 působil dokonce jako státní a konferenční ministr. Za své zásluhy obdržel od císaře Františka I. Řád zlatého rouna a nedlouho poté zemřel. Viz: KLEMPA, Aleš: *Nový zámek v Jevišovicích*. Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém stylu. Brno 2008, s. 13. Online na: <http://is.muni.cz/th/11273>

⁸⁵ Viz Příloha 1, s. 152.

⁸⁶ Viz Příloha 1, s. 152.

⁸⁷ Viz Příloha 1, s. 151.

⁸⁸ Viz příloha 1, s. 153.

*auch mein Bestreben, und mein[e] Mühe weist mit Undank belohnt werden, so ist doch ein Zeuge ober dem Sternen, der kein gute rechtliche Handlung vergisst, und den kann eins kein Hofgunst rauben“.*⁸⁹ Ovšem Eva Lisá uvádí, že ještě roku 1803 se v deníku zmiňuje o svých mladických touhách po vojenském a kněžském povolání.⁹⁰ Ostatně o svém rozhodování se v pamětech zmiňuje i o několik stránek dále, když popisuje svůj prožitek válečných událostí roku 1805: „*Ich bat ihm [Norbert Fridrich Schmelzern von Wildmannseck] mich mit sich zu nehmen, ohnehin hatte ich früher immer gewünscht Militaire zu werden, und hatte nur aus Rücksicht für den Wunsch meines Vaters, und da schon 3 Bruder Soldaten waren, damit Tagust[??] gethan – dann ich brennte vor Begierde dem Krieg einmal in der Nähe zu sehen.*“

4.4 Sourozenci

4.4.1 Jan Nepomuk a jeho majorátní větev

Jak již bylo řečeno výše, Rodina Jana Rudolfa byla velmi početná. První dítě, Jan Nepomuk Josef, se rodičům narodil ve Vídni 24. února 1773 a stal se tak dědicem rodinného jmění. Jak vypadalo jeho vzdělání, vykresluje následující kapitola nazvaná Student. Byl připravován především na úřednickou kariéru a správu svých panství, což by mohl být i jeden z důvodů, proč se např. učil také česky.⁹¹ Svě vzdělání zakončil na univerzitě ve Vídni, kam nastoupil roku 1791.⁹² O pět let později získal místo konceptního praktikanta ve spojené dvorské kanceláři, poté působil jako krajský komisař v Čáslavi a Berouně, od roku 1801 působil na pražském guberniu, poté od 1804 jako krajský hejtman v Berouně a nakonec byl roku 1807 jmenován vládním radou v Dolních Rakousích. Ve svých 39 letech pak podal žádost o propuštění ze státní služby a plně se začal věnovat správě rodinného majetku,⁹³ Veltrusům, Novým Dvorům, Kačíně a Jemništi. Ve volných chvílích se zabýval botanikou, mineralogií a také výchovou svých dětí. Zemřel 8. dubna 1824.

O Janu Nepomukovi se Karel Chotek zmiňuje jen jednou, a to v pamětech v souvislosti se smrtí bratra Václava.⁹⁴ Je to však pravděpodobně dáno charakterem používaných pramenů, poněvadž Memorabilia vznikala od roku 1843, deník popisuje rok 1848 a první sešit pamětí se, jak již bylo řečeno, zabývá především Karlovým mládím a

---

⁸⁹ Viz Příloha 1, s. 153.

⁹⁰ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*. Nejvyšší purkrabí Království českého. Praha 2008, s. 30.

⁹¹ CERMÁN, Ivo: *Chotkové*, s. 369.

⁹² CERMÁN, Ivo: *Chotkové*, s. 369.

⁹³ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, s. 58.

⁹⁴ Viz Příloha 1, s. 162

otcovou kariérou, takže je dosti možné, že se o svém bratru zmiňuje až v pozdějších sešitech. Navíc od nejstaršího bratra dělilo Karla Chotka deset let, takže lze jen těžko říci, zdali si byli tak blízcí jako s bratry Heřmanem a Ferdinandem, či sestrou Terezií.

Jan Nepomuk se oženil s Marií Isabelou z Rottenhanu (1774 – 1817), svatba se konala ve Vídni roku 1799.⁹⁵ Vyžehnil s ní mimo jiné i dům v Praze. Podle Josefa Ledra žádal Jan Nepomuk o své přeložení do Vídně právě kvůli své manželce, jež zde pečovala o svého otce. Jejich manželství označil za „tiché rodinné štěstí“, které ovšem bylo postupně narušováno Mariinou dlouhodobou nemocí, jež u Marie propukla, a to dnou (pakostnicí). Po neúspěšných lázeňských kúrách a pobytech na ní také roku 1817 zemřela.⁹⁶ Janu Nepomukovi zanechala dva potomky, syna Jindřicha (1802 +1864) a dceru Sidonii (1805 – 1890).

Jindřich absolvoval domácí výchovu, poté studoval na pražském gymnáziu, následoval filozofický kurs a své vzdělání zakončil studiem práv nejprve na Pražské, později Vídeňské univerzitě. Z počátku působil jako koncipista ve Vídni, následně jako krajský komisař v Berouně. Roku 1830 absolvoval kavalírskou cestu po Itálii a Sicílii. O rok dříve převzal správu rodinného majetku, který od léta 1824 spravoval poručník hrabě Hoyos. Poté, co se roku 1831 oženil s hraběnkou Karolinou Aloisií z Eltzu a Strombergu (1810 – 1862), odešel ze státní služby a začal se plně věnovat správě svých panství. Zemřel roku 1864. Se svou ženou měl deset dětí, nejstarší byl syn Rudolf Karel (1832 – 1894), který se oženil s Marií Terezií z Auerspergu, jež mu porodila syna Jana Rudolfa (1865 – 1884), jenž ovšem po krátké nemoci nečekaně zemřel v devatenácti letech. Těsně před svou smrtí se Rudolf Karel oženil ještě s o třicet devět let mladší baronkou Klaudivou von Gudenus. Jindřichův druhý syn, Emerich (1833 – 1911), si vzal za ženu hraběnkou Julii Henriettu Thun-Hohenstein, ovšem manželství bylo bezdětné. Třetí syn Ferdinand (1838 – 1913) zůstal se svou ženou Josefínou Swéerts-Sporckovou také bez potomků.⁹⁷ Dcera Isabela (1842 – 1857) zemřela v patnácti letech, další syn Arnošt (1844 – 1927) také neměl děti, byl členem Maltézského řádu a rytmistrem v dragounském pluku císařské armády. Pouze poslední dcera Karolína (1846 – 1933) se na Kačíně provdala roku 1867 za hraběte Emanuela Mariu Thun-Hohensteina, s nímž měla dvě dcery a tři syny, nesoucí již však jméno Thun-Hohenstein. Arnoštem tedy vymřela majorátní větev Chotků.

Dcera Jana Nepomuka, Sidonie (1805 – 1890), se roku 1832 provdala za hraběte Fridricha Dominika Fünfkirchena, armádního důstojníka a majitele panství Fritzstein ve

---

⁹⁵ Viz např. <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html>.

⁹⁶ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, s. 58.

⁹⁷ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html>.

Štýrsku. Roku 1867 ovdověla a přestěhovala se zpět do Prahy.⁹⁸ Svému muži porodila pět dětí, Isabellu, Ferdinanda, Theresu, Ernsta a Franze. Pouze o nejstarším synovi Ferdinandovi (1834 – 1898) je známo, že měl se svou ženou Marií Antonii Černínovou z Chudenic dceru Sidonii, jež se se svým mužem Carlem Lucchesim Pallim odstěhovala do Itálie a zemřela v roce 1902.⁹⁹

4.4.2 Josefova linie

Jak již bylo řečeno v kapitole 4.1, druhý nejstarší syn Rudolf zemřel ve čtyřech letech, proto o něm nelze nic bližšího napsat, snad jen to, že podle Ivo Cermana padla na Marii Sidonii po smrti jejího druhorozeného synka úzkost.¹⁰⁰ Nyní však obraťme pozornost k třetímu synu, Josefovi.

Josef absolvoval podobné vzdělání jako jeho starší bratr Jan Nepomuk (viz násl. kapitola), tedy nejdříve domácí, poté filozofický kurs, jenž trval do února 1793. Jan Rudolf pak rozhodl, že se Josef stane vojákem a nechal ho zapsat do Vojenské akademie ve vídeňském Novém Městě, kam nastoupil roku 1794. Po studiu vstoupil do armády a roku 1808 byl jmenován velitelem dragounského pluku Rosenberg.¹⁰¹ Co k tomuto povýšení vedlo, píše Karel Chotek: „*Inzwischen brach der unglückliche Krieg von J[ahr 1]805 aus, ich hatte 3 Brüder bey der Armee, der älteste bey Rosenberg Cher. Legers[??]*¹⁰² *zeichnete sich sehr aus, indem er seine Division mitten durch dafein:[??] Armee durchbrachte, und selbe ohne Verlust zurückführte,[...]Der älteste wurde aber auf Befehl S^{ts} M[aje]st[ät] durch ein Armee Befehl öffentlich belobt, zum Oberstleutnant avanciert[,] während er erst kurz Major war, und sein Offizi[e]reuns Mannschaft wurden*¹⁰³ *reichlich belohnt.*“¹⁰⁴ A na konci prvního sešitu paměti se dozvídáme, že: „*Mein Bruder wurde indessen [mezi 1. zářím a 30. listopadem 1808] Oberst des Regiments Rosenberg Chers:[??] Legers.*“¹⁰⁵ Josef padl v bitvě u Wagramu 6. července 1809.

V říjnu 1802 se oženil s hraběnkou Marií Sophií Auerspergovou, zmínku o jejich sňatku zanechal také Karel Chotek ve své Biographische Skizze, přestože Josefa zaměnil za

---

⁹⁸ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 62.

⁹⁹ <http://www.genealogy.euweb.cz/austria/fuenfkirch2.html#FD>

¹⁰⁰ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 366.

¹⁰¹ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 66. Ivo Cerman ve své knize uvádí povýšení k roku 1805 s odkazem na Ledrovu knihu a její stranu 56, kde se však tato informace vůbec nenachází. Viz: CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 420.

¹⁰² Dragounský pluk Rosenberg

¹⁰³ wurde

¹⁰⁴ Viz příloha 1, s. 155.

¹⁰⁵ Viz příloha 1, s. 165.

Jana Nepomuka: „... *das Jahr [1]802 eine wesentliche Veränderung hervorbrachte, in diesen Jahr wurde mein Vater zum Obersburggrafen in Böhmen ernannt, mein älteste Bruder Johann heirathete eine G[ra]fin Rottenhahn (:er war Kr[ei]sh[au]ptm[ann] in Beroun:)[...]*“¹⁰⁶ Se svou ženou měl dva syny Viléma (1803 – 1850) a Karla (1805 – 1832), přičemž druhý z nich zemřel bezdětný jako rytmistr hulánského pluku Coburg ve Vysočanech.¹⁰⁷ Starší Vilém, c. a k. komoří, guberniální rada v Brně, se roku 1835 oženil s hraběnkou Aloisií „Louisou“ Ugarte, po smrti svého tchána pak získal statky Kravsko a Přímětice na Moravě. Manželé spolu žili převážně v Brně, kde Vilém vykonával své úřady. Jistě není náhodou, že úřad moravskoslezského gubernátora zastával v této době Luisin otec, hrabě Alois Ugarte.¹⁰⁸ Se svou ženou měl Vilém Chotek dvě dcery: Karolínu Marii (1837 – 1901), jež se v Benátkách provdala roku 1858 za hraběte Karla Lützowa, a Luisu Ernestinu (1840 – 1898) provdanou za hraběte Ernesta Dentice Di Frasso.¹⁰⁹ S Vilémem tedy vymírá Josefova linie Chotků po meči.

4.4.3 Marie Aloisie

Marie Aloisie (též Louisa) se narodila na Nových Dvorech, jako první dcera svých rodičů 21. června 1777. Na rozdíl od své mladší sestry Terezie jí bylo dopřáno manžela. Provádala se v roce 1802 za hraběte (později knížete) Karla Josefa Clary-Aldringena (1777 – 1831), který byl zároveň jejím bratrancem, neboť byl synem matčina bratra Jana Nepomuka Clary-Aldringen.¹¹⁰ „[...]meine Schwester Louise heirathete den ältesten Sohn des Fürsten Clary[.] Ihren Vetter.“ zapsal k roku 1802 Karel Chotek.¹¹¹ Za 29 let společného soužití dala svému muži čtyři dcery - Mathildu Christinu (1806 – 1896), provdanou za Wilhelma Radziwillu; Euphemii Floru (1808 – 1867); Leontinu Gabriellu, (1811 – 1890), jež si vzala bratra Wilhelma Radziwillu jménem Boguslaw a Felizitu Sidonii (1815 – 1902); vdanou za hraběte Roberta Salm-Reifferscheidt-Raitze. Jako třetí dítě se narodil syn Edmund Moritz (1813 – 1894), pozdější čtvrtý kníže Clary-Aldringen, jenž se oženil roku 1841 s hraběnkou Elisabeth Alexandrou Ficquelmontovou, známou jako Elisalex.¹¹² Marie Aloisie zemřela

¹⁰⁶ Ve skutečnosti se Jan Nepomuk oženil už v roce 1799. V roce 1802 se žení Josef, nikoli Jan Nepomuk, a bral si za ženu Marii Sofii Auersperg. Viz Příloha 1, s. 150.

¹⁰⁷ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 66

¹⁰⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/Moravskoslezské_gubernium.

¹⁰⁹ <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html> a LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 66.

¹¹⁰ <http://www.genealogy.euweb.cz/austria/clary2.html#MSF>.

¹¹¹ Louisa se skutečně vdávala také v roce 1802. Viz Příloha 1, s. 150.

¹¹² O této dvojici nejnověji: MĚŘIČKA, Matěj: *Alžběta Clary-Aldringen v zrcadle své korespondence*. Bakalářská práce FFUK, Praha 2010.

v Teplicích na počátku roku 1864. Zápis o její smrti v Chotkových Memorabiliích zní: „*8 März Meine theuere Schwester Louise[,] Fürstin Clary[,] stirbt im 87e Jahr[,] Gott habe sie selig!*“¹¹³ Právě za svou sestrou Louisou a synovcem Edmundem s Elisalex jezdíval Karel Chotek z nedalekého Velkého Března na návštěvu do Teplic, případně naopak a udržoval s nimi stálou korespondenci.

4.4.4 Václav František

Narodil se 23. července 1778 jako třetí syn a byla mu určena vojenská kariéra, podobně jako jeho staršímu bratru Josefovi. S největší pravděpodobností vystudoval podobným způsobem jako jeho starší bratr a po studiích nastoupil k vojsku. Stal se rytířem Maltézského řádu a působil jako major ve Schwarzenberském hulánském pluku. Jeho kariéru i život ukončil nešťastný první srpen 1807, když během své cesty do Veltrus spadl z vozu a zlomil si vaz: „*[...]mein 3ten Bruder Wenzel[,] Adjutant bey F[ü]rst Joh. Lichtenstein[,] nach Böhmen reiste, da traf auch der schreckliche Schlag[,] dass dieser letztere, dem die Pferde ein Post, von Weltrus, wo er meine Ältern besuchte, durchgingen, er aus dem Wagen stürzte, und das Genicke brach, daher in wenig Augen bluten Todt! war*“¹¹⁴ Jak mnoho rodiče tato nešťastná událost zasáhla, se ukazuje o odstavec dále: „*Ich fand meine arme Ältern ganz in Verzweiflung, und bleib mit Ihnen in Teplitz, wo die gezwungen Zerstre[u]ng sie doch nach und nach ruhiger stimmte vom 21ⁿ bis 30ⁿ August.*“ Podle Karla Chotka trápila otce smrt jeho syna i nadále.¹¹⁵

4.4.5 Ferdinand Maria

Protože ani druhý bratr jménem Rudolf se nedožil dospělosti a zemřel v necelých dvou letech, budeme se nyní zabývat Ferdinandem.

Ferdinand Maria se narodil ve Vídni 7. září 1781 a byla mu předurčena církevní kariéra.¹¹⁶ O místo kanovníka pro svého syna žádal Jan Rudolf už v roce 1792 při příležitosti císařské korunovace, když bylo Ferdinandovi teprve devět let, ovšem neuspěl. Roku 1795 se pak stal kanovníkem pasovské kapituly, ovšem Ivo Cerman se domnívá, že i přes toto jmenování zůstával nadále v péči rodičů.¹¹⁷ K roku 1805 se ohledně Ferdinanda ve vzpomínkách Karla Chotka váže tato zmínka: „*[...]Prag[,] wo ich mein Bruder Ferdinand*

---

¹¹³ Viz Příloha 3, s. 207.

¹¹⁴ Viz Příloha 1, s. 162.

¹¹⁵ Viz Příloha 1, s. 163.

¹¹⁶ Josef Ledr uvádí datum 1. září. Viz: LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 67.

¹¹⁷ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 428.

werden fand, der im seminario sein erstes theologischen Rigorosum machen sollte,... ¹¹⁸ Ke konci roku 1805 přijal svěcení a v lednu následujícího již sloužil svou první mši: „*Am 12^m [Januar] hatten wir den großen Trost der ersten ch[?]. Messe meines Bruders Ferdinand beyzuwohnen[,] ein für uns um so er freundlicheres Ereign[i]ss, als er die volle Vokation[??] zu die zweyte Stunde hat, dem er gewiss bey seiner hohen Bildung und seinen sanften Character Ehre machen wird.*“ ¹¹⁹ Josef Ledr uvádí, že tato mše se konala v novodvorském kostele. ¹²⁰ Během roku 1806 získal místo v Holešově, kam se přestěhoval a převzal zde úřad děkana, faráře a školního inspektora, později se také stal kanovníkem moravského arcibiskupství. Karel Chotek se o svém bratru zmiňuje v pamětech při výkladu roku 1807: „*Gegen Ender Oktober reiste ich über Ollmütz ¹²¹ und Holleschau[,] ¹²² wo mein Bruder Ferdinand Dechant war, nach Wien. Das Wiedersehen meins Bruders nach unsere herben Verlust ware sehr trauriges, gemildert aber durch dem Anblick der glücklichen Lage meins Bruder, der so ganz die Vokation seines Standes hat, und hier in Schlesien[, bei] der alten G[ra]fin Erdödy ¹²³ und ihren liebenswürdigen Enkelin recht angenehm Tage verlebt.*“

Ferdinand stále studoval, v roce 1808 získal doktorát z teologie na pražské univerzitě. Často vykonával povinnosti správce moravské arcidiecéze v nepřítomnosti arcivévody Rudolfa Jana, roku 1817 se stal biskupem, o pět let později ředitelem filozofických studií v Olomouci a konečně roku 1832 obsadil místo arcibiskupa olomouckého. S mladším bratrem Karlem udržovali trvalý a pravidelný kontakt, jehož vyvrcholením se podle Ivo Cermana stalo založení Jednoty ku povzbuzení průmyslu v roce 1833, na němž se oba podíleli, jeden z titulu arcibiskupa olomouckého, druhý jako nejvyšší purkrabí v Čechách. Ferdinandova kariéra náhle skončila roku 1836, kdy se vypravil do Prahy na korunovaci Ferdinanda V., ale dva dny

---

¹¹⁸ Viz Příloha 1, s. 155.

¹¹⁹ Viz Příloha 1, s. 157.

¹²⁰ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 67.

¹²¹ Olomouc

¹²² Holešov

¹²³ Erdödy de Monyorókerék et Monoszlóje nejstarší žijící uherský, resp. maďarský hraběcí rod, jehož povýšení do hraběcího stavu se zasloužil Vladislav II. Jagellonský. Hraběnka Erdödy je v tomto případě Marie Barbora (Mária Borbála) Erdödy, rozená Nádasdy de Nádasd et Fogarasföld (1750 – 1811), jež se v roce 1766 provdala za Lájoše Rudolfa Erdödy (1747 – 1777) a roku 1170 odkoupila od svých sourozenců panství Holešov, které zdědili. Roku 1811 potom svou poslední vůlí odkázala panství svým synům Karlu Mikulášovi (1770 – 1833) a Františkovi (112 – 1815). Ovšem už čtyři roky poté František (Ferenz) bezdětný umírá a panství získává Karlova větev. Karel pak odkázal Holešov své dceři Barboře, Chotkem zmiňované vnučce, tedy Barboře (Borbále) Erdödy (1793 – 1858), provdané roku 1810 za hraběte Evžena z Wrbná a Freudenthalu (1786 – 1847), čímž celé panství přešlo do rukou Wrbnů. Viz: VOLNY, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren*. Sv. 4 Hradischer kreis. Brünn 1838, s. 191 – 193. <http://www.holesov.cz/mesto-holesov/historie> a <http://genealogy.euweb.cz/hung/erdody3.html#BKM>.

před vlastním aktem podlehl epidemii cholery, která město zasáhla. Zemřel 5. září 1836 ve věku 55 let v domě Karla Chotka.¹²⁴

4.4.6 Terezie

Terezie se narodila 12. června 1785, ovšem na rozdíl od starší sestry jí nebylo určeno se provdat. Karel Chotek se o ní zmiňuje už v souvislosti se svými ranými vzpomínkami na korunovaci císaře Františka „*Wir Kinder mit Ausnahme m[einer] Schwester Therese[,] die in Kloster bey der Salesianerinnen¹²⁵ erzogen wird[,] wurden zu diesen zweyten Krönung mitgenommen, ...*“ Je tedy zřejmé, že již ve svých sedmi letech byla vychovávána v klášteře. Později se stala dámou Savojského ústavu šlechticů, který byl zřízen na základě závěti Marie Terezie Savojské, roz. Lichtensteinové v roce 1769.¹²⁶ V době nezletilosti hraběte Jindřicha Chotka dozírala na finanční správu jeho statků.¹²⁷ Po dlouhá léta vedla korespondenci zejména s bratrem Karlem.¹²⁸ Zemřela v Praze na konci roku 1872.

4.4.7 Heřman

Jak poslední dítě se manželům Chotkovým narodil 28. června 1786 ve Vídni syn Hermann či Heřman. Jeho studium probíhalo obdobně jako studium Karla Chotka (viz kap. 5). Pravděpodobně již v roce 1805, ve svých 19 letech, sloužil v armádě, během napoleonských válek většinou na odlehlých místech monarchie – v letech 1807 až 1808 v Krakově, poté v pluku Colloredo-Mansfeldově v Uhrách, který podléhal velení Josefa Radeckého. Zde dosáhl hodnosti velitele. Roku 1820 se jeho pluk přesunul do severní Itálie, kde byl ovšem zcela odloučen od rodiny, a proto žádal o dovolenou či převelení do Vídně, avšak neúspěšně. Nakonec rozhodnutý, že armádu opustí a bude se věnovat diplomacii, se snažil získat místo doprovodu císaře Františka, aby se mohl v případě neúspěchu vrátit k vojenské službě, avšak postihl ho katar, který v Miláně náhle ukončil jeho život v dubnu

¹²⁴ SEKYRKOVÁ, Milada: *7. 9. 1836. Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha 2004, s. 76.

¹²⁵ V roce 1717 byl ve Vídni na popud císařovny Vilemíny Amálie, manželky Josefa I., založen ženský řád navštívení Panny Marie (salesiánek), navazující na tradici francouzských řádů sv. Františka Saleského. V roce 1719 byla ve Vídni otevřena jeho nová budova na Rennweg č. p. 10, kde se řád nachází dodnes. Viz: <http://www.salesianerinnen.at/> Tyto salesiánky nejsou totožné s pozdějším řádem založeným sv. Janem Boscou v roce 1859, resp. jeho ženskou odnoží vzniklou až 1872. Viz: <http://www.sdb.cz/salesiani/o-salesianech/zakladatel-jan-bosco/>.

Příslušnice tohoto ústavu nosily černé oblečení a přebývaly v budově ústavu, ovšem mohly se vzdálit, cestovat, odejít či dokonce se vdát. Viz: http://www.sfl.at/xstorage/pdf/Geschichte_Savoyensches_Damenstift.pdf

¹²⁷ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 430.

¹²⁸ Většina korespondence Terezie Chotkové se nachází v *SOA Praha*, fond RA Chotkové, kart. 213, inv. č. 2320 Korespondence rodinná, zvl. Karel Chotek. Je časově určena mezi léty 1809 – 1864. V Archivu Národního muzea se nachází také 32 podrobných dopisů, které Karel zasílal sestře z Itálie a Jižní Francie v roce 1815. *ANM* fond Chotek Karel, kart. 2, inv. č. 13, Briefe über meine Reise nach Italien und Südfrankreich.

roku 1822.¹²⁹ Heřman si byl se svým bratrem Karlem velice blízký, jeho první vzpomínka je právě na Heřmanův křest (viz kap. 4.2), jak již bylo řečeno, byli vychováváni společně a i v Chotkových pamětech je zmiňován, např. k roku 1807 píše o jeho těžké nemoci, při níž: „*mir große Sorge machte*,“ a následně o jeho uzdravení, dále ve stejném roce líčí jejich společný rodinný pobyt v jednom domě ve Vídni¹³⁰ a k roku 1821 píše o úmrtí jeho malé dcerky Johany.¹³¹ Zachovalá Heřmanova korespondence s Karlem uložená v SOA Praha obsahuje soubor dopisů z let 1805 – 1817.¹³²

Od roku 1813 byl Heřman ženatý s Henriettou Brunsvick de Korompa (1789 – 1857), díky níž získali Chotkové statek Korompa (Dolná Krupá).¹³³ O Henriettě, která přežila svého muže o 35 let, se Karel Chotek zmiňuje v uvedených pramenech jen třikrát, ovšem nelze opomenout, že se v případě deníku jedná pouze o výsek jednoho z dochovaných deníků. 12. dubna 1848 píše Karel o návštěvě u ní doma,¹³⁴ o dva dni později si zapisuje další návštěvu: „*ich besuchte Henrriete[,]*¹³⁵ *die einen sehr großen Schrecken hatte, weil man Otto,*¹³⁶ *der mit der ung. Deputation und Ungaren gekom[m]en war, in der Straße aus sein Wagen her[ausgeschlept], und auf der Schultern der Studenten zur Universität trug, u[nd] von da zu ihr.*“¹³⁷ V Memorabiliích její jméno uvádí u příležitosti jejího úmrtí: „*26. Januar. Tod meiner geliebten Schwägerin Henriette Gräfin Chotek[,] geboren G[rä]f[fi]n Brunswik.*“¹³⁸ Z předchozích ukázek se dá usoudit, že se navštěvovali poměrně často, přinejmenším při pobytu ve Vídni.

S Heřmanem měla Henrietta děti Herminii (1815 – 1882), Ottu Ferdinanda (1816 – 1889), Johanu (? – 1821) a Rudolfa (1822 – 1923). Herminie se roku 1844 provdala za hraběte Franze Mariu Folliot – Crennevilla, ovšem manželství zůstalo bezdětné. Karel Chotek si k roku 1844 v Memorabiliích zaznamenává: „*10 März. Ich erfuhr die Heirath meiner Nichte Herminie Chotek mit Gf Crenneville, Major.*“ O několik řádků níže stroze: „*14 Mai. Herminie Chotek heirathet.*“¹³⁹ Herminii také zmiňuje v souvislosti s návštěvou její matky 12.

¹²⁹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 423 – 424.

¹³⁰ Viz Příloha 1, s. 164.

¹³¹ Viz Příloha 1, s. 166.

¹³² SOA Praha, fond RA Chotkové, Kart. 171, inv. č. 2111 Heřman Chotek.

¹³³ Dolná Krupá se nachází přibližně 10 km od slovenské Trnavy. Od druhé poloviny 17. století byla v rukou rodiny Brunšviků, roku 1775 povýšených do hraběcího stavu. Viz např: <http://www.dolnakrupa.com/>

¹³⁴ Viz Příloha 1, s. 167.

¹³⁵ Henriette

¹³⁶ Otto Ferdinand, syn Heřmana Chotka a Henrietty Brunsvick de Korompa.

¹³⁷ Viz Příloha 2, s. 170.

¹³⁸ Viz Příloha 3, s. 200.

¹³⁹ Viz Příloha 3, s. 186.

března 1848 (viz výše). Syn Otto Ferdinand se vůbec neoženil, stal se c. k. komořím, doživotním členem panské sněmovny a majitelem statků Ratměřice a Jankov u Tábora, které v roce 1830 koupila jeho matka Henrietta. V memorabiliích o něm v roce 1850 píše Karel Chotek jako o rytmistrovi u husarů.¹⁴⁰ Druhý syn Rudolf, také c. k. komoří a majitel panství Dolná Krupá, si v roce 1862 vzal za manželku hraběnku Marii Antonii Khevenhüller-Metsch.¹⁴¹ V deníku si Karel Chotek 19. března 1848 poznamenal rozhovor a Otou o uherských záležitostech, v memorabiliích zase jeho návštěvu v roce 1857.¹⁴² Otto měl se svou ženou tři dcery a syna - Henriettu Herminii (1863 – 1946), Annu (1865 – 1882) a Gabrielu (1868 – 1933), z nichž pouze poslední jmenovaná se provdala v roce 1896 za hraběte Mariu Franze Schönborna a měla s ním dvě dcery, přičemž syn první z nich, Marie Henrietty, jménem Alexander, dnes nosí přízvisko markrabě Pallavicini-Terlago-Chotek z Chotkova a Vojnina.¹⁴³ Jediný syn Rudolfa a Marie Antonie jménem Rudolf Otto Heřman Josef Maria (1870 – 1921), člen státní rady, si vzal roku 1895 za ženu Irmu Marii, hraběnku Ráday, avšak jejich manželství zůstalo bezdětné.

---

¹⁴⁰ Viz Příloha 3, s. 194.

¹⁴¹ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 70 – 71.

¹⁴² Viz Příloha 3, s. 201.

¹⁴³ <http://www.genealogy.euweb.cz/austria/schonborn5.html#MF>

5 Student

Vzdělávání chlapců běžně začínalo ve věku pěti až sedmi let, v případě prvorozeného Jana Nepomuka uvádí Ivo Cerman dokonce už ve čtyřech letech.¹⁴⁴ Ještě do poloviny devatenáctého století se nejen ve šlechtických rodinách uskutečňovalo téměř výlučně doma. Důvodů k tomu bylo hned několik: nedůvěra ke kvalitě škol, strach z nakažlivých nemocí či vši, obavy ze špatné společnosti, do níž by se dítě mohlo dostat, protože školy navštěvovaly i neprivilegované vrstvy. Každé pololetí proto skládal tzv. privatista zkoušky ze všech předmětů na obecné škole, později na gymnáziu. K výuce, jak již bylo řečeno, byli najímáni receptoři – vzdělanci, učitelé, profesoři, kněží – jimž vyučování šlechticů finančně pomáhalo při studiu, nebo odstartovalo jejich kariéru. Někteří z nich se na tuto úlohu i specializovali. Učitelé a vychovatelé byli vybíráni obzvláště pečlivě. Pocházeli většinou z měšťanských vrstev a šlechtici je považovali za podřadné, díky čemuž často klesala i jejich autorita u dětí.

Josef Ledr uvádí, že děti vychovával Václav Bernard Herger,¹⁴⁵ podle Ivo Cermana také jistý Johann Möser, který, jak se domnívá, mohl vést výchovu hraběcích synů po 70. léta. Na základě vzpomínek Karla Chotka vedl Němec Möser také jeho výchovu, je tudíž zřejmé, vzdělával chlapce ještě v 80. letech 18. století. Kromě něj se Chotek zmiňuje i o jistém Francouzi Parmenlierovi[??], a dalších učitelích, kteří byli najímáni zvláště a v případě Chotků vyučovali hudbě, kreslení, šermu, jízdě na koni a tanci. Náboženskou a „morální“ výchovu mladých šlechticů měl na starosti bezejmenný kaplan (viz kap. Matka): „*Wir hatten – da wir 6 Knaben waren[,] zwey Erzieher, ein Franzoser M. Parmenlier[??], u. ein Deutscher H. Möser, die zugleich unseren Vater recht besorgten, dieser war sehr von mein Vater selbst überwacht, und wir hatten für Musik, Zeichnen, Fechten[,] reiten u. tanzen gute Meister.*“¹⁴⁶ V případě Heřmana uvádí Ivo Cerman, že: „*dlel jako student ve Vídni, kde na něj dohlížel jistý abbé Dellaray*“¹⁴⁷ Také Karel Chotek uvádí ve svých pamětech abbého s podobným jménem, za nímž se právě Heřman zastavil ve Vídni: „*von Abbé Dallery[,] der uns erzogen hatte, und dem wir sehr anhängen[,] Abschied genommen hatte.*“¹⁴⁸ Podobnost jmen i funkce, kterou uvedení kněží v rodině zastávali, napovídá, že se jedná o tutéž osobu. Použitím slova „my“ dal Karel zřetelně najevo, že nevychoval abbé (ať už Dallery či Dellaray) jen bratra Heřmana, nýbrž přinejmenším i jeho samého.

¹⁴⁴ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 367.

¹⁴⁵ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, s. 56.

¹⁴⁶ Zmínka se vztahuje k roku 1789. Viz příloha 1, s. 148.

¹⁴⁷ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 423.

¹⁴⁸ Viz Příloha 1, s. 154.

Důraz ve vzdělání byl kladen na humanitní obory, především na historii a samozřejmě na jazykové znalosti. Mladí šlechtici museli umět plynne mluvit německy, francouzsky, často také anglicky, italsky a samozřejmě ovládat řečtinu a latinu. Jan Rudolf se učil také česky,¹⁴⁹ ovšem Karel Chotek se nezmiňuje, že by se česky učil i on (později ho jako českého purkrabího údajně vyučoval češtině František Palacký)¹⁵⁰. Jazyky byly určovány především podle toho, jak se v rodině mluvilo, nebo kde se nacházely její další statky, či příbuzní. Je zřejmé, že německy a francouzsky učili Chotky přímo jejich vychovatelé, bylo však běžné najímat na jazykovou výuku ještě další učitele, rodilé mluvčí. Výuka byla vedena systematicky, většinou dopoledne, odpoledne bylo vyhrazeno na zábavu a hry, případně opakování učiva nebo psaní samostatných úkolů. Kromě výše zmíněných aktivit se ve šlechtických rodinách vyučovala ještě matematika, geografie a další přírodní vědy, tělocvik a myslivost. Se svým vzděláním byl Karel Chotek ve svých pamětech velmi spokojený, jak dokládají následující slova: „*Dieses verbunden mit dem guten Beyspiele, welches wir im älterlichen Hause erhielten, bey der Sorgfalt meine Ältern uns vor schlechten Gesellschaft zu bewahren, machte, dass ich trotz spätere schlechten Bekanntschaften, und großer Versuchungen, immer die einmal erhalten Grundsätze von Religion und Sittlichkeit ungeschwächt erhielt.*“¹⁵¹

Po domácí výchově započal filozofický kurz sloužící jako příprava na studia práv, který se většinou studoval již přímo na filozofické fakultě, ale pro Jana Nepomuka najal Jan Rudolf Viléma Gerharda Gouttu, bývalého akcesistu Haličské dvorské kanceláře, jemuž sepsal obsah výchovy a výuky. Byla v něm zastoupena víra, mravnost, tělesná výchova, slušnost, úcta a vznešenost, z předmětů náboženství, latina, němčina, geografie, dějepis a již zmíněná čeština a filozofické vědy. Ty učil především jistý abbé Schwiekhardt, Jan Nepomuk se měl podle přání svého otce učit logice, metafyzice, fyzice, dějinám přírody, matematice a dalším disciplínám, např. obecným dějinám, numismatice, diplomatice, estetice, archeologii, plán měl odpovídat univerzitní výuce, na níž Jan Nepomuk přestoupil roku 1791.¹⁵² O tom, že by Karel Chotek absolvoval podobnou výuku, nebo docházel na filozofický kurz, jsem v jeho pamětech nenašla žádné zprávy. Zato se zmiňuje, že v roce 1802 sice ještě nedokončil

---

¹⁴⁹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 369.

¹⁵⁰ Viz např. SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 89 – 90 a ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, s. 135.

¹⁵¹ Viz příloha 1, s. 148.

¹⁵² CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 369.

studium práv (ještě mu chyběly dva roky), ale byl už jmenován jako praktikant u zemského úřadu.¹⁵³

Mezitím býval šlechtic uveden do společnosti. Po dokončení středního vzdělání často nastoupil na poznávací cestu po Evropě, pak na univerzitu v Německu nebo v Praze. Tato výchova se snažila šlechtice připravit na život, měl si být vědom své výlučnosti a jít příkladem, umět kultivovaně vystupovat, pohybovat se ve společenských kruzích, spravovat svůj majetek.¹⁵⁴ Karel Chotek podle svých pamětí takovouto studijní cestu neabsolvoval, studoval hlavně v Čechách, ovšem se svým otcem často cestoval po zemích rakouské monarchie, například při návštěvě Gustava IV, procestoval velkou část Čech a podíval se také do Uher a Brna.¹⁵⁵ Jakási delší studijní cesta přišla až roku 1808, poté, co se stal dvorským sekretářem: „*Im Frühjahre und zwar am 23ⁿ May tratt ich nun meine Reise in die Monarchie, in der Begleitung des Hofsekretärs von Hauer an, zuerst nach Hamburg die dortige Tabakfabrik besuchen, dann ging es längst der ungarischen Gränze in verschiedene Fabriken, wobey wir auch zugleich immer die politischen, und CammeralVerwaltungsämter besuchten, und der Organismus der Verwaltung bis an die untersten Organe; unsere Reise durch Unter=Oberöst[er]reich[,] Steyermark,¹⁵⁶ Kärnthen,¹⁵⁷ Krain,¹⁵⁸ Triest¹⁵⁹ dauerte vom 23ⁿ May bis 30ⁿ July, wo ich nach Wien zurückkehrte[,] dann von 1te September bis letzten November, war sehr interessant und gewährte mir nicht nur viel Vergangen, sondern auch große Belehrung in allen Zweigen der Verwaltung, den Lands Kultur der Fabriken u. Bergwerke.*“¹⁶⁰ Studijní cestou po univerzitách se ale ve většině šlechtických rodin připravoval především nejstarší syn, který měl převzít rodinný majetek. Pokud však bylo v rodině více chlapců, byla mladším často předurčena vojenská, úřednická či církevní dráha a tomu také bývala uzpůsobena jejich výuka. Mladší chlapci byli častěji v rámci dědictví odbývání a jejich vojenské apanáže byly velmi nízké, takže tito snáze chudli a snižovala se jejich sociální i životní úroveň, pokud se ovšem dobře neoženili, jako např. Josef Chotek.

---

¹⁵³ Viz příloha 1, s. 150.

¹⁵⁴ Viz ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty*, s. 130–135. Také BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost*, s. 82–92.

¹⁵⁵ Viz příloha 1, s. 151.

¹⁵⁶ Štýrsko

¹⁵⁷ Korutany

¹⁵⁸ Kraňsko

¹⁵⁹ Terst

¹⁶⁰ Viz příloha 1, s. 164.

6 Cestovatel

Cestování je staré jako lidstvo samo, lidé cestují z politických, ekonomických, válečných, náboženských, vzdělávacích, pracovních, rekreačních a mnoha dalších důvodů. Většinou je k tomu vede nutnost, povinnost, nebo prostě jenom chuť. Právě chuť cestovat a poznávat dosud nepoznané byla příčinou toho, že se na konci 18. století zásadně změnila podoba cestování a začal vznikat turismus. Mnozí aristokraté velmi rádi cestovali, navštěvovali památky a seznamovali se kulturním životem v jiných částech monarchie, v Evropě, někdy se vydávali i do Severní Ameriky, Afriky nebo na Přední východ. Doma se pořádaly tematické výlety do okolí. Šlechta se velmi často navštěvovala a vedla mezi sebou čilou korespondenci, osamělost byla považována za podivínskou, pokud se nejednalo o starého či nemocného člověka.

Karel Chotek cestoval již od mala, pravidelně jezdil s rodinou na její venkovská panství, jež si velmi oblíbil (viz kap. 4.2), již jako malé dítě tedy cestoval do Veltrus, Nových dvorů, Vídně a Prahy. Poté, co roku 1802 získal své první místo jako praktikant u zemského místodržitelství, často doprovázel svého otce na cestách: „*nebenbey wurde ich mich von mein Vater selbst verwendet, dem ich stets auf seine Reisen in Lande, deren er zwey in Begleitung des Kaiser[s] Franz machte, begleitete, und ihm fortan im Fahrene verlesen musste.*“ Roku 1804 zase doprovázel otce při cestě švédského krále Gustava IV.: „*Kaum war mein Vater von Wien zurück, so kam auch seiner Durchreise der König von Schweden Gustaw IV[,] [...] Ich war im Gefolgen meines Vaters immer sein Begleiter. – was mich sehr interessierte. Später reiste mein Vater nach Brünn zu S^r M[a]j[er]st[ät] den Kaiser, der sich dort bey eine[m] Lager befand, u. von da in derselben Absicht die böhm. Armee zu sehen[,] nach Prag kommen sollten, wir machten die Reise durch eine großen Theil von Böhmen auf Ungarn, was mich so wie der Aufenthalt in Brünn sehr interessi[e]rte. In September kam der Hof örtlich nach Prag.*“¹⁶¹ Svůj vztah k cestování popsal v pamětech těmito slovy: „*Anfangs July [1806] machte ich eine kleine Excursion nach Preßburg[,]*¹⁶² *die mir – der ich immer so viele Vorlieben für das Reise hatte – sehr viel Vorgänger machte.*“¹⁶³

Chotkovo cestování souviselo také s jeho úřady. Roku 1805 získal místo u Čáslavského krajského úřadu a mohl tak pozorovat zdejší válečné události: „*Czaslau wurde bald lebhafter, weil der E. H. Ferdinand mit ein Jelaschichen Corps dahin kam, ich wurde*

---

¹⁶¹ Viz Příloha 1, s. 151.

¹⁶² Bratislava

¹⁶³ Viz Příloha 1, s. 159.

ihm vorgestellt, und mit viel Auszeichnung behandelt; die beierischen¹⁶⁴ Truppen unter Wende wurden von Mähren aus gegen Böhmen Masschiert, und rückten bis über Steinsdorf¹⁶⁵ 2 Posten von Czaslau vor.

Die E. h. beschloss Sie zurückzudrängen, um sich dann mit der Hauptarmee zu vereinigen, welche bey Brünn stand. Der Kr[ei]sh[au]ptmann musste der Verpflagensbestellen wegen den Hauptquartier folgen; die Bayern wichen bald bis gegen Stecken¹⁶⁶ zurück, wo sie ein fest Stellung einnehmen. Ich war in Deutschbrod¹⁶⁷ als die Truppen mit ziemlich viel Artillerie verrückten, um die Feinde aus dieser Position zu werfen. Der Kr[ei]sh[au]ptm[an]n Col. v[.] Schmelzern¹⁶⁸ ein wehren Ehrenmann, die[??] früher Soldat gewesen war, wollte ein den Truppen folgen, besonders an wir bald Kanonenschüsse hörten. Ich bat ihm mich mit sich zu nehmen,[...]– denn ich brennte vor Begierde dem Krieg einmal in der Nähe zu sehen. Indessen hatte der E. H. die Feinde aus ihrer ersten Stellung geworfen, Gefangene[n] gemacht, die wir begegneten, in Secken[,] wo in ein großen Fabricks Gebäude ein provisorisches Spital war[,] fanden wie viele Blessierte theils Beyeren, theils Öst[er]reicher. Nun ging es wieder weiter, und wir kamen sehr nahe an die 2.te Affaire, wo die Feinde bis über Iglau hin[a]us getrieben wurden. Der Erzherzog nahm seine Sept. quartier in Iglau, und ich hatte das angenehme Bewusstseyn, nicht nur nützlich zu seyn, sondern mich die Freude es vor mein Chef erkannt zu sehen. – Ein kaiserisches Cavalerie Regiment, wurde fast aufgerieben, der Anblick der vielen Verwundeten, ergriff mich sehr sch...glichen. – In Iglau erfuhr ich die Nachricht von der Schlacht von Austerlitz¹⁶⁹ u. das darauf erfolgen Waffenstillstands, die aus alle in die größte Bestürzung vorsahte, denn es konnte nun nur ein schimpflicher Friede erfolgen – Das war in den ersten Tagen Dezembers. ... Wir d. J. m[e]in Vater und ich gingen auf einigen Tage nach Prag [...]“¹⁷⁰

Poté roku 1808 podnikl svou studijní cestu po zemích monarchie (viz kap. 5), při níž ho podle Evy Lisé zajímalo hospodářství a administrativa. „S velikou pečlivostí si do

---

¹⁶⁴ Bayerischen – bavorské

¹⁶⁵ Dnes je Steinsdorf vesnice v okrese Greiz v Durynsku. Tento název se však používal dříve i pro obec Kámen v okrese Havlíčkův Brod, jež se nachází na hlavní silnici z Čáslavi do Havlíčkova Brodu.

¹⁶⁶ Stecken či Stöcken, dnes Štoky, vesnice jižně od Havlíčkova Brodu, u níž se na počátku prosince 1805 odehrála bitva francouzských a bavorských oddílů, které nestihly dojet do Slavkova, proti rakouské armádě. Rakušané zde zvítězili. V roce 2000 byl v těchto místech vztyčen pomník padlým vojákům.

¹⁶⁷ Dnes Havlíčkův Brod.

¹⁶⁸ Norbert Fridrich Schmelzern von Wildmannseck, guberniální rada a hejtman Čáslavského kraje, roku 1807 povýšený do rytířského stavu. Viz např.: KNESCHKE, Ernst Heinrich a kol.: Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Sv. 8. Leipzig 1868, s. 232 – 233.

¹⁶⁹ Dnes Slavkov u Brna.

¹⁷⁰ Viz Příloha 1, s. 156 – 157.

nejmenších podrobností vypisoval všechna zařízení průmyslová, obchodní a zemědělská, hodnotil jejich užitečnost a zároveň konstatoval i různé jejich nedostatky.¹⁷¹ Zaujaly jej zejména textilní továrny, především kartounky, jejich stroje, nový způsob bělení, dále navštívil továrnu na výrobu zrcadel, papírnu v Ebergatungen. Pozornost věnoval také mzdovým poměrům, různým sociálním zařízením pro dělníky, zajímal se o práci žen a dětí v továrnách, účetnictví a způsoby vedení knih, různé technické vymoženosti (např. vytápění přebytečnou párou a zavedení tekoucí vody do všech místností závodu zpracovávajícího bavlnu). Při uherských hranicích si poznamenal vyspělý způsob chovu ovcí na vlnu, v dalším úseku cesty pak jeho pozornost poutaly hamry, uhelné doly v okolí Salzburku, Solná komora a obchod v Terstu.¹⁷² Nebylo to však jen hospodářství, osobnost Karla Chotka charakterizoval až do stáří velký obdiv k přírodním krásám a k přírodě všeobecně, užíval si krásných výhledů do krajiny, které získával při svých cestách a výletech až do konce života, ať již po cizích zemích či ve Velkém Březně: „*13 Mai[1847]. Ankunft in Grosspriessen bei schönem Wetter, herrlicher Anblick der von Blüthen strotzenden Obstbäumen. [...] 24. October.[1850] Erstes Schnee in Grosspriesen[,] herrliche Gegend auch so, schön!*“¹⁷³ O své cestě po monarchii nezanechal jen mnoho dopisů bratru Heřmanovi a sestře Terezii, jak se zmiňuje Eva Lisá, ale celý dvoudílný deník, přičemž první díl dokonce ve dvou různých verzích.¹⁷⁴

V roce 1810 podnikl podle Evy Lisé hrabě Chotek blíže nespecifikovanou cestu do Itálie a jižní Francie, přičemž o podobné cestě se zmiňuje i Adam Wolf: „*Im Auftrage des Kaisers bereiste er 1807-1810 die deutsch-österreichischen Provinzen, Ober-Italien und Frankreich.*“¹⁷⁵ Tuto životní etapu rozvedl až Josef Hons, který píše, že „*[...]mu otec dopomohl v roce 1810 k nejkrásnější a zároveň nejvýznamnější cestě jeho života, k cestě po Francii. Úkolem Karla Chotka bylo zejména seznámit se s francouzským průmyslem, s výstavbou umělých kamenných silnic, tzv. chaussée, s četnými mosty, a také se stavbou říčních průplavů.*“ Chotek prý cestoval přes Mnichov a Stuttgart, kde se seznámil s německým průmyslem, během pobytu ve Francii si popsal hlavní průmyslová centra, silnice, průplavy, řeky a četná architektonická díla. Obdivoval římský akvadukt u Nimes,

---

¹⁷¹ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 33.

¹⁷² Tamtéž, s. 33 – 36.

¹⁷³ Viz Příloha 3, s. 190 a 194.

¹⁷⁴ ANM fond Chotek Karel, kart. 2, inv. č. 8 a 9 Tagebuch einer Reise durch Österreich ob- und Unter der Enns, Salzburg, Steyermark Kärnthen, Krain und Triest. 1. Heft. Také inv. č. 10 Tagebuch einer Reise durch Österreich, Ob- und Unter der Enns, und einen Theil von Steyermark und Salzburg.

¹⁷⁵ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*. Prag 1869, s. 5 a SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 36.

obloukový most u Avignonu i nejnovější most přes řeku Sein, zvaný Slavkovský. V prosinci 1810 tuto cestu ukončil v Paříži a přesunul se do Drážďan.¹⁷⁶

K dalším cestám ho opět vedly úřady. – nejdříve do Přerova, potom do Brna, Terstu a nakonec roku 1815 do Neapole. Za Napoleonova „stodenního císařství“ táhla rakouská Bianchiho armáda, k níž byl Karel Chotek přiřazen jako generální intendant, Itálii proti generálu Muratovi. Tažení skončilo bitvou u Tolentina, kde rakouská armáda porazila Muratovu. Po vítězství zastával místo generála-governéra v Neapolsku. Od července doprovázel generála Bianchiho, který měl za úkol znovu upevnit rakouskou moc v italských provinciích, na jeho cestě, nejprve do Říma, poté do Piacenzy, Florencie, Turína, následně do Francie - Nizzy, Marseille, Avignonu a zase zpátky do Milána a Terstu. V Itálii byl zaujat jejími přírodními krásami a ohromen antickými památkami. V Římě navštívil místní nemocnici s oddělením pro slepé a nemocné očními chorobami, zajímal se o péči o chudé i donucovací pracovny. Obdivoval římské silnice i technické novoty (např. most v Pavii), a také reformy, které zde zavedli Francouzi. K této cestě se vztahuje v prvním sešitě pamětí tato poznámka: „*H[??] Sonderbar genug kam ich im J. [1]816 ebenfalls als Armee Commisär der neapolitanis[c]he ..... Armee d[e]s F. M. L. Bianchi, auf unsere Durchmarsch von Neapel nach Südf frankreich ebenfalls nach Genua.*“¹⁷⁷

Po skončení tažení se vrátil zpět do Terstu, kde byl roku 1816 jmenován dvorním radou při terstském guberniu a následně jeho gubernérem, o dva roky později se pak přesunul jako vice-prezident do Tyrolska, o rok později se tam stal gubernérem. I zde však setrval jen několik let a roku 1824 se přesunul zpět do Vídně, na své nové místo dvorského kancléře dvorské studijní komise. O dva roky později se pak stal nejvyšším purkrabím v Čechách a usídlil se v Praze na sedmáct let. To ovšem neznamená, že by přestal cestovat, právě naopak. Během výkonu své práce byl nucen často dojíždět do Vídně, po své demisi se vydal na zdravotní dovolenou do Frankfurtu.¹⁷⁸

Roku 1843 si Karel Chotek koupil panství Velké Březno nedaleko Ústí nad Labem: „*1843 hatte er von dem Grafen Harrach das Gut Großpriesen an der Elbe, 1845 von dem Großherzog von Toscana das Gut Zahoržan gekauft; 1865 erwarb er von der großen Domäne Pardubitz das Gut Čiwitz. [...] In Großpriesen ließ er sich von dem Wiener Architekten Förstner ein Schloss bauen. Dieses bewohnte er seit 1845 jeden Sommer, schmückte es aus*

---

¹⁷⁶ HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice. In: *Dějiny věd a techniky*, č. 1. Praha 1998, s. 68 – 69.

¹⁷⁷ Viz Příloha 1, s. 145.

¹⁷⁸ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 23.

und schuf sich herum einen Garten mit Blumen und Büschen.“ ¹⁷⁹ Od roku 1845 tedy pravidelně trávil letní sezonu ve Velkém Březně,¹⁸⁰ kam přijížděl většinou na konci června a odjížděl ke konci října. V roce 1848 si v deníku cestu z Vídně do Velkého Března podrobně zaznamenal: „*Am 24ten [Aprill] Um 3 Uhr aufgestanden, weil wir noch vieles zu thune, unsere Bagage nur 4 Uhr auf die Eisenbahn zuschicken, um ½ 5 Uhr zu frühstücken, und um 5 Uhr bey der Schotten Messe zu hören hatten. Wir kamen zu rechter Zeit an und reiseten um 6 Uhr, - wir 4 und zwey Dienstmädchen in eine engem Abtheilung aber nicht durch Scheidewand vor anderer 2 Abtheilungen getrennt, auf den 2ⁿ Platz bis Prerau, wo wir 4 dann auf den ersten Platz mittelst Aufzählung übertraten. Auf beyde Orten, fuhren wir sehr gut ohne mindester Anstand, ... Wir kam[men] um ½ 11 Uhr in Prag an[,] fanden, den guten Mülle[,] der uns und unsere Sachen ins Gasthaus brachte, wo wir Tan nahem, und dann übergezogen auf unsere Betten ziemlich schlecht bis 4 Uhr schlafen, um 5 Uhr Am 25ⁿ ohne Frühstück auf das Dampfboot nach Obrisstwy,¹⁸¹ wo wir sehr gut Platz und Bequemlichkeit in der Cabin finden, frühstückten u. speisten, ... Wir stiegen um ½ 2 Uhr ans Land und wurden von den Beamten u. den wenigen Leuten, die wir noch be.....n herzlich empfangen.“* ¹⁸²

Podle memorabilií pobýval Karel Chotek od své demise v zimních měsících v letech 1843 a 1844 v Praze, poté ve Vídni (1844 – 1848) a v revolučním roce 1848 se již uchýlil raději do Teplic. O rok později se vrací do Vídně. V roce 1850 navštívil svého syna Bohuslava ve Stuttgartu, kde pobýval od poloviny dubna do počátku června a poté se opět odebral do Velkého Března, ovšem do Stuttgartu se vrátil na celou zimní sezonu. O rok později jí trávil v Drážďanech, stejně jako další léta pravděpodobně až do roku 1859, ve kterém byl jeho syn Bohuslav jmenován na post legačního sekretáře do Berlína, a zimní pobyty trávili společně právě tam. Změna přišla až s rokem 1866, od této doby až do své smrti trávil zimní měsíce zase ve Vídni.

Chotkovo cestování se však neomezovalo jen na zimní a letní pobyty, v roce 1853 byl jeho syn Bohuslav jmenován legačním sekretářem v Londýně a o dva roky později ho tam Karel Chotek navštívil. Roku 1859 si jeho druhý syn Antonín koupil statek Prossen v Sasku, kam se za ním o rok později jeho otec podíval: „24 Mai. Erster Besuch auf dem in Sachsen

---

¹⁷⁹ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 25.

¹⁸⁰ Výjimkou byl pouze rok 1866, kdy sice 21. dubna přijel Chotek s manželkou do Velkého Března, ale již za dva měsíce utíkali před Pruskou armádou do Prahy a následně přes Regensburg do Gmundenu, kde zůstali po celé léto v důsledku válečných událostí a vypuknutí cholery na Velkém Březně až do svého odjezdu k zimnímu pobytu ve Vídni. Viz Příloha 3, s. 209.

¹⁸¹ Obříství – obec nedaleko Mělníka, významné říční překladiště, v letech 1841-1851 zde byla provozována první pravidelná parolodní doprava v Čechách - linka Obříství-Drážďany.

¹⁸² Viz Příloha 2, s. 173.

*bei Schandau liegenden Rittergut Prossen[,] welches von meinen Sohn Toni und Olga in vorigen Jahr erkauft wurde und dass uns allen sehr gefiel.*¹⁸³ Poté se zde zastavil ještě v následujících dvou letech, většinou při cestě z Berlína. V roce 1865 se znovu podíval do Vídně: „*28. April. Ankunft in Wien nach 6 Jahren Abwesenheit.*“¹⁸⁴ V memorabiliích také se téměř každoročně vyskytují zmínky o návštěvách v nedalekých Teplicích, kam Chotek nejezdil jen kvůli svému zdraví, ale také za svou sestrou Louisou, synovcem Edmundem Clary-Aldringen a jeho ženou Elisalex.

6.1 Dopravní prostředky

Způsobů cestování po silnici bylo na konci 18. a první polovině 19. století mnoho, jak uvádí Milan Hlavačka: „*Ponecháme-li stranou cestování pěšky, zbývala samozřejmě jízda na vlastním či pronajatém koni, jízda ve vlastním či povozu či kočáru, cestování s nájemným kočím, ale i finančně náročnější využití mimořádného poštovního spoje s vlastním nebo poštovním vozem.*“¹⁸⁵ Tyto možnosti zůstaly v podstatě až do příchodu železniční dopravy nezměněny. *Ve dvacátých letech 19. století doplnily tuto škálu ještě poštovní rychlíky.*“¹⁸⁶ Doplňme ještě, že na konci 18. století bylo možno také využít pravidelný poštovní spoj, zvaný diligence,¹⁸⁷ který projížděl jednou až dvakrát týdně hlavní kurzy monarchie, ovšem na počátku 19. století se stal již drahým, dlouhým a nevyhovujícím, a byl proto roku 1823 nahrazen právě poštovním rychlíkem.¹⁸⁸ Cesta tohoto rychlíku na trase Vídeň – Praha trvala maximálně 38 hodin, jízdné se stanovilo z dosavadních 22 na 17 zlatých a bylo vybráno před započítáním cesty, čímž odpadly dosavadní tahanice kolem výše a oprávněnosti rozličných poplatků. Také jídla byla dopředu objednávana za stanovené ceny. Tento nezvyklý nárůst silniční dopravy byl možný také díky Karlu Chotkovi, za jehož působení ve funkci nejvyššího purkrabího se během 20. až 40. let zmodernizovala základní silniční síť v Českých zemích. V roce 1848 byla tato modernizace hlavních tras dokončena, čítala 505 mil a české země se tak staly zeměmi s téměř nejhustší silniční sítí v habsburské monarchii. Nové, tzv. šoseované

---

¹⁸³ Viz Příloha 3, s. 203.

¹⁸⁴ Viz Příloha 3, s. 208.

¹⁸⁵ Tzv. Extrapošta byl zvláštní mimořádný spoj, který za vyšší jízdné sice kvůli přepřahání dodržoval poštovní trasu od postu k postu, ale cestující si sami mohli rozhodnout o zastávkách na jídlo a nocležích. Viz: HLAVÁČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku*. Praha 1996, s. 61.

¹⁸⁶ HLAVÁČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku*, s. 65.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 62.

¹⁸⁸ Tuto reformu prosadil Maxmilián Otto rytíř z Ottenfeldu, poprvé zde také došlo k upřednostnění dopravy osob před zásilkami, ovšem byla proto nutná limitace zavazadel. Viz: HLAVÁČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku*, s. 73 – 74.

silnice¹⁸⁹ měly jednotnou šířku 9,5 metru, později 13 metrů, maximální stoupání bylo stanoveno na přibližně 4 cm na metr a vozovka odvodněna příkopy. Silnice byla chráněna patníky, hrázemi, zdmi, osazena pravidelnými milníky, ukazateli směru a stromovím. Stromy bývaly okrasné, ale častěji ovocné a poskytovaly stín, hospodářský užitek, zpevňovaly základy a v neposlední řadě zjemňovaly hrubý zásah do krajiny, za který byla rovná a široká silnice považována.¹⁹⁰

Kromě silniční dopravy mohl cestující využít také řek. Do roku 1838 si na Labi mohl najmout cestovatel najmout člun, bárku, svézt se na tržové lodi nebo na větší, zvané cíla. Lázeňští hosté z Drážďan do Ústí a Děčína pluli tak často, že Saská paroplavební společnost zde v roce 1838 založila pravidelnou linku,¹⁹¹ o tři roky později vznikl z podnikatelské iniciativy Johna Andrewse a Josepha Johna Rustona parník Bohemia, který v roce 1841 položil základ pro pravidelnou linku z Obříství až do Drážďan.¹⁹² Žádost z roku 1839 o privilegium na paroplavbu po Vltavě a Labi až po saskou hranici nevyřizoval nikdo jiný, než nejvyšší purkrabí, hrabě Karel Chotek.

Poslední možností se stala doprava po kolejích. Budějovická koněspřežná dráha je spjata se jménem Gerstner, František Antonín Gerstner roku 1823 požádal o udělení koncese na koněspřežnou dráhu mezi Vltavou a Dunajem a roku 1825 vznikla První rakouská železniční společnost, jež původní koncesi převzala. Její rentabilita měla být zajištěna přepravou soli ze solnohradských komor do Čech. V roce 1832 byl zahájen provoz po celé délce trati, ve stejné době začala koněspřežka přepravovat také osoby, jež měly k dispozici vozy 1. třídy (Separatwagen), 2. třídy (Stellwagen) a vozy třetí třídy. Cestující také mohl využít tzv. ekvipáže, která umožňovala cestovat ve vlastním kočáře a s vlastními koňmi. Jízda mez Budějovicemi a Lincem trvala čtrnáct hodin.¹⁹³ V době zahájení provozu už v Anglii a v Americe sklízela úspěchy parostrojní železnice a v následujících desetiletích se tento nový fenomén přesunul i do Evropy. Společnost západní dráhy císařovny Alžběty, které budějovická koněspřežka na konci šedesátých let devatenáctého století patřila, se musela těmto okolnostem přizpůsobit, a začala proto přestavovat koňskou dráhu na železniční trať

---

¹⁸⁹ Šoseované silnice byly umělé štětované silnice, které vznikly na počátku 18. století ve Francii a od poloviny 18. století se začaly stavět i v habsburské monarchii. V Čechách spravoval silnice stát a Silniční ředitelství pod vedením Josefa Borna vypracovalo v 80. letech 18. století velkorosý projekt na přestavbu hlavních tras na šoseované silnice, jehož realizace však nastala až za působení Karla Chotka ve funkci nejvyššího purkrabího. Viz: HLAVAČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku*, s. 20 – 24.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 24 – 25.

¹⁹¹ HLAVAČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku*, s. 25.

¹⁹² Viz např.: http://www.labskaparoplavba.cz/historie_lodni_dopravy.php.

¹⁹³ HLAVAČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku*, s. 85 – 88.

pro provoz vlaků tažených parními lokomotivami. Přestavba probíhala od roku 1868 do zimy 1873. Osobní doprava na koněspřežce skončila v prosinci 1872, o rok později pak byl zahájen lokomotivní provoz na celé trati z Budějovic do Lince.

Od roku 1830 byla v provozu také Lánská koněspřežná dráha vedoucí od Brusky neboli Písecké brány v Praze do Lán a později až do polesí Píně jihozápadně od Lán na Křivoklátsku, ovšem zde se výstavba zastavila, přestože dráha měla vést až do Plzně. Roku 1831 byla během působení Karla Chotka jako nejvyššího purkrabího vybudována nová široká silnice, na jeho počest nazvaná Chotkova, která umožnila dopravní spojení od Brusky s Malou Stranou a přes Karlův most do centra Prahy. Pro ekonomický neúspěch byl však veřejný provoz linky roku 1834 zastaven a dráha začala rychle chátrat. Po roce 1836 byla podnikatelem Schimanem provedena rekonstrukce, po níž byla dráha schopna vozit dříví, stavební kámen, obilí a uhlí do Prahy, a to až do přestavby v roce 1863. Od roku 1855 totiž patřila koncese pro provoz pražsko-lánské koněspřežky Buštěhradské železniční společnosti, v níž byly kapitálově zastoupené uhelné těžařské společnosti, a proto byla dráha přestavěna na normální rozchod s parním provozem a roku 1866 prodloužena přes tunel ve Stromovce na nádraží Bubny. Od této přestavby se trati říkalo Buštěhradská dráha až do roku 1923, kdy byla zestátněna.¹⁹⁴

Cestující mohl také od roku 1841 využít i parostrojní železnice, tzv. Severní dráhy císaře Ferdinanda z Vídně do Olomouce, která byla slavnostně otevřena 17. října 1841.¹⁹⁵ V roce 1836 totiž udělil císař Ferdinand bankovnímu domu Salomona Rotschiolda privilegium ke stavbě železnice z Vídně do haličské Bochni s odbočkami do Brna, Olomouce, Opavy, Bílska-Bělé a ke skladům soli ve Dworech, Wieliczce a u Bochni. Stavba byla zaštitěna soukromou akciovou společností Severní dráha císaře Ferdinanda a postupovala rychle kupředu, takže již 7. července 1839 přijel první vlak do Brna, 1. září 1841 do Přerova, 17. října 1841 do Olomouce a 15. srpna 1842 do Lipníka nad Bečvou. Pak se ovšem postup výstavby směrem na sever zastavil. Důvodem byla nevalná finanční situace společnosti, neboť stavební náklady, ale i náklady na pořízení kolejových vozidel a udržování provozu byly vyšší, než se předpokládalo. Před bankrotem zachránil společnost rostoucí zájem o nákladní dopravu po železnici. Stavba trati dál za Lipník pokračovala znovu až od roku 1844, od Bohumína byla vedena odbočka k uhelným dolům na Ostravsku a 1. září 1848 a došlo k napojení na pruskou železniční síť. 1856 byl pak zahájen provoz na celé hlavní trati Vídeň –

---

¹⁹⁴ Viz např. http://cs.wikipedia.org/wiki/Lánská_koněspřežka

¹⁹⁵ KREJČÍŘÍK, Mojmír: Po stopách našich železnic. Praha 1991, s. 35.

Krakov. V letech 1845–1849 Severní státní dráha provozovala dopravu na další železnici, vybudované a vlastněné státem, na trati z Olomouce do Prahy.¹⁹⁶

Karel Chotek byl přímo fascinován technikou, takže i jeho cestování se opíralo o nejnovější technické vymoženosti. Přesto samozřejmě chodil i pěšky, a to velice rád i v pokročilém věku, např. 2. června 1848 si do deníku zapsal: „*Früh Messe, dann Spazierschritt mit Tony zum grüne Hause, um die dortige Wirtheim zu besuchen, [...] da Panoramas sehr hübsch, zugleich am Wasserbau, u. bey der Herstellung des Elbehauses[,] dann an der Ziegelhütte nachgesehen, [...] – nachmittags mit Marie am Wasser und ums Haus spazieren*“¹⁹⁷ Z deníku vyplývá, že ještě ve svých 65 letech chodil téměř každý den na pravidelné procházky, přinejmenším obešel zahradu a zamířil ke své chatě na břehu Labe. Ani při svém pobytu v Teplicích se chození nevyhýbal: „*Am 2ⁿ [Dezember 1848] Mit Marie in der Messe, u. Fusspromenade auf der Höhe[,]*“¹⁹⁸ „*Am 3^{tn} X^{ber} [1848] Sonntag. Messe um ½ 12 Uhr. Früher weit vor Morgen schön war ich auf der Königs Höhe, später mit Marie ein wenig zu Fuße und geritten mit Boh.*“¹⁹⁹ Stejně tak si téměř každý den jak v Teplicích, tak ve Velkém Březně vyjel na koni: „*Am 26ⁿ [1848] Nach dem Frühstück mit Bohuslaw nach Schwaden*“²⁰⁰ *geritten, in das ober[e]n Dorf*“²⁰¹ Neodradilo ho ani to, že například v květnu roku 1848 z koně spadl: „*Am 17ⁿ. [...] ich ritt spazieren und würde aus Unvorsichtigkeit von eine Baumaste herabgestreift, fiel aber so glücklich[,] dass mir gar nichts geschah, und das Pferd stehen blieb. Gott sey dank! Wieder eine Gefahr abgewendet.*“²⁰²

O tom, jaký prostředek užíval Karel Chotek pro běžné cesty, např. do práce, města, za známými, do kostela, či v doprovodu své manželky, se ve svém deníku ani memorabiliích nezmiňuje. Je však zřejmé, že se jednalo o kočár, který byl pro cestovatele tehdejší doby takovou samozřejmostí, že nepotřebovali vysvětlovat, čím jeli. Karel Chotek používal svůj kočár (případně kočáry) tažený vlastními koňmi, což dokládá např. zápis nehody z 18. května 1848: „*Ich ritt vormittags – nachdem ich in der Messe gewesen, war, wohin war Marie nachfuhr, wir aber auf dem Rückwege die Achse des Wägs*“²⁰³ *brechen, und wir daher zu*

---

¹⁹⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/Severní_dráha_císaře_Ferdinanda

¹⁹⁷ Viz Příloha 2, s. 178.

¹⁹⁸ Vrch Königshöhe, dnes obytná část Letná, jihovýchodně od centra Teplic. Oblíbené lázeňské výletní místo v 19. století.

¹⁹⁹ Viz Příloha 2, s. 184.

²⁰⁰ Dnes obec Svádov, přibližně 3, 5 km od zámku Velké Březno.

²⁰¹ Viz Příloha 2, s. 177.

²⁰² Viz Příloha 2, s. 176.

²⁰³ Autor měl pravděpodobně na mysli Wägens., tedy vůz v 2. p. j. č.

*Fuße von Waltirz[e]*²⁰⁴ *bey sehr schöner Wetter durch die Obstgarten nach Hause gingen*²⁰⁵
Pro označení kočáru používal obecné slovo Wagen: „*Thronfolger F[ran]z Joseph, mit zwey
Pferden, im offen Wagen u[nd] war mit ungemein Jubel empfangen worden,[...]*“²⁰⁶

Obdiv Karla Chotka k železnici, byl tak velký, že její stavbu nejen pozorně sledoval, po otevření rád používal, ale dokonce do ní i investoval (viz kapitola Podnikatel, stavitel a velkostatkář). Příběh o tom, jak se hrabě detailně seznámil s dostavěným úsekem budějovicko-linecké koněspřežné dráhy, přinesl roku 1958 Dr. František Psota.²⁰⁷ Chotkova cesta koněspřežkou začala 13. května 1828 ve tři hodiny ráno v Českých Budějovicích se zastávkou v Kamenném Újezdě, odkud se hrabě podíval na Český Krumlov. Poté v sedm hodin ráno nasedl zpět na železnici a pokračoval do Nové Hospody u Kaplic. Během jízdy se neustále dotazoval na technické podrobnosti dráhy, zastavoval, aby si prohlédl konstrukci železničních vozů a důležitých objektů na trati. V deset hodin ráno vystoupil u Kaplic, navštívil zdejší hamry a v poledne pokračoval směrem do Vídně.

Ohledně železnic pro parní lokomotivy si do svých memorabilií v roce 1845 poznamenal: „20 August. Eröffnung der K. K. Staate Eisenbahn zwischen Wien und Prag.“ O dva roky později byl nadšen z rychlosti přesunu z Velkého Března do Vídně: „20 October. Ankunft in Wien, von Grosspriessen weg am 19 um 9 Uhr zum 1^t Mal mit der Eisenbahn um ½ 1 Uhr angekommen. Daher in 27 ½ Stunde.“²⁰⁸ Ostatně velmi podrobně popsal svou cestu z Vídně do Velkého Března v roce 1848 ve svých denících (viz výše) a nezapomněl zdůraznit, že jel „mit Eisenbahn.“ 26. května 1848 se jel spolu se synem podívat na protější břeh Labe, na stavební práce na tzv. Severní státní dráze spojující lázeňská města a Drážďany s Prahou: „*Gefahren nach Schwaden, dort über das Wasser und zu Fuß auf der Eisenbahn[,] wo wir gegen 1500 Arbeiter fanden, u. langer mit dem uns begleitenden jungen Klein[,] Sohn des Unternehmers[,] sprechen, bis Grosspriesen; alle diese Arbeiten interessierten uns sehr, [...]*“²⁰⁹ V roce 1850 byla dokončena část spojující Prahu s Lovosicemi a ještě téhož roku jí Karel Chotek vyzkoušel: „6 Juni. Ankunft in Grosspriessen zum 1^t Mal auf der neuen Eisenbahn bis Lobosiz[,] dann Dampfschiff bis Aussig[,] von der unser Wägen zwischen 7[.]

---

²⁰⁴ Waltirze, dnes Valtířov.

²⁰⁵ Viz Příloha 2, s. 176.

²⁰⁶ Viz Příloha 2, s. 170.

²⁰⁷ PSOTA, František: Rané zprávy o nejstarší české železnici. II. Železniční jízda nejvyššího purkrabí Chotka. In: *Železničář*. 1958, č. 2, s. 47. Autor tohoto článku bohužel neuvádí, z jakého pramene informace o Chotkově jízdě čerpal.

²⁰⁸ Viz Příloha 3, s. 188 a 190.

²⁰⁹ Viz Příloha 2, s. 177.

u[nd] 8. Uhr.“²¹⁰ V letech 1850 - 1851 se postupně rozjely vlaky po celé Severní státní dráze z Prahy až do Podmokel (dnes Děčín) a pak dále přes hranice do Saska, roku 1851 se po ní Karel Chotek vydal od příbuzných z Teplic až do Drážďan: „17 November. Ankunft in Dresden von Teplitz mit der Eisenbahn[,] um dort der Weiteraufenthalt zu nehmen.“²¹¹

Avšak železnice nebyla jediný převratný dopravní vynález, jehož Chotek pravidelně využíval. Velmi si oblíbil také parník, který začal v první polovině století brázdit evropské toky (viz výše). V roce 1848 se s ním vydal (jistě ne poprvé) do Ústí nad Labem: „Am 25ⁿ ohne Frühstück auf das Dampfboot nach Obriststwy,²¹² wo wir sehr gut Platz und Bequemlichkeit in der Cabin finden, frühstückten u. speisten, [...]Wir stiegen um ½ 2 Uhr ans Land“²¹³ V roce 1851 se parníkem projel dokonce dvakrát – jednou z Drážďan na Velké Březno a podruhé tamtéž s Bohemií ze synovy svatby: „21.Juli. Ankunft in Grosspriesen mit dem Dampfboot Bohemie von Tonis Heirath mit ihm und seiner Gemahlin Olga Moltke.“²¹⁴ O dva roky později se parníkem vydal do Drážďan na zimní pobyt: „12 October. Reise von Grosspriesen nach Dresden mit dem Dampfboot. Olga als Amme mit dem 6 Wochen Alten Carl[,] bei sehr schöner Witterung v ½ 11 bis ½ 5. Uhr.“²¹⁵ V dubnu 1860 musel jet z Drážďan také částečně parníkem: „19. April. Ankunft vom Dresden in Grosspriesen[,] halb pr. Eisenbahn ½ pr. Dampfschiff wegen hohen Wasser[.]“I po německých zemích se ještě v roce 1862 pohyboval parníkem: „16 September. Wir reisten Alle mit Dampfboot über Schandau nach Prossen.“²¹⁶ Přes všechn komfort a krásnou krajinu, jakou poskytovaly parníky, dával však postupem času raději přednost rychlejším vlakům.

Chotkův vztah k technickým novinkám a dopravě vůbec se nezměnil ani na konci života, jeho počínání ve Velkém Březně poeticky popsal Adam Wolf: „*Die Dampfboote fahren täglich vorbei und als die Eisenbahn am linken Elbufer gebaut und dem Schlosse gegenüber eine Station eingerichtet wurde, war sein „Heim“ an die große Weltstrasse von Süd nach Nord gerückt. Alles das hat ihm unsägliche Freude bereitet. Er richtete sich eine kleine Hütte am Fluße ein. Dort brachte er täglich einige Stunden zu, las, schrieb und freute sich über jedes Obstschiß, jedes Holzstoß.*“²¹⁷

---

²¹⁰ Viz Příloha 3, s. 194.

²¹¹ Viz Příloha 3, s. 195.

²¹² Obříství – obec nedaleko Mělníka, významné říční překladiště, v letech 841-1851 zde byla provozována první pravidelná parolodní doprava v Čechách - linka Obříství-Drážďany.

²¹³ Viz Příloha 2, s. 173.

²¹⁴ Viz Příloha 3, s. 195.

²¹⁵ Viz Příloha 3, s. 198.

²¹⁶ Viz Příloha 3, s. 203 a 206.

²¹⁷ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 25 – 26.

7 Manžel, otec, dědeček

Karel Chotek se ve Vídni 9. června 1817 oženil s Marií Sofií hraběnkou Berchtoldovou z Uherčic. Nebyla to však jeho první láska, ta ho zastihla v jednadvaceti letech a zmiňuje se o ní v prvním sešitě své autobiografie: „*Währen[d] der Jahr [1]804 u[nd] [1]805 verschönerte ein weit mehr freundschaft[t]liches als leidenschaftliches Liebes Verhältniss zu eine sehr gebildeten u. geistreichen Mädchen meines Alters, mein Leben, und trug gewis[s] zu dem soliden Betragen[,] bey dem ich trotz mein Jugend und eine sehr feurigen Temperamente[,] fortan treu bleib. Diese junge Person kam sehr viel zu mein Ältern, die sie sehr ....., und mein platonische Liebe wohl überwachten, aber ihr kein Hinweis im Wege legten.*“²¹⁸ Karel Chotek zde bohužel nezmiňuje jméno tajemné dívky. Od roku 1806 se přátelil s dcerou hraběnky Brühlové Terezou, o níž vždy mluví jako o krásné, překrásné, laskavé či přívětivé: „*In Weltrus hatten wir den Besuch der vortrefflichen G[ra]fin Brühl,*²¹⁹ *mit ihrer eben so schöner als liebenswürdiger Tochter Therese[,] später G[ra]fin Thun, die bis zu Ihren Tode mein[e] treueste Freundin blieb.*“²²⁰ Nebyl to však jen Karel, kterému se Tereza líbila, jeho bratr Heřman se do ní podle Karla zamiloval: „*Die Brühls gingen nach Dresden, die Trennung von Ihnen und besonders von Theresen[,] die mein Bruder so sehr geliebt hatte, fiel mir sehr schwer.*“²²¹ Karlovo zalíbení v Tereze se však postupně změnilo v obdiv a úctu, kterou jí jako přítel prokazoval až do konce jejího života.

Marii Sofii pravděpodobně ještě předcházely další dívky a ženy, do nichž mohl být Chotek zamilován, bohužel se však druhý sešit Chotkových pamětí, který se věnuje oněm letům 1810 až 1821, se ve Státním oblastním archivu Praha ani v Archivu Národního muzea nenachází. Tudíž se nedovíme, jak po letech nahlížel Chotek na své seznámení s Marií Sofií, ani jak probíhalo. Lze si pouze domýšlet, že stejně jako jeho otec měl při výběru manželky relativní volnost. Navíc nebyl prvorozeným synem, který by musel brát velké ohledy na rovnorodost a majetek. Něco málo nám prozradí část dopisu Karla Chotka, uveřejněná

---

²¹⁸ Viz Příloha 1, s. 152.

²¹⁹ Hrabata von Brühl, původně sasko-durynský rod, poprvé zmiňován ve 14. století, roku 1737 (resp. 1738) povýšen do stavu říšských hrabat. Během 18. století se rodina široce rozvětvila a existuje dodnes. Brühlové zastávali již od 18. století vysoké dvorské úřady v Sasku, Prusku a Rakousku, prosluli jako státníci a válečníci.

²²⁰ Terezie Marie Anna Thun – Hohensteinová, narozená 8. listopadu 1784 jako hraběnka von Brühl, provdána v roce 1808 za Františka Antonína Thun – Hohensteina, zemřela v Praze 8. března 1844. Viz: <http://genealogy.euweb.cz/thun/thun7.html>. Citace viz Příloha 1, s. 159.

²²¹ Viz Příloha 1, s. 162.

Miladou Sekyrkovou ve sborníku Metternich a jeho doba.²²² Zde je uvedeno, že se manželé poznali během Chotkovy úřední činnosti na Moravě. „*Sotva jsem vás blíže poznal, drahá Marie,*“ píše Chotek v únoru 1817 své nastávající „*zabývám se myšlenkou dovršit vaše vzdělání, započaté v ústavu, kterého si rovněž vážím, a přerušené vaším vystoupením z něj, ne jistě chybou vašich vážených rodičů, ale protože nebyla příležitost v něm naplno pokračovat, vzdělání ženy určené jako vy, má drahá, jednou k životu ve velkém světě.*“ Dopis následuje výčtem znalostí, v němž je kladen důraz na jazyky – francouzštinu, němčinu, italštinu a angličtinu, dále pak suma znalostí z historie, geografie a literatury, „*abyste jich pak využila, musíte číst metodicky. Abyste ve velkém světě neztratila chuť číst, je třeba se četbě bez přestání denně věnovat několik hodin. Návyk a potřeba odhalovat poznání později poskytnete skutečnou rozkoš. Abyste k tomu dospěla, je potřeba četbu obměňovat.*“²²³ Milada Sekyrková charakterizuje jeho styl jako racionální, popisný a poučný, který zastával nejen v korespondenci a deníkových záznamech po celý život a postrádá v něm emoce. Ovšem je třeba podotknout, že tato část dopisu je zcela vytržena z kontextu, který má, jak sama autorka přiznala, několik desítek stránek. Těžko lze tedy z této ukázky usoudit, jaké city choval Chotek ke své nastávající a jestli je chtěl vůbec projevovat v dopise, který psal ženě ještě před svatbou, a mohl počítat s tím, že bude čten i jinými (např. rodiči), jak bývalo zvykem. Z ukázky pouze vyplývá, že ho trápilo nedokončené vzdělání své třidvacetileté nastávající ženy. Pravděpodobně to souviselo i se slibnou kariérou, která se před nově jmenovaným guvernérem v Terstu otevírala, a záleželo mu přitom i na rozhledu své ženy, neboť ho samozřejmě měla doprovázet při pohybu ve vysoké společnosti.

Marie Sofie pocházela ze starobylého, původem tyrolského rodu Berchtoldů, roku 1673 povýšených do stavu hraběcího. Zakladatelem české větve rodu se stal Jakub Filip Berchtold, který zastával funkci císařského rady, koupil v Čechách panství Uherčice a byl povýšen do stavu svobodných pánů, později i hraběcího. Jeho prapranuk Antonín Maria hrabě Berchtold (1754 – 1819) se oženil a Marií Annou Huszár de Szent-Kereszt (1771 – 1847), s níž měl pět dětí – dva syny a tři dcery, z dcer byla nejstarší právě Marie Sofie, jež se narodila ve Vídni 21. ledna 1794 a zemřela tamtéž 18. února 1878.²²⁴

Uzavřením manželství potvrzoval muž svojí společenskou úspěšnost, žena v něm zase mohla uplatnit kvality, které jí byly dány vychováním, zejména pracovitost, trpělivost,

---

²²² SEKYRKOVÁ, Milada: Metternich kontra Chotek? In: BUDIL, Ivo – ŠEDIVÝ, Ivo (eds.): *Metternich a jeho doba*. Plzeň 2009, s. 61.

²²³ SEKYRKOVÁ, Milada: Metternich kontra Chotek? S. 61 – 62.

²²⁴ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html>.

neprůbojnost a umění hospodařit.²²⁵ Muži v Čechách se v 19. století ženili průměrně kolem 28 let, ženy se vdávaly o něco dříve v necelých 25 letech. To však neplatilo o šlechtě, kde byl sňatek politickou, dynastickou či ekonomickou záležitostí, proto bylo běžné, že sňatek byl domluven poměrně brzy, a tak šlechtické nevěsty bývaly mnohem mladší. Tuto praxi nezměnil ani občanský zákoník z roku 1811, kde bylo sice stanoveno, že plnoletým se stává člověk po dosažení 24 let, avšak k uzavření manželství nebylo dosažení plnoletosti potřeba, stačil pouze souhlas zákonných zástupců.²²⁶ Až do poloviny století se šlechtici ženili krátce po dosažení zletilosti. Pokud ale byla rodina početnější a fideikomisní charakter majetku neumožňoval jeho dělení, platil tento předpoklad pouze pro nejstaršího syna, dědice.²²⁷ Šlechtičny, které se nechtěly či nemohly provdat, čekal buď klášter, do kterého ovšem musely přinést nějaké věno, jak se od nich očekávalo, nebo role staré panny, o níž nikdo nestál, a o kterou se musel starat její případný bratr. Smysl svého života většinou našla tato žena až tehdy, pokud rodinu postihla nějaká nešťastná událost. Pak se uplatnila jako vychovatelka sirotků či polosírotků. Její velkou výhodou byla renta, jež jí byla vyměřena.²²⁸

Přípravy k uzavření manželství měly svou ustálenou podobu. V první polovině století nebylo výjimkou, když se budoucí manželé před svatbou neznali. Ve výběru partnera hrály velkou roli ekonomická, sociální, náboženská a politická hlediska. Žena neměla sňatkem na společenském žebříčku poklesnout, právě naopak.²²⁹ Snoubenci si mohli říci ano, ale poslední slovo patřilo vždy rodičům. Poté, co se rodiče shodli, následovaly zasnuby, jejichž obsahem byl zejména verbální slib snoubenců odehrávající se při zasnubní večeři, kam přicházel ženich s kyticí a zasnubním prstenem. Otec vložil dceřinu ruku do pravé ruky ženicha a snoubenci se mohli poprvé políbit. Délka zasnoubení nebyla závazná, mohla trvat od tří týdnů do několika měsíců. Během ní vznikala svatební smlouva, dohadovala se výše věna, svatební výbava a nezbytně datum svatby.²³⁰ Minimální délka tří týdnů byla stanovena kvůli ohláškám, jež oznamoval farář z kazatelny během tří po sobě jdoucích církevních svátků, a měly za cíl zveřejnit úmysl uzavření sňatku, aby se zjistilo, jestli neexistují překážky, které by ve sňatku bránily. Pokud snoubenci pocházeli z různých farních obvodů, probíhaly ohlášky v obou. K oznámení úmyslu o uzavření sňatku sloužila také svatební oznámení, ale ta měla na rozdíl

---

²²⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999, s. 71.

²²⁶ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009, s. 155 – 156.

²²⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 72.

²²⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 71–75.

²²⁹ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2011, s. 145 – 146.

²³⁰ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*, s. 147.

od ohlášek pouze informovat o tomto úmyslu a případně pozvat hosta i na hostinu (pokud byl vytištěn i čas a místo obřadu, hostiny). Tato oznámení se asi nejdříve rozšířila ve šlechtických kruzích, kde příbuzní bývali často velmi vzdálení. Také Karel Chotek s Marií Sofií měli vytištěno svatební oznámení, které se nachází v SOA Praha.²³¹ V druhé polovině století byly plány na uzavření sňatku tištěny i ve společenských rubrikách periodického tisku. Oznámení po celé devatenácté století podávali rodiče snoubenců, případně ženich. Pokud byla svatba soukromá, zasílala rodina často jen oznámení o uzavření sňatku.

V tomto mezidobí se také děly veškeré předsvatební přípravy. Šilo se svatební oblečení, výbava budoucí nevěsty a ženicha, sestavoval se seznam hostů a rozesílala jim zmíněná oznámení, vybíraly se svatební prsteny, kytice, přesné datum svatby, sepisovala se svatební smlouva.²³² Šaty nevěsty mohly kombinovat různé barvy, bílá byla doporučována od 18. století, ale zdaleka to nebyla barva jediná. Nevěsty se vyhýbaly červené a samozřejmě černé, velkým výstřihům (šaty musely být do kostela cudné, což platilo i pro ostatní). Závoj se stal symbolem panenství, vlečka bohatství. Nezbytná byla vhodně sladěná kytice, nejčastěji však převládala bílá barva. Muži se oblékali buď do fraku, čamary²³³ nebo slavnostní uniformy. Druzičky nosily pastelové barvy, oblečení ostatních žen nesmělo zastiňovat nevěstinu toaletu.²³⁴

Nejdůležitější místo v tomto mezidobí ale patřilo uzavření svatební smlouvy, která tvořila základ majetku nové rodiny. Měla ustálenou podobu, určovala velikost věna, jeho hotovost a případné statky, vybavení domácnosti, někdy i protivěno od ženicha pro nevěstu, výši renty nevěsty od rodičů a ženicha, jeho jitřní dar,²³⁵ podmínky renty a hospodaření statků v případě ovdovění manželky, někdy i podmínky ovdovění muže. Podepsání smlouvy předcházelo svatebnímu dni a účastnili se ho rodiče nevěsty, ženich, notář, u šlechty též rodiče ženicha a svědci.²³⁶ I Karel Chotek měl jistě se svou budoucí ženou sepsanou svatební smlouvu, zajímavé ovšem je, že žádný ze snoubenců nepřinesl do manželství nemovitý majetek. Pravděpodobně se tak stalo z toho důvodu, že ani jeden z nich nebyl dědicem rodového majetku, a majorátní páni je museli vyplatit, takže svou část majetku dostali

---

²³¹ SOA Praha, fond RA Chotkové, kart.170, inv. č. 2101. Osobní záležitosti.

²³² Datum svatby se zpravidla nesmělo krýt s půstem, Velikonocemi, adventem či se smutkem v rodině.

²³³ Čamara byl pánský slavnostní černý kabát se stojatým límcem a řadou knoflíků zapínaných na šňůrky. Šlechtici jej ale nosili jen výjimečně.

²³⁴ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*, s. 152 – 154.

²³⁵ Jitřní dar byl dárek, jež dostala novomanželka po svatební noci.

²³⁶ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 150 – 151.

v hotových penězích, či pravidelně dostávali jako rentu. Až do koupě statku Velké Březno se v Chotkových účtech nenalézají žádná zmínka o vlastním nemovitém majetku, vyjma bytů, v nichž rodina přebývala.

Svatební obřad byl na jedné straně soukromou, na druhé veřejnou záležitostí. Před odchodem do kostela nechybělo požehnání rodičů, ritualizovaný byl i svatební průvod a příchod do kostela, kdy vedl otec nevěstu a ženich svou matku. Před obřadem byla nutností zpověď, obřad byl veden během mše, za přítomnosti svědků. Spojení rukou knězem a výměna svatebních prstenů stvrzovala sňatek. Poté bylo novomanželům požehnáno a jejich data byla zanesena do matriky.

Po obřadu následovala hostina s různou délkou trvání. Hodovalo se zpravidla v domě rodičů nevěsty. Během svatby a hostiny mohli hosté také shlédnout svatební dary vystavené ve zvláštním pokoji a přijaté ve dvou předcházejících týdnech. Poté se novomanželé odebrali na svatební lože a strávili spolu první noc. Muži již mívali většinou nějaké sexuální zážitky za sebou,²³⁷ kdežto ženy přicházely naprosto nepřipraveny, neboť o takových otázkách se doma mlčelo, o čemž svědčí i pozornost, které se jim od matek dostávalo během prvních měsíců manželství a prvního těhotenství.²³⁸

Svatební cesta se rozšířila až po roce 1830 z Anglie, kde po svatbě novomanželé odjížděli na venkov, aby se lépe poznali a byli uchráněni před neustálými zdvořilostními návštěvami. Nejoblíbenějším cílem byla Itálie, později i Francie a Švýcarsko, či nějaké lázeňské město. Po návratu zakládali novomanželé vlastní domov. Šlechtičtí novomanželé také objížděli své statky a byli vítáni zaměstnanci a představiteli obcí, načež se odebrali do svého nového sídla.

Svatba se stala počátkem nového stavu, který bylo potřeba dát dostatečně najevo. U muže byl tento stav vyznačen jen prstenem, kdežto u žen se odrážel především ve změně stylu oblékání, např. vdaná žena chodila se zakrytou hlavou. Přestože by se mohlo zdát, že v domácnosti kralovala žena, pánem domu byl vždy muž, který jí měl šatit, živit, poskytnout střechu nad hlavou. Ona mu za to vytvářela nezbytné zázemí, v němž vždy našel útočiště a mohl si tu odpočinout. V domácnosti měl panovat „*pořádek, čistota, krása a poezie*“.²³⁹ Úkolem ženy bylo působit vlídně, klidně, kdykoli muže vyslechnout. Ve šlechtickém prostředí se navíc očekávalo, že manželka bude muže dostatečně reprezentovat, k čemuž jí

---

²³⁷ Nejčastěji uskutečňované během kavalírské cesty.

²³⁸ Viz BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty v druhé polovině 19. století*. In: Sex a tabu v české kultuře 19. století. Praha 1999, s. 92.

²³⁹ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*, s. 156.

měly dopomoci kvality, které získala svým vzděláním, zejména duchaplnost, elegance a půvab. Navíc jí manželství přinášelo jistou dávku svobodné vůle, mohla cestovat a ztratila přísný dohled rodičů.²⁴⁰ Doménou šlechtičny se stala správa statků, pokud nebyl manžel doma, dále zakládání a pečování o zahrady, upravování interiérů podle dobové módy, zakladatelská činnost, starost o hosty a jejich rozptýlení, dohled na materiální zázemí a služebnictvo.²⁴¹ Její umění hospodařit se pak odráželo v celé domácnosti, některé nezbytné potraviny získávala z rodinných držav, nákup dalších podléhal racionálnímu kalkulu, protože v módě bylo šetření na nákladech. Paní domu rozhodovala, kdy začíná topná sezona, v době nepřítomnosti manžela odpovídala spolu s vrchnostenskými správci za chod panství. Filantropie byla pěstována od osvícenství a přetrvávala až do 19. století a povinností vrchnosti bylo starat se o školy, kostely na panství, financovat sociální síť, špitály, chudobince. K filantropii byly od mala vedeny šlechtické děti, aby měly soucit s potřebnými a sociálně slabšími. Po revoluci v polovině století se pak šlechtici a šlechtičny realizovali na poli dobrodinců pomáhajících nově vzniklým obecním samosprávám a dalším institucím, za což bývali drženi v obecné úctě i nadále.

Vztahy Karla Chotka a jeho ženy popsal Adam Wolf těmito slovy: „[...]hatte er sich mit der jungen, schönen Gräfin Marie Berchtold vermählt. Sie wurde die Mutter seiner Kinder, die liebende Gefährtin, der treueste Freund, in Wahrheit das Licht und die Freude seines Lebens.“²⁴² O manželství během jeho kariéry se nenachází žádné zprávy, avšak po roce 1843, když odešel ze služby a začal psát Memorabilia, se věci mění. Četnost záznamů nejen v deníku, ale i v Memorabiliích dokazuje, že si manželé byli velmi blízcí a dobře si spolu rozuměli, autor se neustále zmiňuje, že něco podnikal „mit Marie“ nebo jen „mit M.“, případně „aus Liebe zu Marie“²⁴³, např. 3. října 1848 v Teplicích: „Ich war mit M. u. Söhnen bald Nachmittags im Schloße[,] wo alle Kinder waren, dann Bill[i]ard, u. mit M. u. Toni nach Hause, dann noch mit Boh. im Schloße, [...]“²⁴⁴ V deníku se v téměř každém zápise o své ženě zmiňuje, a to nejen o tom, co přes den dělala (což je pro Chotkovy zápisy typické), ale také např. o jejím duševním rozpoložení: „Am 19ⁿ. [März 1848] Marie schlief die ganze Nacht kein Augenblick aus Besorgnis für Toni.“²⁴⁵ Zápis z 15. května 1848 ukazuje, že důležitá rozhodnutí probíral nejen se svou ženou, ale také se svými syny, a při rozhodování přihlížel i

²⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999, s. 91.

²⁴¹ Patriarchální přístup k poddaným byl běžný, dohlíželo se zejména na jejich dobré chování a mravnost.

²⁴² WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 8.

²⁴³ Viz Příloha 3, s. 196.

²⁴⁴ Viz Příloha 2, s. 184.

²⁴⁵ Viz Příloha 2, s. 172.

k jejich názoru.²⁴⁶ 13. června 1848 si zaznamenává, že si povídal se ženou až do půlnoci a sledovali přitom vzdálenou bouřku.²⁴⁷ Prakticky celé své stáří trávili manželé společně, jezdili spolu na zimní pobyty, za dětmi a známými, do kostela a do města, chodili na vycházky a výlety, atd. Karel se velmi staral o zdraví své ženy a pečlivě si jej poznamenával, např.: „*1 November. [1852] Ankunft in Dresden zum Winteraufenthalt, schlechten Reise Wetter in Wagen bis Badesbach, wo sie Marie in das Nässe so verdarb[,] dass sie sich mit heftigen Gichtschmerzen²⁴⁸ in Fuße[,] der sie am Gehen hindert[,] zu Bette legen musste[.]*“²⁴⁹ Jiný zápis v memorabiliích říká: „*10. März. [1861] Marie fällt im Zimmer (in Berlin) und beschädigt sich sehr Schmerzhaft am rechten Fuß. Gott gebe, dass es keine schlimmere Folge habe.*“²⁵⁰ Chotek si zapisoval i zlepšení manželčina zdravotního stavu: „*30 April. [1861][...] Gott sei Dank alle wohl, nur Marie noch an ihren Fuße leidend in Folge des Falles den Zimmer.*“²⁵¹ Péče a strach o zdraví nejen manželčino, ale i ostatních blízkých je pro jeho zápisy charakteristická, určitý díl na tom jistě nese i náhlá smrt syna Emanuela v roce 1843.

V deníku zaujímají zmínky o ženě významné místo, např. 9. září si Karel zaznamenal její nápad: „*In M. Sch.²⁵² bleiben wir eine Weile in der Kirche, M. fasste die Idee auf eine Capelle in den dortigen Bogengang um, unsere Nahmen zu stiften. Wenn wir itzt nur nicht gar so beschränkt in unseren Mittele wären, als Akt der Dankbarkeit, wenn uns der liebe Gott, diese schreckliche Epoche glücklich überstehen macht, würde ich es sehr gerne thune. – Abends wurde M. Nahmenstag zu Ehren einige Böller gelöset.*“²⁵³

Charakter pramenů užitých v této práci nepřináší z výše zmíněných důvodů žádné hodnocení manželství ze strany Karla Chotka, ale na základě četných zmínek lze usoudit, že si manželé rozuměli, vzájemně se respektovali, jejich manželství by se tudíž dalo označit za relativně spokojené a vydařené.²⁵⁴ V tomto rodinném prostředí, které naplňovalo ideály osvícenské „sensibilité“ vzájemnou péčí a porozuměním, přišlo na svět šest synů. První z nich, František, se narodil necelých jedenáct měsíců po svatbě, ještě téhož roku však zemřel. Podobný osud potkal i syna Karla, který se narodil roku 1821. Třetí syn Antonín se dožil

---

²⁴⁶ Viz Příloha 3, s. 191.

²⁴⁷ Viz Příloha 2, s. 179 – 180.

²⁴⁸ Záchvat dny.

²⁴⁹ Viz Příloha 3, s. 196.

²⁵⁰ Viz Příloha 3, s. 204.

²⁵¹ Viz Příloha 3, s. 204.

²⁵² Mariaschein, dnes Bohosudov, část obce Krupka u Teplic.

²⁵³ Viz Přílohy, s. 180 – 181.

²⁵⁴ O hlavní roli šlechtické manželky, která měla svému muži dát dědice, být dobrou hospodyní, matkou, starat se o děti a dohlížet na jejich raný vývoj, bylo pojednáno už v kapitole 4. 2 Rodina.

dospělosti, Emanuel narozený roku 1823 zemřel v nedožitých 20 letech, pátý syn Ferdinand, který přišel na svět v roce 1826, zemřel v necelých čtyřech letech (1830) a nejmladší Bohuslav se narodil v roce 1829.²⁵⁵ Pro potřeby naší práce se budeme zabývat jenom třemi syny, kterým se podařilo překonat nástrahy dětství.

7.1 Antonín Chotek a jeho majorátní větev

Antonín Chotek se narodil 27. března 1822 v Innsbrucku, kde jeho otec zastával místo prezidenta gubernia. Ivo Cerman uvádí, že se Karel věnoval výchově svých synů již od útlého dětství, Antonín, domácky zvaný Toni či Tony, začal ve věku dvanácti let studovat humaniora. Už předtím však na jeho výchovu dohlížel otec osobně.²⁵⁶ Do memorabilií si zapisoval všechny synovy úspěchy, ať již studijní „7 August. [1844] Tonis letzte juridische Prüfung.“²⁵⁷, společenské „23 März. (1844) Toni zieht zum erstenmale die tyroler ständische Uniform an und wird von mir den E. H. Carl vorgestellt.“²⁵⁸, kariérní „24. September. [1844] Toni erhält sein erstes Anstellung dienet als Praktikant bei der Gefällenverwaltung in Leitmeriz.“²⁵⁹ či rodinné „28 April. [1851] Toni erhält das Jawort der Baronin Olga Moltke eines Emgels[??] an Güte Verstand und Herzen[,] die er liebt und wieder geliebt wird. Gott gebe seine Segen dazu.“²⁶⁰ Na základě nich se dozvídáme, že i Antonín studoval jako privatista a své první místo komerčního praktikanta v Litoměřicích získal 24. září 1844, mezitím však pokračoval ve svých studiích, které ukončil 28. května 1846 s vyznamenáním. V listopadu téhož roku obdržel jmenovací dekret praktikanta Dvorské komory ve Vídni. O dva roky později získal místo sekretáře u Správy komorních důchodů ve Vídni, ovšem pak se v březnu 1848 zapojil do revolučního dění: „Sehr erfreut hat es mich, dass Toni selbst den Entschluss fasste, trotzdem Widerwillen seine Mutter, durch entschuldige, sich in die Nationalgarde umschreiben zu lassen, u. sich sogleich schriftlich meldete.“²⁶¹ Tehdy si svou službu odbyl hlídáním Národní banky, ovšem už o měsíc později se nalézal na Velkém Březně a ve společnosti svého otce podnikal projížďky na koních.²⁶² Roku 1849 doprovodil svého bratra do Stuttgartu.

---

²⁵⁵ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html>.

²⁵⁶ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 501.

²⁵⁷ Viz Příloha 3, s. 186.

²⁵⁸ Viz Příloha 3, s. 186.

²⁵⁹ Viz Příloha 3, s. 187.

²⁶⁰ Viz Příloha 3, s. 194.

²⁶¹ Viz Příloha 2, s. 169.

²⁶² Viz Příloha 2, s. 177.

O dva roky později obdržel ano od své vyvolené Olgy von Moltke, dcery ruského státního rady a vyslance v Bádensku Pavla Fridricha von Moltke, palácové dámy císařovny. Svatba se konala v červenci téhož roku na zámku Ortenberg²⁶³: „15. Juli. [1851] Mein guter Sohn T. wird um 11 Uhr Vormittag in der Catholischen Kirche in Ortenberg getraut, und um ½ Uhr die protestantische Trauung durch einen Rede des Pastors gefeiert.“²⁶⁴ O rok později se Olga rozhodla konvertovat ke katolické víře: „22. Mai Einer der glücklichsten Tage meines Lebens. Meine Schwiegertochter Olga legt ihr Glaubensbeken[n]tniss ab und tritt in den Schloss der Khatolischer Kirche, in Teplitz, in Oratorium der Pfarrkirche, wo wir Marie[,] Toni u[nd] ich unseren Ankunft verrichten, und alle 4 Conversieren![??]“²⁶⁵ V červnu téhož roku Olga porodila ve Velkém Březně první dítě, synka Rudolfa, který však po několika minutách zemřel.²⁶⁶ O dva roky později se však manželům narodil, opět ve Velkém Březně, syn Karel: „29. August [1853] Glücklicher Tag. Es wurde mir um ½ 10 War ein Enkel geboren ein gesunder Knabe. Mutter u[nd] Kind gesund. Olga nährt hoffentlich mit Erfolg. O. Gott sich danke Dir erhalte uns unser Glück.“²⁶⁷ V roce 1855 se Toni vydal na cestu do Londýna a Paříže za svým bratrem Bohuslavem. Několik měsíců po svém návratu byl obšťastněn dalším potomkem, tentokrát dcerou: „24 August. [1855] Ein glücklicher Tag. Olga wird von einem Mädchen entbunden[,] welches Marie heißen wird. Glücklich u[nd] leicht Mutter und das starke Kind sind gesund. Gott sei ewig gedankt und Gott erhalt Beide[.]“²⁶⁸ V této době se již Antonín úřední službě dávno nevěnoval, ale (pravděpodobně v rámci naplnění předmanželské smlouvy) stal se majitelem panství Velké Březno a Záhořan, kde také s rodinou pobýval. V srpnu roku 1859 si zakoupili panství Prossen v Sasku: „1 October. Toni unterschreibt den Kaufcontract des Rittergutes Prossen in Sachsen – das er mit seine Ersparnissen und Olga Vermögen erkauf. Gott gebe seinen Segen dazu!“²⁶⁹ O rok později se mu narodilo poslední dítě, dcera Olga: „27 Juli.[1860] Glückliche Entbindung Olgas mit einem Mädchen.“²⁷⁰ Své zimní pobyty pak trávili v Berlíně, Vídni či Drážďanech a v létě cestovali mezi svými statky, navštěvovali známé, atd. Stejně jako o Antonínovi, hovoří Chotek často i o Olze, kterou si pravděpodobně velmi oblíbil. V Memorabiliích jí v letech

²⁶³ Pravděpodobně se jedná o zámek Ortenberg v Bádensku – Württembersku.

²⁶⁴ Viz Příloha 3, s. 194.

²⁶⁵ Viz Příloha 3, s. 196.

²⁶⁶ Viz Příloha 3, s. 196.

²⁶⁷ Viz Příloha 3, s. 198.

²⁶⁸ Viz Příloha 3, s. 199.

²⁶⁹ Viz Příloha 3, s. 202.

²⁷⁰ Viz Příloha 3, s. 204.

1851 – 1868 zmiňuje celkem 39krát. Anonín Chotek zemřel 1. června 1883 ve Velkém Březně, jeho žena Olga (1832 – 1906) ho přežila třiadvacet let.

Karel Maria Pavel Antonín Bohuslav přišel na svět, jak již bylo řečeno, ve Velkém Březně roku 1853. Karel Chotek si radostně zapsal narození svého nejstaršího vnuka a pečlivě sledoval jeho kroky již od mala: „*12 October. Reise von Grosspriesen nach Dresden mit dem Dampfboot. Olga als Amme mit dem 6 Wochen Alten Carl bei sehr schöner Witterung v ½ 11 bis ½ 5. Uhr.*“²⁷¹ V roce 1854 pak zaznamenává jeho první narozeniny: „*29 August. Erster Geburtstag des Kl. Carl[,] er fing an ein wenig allein zu gehen.*“²⁷² Roku 1863 se strachuje o jeho zdraví, později si zapisuje jeho studijní úspěchy na hlavní škole v Teplicích: „*1 August. [1863] Öffentliche Prüfung meinen Enkels Carl an der Hauptschule in Tepliz. 1e Classe mit Vorzug.*“, o rok déle i složení přijímací zkoušky na gymnázium.²⁷³ Po ukončení studií se Karel Maria stal rakousko-uherským Attaché v Athénách, po smrti svého otce se ujal správy svých statků, v roce 1884 je zvolen do Českého sněmu,²⁷⁴ ovšem raději se věnoval svým koníčkům – cestování, zahradničení a fotografování. Stal se oceňovaným fotografem a zanechal po sobě velké množství cenných fotografií. V letech 1885 – 1886 nechal přestavět velkobřezeňský zámek v novorenesančním stylu.²⁷⁵ Mezitím se v Praze 14. října 1885 oženil s princeznou Adelheid (zkráceně Adou) Marií Theresií Hohenlohe-Langenburg (1864 – 1937), která mu porodila tři děti – Karla Mariu, Antoinettu a Adu Marii. Karel Maria zemřel ve velkém Březně 11. srpna 1926.²⁷⁶

Karel Maria Ladislav Antonín (1887 – 1970) se v roce 1921 oženil ve slovenském Zavaru s Livií Clarou Mailáth de Székhely (1888 – 1970), svou vzdálenou příbuznou, která byla na zámku častým hostem. V roce 1926 převzal otcovská panství a o rok později zdědil také statek Bělušice a fideikomis Veltrusy od svého příbuzného Arnošta Chotka. Zcela se oddal správě svých statků a podnikání. Protože nemohl mít se ženou vlastní děti, adoptoval bratra jedné z řadových sester ze starého velkobřezeňského zámku – Uda, který ale zahynul v bojích v severní Africe během druhé světové války. Protože se však během války svých panství nevzdal, byly mu dekretem č. 12/1945 po válce zkonfiskovány a manželé vysídleni do německého Aichachu, do šlechtického ústavu, kde oba v jediném lednovém týdnu roku 1970

---

²⁷¹ Viz Příloha 3, s. 198.

²⁷² Viz Příloha 3, s. 198.

²⁷³ Viz Příloha 3, s. 207.

²⁷⁴ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 70.

²⁷⁵ MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008, s. 18 – 19.

²⁷⁶ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html#KG>

zemřeli.²⁷⁷ Dcera Karla Marii Pavla, Antoinetta (1888 – 1910) tragicky zahynula ve 22 letech v Drážďanech a druhá dcera Ada Marie Gabriela (1890 – 1939), se po vypuknutí první světové války spolu se svou matkou starala o nemocné ve velkobřezeňském lazaretu, který sídlil ve starém zámku. Díky svému sociálnímu citění se později stala řádovou sestrou, přijala jméno Marie Annunciata a spolu se svou sestřenicí Olgou Nostitz-Rieneck založila roku 1937 vlastní řád, nazvaný Kongregace nejsvětější Eucharistie, který získal do vlastnictví zmíněný starý zámek a v němž se starala o chudé a potřebné až do své smrti v roce 1939. Kongregace pak pokračovala v péči o potřebné až do 60. let, kdy byl zámek přeměněn na domov seniorů.

Marie Sophie Olga Karolína Antonie, dcera Antonína Chotka a Olgy Moltke, se narodila, stejně jako její bratr ve Velkém Březně. Ve třiceti letech se v Praze provdala za hraběte Jindřicha Mariu Nostitz-Rieneck (1854 – 1895), kterému porodila tři potomky. Nejstarší dcera Olga (1885 – 1968) se stala řádovou sestrou kongregace nejsvětější Eucharistie, syn Hugo Karl (1887 – 1916) zemřel bezdětný během první světové války, pouze nejmladší dcera Elizabeth Maria Christina (1890 – 1984) se provdala roku 1914 za Karla Johanna Schönborna a dala mu syna a dvě dcery. Marie Sophie zemřela 22. prosince 1941 ve Velkém Březně.²⁷⁸

Třetí dcera Olga, o jejímž narození a křestu ve velkobřezeňské kapli nás zpravuje Karel Chotek v roce 1860,²⁷⁹ se do dějin panství zapsala vystavěním nové kaple (1892 -1893). V roce 1898 vstoupila do kláštera Boromejek v Praze a přijala jméno Antoinetta. O tři roky později se jako vystudovaná lékárnice začala starat o nevléčitelně nemocné v pražském Vincentinu. Zemřela v Praze 12. srpna 1934.²⁸⁰

7.2 Emanuel

Syn Emanuel se manželům Chotkovým narodil 19. září 1823, patrně také v Innsbrucku. O Emanuelovu výchovu se Karel začal zajímat už v jeho necelých čtyřech letech. Emanuel měl velký zájem o technický vývoj a byl nadšeným vyznavačem vědeckého pokroku, uchvátila ho např. novinka, kterou předvedl 19. srpna 1839 v Paříži Louis Jacques Daguerre – a to daguerrotypie. V září až listopadu 1839 cestovali Chotkovi po německých

---

²⁷⁷ MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008, s. 19 – 20 a CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 525.

²⁷⁸ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html#KG>,
<http://www.genealogy.euweb.cz/nostitz/nostitz5.html#HM> a
<http://www.genealogy.euweb.cz/austria/schonborn5.html#KJ>.

²⁷⁹ Viz Příloha 3, s. 204.

²⁸⁰ MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008, s. 18.

zemích a Švýcarsku a už v říjnu obdivovali první daguerrotypie v Mnichově. Portrétování rodiny domluvil právě Emanuel Chotek a uskutečnilo se v neděli 4. listopadu 1839 v Mnichově.²⁸¹ Tato daguerrotypie, znovuobjevená v roce 2002, je nejstarší známou portrétní fotografií uchovávanou v České republice. Emanuel Chotek zemřel v Praze během studia práv u JUDr. Franze Hohlfelda 15. ledna 1843 v nedožitých devatenácti letech.²⁸² Do Memorabilií si Karel Chotek jako první zápis napsal: „*Erst heute fand ich dies Büchlein. Es gehörte meinen am 15 Jänner d. J. verstorbenen Sohn Emanuel [,] der es nicht benutzte[,] so will ich es thun in seinen Andenken das mich heute in Weltrus wo ich besonders wehmüthig über die Ungewissheit gestimmt war[,] wo ich mich diesen Winter hinwenden soll, zu Träume ruhrte. Wollte Gott[,]dass ich im nächsten Jahr in heiterer Stimmung diess Buch wieder eröffnen!*“²⁸³

7.3 Bohuslavova linie

Nejmladší syn Bohuslav se narodil již pražskému purkrabímu Chotkovi přímo v Praze 3. července 1829. Jeho studium započalo ve věku sedmi let a kromě klasických předmětů, které se učil i jeho otec a bratři (viz kap. Student) měl v rozvrhu např. i kreslení. Karel Chotek si stejně jako u jeho bratra zaznamenával každý Bohuslavův úspěch, každou zkoušku, kterou vykonal. Jeho vstup do společnosti v roce 1846 popsal Karel Chotek v Memorabiliích takto: „*11 Febr. Bohuslaw war zum ersten mal auf einen Balle der Großen und debütierte sehr brillant[,] unterhielt sich sehr bis 3 Uhr früh.*“²⁸⁴ Revoluční události zbrzdily rozjezd Bohuslavovy kariéry, takže byl na své první místo jmenován až ke konci roku 1847 s ročním odkladem na dokončení studií: „*5 December. [1848] Schreiben des Minister Präsidenten Fürst Felix Schwarzenberg[,] welches die schon früher erfolgte Ernen[n]ung Bohuslaws zum Attaché bei der Dresdner Gesandtschaft bestätigt und ihm einen einjährigen Urlaub Zur Vollendung seiner Studien gibt.*“²⁸⁵ Tedy po celý rok 1848 se nacházel po boku svého otce, s nímž jezdil na koni, chodil na procházky a túry, procvičovali spolu jazyky (především francouzštinu a italštinu) a prsty při večerní hře na klavír. Karel Chotek se svému nejmladšímu synovi velmi věnoval, většinou několik hodin denně, jak dokládá jeho deník.

V roce 1849 mezi nimi však došlo k velkému rozporu, který vyřešil až mladý císař František Josef. Bohuslav se totiž chtěl dát na vojenskou kariéru, což mu jeho otec velmi rozmlouval: „*7 Juli. [1849] Mit Bohuslaw bei dem jünger ritterl. Kaiser Franz Joseph gern*

²⁸¹ Viz: <http://www.zamek-vbrezno.cz/nase-daguerrotypie/> .

²⁸² CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 501 – 502 a <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html#KG>.

²⁸³ Viz Příloha 3, s. 185.

²⁸⁴ Viz Příloha 3, s. 188.

²⁸⁵ Viz Příloha 3, s. 192.

*sei[,] der uns durch seine Freundlichkeit seine edlen Aufstand entzückte. Er entschied Bohuslaw, mit dem wir einen harten Kampf zur bestehen hatten[,] um ihm vor der Militär Carriere abzuhalten[,] zu der er noch nicht die Kräfte hat, darauf Verzicht zu thune und zur Diplomatie förmlich einzuladen.*²⁸⁶ O necelé dva týdny později pak „dobrý syn“ Bohuslav složil na vyslanectví přísahu jako atašé: „18 Juli. Bohuslaw[,] mein guter Sohn[,] legt bei der Staatskanzley den Eid als Gesandtschafts Attaché ab.“²⁸⁷ V prosinci téhož roku odjel na své první místo atašé do Stuttgartu. V březnu 1852 mu bylo přislíbeno nové místo v Berlíně: „30. März. Telegraphische Depesche meines Sohnes Bohuslaw /von Stuttgart 11 Uhr 10 abgegangen 12 Uhr 51 M. in Dresden angekommen/ „Bin an Stelle Schönburgs nach Berlin ernannt in Berücksichtigung meines erprobten Eifers und zu weiterer Ausbildung.[“] Grosse Freude über diese ehrenvolle Bestimmung.“²⁸⁸ Ovšem nakonec k jeho jmenování nedošlo. Na konci téhož roku však Karel Chotek získal audienci u císaře Františka Josefa I., který Bohuslavovo počínání velice chválil: „22 December. Audienz bei S. M. den Kaiser in Dresden[,] in welchem er mir von meinen Sohn Bohuslaw. sagt[,] dass er ihm her gute Dienste in Stuttgart leiste und dass es ihn freue vor mir die vollste Anerkennung seine Ausgezeichneten Dienstleistung auszusprechen.

*Er sei unglaublich[,] wie es in so jungen Jahren und noch kaum 3 Jähriger Erfahrung sich auf seinen wichtigen und schwierigen Posten zu benehmen weiß. Es lehr immer mit Vorgingen die Berichte Bohuslaws[,] welcher gut gedacht und vortrefflich geschrieben seine. Gott segne meine guter Sohn und stärker ihn Zum Besten des Vaterlands.*²⁸⁹

Po této pochvale na sebe Bohuslavovo jmenování na důležitější post nenechalo dlouho čekat: „11. März. [1853] Bohuslaw wird zum Legations Secretär in London! Ernannt, große Auszeichnung, erhält eine schmeichelhafte Belobung über seine durch 9 Monate geführten Geschäfte als Geschäftsträger in Stuttgart.“²⁹⁰ Karel Chotek byl na synovo jmenování asi nesmírně pyšný, protože ho v tomtéž roce zdůraznil v Memorabiliích celkem čtyřikrát. Ke konci roku 1854 se z neplaceného sekretáře stal placený, jak si do memorabilií zapsal nadšený otec: „29 November. Bohuslaw wird zum wirklichen Legations Secretär mit Gehalt vom 1200 fl v S. M. in Anerken[n]ung seiner guten Dienstleistung ernannt.“²⁹¹ Příští rok ho jel otec do

---

²⁸⁶ Viz Příloha 3, s. 193.

²⁸⁷ Viz Příloha 3, s. 193.

²⁸⁸ Viz Příloha 3, s. 195.

²⁸⁹ Viz Příloha 3, s. 197.

²⁹⁰ Viz Příloha 3, s. 197.

²⁹¹ Viz Příloha 3, s. 199.

Londýna navštívit. V roce 1856 odjel Bohuslav na korunovací nového cara do Moskvy, kam doprovázel hraběte Esterházyho.²⁹² Poté se opět vrátil na své místo do Londýna.

Téměř každý rok však dostal od císaře dostatečně dlouhou dovolenou, aby se mohl podívat za svou rodinou, s níž se setkával ve Velkém Březně, Drážďanech nebo Berlíně. V roce 1858 se za nimi vydal do Vídně, kam přijel v druhé polovině dubna a zdržel se až do května, poté pokračoval s rodinou do Velkého Března. Ze zápisu k 22. červnu 1858 se zpětně dozvídáme, že se ve Vídni seznámil s Vilemínou Kinskou (1838 – 1886) a tohoto dne svolila její matka Marie, aby se ucházel o ruku její dcery: „15 Juni. *Brief von Marie Kinsky[,] der uns Hoffnung gibt[,] dass Boh. die Hand ihrer lieben und reizenden Tochter Wilhelmine, die wir alle in Wien kennen und lieben lernten[...]*“²⁹³ a pozvala ho na čtyřdenní výlet do Kostelce nad Orlicí, kde se své vyvolené dvořil. V listopadu téhož roku se vydali na společný výlet do Pirny: „4 November. *Zusammenkunft in Pirna von Bohuslaw mit seiner Braut Wilhelmine Kinsky[,] die mit ihrer Mutter und wir mit Bohuslaw uns dort Rendez vous gegeben hatten, ein für uns alle sehr glücklich Tag!*“²⁹⁴ Pomalý postup námluv měl jistě na svědomí Bohuslavův post v Londýně a jeho nepříliš časté dovolené. Během jedné z nich oznámil z Vídně, že se budou s Vilemínou brát. „1. August. *[1859] Briefe von Bohusl. aus Wien und von Wilhelmine Kinsky von Kostelez[,] dass ihre Heirath deklariert ist.*“²⁹⁵ Než se tak stalo, byl Bohuslav jmenován na mnohem lépe dosažitelné místo v Berlíně: „13. August. *[1859] Bohuslaw wird zum 1^{tel} Legations Secretär in Berlin ernannt.*“²⁹⁶ 30. října téhož roku se Bohuslav konečně s Vilemínou, palácovou dámou císařovny a nositelkou Maltéžského řádu,²⁹⁷ oženil v Kostelci nad Orlicí. Spolu se svou ženou a svými rodiči pak odjel do Berlína, kde nastoupil na místo legačního sekretáře a působil zde až do roku 1866. Chotkovi za synem pravidelně jezdili na zimní pobyt do Berlína, on zase jezdil se svou ženou na letní dovolenou do velkého Března, ve kterém mu otec v roce 1860 daroval starý zámek. Bohuslav ho nechal přestavět a zvýšit o jedno patro (1863), aby se jeho neustále se rozrůstající rodina měla v Březně kam uchýlit.²⁹⁸

Deset měsíců po svatbě se manželům v Berlíně totiž narodil syn Wolfgang Karel, rok po něm následovala Marie Sidonie, v roce 1863 přibyla Marie Pia, 1865 Karolína, 1868 Sofie

---

²⁹² Viz Příloha 3, s. 200 a CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 510.

²⁹³ Viz Příloha 3, s. 201.

²⁹⁴ Viz Příloha 3, s. 202.

²⁹⁵ Viz Příloha 3, s. 202.

²⁹⁶ Viz Příloha 3, s. 202.

²⁹⁷ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 70.

²⁹⁸ MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008, s. 16.

Marie, pozdější manželka Františka Ferdinanda d'Este. Dalších čtyř vnuček už se však Karel Chotek nedožil. Terezie zemřela nedlouho po porodu roku 1871, po ní se roku 1873 narodila Oktávie Marie, rok na to Marie Antonie a jako poslední roku 1880 Marie Henrietta.²⁹⁹

Bohuslavova kariéra však během šedesátých let zůstávala na mrtvém bodě, a proto se spolu s otcem snažil v roce 1865 jí pohnout kupředu, avšak bez úspěchu. Ten se dostavil až o rok později po rozmluvě s rodiči císaře Františka Josefa a během dvou měsíců byl Bohuslav povýšen na vyslance ve Stuttgartu: „*25. December. Boh. wird zum Gesandten in Stuttgart u[nd] Carlsruhe ernannt mit 6300 Befehls 9450 functions Zulage, 4 000 fl zur sein Einrichtung. Gott sei Dank u[nd] Gebe seine Segen dazu.*“³⁰⁰ V roce 1871 se však navrátil a byl jmenován místodržitelem v Čechách, tak jako jeho otec. V otázce česko-rakouského vyrovnání stál na české straně a byl to právě on, kdo českému sněmu v září 1871 přečetl císařský reskript, v němž panovník přislíbil svou korunovaci, určité státoprávní vypořádání i ochranu české národnosti. Do listopadu se však věci změnilly a Chotek podal rezignaci, aby tím vyjádřil solidaritu s českou politickou reprezentací i padlou Hohenwartovou vládou. Poté se stal velvyslancem v Madridu, ale pro značné náklady požádal o přeložení a ocitl se v Bruselu, odtud byl povolán do Drážďan, kde v roce 1886, po smrti své ženy, opustil službu. Ještě dva roky předtím s ní oslavil stříbrnou svatbu na zámku v Teplicích.³⁰¹ Po odstoupení žil na svém zámku ve Velkém Březně a zemřel 11. října 1896 v lužickém Zhořelci.³⁰²

Wolfgang Karel Vilém Bohuslav Josef se narodil v Berlíně 15. srpna 1860 a v listopadu se na svého vnuka přijel Karel Chotek podívat: „*7 November Ankunft in Berlin, mit wenig Schnee u[nd] 5° Wärme. Gott sei Dank alles wohl und große Freude Bohuslaw und Minzi zusehen mit Wolfgang.*“³⁰³ Wolfgang si později zvolil vojenskou kariéru u dragounského pluku Františka Josefa. V roce 1896 se ve Vídni oženil s Annou Elizabeth Künell na Nedamově (1871 – 1922), ovšem jejich manželství zůstalo bezdětné. Zemřel v Linci 10. prosince 1926 a s ním také Bohuslavova linie po meči.

Zdeňka (Sidonia) Marie, o jejímž narození v Berlíně informuje Chotek v memorabiliích: „*10 December. Geburt des 2^t Kinders meines Sohnes Bohuslaw[,] der kleinere Marie Sidonie um 1/2 7 Morgens. Gott sei Dank sehr glücklich. Gott erhalte.*“³⁰⁴, se později stala dámou hvězdového řádu a od roku 1884 sloužila jako dvorní dáma u korunni

²⁹⁹ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html>

³⁰⁰ Viz Příloha 3, s. 209.

³⁰¹ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnána*, s. 70.

³⁰² <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html#KG>.

³⁰³ Viz Příloha 3, s. 204.

³⁰⁴ Viz Příloha 3, s. 205.

princezny Stefanie. Nakonec vstoupila do řádu Svatého srdce Ježíšova v rakouském Riedenburgu, kde také 15. března 1946 zemřela.

Roku 1863 Chotek v Memorabiliích oznamuje: „11. Juli. *Minzi kömmt um ½ 7 früh mit einen Mädchen[,] wieder Marie Kinsky ist Taufgathin, das Kind heißt Marie.*“³⁰⁵ Marie Pia se narodila také v Berlíně, na její křest již však Karel Chotek nejel, zůstal „pro své stáří“ ve Velkém Březně. Ovšem ještě téhož roku se mohl z nového přírůstku potěšit na konci roku, když přijel do Berlína na zimní pobyt.³⁰⁶ V roce 1887 se pak Marie vdala za knížete Jaroslava Thun-Hohensteina (1864 – 1926), jemuž pak porodila šest potomků - čtyři dcery a dva syny. Žili spolu na rodovém panství v Děčíně, kde po smrti své sestry Sofie vychovávala její děti. Marie zemřela v Jílovém u Děčína 21. června 1935.³⁰⁷

Karolína, zvaná též „Kara“, se narodila také v Berlíně 29. listopadu 1865, Chotek byl samozřejmě u toho a nezapomněl si zapsat celé její jméno: „19 November. *Geburt der 3te Töchter Bohuslaws, die Olga zur Taufe hält Caroline, Olga, Elizabeth Maria. Glückliche Entbindung.*“³⁰⁸ I ona se provdala, a to v Praze roku 1886 za hraběte Leopolda Abraháma Nostitz-Rienecka (1865 – 1945). Manželé žili v Chlumku u Sokolova, kde roku 1900 nechal Leopold postavit pseudobarokní patrový zámek. Svému muži porodila pět synů a zemřela v Chlumku u Sokolova 29. listopadu 1919. O dva roky později si Leopold vzal za ženu její nejmladší sestru Marii Henriettu, s níž měl dceru Karolínu Marii.

Sofia Maria Josefína Albína se stala asi nejslavnější dcerou Bohuslava Chotka. Narodila se manželům ve Stuttgartu 1. března 1868 „*Geburt der 5te Kindes Bohuslaws, ein Mädchen nach Sophie Kinsky, Sophie genannt.*“³⁰⁹ Zapsal si k tomuto datu Chotek. O měsíc později se přijel na svou nejmladší vnučku podívat až do Stuttgartu. V listopadu se pak znovu sešli ve Vídni, kde ovšem Chotka zasáhla smrt. Sofii či Žofii Chotkovou netřeba dlouze představovat, stala se dvorní dámou vévodkyně Isabelly, kde se seznámila s arcivévodou Františkem Ferdinandem d'Este. Podle Ivo Cermana se poznali už kolem roku 1892.³¹⁰ V listopadu 1898 po arcivévodkynině odhalení byla Sofie ze služby propuštěna a přišla tak o zdroj obživy. Navštěvovala tedy své příbuzné a arcivévoda se mezitím snažil od Františka Josefa získat svolení ke sňatku. 8. dubna 1900 se mu ho dostalo, ovšem 28. června se musela konat slavnostní renunziace, kde František musel přiznat, že chce uzavřít morganatický sňatek

---

³⁰⁵ Viz Příloha 3, s. 206.

³⁰⁶ Viz Příloha 3, s. 207.

³⁰⁷ <http://www.genealogy.euweb.cz/thun/thun7.html#JF>.

³⁰⁸ Viz Příloha 3, s. 208.

³⁰⁹ Viz Příloha 3, s. 210.

³¹⁰ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s.534.

a musel se vzdát nároku svých dětí na trůn. Svatba se konala o dva dny později na zámku v Zákupích. Nejvyšší hofmistr Montenuovo však (ačkoli jeho rod sám pocházel z morganatického sňatku) stanovil na tentýž den dvorský smutek, a proto se svatby nemohli zúčastnit zástupci dvora (pokud vůbec chtěli). Slavnosti se přesto zúčastnila Františkova nevlastní matka Marie Terezie a její dcery. Tentýž den rozhodl císař František Josef o udělení predikátu kněžny pro Sofii Chotkovou - von Hohenberg.³¹¹ Po svatbě si za své sídlo zvolili Konopiště a zimní měsíce trávili ve vídeňském Belvederu. Jejich smrt při atentátu 28. června 1914 v Sarajevu se stala záminkou k vypuknutí první světové války. Z manželství se jim narodily čtyři děti – vévodové z Hohenbergu - Sofie Marie (1901 – 1990), Maximilian (1902 – 1962), Arnošt Alfonz (1904 – 1954),³¹² poslední dítě se narodilo již mrtvé. Všechny tři děti založily rodinu a rod vévodů z Hohenbergu pokračuje dodnes.

Oktávie Marie Josefína Karolína Chotková se narodila v Bruselu 5. května 1873. V pětadvaceti letech se v Praze provdala za stejně starého hraběte Joachima von Schönburg-Glauchau-Waldenburg (1873 – 1943). Měli spolu devět dětí, z nichž jen jeden syn zemřel hned po narození. Ze šesti dcer se provdaly pouze tři, a přestože oba jejich synové zemřeli během druhé světové války, nejstarší Friedrich Carl (1899 – 1945) stihl zplodit osm potomků, takže rod hrabat ze Schönburgu existuje až doposud a jeho potomci žijí v Německu, Švýcarsku a Rakousku. Oktávie Marie zemřela ve Württembergu 29. listopadu 1946.³¹³

Marie Antonie Josefa Karolína přišla na svět v Kostelci nad Orlicí 12. května 1874, v září 1893 se ve Velkém Březně provdala za Karla Adama Traugotta von Wuthenau-Hohenturm (1863 – 1946), avšak jejich manželství zůstalo bezdětné. Zemřela 13. června 1930 na rodovém sídle Hohenturm v Německu.³¹⁴

Poslední dcera, Marie Henrietta Leopoldina se narodila již také v Kostelci nad Orlicí 9. července 1880 a provdala se až ve svých čtyřiceti letech (1921), za hraběte Leopolda Abraháma Nostitz-Rienecka, vdovci po své sestře Karolíně, o jejíž děti se pravděpodobně starala. O dva roky později porodila Leopoldovi dceru Marii Karolínu. Marie Henrietta zemřela v Gutenbergu 19. března 1964.³¹⁵

---

³¹¹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 538.

³¹² Viz: <http://www.genealogy.euweb.cz/habsburg/habsburg6.html>.

³¹³ Viz: <http://www.genealogy.euweb.cz/schonburg/schonburg8.html#JM>.

³¹⁴ <http://www.genealogy.euweb.cz/bohemia/chotek2.html#MHL>.

³¹⁵ <http://www.genealogy.euweb.cz/nostitz/nostitz4.html#LA>.

8 Úředník

Jak již bylo řečeno v kapitole Student, Karlu Chotkovi byla předurčena úřednická dráha. Své první místo získal ještě během studia práv v roce 1802: „*Als ich meine Studien in ersten Jahren noch nicht ganz vollendet hatte[,] wurde ich in X^{br} [1]802 bey der Landesstelle als Praktikant aufgenommen. Meine erste[n] Vorgesetzten als Räthe waren G[ra]f Choninsky,³¹⁶ u. Bar. Mach.... zwey der ausgezeichnetesten Mitglieder der Landesstelle[,] durch deren Anleitung ich mein Kenntnissen im administrativen Fache sehr erweiterte[,] nebenbey wurde ich mich von mein Vater selbst verwendet, dem ich stets auf seine Reisen in Lande, deren er zwey in Begleitung des Kaiser[s] Franz machte, begleitete, und ihm fortan im Fahrene verlesen musste.*“³¹⁷ Není překvapením, že to bylo místo praktikanta právě při zemském guberniu, které tehdy řídil jeho otec. Ostatně jak sám autor říká, otec ho často pověřoval různými úkoly nebo záležitostmi, které se týkaly rodových panství, případně ho doprovázel na cestách. K roku 1803 se vztahuje Chotkova vzpomínka, jak sezval své kolegy praktikanty a pohostil je na Veltruském zámku.³¹⁸ Poté ovšem Jan Rudolf opustil úřad zemského gubernia a jeho syn učinil totéž, aby: „*Von mein Vater nicht zu verlassen, und um nicht unter seinen persönlichen Feind, G[ra]f Wallis zu dienen[,] gab ich mein Entlassung als Gub[.] Praktikant ein, u. mein Vater that Schritte, mich in Wien zur Hofkammer zu bringen.*“³¹⁹ Nakonec se však otci podařilo umístit Karla Chotka na krajský úřad do Čáslavi: „*Da ich wiederfehlt[??] klagte in dieser bedrängten Zeit[,] ganz ohne Beschäftigung für das Allgemein zu seyn, hatte mein Vater den glücklichen Einfall[,] nach dem Czaslau³²⁰ Kr[eis] Amte zur Dienstleistung zuzutheilen, u. desswegen an dem Ob[er]st B[ur]gg[ra]fen zu schreiben. Ich kam nun ins Kr. Amt, u. wurde dort sehr beschäftigt, u. persönlich viel benützt.*“³²¹ V průběhu napoleonských válek tedy roku 1805 procházely bavorské oddíly a Karel tak mohl spatřit bitvu u Štoků, kde se střetly rakouské oddíly s bavorskými a francouzskými (viz kap. Cestovatel). Poté se zase vrátil život do běžných kolejí: „*[...]wo wir nach Neuhof, und ich wieder in das K. Amt nach Czaslau[,] gingen, wo ich theils mit*

---

³¹⁶ Pravděpodobně Ignác Karel Chorinský z Ledské (1770–1823), státní úředník, zakladatel rakouské rodové větve.

³¹⁷ Viz Příloha 1, s. 150.

³¹⁸ Viz Příloha 1, s. 155.

³¹⁹ Viz Příloha 1, s. 155.

³²⁰ Čáslavský

³²¹ Viz Příloha 1, s. 155 – 156.

*Geschäften theils mit Musik, da ich mein kleines fortepian Talent geltend machen konnte, meinen Zeit sehr angenehm zubrachte.*³²²

Na začátku roku 1806 byl jmenován na místo praktikanta u dvorské komory, přidělen k obchodnímu oddělení u hraběte Herbersteina³²³ a představen i prezidentovi, hraběti Zichymu.³²⁴ V květnu se rozhodl posunout svou kariéru dále: „*Von meine[n] Hofrath [Herberstein] ermuntert[,] machte ich Anfangs May ein Gesuch an Sr Majestät um eine unentgeld. Hofkonzipisten Stelle, und hatte am 12^m May (:[1]806:) eine Audienz bey S[eine]^r M[aje]s[tät,] wo ich sehr gut angefangen u. vom Kaiser selbst über mein bisherige Verwendung belebet wurde. Mein Ernennung erfolgte nun so schnell, dass ich am 16^m May[,] an Nahmenstag meines Vaters[,] an Tag des H. Johann v[on] Nepomuk[,] den Beschützer des guten Rufs mein Eid als Hofko[n]zipist ablegte.*³²⁵ V salonech, kam chodíval, se setkával s hrabětem Mercym³²⁶ sekretářem z prezidiální kanceláře, s nímž se velmi spřátelil a popsal ho jako: „*[...]eine[n] äußerst schätzbaren vortrefflichen Mann, der mir fortan viele Freundschaft bewieβ, und der durch seine streng religiösen und moralischen Grundsätzen[,] dann durch seine viele Kenntnisse eine[n] äußerst vortheilhaften Einfluss auf mein Character u. mein Denkungsart hatte.*³²⁷ V listopadu 1806 byl přeložen pod svob. pána Lederera.³²⁸

Díky přátelství s hrabětem Mercym byl Karel Chotek čím dál tím víc známější hraběti Zichymu a: „*[...]an die Präsidial Bureau verwendet, und da gerade darüber Kaiser dem G[ra]f Zichy auftrag, ihm zwey junger Staatsbeamte vorzuschlagen, welche besonders für*

---

³²² Viz příloha 1, s. 157.

³²³ Josef František Stanislav hrabě Herberstein(1757 – 1816), dvorní rada, viceprezident odboru pro obchod a finance. Viz např. FELGEL, Anton Victor: Herberstein, Josef Franz Stanislaus. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* 12. Leipzig 1880, s. 35. Online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd135895480.html?anchor=adb>

³²⁴ Hrabě Karel Zichy de Vásonykeő se narodil roku 1753 a působil ve státních službách. Roku 1802 se stal předsedou společné dvorní finanční komory a správcem říšských financí, r. 1808 státním konferenčním ministrem a 1809 ministrem války. Za válečných let 1813-14 spravoval ministerstvo vnitřních pro vnitřní záležitosti, působil také v uherském sněmu. Zemřel 18. září 1826 ve Vídni.

³²⁵ Viz Příloha 1, s. 158.

³²⁶ Rodina Mercy má původ v Lotrinsku, v první třetině 18. století adoptoval bezdětný Claudius Florimund von Mercy Antona Ignáce d' Argenteau a tím vznikl rod Mercy – d'Argenteau. Jeho příslušníci vynikali zejména na válečném poli, např. již zmíněný Anton Ignác, či jeho syn Florimund Claudius Mercy v. Argenteau, který stejně jako otec bojoval proti Turkům a později v rakousko-španělské válce, za což byl odměněn hraběcím titulem. V tomto případě se patrně jedná o Andream Florimunda Mercy von Argenteau (1771–1840), dvorního rady ve vídeňském ministerstvu pro vnější záležitosti (zahraničních věcí) a důvěrníka hraběte Metternicha. Viz např. NEUHAUS, Helmut: Mercy. In: *Neue Deutsche Biographie*. Sv. 17. Berlin 1994, s. 124-125. Online na: <http://bsbndb.bsb.lrz-muenchen.de/sfz75226.html>

³²⁷ Viz Příloha 1, s. 159.

³²⁸ Pravděpodobně Karel Josef Alois svob. pán Lederer (1772 – 1860), blízký spolupracovník hraběte Zichyho. Jeho životopis viz např. WURZBACH, Dr. Konstant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthum Österreich*. Sv. 14. Wien 1865, s. 297 – 300. Online na: <http://books.google.cz>.

die[.] bey uns so sehr vernachlässigte Finanzwissenschaft[.] ausgebildet werden sollten, wo wurde ich und ein junger Hauer ³²⁹ dazu ausersehen, und ich zugleich – obwohl ich erst 6 Monate Concipist war[.] zum Hofsekretär vorgeschlagen, was mich wie natürlich außerordentlich freute u. schmeichelte. Meine Ernennung erfolgte auch sehr bald /: 30ⁿ März [1]807:/ und machte mir wegen der allgemeine[n] Theilnahme, meiner Vorgesetzten u. Collegen umso mehr Vergnügen.³³⁰ Povýšení na dvorského sekretáře Karla i celou jeho rodinu velmi těšilo, svou novou práci popsal ve své Biografické skice těmito slovy: „*Meine Hauptbeschäftigung war nun die Auszüge mancher großen Finanz Pläne zu machen, die von vielen Seiten eingebracht wurden. Ich wohnte nun auch endlich den Rathssitzungen bey und konnte über die große[n] Messen unbedeutender Dinge[.] die da vorgetragen wurden, und über die Mittelmäßigkeit der großen Mehrzahl der Hofrätthe u. Sekretären mich nicht genug erstandene. Auch war ich mit den Grundsätzen unserer Finanz = Verwaltung keineswegs einverstanden.*“³³¹ Poté ovšem přišla zpráva o smrti bratra Václava, která přetrhla příjemně plynoucí dny, a do práce se Karel vrátil až koncem října. Do autobiografie zapsal i svůj tehdejší denní program: „*Meine Tageordnung war sehr gleichförmig. So viel möglich täglich früh in die Kirche. Frühstück bey m: Ältern, dann Lecteur bis ½ 11 Uhr. – Bureau bis 2 Uhr[.] Promenade zu Fuß oder zu Pferde 3 Uhr. Dann 5 Uhr ins Bureau bis ½ 9 Uhr, dann Con:[versation] in einem der genannten Häuser.*“³³² Ke konci roku podal ještě návrh na rozšíření svého vzdělání poznávací cestou po monarchii, jež se pak uskutečnila v následujícím roce 1808 (viz kap. Cestovatel). Když v listopadu 1808 skočila jeho cesta, vrátil se pravděpodobně ke svému dosavadnímu místu sekretáře Dvorské komory.

O dva roky později absolvoval ještě cestu po Francii (viz kap. Cestovatel) a poté nastoupil na nové místo. K tomuto přechodu Adam Wolf uvádí: „*Die Brutalität des Mannes und das entsetzliche Finanzpatent von 1811 verleiteten Chotek die Luft, im Finanzministerium zu bleiben. Er trat in den politischen Dienst zurück, wurde 1811 Gubernialrath bei der mährischen Landesregierung und 1812 Kreishauptmann zu Prerau. „Kreishauptmann“ zu werden, war damals die Sehnsucht aller, welche sich in Oesterreich der politischen Verwaltung widmeten. Bürgerliche und Adelige kamen dazu. Die regierten in*

---

³²⁹ Joseph von Hauer (1778 – 1863), dvorský sekretář, později viceprezident Dvorské komory a tajný rada. Po svém penzionování se zabýval paleontologií a odkryl naleziště v okolí Vídně. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Sv. 2. Wien 1958, s. 212. Online na: <http://www.oeaw.ac.at/oeb/>

³³⁰ Viz Příloha 1, s. 161.

³³¹ Viz Příloha 1, s. 161.

³³² Viz Příloha 1, s. 164.

*ihrem Kreise wie kleine Vicekönige, waren der Mittelpunkt der Gesellschaft, führten ein glückliches glänzendes Leben, lernten die Bedürfnisse des Volkes kennen, konnten nach allen Seiten hin Gutes thun und sich am besten für eine spätere Laufbahn hervorthun.*³³³ Projití stupněm krajského hejtmána otevíralo vstup do vyšší politiky a bylo zvykem, že každý, kdo si chtěl vybudovat kariéru ve státních službách, začínal právě u krajského hejtmána. Chotek pravděpodobně vykonával svou funkci velmi pečlivě, protože za ní podle Wolfa obdržel stříbrný civilní kříž: *„Das silberne Civilehrenkreuz, das er allein unter allen mährischen Kreishauptleuten erhalten hatte, erachtete er höher als alle seine späteren Orden und bewahrte es als ein kostbares Gut, als sein liebstes Ehrenzeichen.*³³⁴

8.1 Guvernér v Terstu

V roce 1814 byl však hrabětem Saurau z hodnosti zplnomocněného zemského komisaře povolán do Terstu, kde převzal organizaci zdejšího krajského úřadu.³³⁵ O rok později se Chotek zúčastnil italského tažení generála Bianchiho ve funkci jeho generálního intendanta, později dokonce i generálního guvernéra Neapole, a poté se opět navrátil do Terstu. Adam Wolf přináší z této doby zajímavou příhodu: *„Als Kaiser Franz 1816 nach Istrien kam, hatte Chotek die Ehre seinen kaiserlichen Herrn zu Pferd begleiten zu dürfen. Auf einem solchen Ritt gegen Rovigno rief der Kaiser Chotek heran und ernannte ihn zum Hofrath bei dem Gubernium zu Triest. Er pflegte später scherzend zu sagen: Ich bin wohl der einzige in Oesterreich, der zu Pferd Hofrath geworden ist.*³³⁶

Po smrti dosavadního guvernéra provincie, svob. pána von Rosetti, byl jmenován jeho nástupcem. Tuto tehdy chudou zemi se snažil pozvednout především hospodářsky a obnovit zde víru v rakouskou správu. Podle Adama Wolfa se v rámci svých pravomocí snažil udělat pro místní lid vše, co mohl. Zakládal obecně prospěšné instituce, školy, v Terstu založil ústav pro chudé a donucovací pracovnu, zlepšoval kvalitu cest, nechal odkrývat antické památky u Puly a Aquileje, zavedl v zemi pěstování brambor, nechal vystavět maják na pobřeží, vodovod, zavedl pravidelnou lodní dopravu z Terstu do Benátek.³³⁷ Jeho největším resp. nejdelším zdejším počinem však bylo vystavění silnice z Terstu do Gorice přes Monfalcone: *„ [...] ohne den „Bescheid“ der Hofkanzlei und das Ende der Grenzstreitigkeiten, welche seit*

³³³ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*. Prag 1869, s. 5.

³³⁴ Tamtéž, s. 6.

³³⁵ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek*, s. 6.

³³⁶ Tamtéž, s. 6.

³³⁷ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek*, s. 7.

*Joseph II. über jenes Gebiet im Gange waren, abzuwarten. Als Kaiser Franz 1818 das zweitemal nach Triest kam, war bereits ein Theil der Strasse fertig und Chotek führte den Kaiser auf den schönen Weg. Er hatte Tags vorher wegen des eigenmächtigen Baues von der Hofkanzlei einen Verweis erhalten und zeigte die Schrift dem Kaiser. Dieser las und reichte sie ihm mit den Worten zurück: „Zerreißen's den Wisch.“³³⁸ Při projížďce po nové silnici si podle Adama Wolfa nechal ještě jednou zavolat Chotka a řekl mu: „*Sie sind Gouverneur in Triest, aber thun Sie mir den Gefallen und gehen Sie als Vicepräsident nach Tirol. Sie können es sich einen Tag überlegen.*“ Karel však pohotově odvětil: „*Majestät, ich brauche keine Bedenkzeit, ich gehe nach Tirol.*“³³⁹ Karel Chotek tedy společně se svou manželkou Marií Sophií, rozenou Berchtoldovou z Uherčic (1794 – 1878), s níž se oženil 9. června 1817,³⁴⁰ opustil ještě roku 1818 Terst a přesunul se do Innsbrucku.*

8.2 Prezident zemského gubernia v Innsbrucku

V dalším roce se pak stal nástupcem dosavadního guvernéra Tyrolska a Vorarlbergu, hraběte Bissingen, a v tomto úřadě zůstal až do roku 1825. Chotek se snažil zemi rozvrácenou válkami znovu pozvednout. V první řadě uspořádal zdejší správní systém na základě požadavků rakouské správy, zreguloval státní a válečný dluh, nechal zavést instituci ozbrojené zemské hotovosti, odškodnit bojovníky z roku 1809, upravit a přestavět ulice, s jeho pomocí zde byla založena tzv. Sparcassa (spořitelna), ústav pro chudé v Innsbrucku a ústav pro choromyslné v Halle, zemské muzeum a innsbrucké Lyceum povýšeno na Univerzitu. Chotkovým vlivem se podařilo dokonce zavést i nábor vojska v Tyrolích, čímž byl vytvořen císařský myslivecký pluk.³⁴¹

Roku 1823 vyzvedli tyrolští důstojníci kosti Andrease Hofera v zahradě Fary v San Michel v Mantově a převezli je do Tyrol, ale není příliš známo, že oni důstojníci vyšli údajně bez trestu právě díky přimluvě Karla Chotka. Dvorská válečná rada totiž poručila jejich zatčení, ale když Chotek v dopise císaři zdůraznil jejich patriotické motivy a doporučil, že

---

³³⁸ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 7 – 8.

³³⁹ Tamtéž, s. 8.

³⁴⁰ Adam Wolf, Roman Vondra, Eva Lisá i Ivo Cerman uvádějí svorně rok svatby 1818, ovšem ze svatebního oznámení, vyobrazeného v novém vydání práce Evy Lisé, stejně tak jako z rodokmene, uvedeného v knize Ivo Cermana, vyplývá, že se svatba uskutečnila 9. června 1817 ve Vídni. Viz: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 43 a CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 685.

³⁴¹ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 8 – 9.

když už se stalo, věc strpět, a urozenému mučedníkovi dopřát mateřskou půdu, byly na jeho podnět Hoferovy ostatky pohřbeny v Hofkirche v Innsbrucku, kde se nachází dodnes.³⁴²

Své působení v Tyrolích k roku 1821 popsal Karel ve svých pamětech následujícími slovy: „*Wir führten ein ganz angenehmes Leben, und hatte abends fast immer ei[ni]ge H. u[nd] Damen, letzteren 2 Schwester G[ra]fin Welczeg[??]*³⁴³ *Stiftsdamen, ein junger G[ra]f Fünfkirche[n]*³⁴⁴ (: *er ist nun Statthalter in Salzburg:*) *wurde zu mir in die Lehre zugeschickt, u. wohnte bey uns. Ich erhielt am 12ⁿ Jänner ein Handbillet des Kaisers[,] der mir auftrag nach Laibach*³⁴⁵ *zu kommen[,] wo damals der Congress war, wenn die Dienstangelegenheite[n] es erlaubten. Sollte ich nicht kommen könne, so sollte ich ein Gub. Rath schicken. [...] Ich hatte wieder[??] Vize Präsidenten nach Hofrath, wollte also mein Stelle nicht verlassen. Am 15ⁿ geben wir unsere ersten – für Insbrück großen Ball[,] 160 Personen sehr animat[??], obwohl M. aus Gründen nicht tanzte.*

Es war dem folgenden Tag große Sitzung des Casino. Ausschusses[,] wo es eine durch meine persönlichen Einfluss gelang die ganz gestörte Harmonie wiederhergestelle. [...] Alle Wochen geben wie eine Ball, wo ich fleißig tanzte, u. die immer sehr gut und heiter ausfielen – [...] In der redoute war eine von mir organisirte Lotterie für die Arme zu welcher die Damen[,] die Garunste[??] gaben, und über 3 000 Billete verhielt wurden. Ich erhalt ein Handbillet des Kaisers, der es billigte, dass ich nicht nach Laibach kam, u. mir die Ernennung eines Hofrathes zusagte. Nebst unsere Bällen gab es mich Casino Bälle.

*Marie hatte immer die schönste toiletten, und war sehr enbeante[.]“*³⁴⁶ Ze vzpomínek se tedy dozvídáme, že Karel se nezúčastnil jednání v Lublani, ale se souhlasem císaře za sebe poslal dvorního radu. Autor se zde ke své práci příliš nevyjadřuje, v tomto případě klade důraz zejména na společenský a rodinný život.

Jeho počínání v úřadě však popisuje Adam Wolf: „*Zu seiner selbstständigen Art hielt Chotek manche verletzende autokratische Maßregel des Wiener Ministeriums zurück und deckte sich in solchen Fällen durch einen directen Appell an den Kaiser. So ließ er ein Decret, welches den Transitohandel für Tirol untersagte, nicht veröffentlichen und theilte*

---

³⁴² WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 10.

³⁴³ Pravděpodobně se jedná o zkomoleninu jména Wilczek.

³⁴⁴ Otto Franz, hrabě Fünfkirchen (1800 – 1872), byl především státním úředníkem. Roku 1844 byl jmenován okresní hejtman za Schwaz v Tyrolsku, poté místodržitelem v Innsbrucku. Během válečných revolučních let působil jako hejtman tyrolského batalionu a roku 1856 přišel vrchol jeho kariéry, když se stal zemským prezidentem za Salcbursko, kde se těšil velké oblibě. Oženil se s Aloisií Wurmbrand-Stuppach (1802 – 1870), s níž měl čtyři děti. Viz např: http://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Franz_Fünfkirchen

³⁴⁵ Lublaň, hlavní město Slovinska. V roce 1821 se zde konal třetí kongres Svaté aliance.

³⁴⁶ Viz Přílohy, s. 165 – 166.

*seinen Entschluss dem Vicekönige von Mailand mit, der sich damit einverstanden erklärte. Der Befehl des Ministeriums wurde in der That nicht ausgeführt. Als Chotek in einer Audienz bei Kaiser Franz sich bewegen rechtfertigen wollte, sagte ihm dieser lachend: „Na waren's schon beim Baron Stahl (Präsident des Staatsrathes), hat er Sie nicht die Stiege hinuntergeworfen?“*³⁴⁷ Chotek tedy pracoval dosti samostatně a s případnými problémy se často obracel přímo na císaře, nikoli na vídeňské úřady – konferenční ministerstvo a Dvorskou kancelář. Byl tak trnem v oku nejen Klemensi Lotharovi Metternichovi, ministru pro zahraniční věci, ale i Františku Antonínovi Kolowratovi, ministru vnitřních záležitostí, který se navíc podle Romana Vondry obával, že se Chotek stane jeho nástupcem.³⁴⁸

8.3 Prezident Dvorské studijní komise ve Vídni

Na doporučení hraběte Sauraua povolal císař František roku 1825 Chotka do Vídně jako dvorského kancléře a prezidenta Dvorské studijní komise, zde se však ohřál pouze jeden rok, takže žádná z jeho zamýšlených školských reforem nevešla v platnost. Přesto se ale snažil jako prezident dvorské studijní komise alespoň částečně zmírnit cenzuru, jež v této době byla uvalena na knihy i učivo. Za jeho krátkého působení v této pozici došlo také ke stavbě vídeňské hvězdárny a povolání rakouského astronoma Littrowa³⁴⁹ a fyzika Baumgartnera³⁵⁰ do Vídně. Roku 1826 se však dosavadní pražský purkrabí a prezident zemského místodržitelství František Antonín Kolowrat-Liebsteinský stal státním a konferenčním ministrem, odešel tedy do Vídně a na uvolněné místo byl jmenován právě Karel Chotek.

8.4 Nejvyšší purkrabí v Praze

České zemské gubernium vzniklo v roce 1763 jako zeměpanský správní úřad, který byl odpovědný centrální vládě. Reorganizací zemských úřadů v roce 1783 se rušily stavovské zemské výbory a došlo ke spojení zemské správy se stavovským zřízením, přičemž jejich agendu přebralo právě zemské gubernium. Nejvyšší zemští úředníci přestali být členy samotného gubernia a jména jejich úřadů byla přenesena na nové úřední funkce – nejvyšší purkrabí stál v čele zemského gubernia, nejvyšší hofmistr postaven do čela nově vzniklého

---

³⁴⁷ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 9 – 10.

³⁴⁸ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnina, s. 122 – 123.

³⁴⁹ Joseph Johann von Littrow byl rakouským astronomem, profesorem na vídeňské univerzitě a ředitelem vídeňské hvězdárny.

³⁵⁰ Andreas von Baumgartner byl fyzikem, politikem, železničním podnikatelem a v neposlední řadě také prezidentem akademie věd ve Vídni.

apelačního soudu, nejvyšší sudí se ocitl v čele nového zemského soudu, nejvyšší zemský písař se stal ředitelem úřadu zemských desek. V guberniu byla soustředěna veškerá zemská správa finanční, veřejná, politická, daňová, vojenská, obchodní a hospodářská a montanistická. Pouze policie byla řízena mimo gubernium. V 80. letech 18. století byly guberniím značně rozšířeny kompetence, vznikla zde prezidiální oddělení pro věci politického charakteru a samotná gubernia rozdělena na departmenty v čele s guberniálními rady, kteří tvořili grémium radů. Toto zasedání získávalo postupem času především informativní charakter. Zemský šéf, v případě Čech tedy nejvyšší purkrabí, byl reprezentantem panovníka v zemi – stál v čele gubernia jako jeho prezident, byl nejvyšším šéfem policie v zemi a zároveň předsedal zemskému sněmu. Leopold II. zasáhl do zemské správy ještě obnovením stavovského zemského výboru, jenž v Čechách vedl také nejvyšší purkrabí, čímž mělo být zajištěno, že zemský výbor nebude zasahovat do pravomocí gubernia. V této podobě prakticky zůstala zemská správa zachována až do roku 1849. Kromě samotného nejvyššího purkrabího zemské gubernium dále zahrnovalo viceprezidenta, placené guberniální rady, sekretáře a koncipisty. Roku 1788 přibyla nová kategorie konceptních praktikantů.³⁵¹

Vrcholem Chotkovy kariéry se stalo jeho dlouholeté působení právě ve funkci nejvyššího purkrabí. Zde navázal na úsilí hraběte Kolovrata, jakým bylo například v hospodářské oblasti zlepšování cest a budování tzv. šoseovaných silnic na hlavních tazích českých zemí.³⁵² V kulturní oblasti je s jeho působením spjato např. založení Národního muzea. Adam Wolf a po něm i Václav Řezníček o Kolovratovi také tvrdí, že prý v rámci jistých kontaktů poté, co se stal státním a konferenčním ministrem ve Vídni, dosazoval do českých úřadů nezpůsobilé úředníky, kteří neuměli česky. Chotek se prý tomu bránil, což mezi nimi vedlo k další nevraživosti.³⁵³

Po svém nástupu do funkce purkrabího provedl prý Karel (podle Václava Řezníčka a Romana Vondry) revizi zdejších úředníků, požadoval od nich dostatečné znalosti, vědomosti, mravní bezúhonnost, přesnost, spravedlivost, poctivost a vysoké pracovní nasazení. 18. dubna 1828 pak vydal nařízení, jaké vlastnosti mají mít úředníci ve vrchnostenských úřadech.³⁵⁴ Adam Wolf dodává, že se ho úředníci obávali jako tvrdého šéfa, protože požadoval mnohé a

³⁵¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 147 - 159.

³⁵² SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 55.

³⁵³ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberburggraf von Böhmen*, s. 18 a ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého. *Časopis Musea království Českého*. 1912, č. 1, s. 140.

³⁵⁴ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého. *Časopis Musea království Českého*. 1912, č. 1, s. 140 a VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnina, s. 124.

vše chtěl rychle vyřídit, bez ohledu na možnosti svých lidí. Způsob správy jaký prosazoval, se prý nelíbil ani jeho nadřízeným, pro něž byl příliš hbitý, ani podřízeným a poddaným, protože byl příliš absolutistický. Vláda zasahovala svévolně a bezohledně do společenského života, některá její nařízení porušovala tradiční práva, občané museli chtě nechtě otevřít obecní pokladny. Nazývali proto Chotka tuhým aristokratem, na jedné straně ho za jeho skutky obviňovali ze slovanských tendencí, na straně druhé z upřednostňování německého elementu.³⁵⁵ Přesto však zůstal ohlas na jeho funkční období převážně kladný i poté, co dávno skončilo. Karel Chotek byl smýšlením altruista a jeho kroky v úřadě měly vést ke zvýšení „obecného blaha.“ Do svého deníku si v šestadvaceti letech zapsal: „*Je snad užitečné pro celek, že šlechta žije v přepychu, když přitom tisíce poddaných má nedostatek? Vždyť všeobecný blahobyt povznáší více národní jmění než blahobyt jednotlivce.*“³⁵⁶ Jeho pozdější kroky v úřadě ukázaly, že tohoto výroku se pravděpodobně držel až do konce své kariéry.

8.4.1 Rozvoj dopravní infrastruktury

Ve své funkci se angažoval převážně v hospodářské a sociální oblasti, o níž pojednává kapitola devět, nyní se zaměříme na některé jeho důležité hospodářské projekty. Tím prvním bylo zlepšení dopravní infrastruktury v Českých zemích, o němž již byla řeč v kapitole Cestovatel. V hlavním městě se velice rychle rozvíjela nová průmyslová předměstí, jimiž byl Karlín a jedné straně a Smíchov na druhé straně řeky. Aby nemusely vozy kličkovat úzkými uličkami starého města ke Karlovu mostu, který nemohl pojmout vzrůstající dopravu, rozhodl se Chotek vybudovat nový most přes Vltavu, jenž by spojil tato rušná předměstí. Jak již bylo řečeno v kapitole Syn a bratr, podobný nápad měl již jeho otec v roce 1804, kdy byl projektován železný most spojující Bubny s dnešní Revoluční třídou, ovšem k samotné realizaci nedošlo. Krátce potom, co Karel Chotek do úřadu nastoupil, vyžádal si spisový materiál stavby vídeňského řetězového mostu přes Dunaj. Vídeňská vláda zamýšlenou výstavbu pražského mostu povolila, výdaje na most však kvůli jeho nákladnosti měla hradit akciová společnost, která byla k tomuto účelu zřízena a jejíž akcie si mohl koupit každý. Byly zde tak zainteresovány i jiné vrstvy společnosti než šlechta.³⁵⁷

Akciová společnost pro stavbu řetězového mostu v Praze byla ustanovena na zasedání 24. března 1827. V jejích stanovách bylo určeno, že jedna akcie má hodnotu 200 zlatých a její

³⁵⁵ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 15 – 16.

³⁵⁶ Citace převzata ze studie Josefa Honsa: HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice. In: *Dějiny věd a techniky*, č. 1. Praha 1998, s. 68.

³⁵⁷ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 47 – 48.

platba bude rozdělena do čtyř částí, první z nich bude zaplacená ještě před započítáním stavby, ostatní pak po šesti měsících. Společnost měla za úkol vypracovat přibližný rozpočet stavebních prací, najít vhodné umístění mostu a vést účetnictví. Bylo ustaveno představenstvo, v němž zasedal hrabě Kašpar Šternberk, ředitel pro stavbu silnic Strobach, pražský starosta Sporschill, velkoobchodník rytíř von Lämmel, císařský rada dr. Schuster, guberniální rada Eichhoff a kníže Rudolf Kinský. Významnou osobností představenstva se později stal Josef Matyáš Thun. Po schválení stanov přistoupila společnost k upisování akcií, které trvalo téměř jedenáct let, protože stavba nemohla být započata dříve, než bude kryt celý její náklad.³⁵⁸ Samotná stavba byla povolena až císařem Ferdinandem 17. dubna 1836.³⁵⁹

V září 1838 byl počet subskribovaných 925 v hodnotě 386 000 zlatých, rozpočet byl pokryt a mohlo se přistoupit ke stavbě. O umístění mostu se vedly dlouhé debaty, zpočátku se uvažovalo o stejném umístění, kde měl stát most do Buben, ovšem toto místo bylo nevhodné kvůli přílišné finanční nákladnosti. Druhou možností bylo prodloužení Valdštejnské ulice, ale zde byl projektován Klárův ústav, takže se od tohoto návrhu také upustilo. Nakonec společnost vybrala návrh umístit most přes Střelecký ostrov na Malou Stranu k Újezdské bráně, který byl výhodný po všech stránkách – jednak spojoval důležité dopravní tepny, usnadnil Pražanům přístup na Petřín a Strahov, Vltava zde nebyla tak široká a navíc tu bylo projektováno nové nábřeží, jež měl na starosti Vojtěch Lanna. Čtyři návrhy na nový most vyhotovili rytíř Gerstner, ředitel silničních staveb Strobach a ředitel vodních staveb ve Vídni Kudriaffský (poslední byl společný). Mezitím se však objevila zpráva o novém mostu ve Francii, postaveném podle anglického vzoru, londýnského Hammersmithova mostu přes Temži, který měl dva střední pilíře, čímž byly odstraněny obavy ohledně jeho konstrukce. Inženýr Bedřich Schnirch byl pověřen vypracováním návrhu podle anglického vzoru a tento byl nakonec přijat.³⁶⁰

Stavba byla započata na konci dubna 1840, stavělo se převážně z domácích surovin. Stavební práce probíhaly přesně podle plánu Bedřicha Schnircha spolupracujícím s Janem Strakou, úředníkem stavebního ředitelství, a za dozoru guberniálního rady Strobacha. Příštího roku, v den jmenin Karla Chotka – 4. listopadu – byl most po slavnostní mši pražského arcibiskupa odevzdán k veřejnému užívání. Jeho otevření provázely slavnostní řeči, purkrabí poděkoval všem, kteří na stavbu přispěli, stavitelům i dělníkům. Už předchozího dne se

---

³⁵⁸ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 49.

³⁵⁹ VONDRA, Roman: *Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína*, s. 125.

³⁶⁰ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 49 – 52.

konaly různé slavnosti, byl např. pořádán pochodňový průvod.³⁶¹ Na počest císaře Františka byl nový most nazván jeho jménem a sloužil svému účelu více než 47 let, poté byl stržen a na jeho místě vyrostl most nový.³⁶² Důležitost tohoto počínu pro osobu Karla Chotka dokládá i Eva Lisá s odkazem na zápisy v jeho deníku: „Zvláště na stavbě a dokončení pražského řetězového mostu mu velmi záleželo a upřímně se těšil z jejího provádění. V době stavby chodíval purkrabí každý den na staveniště na procházku, vodíval tam své syny, se zájmem jim vysvětloval a ukazoval, jak stavba pokračuje. Stejně tam zamířil při vyjíždě s každou návštěvou, ať z řad šlechty i učenců. Když už stavba byla dokončena, sledoval stále s neutuchajícím zájmem, jak se most osvědčuje, zda-li už Pražané si zvykli přes něj chodit a jezdit [...]“³⁶³ Ve svých pamětech hrdě zmiňoval Chotek stavbu řetězového mostu už na prvních stránkách v souvislosti s pražským působením svého otce (viz kap. Syn a bratr): „Sonderbar genug, war ich es, der im J[a]hr 1]842³⁶⁴[,] also 38 Jahren später[,] die zweyte Brücke über die Moldau nach Überwindung zahllosen Intrigen, durch ein unseren Beharrlichkeit, an einer anderen Orte zu erbauen[,] das Glück hatte[.]“³⁶⁵

Řetězový most v Praze však nebyl prvním mostním dílem, které se za purkrabství Karla Chotka uskutečnilo. Předcházely mu např. řetězový most v Žatci (vystavěn 1825 – 1826), dále v Lokti, ve třicátých letech také ve Strakoněch a Jaroměři, v roce 1842 pak byl dokončen také poděbradský most. V roce 1840 byl položen základní kámen kamenného mostu v Berouně,³⁶⁶ na jehož stavbu poskytl nemalé finanční prostředky císař Ferdinand – věnoval na něj svůj korunovační dar od českých stavů, a proto nesl později most jeho jméno. Podle Václava Řezníčka a po něm i Evy Lisé byla stavba provedena tak nekvalitně, že již tři roky po svém otevření, v roce 1845, musel být most snesen a na jeho místě byl na pilířích položen most prozatímní.³⁶⁷

Samotné mosty byly však pouze součástí rozvoje dopravní infrastruktury, o níž se Chotek velkou měrou zasloužil. Již v kapitole Cestovatel bylo uvedeno, že Karel Chotek nechal během svého působení vybudovat úctyhodné množství silnic (127 mil, tedy 963

---

³⁶¹ MÜLLER Antonín: Die prager Kettenbrücke. *Bohemia*, 7. 11. 1841 (dokončení 9. 11. 1841). Online na: <http://kramerius.nkp.cz>

³⁶² SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 52 – 53.

³⁶³ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 54.

³⁶⁴ Autor se patrně spletl o rok.

³⁶⁵ Viz Příloha 1, s. 152.

³⁶⁶ Eva Lisá však uvádí, základní kámen byl položen roku 1838. Viz: SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 53.

³⁶⁷ Viz ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 121 a SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 53.

kilometrů),³⁶⁸ mezi něž patřily např. silnice v západních Čechách spojující lázně Karlovy Vary, Mariánské lázně, Cheb, Loket a Plzeň, dále silniční spojky z Plzně, silnice z Tábora do Německého (Havlíčkov) Brodu, Čáslavi, Chrudimi, na severu Čech vzniklo pak spojení s Litoměřicemi, Těšínem, Mělníkem či Rumburkem.³⁶⁹ Při oslavách Chotkova čtyřicetiletého působení ve veřejné správě mu Zemské stavební ředitelství silnic pod vedením Pavla Strobacha darovalo pamětní list, v němž byly v mapě zakresleny všechny silnice, které nechal purkrabí vybudovat nebo jejichž stavba byla za jeho úřadování dokončena.³⁷⁰

Velice důležitý dopravní počín v Praze byla stavba silnice spojující Brusku s Klárovem, dodnes zvaná na počest nejvyššího purkrabí Chotkova. Spojení těchto dvou částí bylo do té doby možné pouze úzkou a příkrou stezkou, prolámanou během třicetileté války, údajně na příkaz Albrechta z Valdštejna.³⁷¹ K úhradě stavby byla opět vypsána subskripční sbírka a osloveni šlechtici a průmyslníci, jimž bylo sděleno, že uvedená silnice jim přinese velký užitek a umožní dopravní propojení Pražského Hradu a Letné s Malou stranou a v důsledku toho i s Novým a Starým Městem. Dalším kladem bylo spojení Prahy s lánskou koněspřežkou. Pozemky, kde měla být vedena nová silnice se smělou zatačkou, byly v soukromém vlastnictví, takže musely být odkoupeny. Cesta musela být vylámana ve skále a v dolní části překonávala potok Brusnice, stavbou silnice byl zkrácen Jelení příkop. Podle Evy Lisé byla úpravě povrchu vozovky věnována velká péče, několikrát denně musela být kropena vodou, aby se při svém velkém spádu zpevnila. Přesto byla tato silnice vystavěna poměrně rychle, v březnu roku 1831 bylo u spořitelny upsáno dostatečné množství peněz, aby mohla stavba započít a již ke konci roku téhož roku byla dolní polovina cesty téměř hotova a osázena stromy.³⁷² V dalším roce byla cesta dokončena a otevřena. O devět let později byl pak v ústí silnice a Lidové zahrady postaven granitový sloup s nápisem „Chotkova silnice a Chotkovy sady“ a pod tímto názvem vešla do veřejného povědomí, avšak až v roce 1870 schválily úřady název Chotkova silnice jako oficiální.³⁷³ Dalším podobným počinem byla pak cesta přes Vyšehrad, slavnostně otevřená spolu s Řetězovým mostem v roce 1841 nebo ulice od řetězového mostu k Újezdské bráně.

Posledním velkým projektem bylo postavení nábřeží a pomníku císaře Františka, které v podstatě stálo Karla Chotka místo. Na uctění památky císaře se stavy dohodly již na

---

³⁶⁸ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 125.

³⁶⁹ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 55.

³⁷⁰ Dnes uložen v SOA Praha, RA Chotkové, kart. č. 207, inv. č. 2254.

³⁷¹ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 127.

³⁷² SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 56 – 57.

³⁷³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Chotkova_silnice

shromáždění v roce 1836, roku 1837 bylo rozhodnuto, že se bude jednat o pomník a Chotek v čele zemského výboru navrhl, aby byl pomník umístěn na nábřeží, které by se spojilo s projektovaným řetězovým mostem přes Vltavu a také by neslo císařovo jméno. Po přijetí návrhu vzniklo stavovské stavební komité, v jehož čele stál Chotek a zasedali v něm Bedřich Oettingen-Wallerstein, Karel Schönborn, Matyáš Thun, sv. pán Procházka, rytíř Attoschnitz a místostarosta Keller.³⁷⁴ Měli vypracovat návrh na realizaci včetně rozpočtu a předložit ho sněmu. Vypracování návrhu bylo velmi složité, neboť Vltava se v těchto místech často zanášela, na jejím břehu byly postaveny nízké rybářské domky se zahrádkami, o něco dále pak stála řada domů. Bylo nutno vykoupit pozemky a zbourat některé domy či jejich části, zdvihnout úroveň příjezdové silnice, srovnat terén a postavit základovou zeď nábřeží. Teprve poté mohlo být přikročeno k samotné regulaci a stavbě nábřeží. Komise musela také vypsát soutěž na návrhy pomníku, rozprodat v dražbě nově vzniklé stavební parcely na nábřeží a současně vytvořit zvláštní fond pro krytí stavby. Až sněm v roce 1840 začal řešit podobu pomníku, při níž purkrabí doporučil návrh Františka Palackého na „Francisceum“, budovu, ve které by měly sídlo důležité spolky vzniklé za vlády císaře Františka, ovšem kvůli žádosti o rozpočet byla podoba pomníku opět odložena. O podobě pomníku bylo rozhodnuto teprve ve sněmu v roce 1843 a nejednalo se o Palackého Francisceum, nýbrž vyhrál návrh Josefa Krannera na pomník podle vzoru norimberské studně. Základní kámen k tomuto pomníku byl položen až roku 1845, jezdecká socha byla ulita podle modelu Josefa Maxy.³⁷⁵ Pomník se na svém místě nachází dodnes.

V roce 1840 se však rozběhly práce na nábřeží, jehož návrh vypracoval architekt Bernard Gruber a provedení bylo svěřeno loďmistru Vojtěchu Lannovi. Základní kámen ke stavbě mostu byl položen 21. dubna 1840 a stavba byla dokončena až v roce 1845, když bylo konečně rozhodnuto o podobě pomníku. Nábřeží se skládá ze dvou žulových zdí z tesaných kvádrů, mezi nimiž je zásyp s dlažbou. Základ stavby tvoří pilotový rošt. Vnitřní zeď se stala základem, na němž byly postaveny nové domy. Po dokončení se stalo nábřeží jednou z nejpřednějších pražských kolonád, s nádherným výhledem na Karlův most, Malou Stranu a Pražský hrad přesně tak, jak o něm mluvil Karel Chotek. Od roku 1952 nese nábřeží název Smetanovo.³⁷⁶

---

³⁷⁴ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 78

³⁷⁵ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 89.

³⁷⁶ Viz např. SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 83 a <http://virtualni.praha.eu/nocni/smetanovo-nabrezi.html>

Zde je nutné znovu připomenout, že v této době se nezvyšuje mobilita cestujících jen díky novým silnicím, ale také říční dopravě. Probíhala regulace vodních toků, především Labe a Vltavy, ve městech výstavba nábřeží a dalších vodních staveb, často pod taktovkou loďmistra, průmyslníka a podnikatele Vojtěcha Lanny. Úpravy říčních koryt a rozvoj české paroplavby umožnily pravidelné dopravní spojení Prahy se severočeskými či západočeskými lázněmi (Františkovy lázně, Mariánské lázně, Teplice, Karlovy Vary) a Saskem (viz kap. Cestovatel). Do dopravní infrastruktury také spadá rozvoj koněspřežných a posléze parostrojních železnic, jež se začaly stavět právě ve funkčním období Karla Chotka. Budějovicko-linecká koněspřežka byla první svého druhu na kontinentě a poté, co roku 1829 vyjela v Anglii první lokomotiva, začaly se postupně budovat parostrojní železnice i v našich zemích (kap. Cestovatel).

8.4.2 Zlepšení technické infrastruktury

Karel Chotek se zasloužil o úpravy kanalizace, vodovodů, dláždění a osvětlení pražských ulic, především v prostoru Nového města a Malé strany, např. dnešního Václavského náměstí, či Národní třídy. Jejich podrobný přehled přináší Václav Řezníček ve své studii.³⁷⁷ Úprava kanalizací, předláždění a osvětlení stálo v této době ohromnou částku přes milion zlatých, z nichž více jak polovinu zaplatili majitelé domů z příslušných ulic, většinou šlechtici mající zde své paláce. Dlažební kameny se kladly na silnou vrstvu písku, často se v rámci šetření užívalo ještě použitelné části starého dláždění. Souběžně s výměnou kanalizace a vodovodů byly také opraveny vodárny a další obecní budovy, podél domů vydlážděny chodníky a střechy opatřeny dosud nevídanými okapy se svody dešťové vody. V ulicích a na náměstích byly zřizovány studny s pitnou vodou.³⁷⁸ V roce 1838 vydal také purkrabí nový řád o čištění ulic. Jeho činnost se však neomezovala jenom na silnice, nechal opravit např. Staré zámecké schody a pěší cestu od Písecké brány do Královské obory v Bubenči, jež byla veřejnosti zpřístupněna díky jeho otci.³⁷⁹

8.4.3 Úpravy veřejných prostranství

Karel Chotek se velkou měrou zasloužil i o „okrášlení“ Prahy. Spolu rozvojem průmyslové revoluce totiž začali lidé objevovat volný čas, který naplňovali nejen duševními,

---

³⁷⁷ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 125 – 127.

³⁷⁸ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 125 a ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 127.

³⁷⁹ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 57 – 59.

ale i tělesnými výkony.³⁸⁰ Relaxace formou vycházek do okolí byly vítaným zpestřením dne a nejen šlechta, ale i měšťanstvo mu od konce 18. století začaly velmi holdovat. Lidé si pro vycházky vybírali cíle, které souzněly s jejich estetickým cítěním, často se jimi stávaly přírodní krásy v okolí, zajímavé vyhlídky, parky, zahrady či městská korza. Města i stát na to reagovali zpřístupňováním dosud soukromých zelených ploch (např. královská obora ve Stromovce), úpravou stávajících či zakládáním nových ploch ve městě nebo zkulturováním krajiny v jeho okolí.

Ani Karel Chotek nebyl výjimkou a úpravě zelených ploch nejen v Praze, ale později i na svém zámku věnoval velkou péči. Již v roce 1831 získal od císaře svolení, aby pusté kopce nad právě budovanou silnicí k Brusce za Letohrádkem královny Anny byly proměněny v park osázený stromy a keři. Měl nést název Volksgarten a v žádosti o povolení se mimo jiné zdůrazňovalo, že tímto způsobem bude vytvořeno nejen krásné místo na vycházky, a také že chudině bude budováním zahrad poskytnuta možnost výdělku.³⁸¹ Sady byly založeny v r. 1832 a staly se nejstarším veřejným parkem u nás. Jednalo se o park anglického typu, jehož autorem byl patrně Josef Fuchs, veškeré práce vedl zkušený zahradník Jiří Braul. Mnohé stromy byly darovány šlechtickými pěstitelskými školkami. Pro dostatečné zalévání vznikl v sadu i rezervoár vody. Později se pro označení zahrady stejně jako vedlejší silice vžil název Chotkovy sady. Koncem 19. století zde prováděl částečnou rekonstrukci zahradní architekt František Thomayer, který dal zřídit rybníček ve východní části sadu, v 60. letech 20. století byly sady spojeny lávkou přes Chotkovu silnici s vedlejšími Letenskými.³⁸²

Také staré bašty opevnění mezi Novou a Koňskou bránou nechal Chotek osázet okrasnou zelení a vybudoval zde volně přístupnou promenádu. Druhou jmenovanou bránu pak nechal přestavět.³⁸³ Jinou rozsáhlou úpravou prošel vrch Petřín. Roku 1836 zde byla zbořena křížová cesta a nahrazena novou od Architekta Krannera s výmalbou Josefa Frühricha, jejíž náklad nesli různí církevní hodnostáři, světské instituce (např. univerzita nebo pražská obec) a významné rody,³⁸⁴ o dva roky později byla nová křížová cesta slavnostně vysvěcena. Petřínská stráž upravená podle návrhu městského zahradníka Braula byla plánovitě osázena zelení a přitom zde zůstaly zachovány vyhlídky na město. Současně

---

³⁸⁰ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009, s. 272.

³⁸¹ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 57.

³⁸² Viz např.: <http://www.praguewelcome.cz>.

³⁸³ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 13 a ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, s. 127.

³⁸⁴ Přesný soupis jednotlivých přispívatelů přináší Václav Řezníček ve své studii: ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, s. 138.

s vybudováním parku byla upravena i silnice od Strahova k Petřínu a vybudována nová cesta pro pěší kolem Lobkovického paláce.³⁸⁵ Úpravy se dotkly především dnešní části Petřínské sady.³⁸⁶ I tento počín měl sociální rozměr, opět zde pracovala také pražská chudina, a to dokonce i přes zimu. Adam Wolf ještě mluví o „*Verschönerung des Dorfes Bubentsch*“, ovšem neuvádí žádné podrobnosti, stejně jako Josef Ledr. Václav Řezníček uvádí, že: „*Sám na svůj náklad dal hrabě Chotek r. 1836 pro kostel v Bubenči vymalovati od malíře A. Gareise*³⁸⁷ oltární obraz sv. Gotharda v životní velikosti.“³⁸⁸

Z podnětu gubernia bylo uloženo ve třicátých letech 19. století krajským úřadům, aby byla města zvelebována a zkrášlována jejich tvář. Výsledkem tohoto nařízení bylo například založení Lochotínského parku v roce 1832. Ledr k tomuto tématu říká, že Chotek má zásluhu na okrašlení lázeňských měst Teplice, Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy lázně.³⁸⁹ Jako ohlas na požadavky gubernia začaly být ve městech zakládány také tzv. okrašlovací spolky, jejichž náplní byla péče o veřejnou zeleň a o krajinu obecně. Obvykle upravovaly veřejná prostranství, zakládaly veřejně přístupné parky, v okolí měst zřizovaly sady, zalesňovaly neplodné stráně a v ulicích či silnicích vysazovaly stromořadí. V roce 1858 vznikl Okrašlovací spolek v Praze, roku 1860 v Kutné Hoře, 1871 v Jindřichově Hradci, atd. Největšího rozmachu dosáhly ve třetí třetině 19. století.³⁹⁰

8.4.4 Přestavby a úpravy budov

Během funkčního období Karla Chotka byla upravena Staroměstská radnice. Čtyři domy východního křídla, které sousedily s budovou radnice, jí byly odprodány a následně 28. května 1838 zbourány pro stavbu nového administrativního křídla dle návrhu architekta Petra (Pietra) Nobileho. Podobný osud by možná potkal i samotnou radnici, protože Nobileho plán nerespektoval historické části radnice. Zasáhl však Chotek, který měl nad přestavbou dozor, a nechal stavebním úřadem vypracovat dva návrhy, jež měly zachovat kapli s věžičkou, orloj a celou fasádu v dřívější podobě. Zmíněné návrhy pak odeslal do Vídně, odkud ovšem přišla

³⁸⁵ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 59 – 60.

³⁸⁶ Viz např: [http://envis.praha-mesto.cz/\(zbcnun45ezfnp245wcrdgl55\)/zdroj.aspx?typ=2&Id=83999&sh=1234386479](http://envis.praha-mesto.cz/(zbcnun45ezfnp245wcrdgl55)/zdroj.aspx?typ=2&Id=83999&sh=1234386479)

³⁸⁷ Jan Antonín Gareis (1791-1863) proslul jako malíř podobizen, satirických a humoristických žánrů.

³⁸⁸ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 14 a LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 68. ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, s. 138.

³⁸⁹ LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 68.

³⁹⁰ BLAŽEK, Jan: *Ideová východiska a praxe současných (vybraných) okrašlovacích spolků v České republice v environmentálních souvislostech*. Diplomová práce. MU Brno 2010, s. 5 – 6.

zpráva, že tyto návrhy nebudou přijaty. Na stranu Chotka se však proti vídeňské vládě postavil i hrabě kašpar Šternberk, který žádal na základě vyložení historie objektu, aby byla jeho dosavadní historická část zachována a odvolával se na přání císaře Františka o zachování radnice a Kolovratův vlastenecký cit.³⁹¹ Necelý měsíc poté přišlo purkrabímu vyrozumění od císaře, že má učinit urychlená opatření k nápravě a případně zastavit všechny práce, které by znemožnily zachování historické části radnice ve své dosavadní podobě. V letech 1838–1848 vystavěli vídeňští architekti Petr Nobile a Pavel Sprenger nové neogotické křídlo, které bylo spojeno s historickou budovou radnice, jejíž středověký vzhled nebyl nijak výrazně pozměněn. Chotek odmítl např. Nobileho plán na čtvrté patro radnice, které by nejen výrazně převyšovalo okolní budovy radnice, ale také by upozadovalo výšku a velikost věže. Celá stavba byla hrazena pražskou obcí a stála přibližně 265 tisíc zlatých.³⁹²

Dalším Chotkovým počinem byla záchrana letohrádku královny Anny, který dal v renesančním stylu vystavět v letech 1538–1565 Ferdinand I. jako součást dříve založené královské zahrady. Dodnes je ukázkou nejčistší italské renesance na sever od Alp. V druhé polovině 18. století dal císař Josef II. letohrádek k dispozici armádě, byl užíván císařským dělostřelectvem jako sklad a laboratoř a mimo jiné se zde vyráběl střelný prach. Roku 1836 dosáhl u příležitosti korunovace Ferdinanda V. místodržící hrabě Karel Chotek vystěhování dělostřelců. Adam Wolf společně s Václavem Řezníčkem však tvrdí, že Chotek žádal o vyklizení letohrádku ještě císaře Františka, tzn. ještě před 2. březnem 1835: „*Er wandte sich unmittelbar an der Kaiser Franz, der ihm sagte: „ Sie werden sehen, wir werden gegen die Artillerie nichts ausrichten.“ Das Gebäude wurde aber doch vom Militär geräumt.*“³⁹³ Poté v letech 1841-55 architekti Bernard Grueber a Petr Nobile budovu obnovili a upravili na Obrazárnu vlasteneckých přátel umění. Bylo vybudováno monumentální dvojramenné klasicistní schodiště, jež se zachovalo dodnes. Během let 1851- až 1865 byl na stěnách 1. patra vymalován cyklus historických scén z českých dějin podle návrhu malíře Kristiána Rubena.

Ovšem královská korunovace pomohla i obnově hradu Karlštejna, který (včetně panství) vlastnil od dob Marie Terezie Ústav šlechticů. V bývalém purkrabství bylo zřízeno sídlo hospodářské správy. Na hradě sice i nadále působila Karlštejnská kapitula, ale hradní budovy byly z velké části nevyužívány a hrad postupně chátral. To vedlo roku 1812 císaře

---

³⁹¹ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 62.

³⁹² Viz ŘEZNIČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 127 - 128 a SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 61 – 63.

³⁹³ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 14 – 15. Podobně také ŘEZNIČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 141.

Františka I. po jeho návštěvě hradu k rozhodnutí zajistit nezbytné opravy, zaměřené na zastřešení věží. Přes císařovu snahu však začal po čase hrad opět chátrat a Chotek se o jeho neutěšeném stavu dojel osobně přesvědčit 25. dubna 1836. Znovu využil příležitosti korunovace a na základě svých zjištění podal novému císaři žádost o obnovení hradu. Ferdinand nařídil, aby bylo ze státní pokladny ihned uvolněno 7 tis. zl. na nezbytné opravy a napříště aby byly opravy prováděny ihned. Nové, architektonicky ambiciózní stavební úpravy pak byly provedeny v letech 1837-1840 a souvisely především s výměnou krovu menší věže a s neogotickou rekonstrukcí kostela Panny Marie.³⁹⁴

Kromě těchto výše zmíněných projektů byla také rozšířena a okrášlena předměstí Smíchov a Karlín, zakládány nové budovy, postaveno nábřeží se sochou císaře Františka a opraven Týnský chrám.³⁹⁵ Po korunovaci císaře Ferdinanda se v roce 1838 dočkala rozšíření a úprav také Všeobecná nemocnice v Praze, která svými prostory již zdaleka nedostačovala počtu nemocných.³⁹⁶

8.4.5 Podpora hospodářství

„V první polovině XIX. století začal v našich zemích přechod od dosavadní manuální výroby k výrobě strojní průmyslové. Česká průmyslová výroba si získala již tehdy na rakouském trhu vedoucí úlohu. Její rozvoj byl však podvázán malou kapacitou vnitřního trhu a technickou zaostalostí výrobních způsobů, což zeslabovalo její pozice vůči rostoucí cizí konkurenci na domácím i na zahraničním trhu. Zaostalost výrobní techniky ve srovnání se západní Evropou se výrazně projevila ve dvacátých letech v době krise textilního průmyslu. V Čechách postihla především řemeslníky, domácí přadláky a tkalce v návaznosti na úpadek odbytu začínajících textilních manufaktur.“³⁹⁷

Chotek se těmto problémům snažil čelit několikerým způsobem: podporoval založení české spořitelny, která by jednak drobné střadatele naučila hospodařit s penězi a na druhou stranu podnikatelům umožnila vzít si úvěr např. na nové stroje, nechal v hlavním městě pořádat průmyslové výstavy, na nichž se mohli Češi seznámit s technickými novinkami a předvést své výrobky, podporoval vznik Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a

---

³⁹⁴ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 139 a <http://www.hradkarlstejn.cz/historie-hradu/>

³⁹⁵ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 14 a LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 68.

³⁹⁶ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 116 – 117.

³⁹⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra: *Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách*. In: *Paginae historiae*, č. 3. Praha 1995, s. 5. Online na: <http://www.nacr.cz>

v neposední řadě dával chudině práci, najímal desítky chudých na stavební a okrašlovací práce.

Česká spořitelna byla založena skupinou šlechticů, velkopodnikatelů a pražskou obcí v den narozenin císaře Františka, 12. února 1825, a jejímu vzniku předcházela výzva, uveřejněná v novinách už r. 1823, k upisování základního fondu spořitelny, který by se pak stal zárukou budoucím střadatelům. Výše fondu byla stanovena na 12 000 zlatých konvenční měny. Mezi první upisovatele patřili šlechtici R. Colloredo-Mansfeld, A. L. Lobkowitz, J. A. Schwarzenberg, R. Kinský, J. Kolovrat-Krakovský či K. Clam-Gallas, z velkoobchodníci a bankéři jako Leopold Lämmel nebo Moritz Zdekauer a značnou částkou přispěl i císař František I. Cílem spořitelny bylo pomoci chudším vrstvám obyvatel, které (uklidněny jistotou základního fondu) si měly ukládat určité částky zvyšované o drobné úroky, a tvořit si tak rezervu pro případ nemoci, stáří či nezaměstnanosti. Měla se v nich tak podporovat spořivost a pracovitost. První název této pražské spořitelny byl v češtině Schraňovací pokladnice (pokladní kasa) pro hlavní město Prahu a pro Čechy, postupně se však vžil název Spořitelna Česká (Böhmische Sparkasse). Spořitelna prováděla pouze některé aktivní operace (hypoteční zápůjčky, operace s rakouskými státními papíry a částečně proplácení směnek před dobou splatnosti), aby byly vloženy úspory chudších lidí v bezpečí.³⁹⁸ Postupem času však především na venkově přebíraly její úlohu záložny, které vznikaly i v menších obcích.

Průmyslové výstavy mají v českých zemích dlouhou tradici, v roce 1754 uspořádal ve Veltrusích komerční rada O. L. Loscani s pomocí Rudolfa Chotka pro Marii Terezii trh „producta“ - výstavu produktů Království českého. Ovšem oficiálně byla celá záležitost uvedena jako kratochvilný „bazar“, jinak by veltruský trh mohl být první průmyslovou výstavou nejen na evropské pevnině, ale i v celém světě. Průmyslová výstava, kterou v českých zemích označujeme jako „první“ se ovšem konala v prostorách Klementina až v roce 1791 u příležitosti korunovace císaře Leopolda II., jednalo se o první průmyslovou výstavu na kontinentě. Teprve v roce 1828 byla v Praze uspořádána výstava druhá a její přípravou byli Chotkem pověřeni hrabě Dietrichstein a gub. rada Karel August Neumann. Konala se během léta na Starém městě pražském a byla současně také druhou výstavou tohoto druhu v Rakousku vůbec. Její úspěch přivedl hraběte Chotka na myšlenku opakovat podobné výstavy každý rok. Současně s návrhem této třetí výstavy podal Dietrichstein guberniu návrh na založení spolku pro podporu průmyslu, protože však k ustavení spolku do začátku výstavy v roce 1829 nedošlo, byla opět pořádána guberniem a Dietrichstein se stal předsedou výstavní

---

³⁹⁸ HÁJEK, Jan – PÍŠA, Rudolf. *180 let českého spořitelnictví*. Praha 2005, s. 13 – 22.

komise. Poprvé měla i svoji porotu a udělovala ceny nejlepším výrobkům. O rok později se výstava neuskutečnila z důvodu epidemie cholery, která ve městě řádila, v roce 1833 se konala pátá průmyslová výstava ve Španělském a Německém sále Pražského hradu, tentokrát už pod taktovkou Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách. S korunovací českého krále Ferdinanda V. přišla 1836 šestá, na dlouho poslední výstava.³⁹⁹

Nebyly to však jen průmyslové výstavy, hospodářské výstavy se v Praze za podpory gubernia pořádaly každoročně při svatojánské pouti. Pořádala je Vlastenecko-hospodářská společnost, k jejímuž založení dala podnět Marie Terezie. Dekretem z roku 1767 přikázala pražskému guberniu, aby založilo zemědělskou společnost po vzoru společnosti Korutanské. Úkolem této organizace mělo být povýšení úrovně zemědělství v Čechách.⁴⁰⁰ Vystavovány byly zemědělské stroje, polní nářadí a chovná zvířata, jež měly reprezentovat „základ veškerého národního blahobytu“.⁴⁰¹

Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách bylo sdružení založené 1. března 1833 v Praze s cílem podporovat nové formy podnikání v zemích Koruny české prostřednictvím vydávání knih a časopisů, pořádáním přednášek a výstav nebo organizováním odborných kurzů, jejíž založení inicioval hrabě Karel Chotek. O založení podobného spolku na podporu průmyslové výroby se poprvé v Čechách snažil v roce 1825 hrabě Dietrichstein, ovšem jeho pokus ztroskotal. V důsledku chybějící možnosti odborného vzdělání se státní správa pokusila zmírnit tento nedostatek organizováním průmyslových výstav (1828, 1829). Předsedou výstavní komise v roce 1828 se stal právě hrabě Dietrichstein. Po jejím zakončení měl podat zprávu o jejím výsledku českému guberniu spolu s návrhy na další podporu průmyslové činnosti v zemi. Podle jeho podrobného návrhu ze dne 22. ledna 1829 by měl spolek pořádat průmyslové výstavy, vydávat technický časopis, založit a vést technickou knihovnu, organizovat průmyslové soutěže a udílet veřejná vyznamenání. Na základě tohoto návrhu doporučilo české gubernium v čele s Chotkem 27. dubna vídeňskému ministerstvu vnitra povolení spolku.

I výstava v roce 1829 byla úspěšná, ale s finančním hodnocením vystavovatelů měl Dietrichstein velké potíže, které zavinily celkové ochabnutí jeho zájmu o toto téma. Důsledkem bylo, že nedošlo ani k založení spolku, ačkoliv jeho zřízení koncem roku 1829

---

³⁹⁹ ŘEZŇÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 133, SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 65 – 67, VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnina, s. 126, <http://www.mmspektrum.com/clanek/prumyslove-vystavy-v-xix-stoleti.html> a <http://www.mmspektrum.com/clanek/prumyslova-vystava-roku-1791.html>

⁴⁰⁰ Viz např. : <http://www.martinoviny.cz/vlastenecko-hospodarska-spolecnost/>

⁴⁰¹ ŘEZŇÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 134.

stát povolil. Dietrichstein se opět ujal vedení i organizace výstavy v roce 1831, jako odměnu získal hodnost císařského komoří. Pro založení spolku však nepodal žádné další návrhy ani přes důraznou urgenci Chotkova gubernia ze 6. ledna 1832. Příčinou Dietrichsteinovy nečinnosti byl patrně i jeho spor s českým guberniem o organizační strukturu spolku, která ve svém důsledku ovlivňovala celkovou koncepci jeho činnosti. Dietrichstein trval na dělení členstva spolku v jeho stanovách na zakládající a přispívající členy. Zakládající členové měli mít volební právo na valných hromadách spolku, zatímco přispívající členové byli v podstatě sponzory spolku a jeho činnosti se nijak nezúčastňovali. Purkrabí se naopak obával, že nebudou-li tito přispěvatelé účastni přímo na činnosti spolku, nesplní spolek svůj účel a trval tedy proto na účasti i nešlechtických členů. Po ročním jednání byl přijat kompromis stanovením pouze zakládajících členů (tím prvním byl samozřejmě Chotek)⁴⁰² a 10. února 1833 české gubernium schválilo stanovy spolku pod jménem Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách.

Podle stanov byla vrcholným orgánem spolku valná hromada, a pokud nezasedala, přebíralo její funkce vrchní ředitelství, jakožto výkonný orgán spolku. 1. března 1833 byla svolána schůze zakládajících členů Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Praze, jíž nepředsedal nikdo jiný, než Karel Chotek.⁴⁰³ Na této ustavující schůzi byl zvolen prozatímní výbor Jednoty: generálním ředitelem se stal Dietrichstein a dalšími třemi členy ředitelství byli zvoleni Hugo hrabě Salm, Bedřich hrabě Deym a Josef hrabě Nostitz. Protektorem nového spolku byl zvolen hrabě Chotek.⁴⁰⁴

Propagace spolku byla zajištěna vydáním brožury s objasněním účelu spolku: „*Jednota měla být jednak zástupcem podnikatelských vrstev obyvatelstva i tlumočnickem jejich hospodářských požadavků a na druhé straně vykonavatelem státní průmyslové politiky. Jako poradní orgán měla podávat státním úřadům dobrozdání o situaci v průmyslu, zaujímat stanoviska k vládním návrhům, organizovat průmyslové výstavy a zasazovat se o zvýšení průmyslové odbornosti.*“⁴⁰⁵ Ihned po založení začal spolek shromažďovat odbornou literaturu do spolkové knihovny, později (v roce 1834) také vydávat odborný časopis s názvem *Mitteilungen für Gewerbe und Handel*, prvními redaktory byli J. Kreutzberg a poté K. A. Neumann. Po více než půl roce byla na 1. října 1834 svolána řádná valná hromada spolku, která zvolila řádné ředitelství, jehož členy se stal hrabě Josef Nostitz - Rienek, továrníci

⁴⁰² SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 66.

⁴⁰³ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 133.

⁴⁰⁴ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 66.

⁴⁰⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách. In: *Paginae historiae*, č. 3. Praha 1995, s. 7. Online na: <http://www.nacr.cz>

Leopold Jerusalem a Antonín Richter, obchodník J. B. Riedl, guberniální rada Karel Augustin Neumann, hrabě Hugo Salm - Reifferscheid, hrabě Bedřich Deym, velkoobchodník Cyril Fiedler a kníže Oettingen – Wallerstein. Odborníkem byl pouze K. A. Neumann, který se také ujal osvětové odborné činnosti spolku. Dietrichstein se díky nedostatku času a rozporům s Chotkem ohledně statutu spolku stával méně angažovaným, až se nakonec vztahy mezi těmito muži ochladl natolik, že právě Dietrichstein byl jeden z těch, kteří Chotkovi projevíli na zemském sněmu nedůvěru.⁴⁰⁶

8.4.6 Další důležitá nařízení

Kromě nařízení o čištění ulic, poučení o vlastnostech vrchnostenských úředníků a nařízení o pravidelném čištění komunikací vydalo gubernium za Chotkova působení ještě mnoho dalších nařízení a příkazů, z nichž lze zmínit např. zákaz vývozu uměleckých děl do ciziny bez vědomí a předkupního práva gubernia z roku 1827, nařízení o odměně za záchranu života, vydání nového stavebního řádu (1833), čeledního řádu, nařízení o vedení obecních kronik s účinností od 1. ledna 1836,⁴⁰⁷ nařízení o úpravě veřejných prostranství, o pořádání loterií a plesů na dobročinné účely, atd. Šířka sociální péče hraběte Chotka je nastíněna v kapitole Filantrop a sociální vizionář.

8.4.7 Korunovace císaře Ferdinanda I.

Se smrtí císaře Františka I. (2. března 1835) ztratil Karel Chotek nejen oporu vůči vídeňským úřadům a dvoru, ale postupně i naději na postup na místo dvorského kancléře. Smrti panovníka upřímně želel, jeho vztah s Ferdinandem byl sice dobrý, nikoli však tak vřelý, jako s jeho otcem. Vztah vídeňské vlády k Chotkovi lapidárně vykreslil Roman Vondra: „*To, co si ve Vídni o českém nejvyšším purkrabí mysleli, snad nejvýstižněji vyjádřil kníže Metternich, když jej označil za „kolo, které příliš rychle běží“.*⁴⁰⁸ Chotek byl pro vídeňskou oligarchii vsutku příliš rychlým, výkonným a moderním. Přestože byl Chotek politikem umírněným a v řadě aspektů dokonce konzervativním, pro vídeňskou Státní radu to byl „nebezpečný radikál“, člověk, který podle jejího názoru představoval takovou politiku, kterou by se předbřeznové Rakousko řídit nemělo. Arcivévoda Ludvík byl sice vůči Chotkovi

---

⁴⁰⁶ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 66 – 67; ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, s. 133 – 134; VONDRA, Roman: *Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína*, s. 126.

⁴⁰⁷ Adam Wolf uvádí kromě příkazu o vedení kronik ještě nařízení o vedení městského archivu. Viz: WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 14.

⁴⁰⁸ Jedná se o narážku na rodový erb Chotků.

*nakloněn příznivěji než Metternich, v ministerstvu ho však také nechtěl. Kolowrat byl vůči Chotkovi chorobně žárlivý, obával se ho jako svého možného budoucího nástupce.*⁴⁰⁹

Po smrti císaře Františka se tedy vlády ujal Ferdinand a Karel Chotek začal ihned připravovat královskou korunovaci, která se pak uskutečnila o rok později, 7. září 1836. Již koncem března svolal zemský sněm. Který se usnesl, že bude vypsána korunovační daň ve výši sto tisíc zlatých a korunovační dar deset tisíc zlatých pro krále, polovinu pro královnu. Náklad na korunovaci, který měl podle odhadu činit přibližně dvě stě tisíc zlatých, se zavázali uhradit stavové. Provedení a řízení korunovačních slavností měl na starosti nejvyšší purkrabí, kterému byl pouze dán hrubý plán s povinnými body – divadelní představení, ples a lidová slavnost u invalidovny. Zároveň bylo ujednáno, že k počtě zemřelého císaře by mělo být vybudováno nábřeží s jeho pomníkem. Gubernium pak v čele s Chotkem připravilo celou korunovaci i doprovodné slavnosti. Připravované korunovace využil purkrabí, jak bylo napsáno výše, k opravě silnic, hradu Karlštejna a okrášení dalších míst.

Korunovace císaře se pak měla stát vrcholem Chotkovy kariéry, měl při ní hrát významnou roli – v korunovačním průvodu měl nést Svatováclavskou korunu. O samotném konání korunovace se však vedly dlouhé spory, protože v této době řádila v Praze cholera, ovšem gubernium rozhodlo i přes tuto hrozbu korunovaci provést.⁴¹⁰ Na korunovaci dorazil koncem srpna i Karlův bratr Ferdinand, který měl jako olomoucký arcibiskup symbolicky přijmout od nového krále své arcibiskupské statky v léno. Ovšem přijel už nemocný a 5. září odpoledne, dva dni před samotným ceremoniálem, podlehl právě nákaze cholery.⁴¹¹ Tato událost změnila průběh celé korunovace. Karlu Chotkovi a jeho rodině byl okamžitě vystaven osvobozující dispens a kvůli rodinnému smutku se nemohl oslav ani korunovace zúčastnit a těšit se tak z plodů svého úsilí.

Při korunovaci pak zastupoval Chotka předešlý purkrabí, tedy tehdejší státní a konferenční ministr František Antonín Kolowrat – Liebsteinský. Korunovace se konala v katedrále sv. Víta a byli při ní účastni všichni zemští úředníci, vyjma Chotka a jeho rodiny. Byla vedena podle starobylého korunovačního řádu Karla IV, samotný akt trval více než dvě hodiny a odehrával se v rámci katolické bohoslužby, přičemž mnohé dialogy probíhaly

---

⁴⁰⁹ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 122.

⁴¹⁰ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 126 a ŘEZNIČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 143 – 144.

⁴¹¹ Přesný popis této události zachytila Milada Sekyrková na základě deníku Jindřicha Chotka ve své knize: SEKÝRKOVÁ, Milada: *7. 9. 1836 Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha 2004, s. 76 – 77.

v češtině či latině. Jeho přesný program krok za krokem zaznamenala ve své knize Milena Sekyrková.⁴¹²

Rodinná tragédie tedy Karla Chotka připravila o největší zážitek jeho života, korunovaci, kterou sám připravoval a jež, jak se později ukázalo, byla tou poslední v českých dějinách. V Praze se okamžitě začalo proslýchat, že bratrova smrt je pro purkrabího boží trest za to, že nechtěl od korunovace upustit ani při epidemii cholery.⁴¹³ Útěchou mu mohlo být jen to, že o dva měsíce později mu císař Ferdinand udělil Řád zlatého rouna, u příležitosti svátku patrona řádu – sv. Ondřeje (30. listopadu 1836).⁴¹⁴

8.4.8 Konec Chotkovy kariéry

Konec Chotkovy kariéry přišel tak náhle, že lze jen spekulovat nad tím, jestli si některý z jeho účastníků dokázal plně představit důsledky svého jednání. Chotkovo postavení jako reprezentanta vlády v zemi a zároveň předsedy zemského sněmu, tedy reprezentanta stavů s sebou přinášelo velké problémy. Stavové si pomalu začínali uvědomovat svá práva a nejen své povinnosti, ovšem neznali je přesně, což způsobovalo časté třenice. V purkrabím přestávali vidět svého předáka vůči vídeňské vládě, ale vnímali ho především právě jako představitele Vídně, který se snaží jejich práva omezovat a zamlžovat. Přitom Lisá s Řezníčkem shodně tvrdí, že to byl právě Chotek, který začal tzv. stavovská shromáždění pravidelně (téměř každý rok) svolávat.⁴¹⁵

Již v roce 1836 se stavy dohodly, že památka zemřelého císaře Františka bude uctěna postavením pomníku nebo zřízením nadace. Návrh měl vypracovat zemský stavovský výbor, a předložit ho sněmu, po jeho předložení v roce 1837 bylo rozhodnuto, že se bude jednat o pomník. V čele zemského výboru přednesl purkrabí na tomto zasedání i návrh na umístění pomníku na nábřeží mezi projektovaný řetězový most a Karlův most. V tomto případě by bylo vhodné zde upravit břehy Vltavy a vystavět nábřeží, které by také neslo císařovo jméno. Navíc by takové nábřeží bylo praktické - umožňovalo by dopravní spojení Starého Města s Malou Stranou. Tento návrh byl stavy přijat a realizace vložena do rukou právě purkrabímu,

---

⁴¹² SEKYRKOVÁ, Milada: *7. 9. 1836 Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha 2004, s. 78 – 100.

⁴¹³ SEKYRKOVÁ, Milada: *7. 9. 1836 Ferdinand V.*, s. 77.

⁴¹⁴ SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotkové, kart. 166, inv. č. 2085, Ferdinand I., císař rakouský uděluje Karlu Chotkovi řád Zlatého rouna, ... Už 18. října 1833 obdržel Karel Chotek od císaře Františka I. Leopoldův řád, který svým charakterem odpovídá státnímu vyznamenání. Viz: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotkové, kart. 166, inv. č. 2084. Tvrzení Ivo Cermana, že Karel Chotek nezískal žádné rakouské státní vyznamenání, se tedy nezakládá na pravdě. Srv. CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 511.

⁴¹⁵ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 78 a ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého*, s. 142.

který měl za úkol sestavit stavovské komité, jež mělo napříště vypracovat předběžný rozpočet a předložit ho sněmu. Stavební komise byla skutečně sestavena, zasedali v ní Bedřich Oettingen-Wallerstein, Karel Schönborn, Matyáš Thun, sv. pán Procházka, rytíř Attoschnitz a místostarosta Keller.⁴¹⁶

Nejdůležitější v celém podniku byla otázka peněz. Už na shromáždění v roce 1838 se stavy rozhodly, že náklad 200 tis. zl. konvenční měny potřebných na výkup pozemků, bude uhrazen z domestikálního fondu a 160 tis. zlatých nutných pro výstavbu nábřeží bude uhrazeno z příjmů vrchnostenské daně, a to v pravidelných pětiletých splátkách po 32 tis. zl. Na tomtéž sně mu vystoupil purkrabí s dalším návrhem na krytí stavby, protože běžné příjmy domestikálního fondu nepovažoval za dostačující pro tak veliký dluh a navrhoval loterijně rozprodat státní dlužní úpisy, které zmiňovaný fond vlastnil. Zde přišel ke slovu i hrabě Bedřich Deym, který se později stal ztělesněním opozice vůči Chotkovi ve sněmu. Jeho první útok na purkrabího přišel právě nyní a týkal se vystavění pomníku císaři Františkovi, odhlasovanému již tři roky předtím. Hrabě Deym vystoupil s námitkou, že země nemá právo vystavět tento pomník ze zemských peněz (domestikálního fondu) a bez souhlasu zemských stavů, jen se souhlasem zemského výboru. Navrhoval, aby stavy nespolehaly na rezervu, skládanou pro nepředvídatelné živelné pohromy, ale aby byl celý náklad kryt vrchnostenskou daní, třeba i v mnohaletých splátkách. Ovšem stavy si v rámci loajality ke dvoru přály vyřešit věc klidně a pohodlně, a proto zvolily návrh první a k Deymovu by se přiklonily až v případě nevyhovění císaře.⁴¹⁷ Císař však první návrh na konci roku 1838 povolil.

Zmíněná stavební komise měla pak za úkol kromě výkupu pozemků, vypsání soutěže na návrhy pomníku a dražebního prodeje nových stavebních parcel na nábřeží ještě utvořit zvláštní fond, kterým by se zamezilo kumulování příjmů a vydání s domestikálním fondem a díky němuž by mohl být vyhotoven rychlý účetní přehled příjmů a vydání. Přípravné práce byly do roku 1840 sice hotové, ale stále se nemohlo přistoupit k realizaci vlastního nábřeží, protože se sněm nedohodl o podobě pomníku a nevybral návrh na jeho stavbu. Až sněm v tomto roce začal řešit podobu pomníku. Návrhů se celkem sešlo 26, některé řešily jen pomník, některé úpravu domů na nábřeží a některé nábřeží i podobu pomníku. Purkrabí doporučil návrh Františka Palackého, od roku 1836 historiografa království českého, který projektoval rozsáhlou budovu, na počest císaře nazvanou „Francisceum“. Ta by byla

---

⁴¹⁶ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 78.

⁴¹⁷ WALTER, Friedrich Dr.: Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, č. 1 – 4, Prag 1922, s. 179 a OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. Kapitola o jejich ústavních sporech. Praha 1947, s. 71 a SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 82.

důstojným místem pro kulturní instituce, jako byly např. Společnost vlasteneckých přátel umění, Akademie výtvarných umění, Společnost vlasteneckého muzea nebo Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách, které vznikly právě za panování císaře Františka. Tento návrh shromáždění velmi zaujal, ovšem hrabě Deym požádal, aby dříve, než bude návrh přijat, se stavebnímu komitétu předložil přesný plán a podrobný rozpočet výdajů, čímž dosáhl odsunutí návrhu na další sněm.

Deym se své příležitosti chopil znovu roku 1841, nejdříve žádal o to, aby byla sněmovní jednání správně protokolována, a to osmi korektory, dvěma z každého stavu – byl opraven, že toto nařízení se týká pouze protokolů o sněmovních usneseních, avšak na přání sněmovního sekretáře a ředitele stavovské kanceláře bylo jeho žádosti vyhověno a usneseno, že se napříště bude volit osm korektorů nejen pro zapsání usnesení, ale i samotného průběhu jednání. Naproti tomu se se souhlasem nesetkalo Deymovo prosazování usnesení z roku 1790, podle něhož by měli být zástupci zemského výboru voleni od všech přítomných a nikoli podle stavu.⁴¹⁸ Na tomto stavovském shromáždění se mělo především rozhodnout o stavbě a podobě pomníku, avšak byla zde také posuzována druhá zpráva stavební komise o dosavadních výdajích na stavbu nábřeží, neboť byly notně překročeny. Opozice ústy Karla Auersperka podala návrhy (které vypracoval hrabě Dietrichstein) – aby byla předložena podrobnější zpráva o hospodaření při stavbě nábřeží, aby byla zvolena zvláštní komise k posouzení zprávy a aby byl oběma sbory sestaven přesný rozpočet peněz k dokončení nábřeží, z něhož by se poté mohlo posoudit, kolik prostředků zbývá ke stavbě pomníku. Doporučoval stavům šetřit. Přestože už byla stavba nábřeží v plném proudu, kritizoval hrabě Deym opět způsob provedení stavby nábřeží a překročení výloh, se kterými hospodaří stavební komitét a činí už více než 135 tis. zlatých.⁴¹⁹ Dále, že Chotek svévolně rozhoduje bez souhlasu sněmu o důležitých záležitostech, které si nechává odhlasovat jen od zemského výboru. Ten je jím prý zcela ovládán a schválí mu cokoli. Následně Deym kritizoval zemský výbor za to, že stavebnímu komitétu poskytl zálohu 50 tis. zlatých, bez souhlasu sněmu. Nakonec byl přijat návrh na vytvoření čtyřčlenné stavovské kontrolní komise, která byla ihned zvolena a měla za úkol prověřit dosavadní hospodaření stavební komise. Její vytvoření pak žádal i Karel Chotek sám, přestože asi polovina stavů její vznik odmítla, byl totiž podle Antonína Okáče uražen nedůvěrou stavů.⁴²⁰ Otázka pomníku tak zůstala opět nevyřešena.

---

⁴¹⁸ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. Kapitola o jejich ústavních sporech, s. 72 – 74.

⁴¹⁹ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 76.

⁴²⁰ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 77.

Friedrich Walter říká, že opozice, která se proti Chotkovi zformovala během prvních měsíců roku 1842 do pevného uskupení, se začala pravidelně scházet, a na těchto sezeních se prodebatovávala určitá taktika, jak postupovat v útocích.⁴²¹ Impulzem pro její semknutí se mimo jiné staly i úspěchy stavovské opozice v Uhrách a Dolních Rakousích. Deset dní před započítím onoho osudného shromáždění 11. dubna byl ve sněmovní čítárně vystaven podrobný rozpočet domestikálního fondu, aby si jej každý mohl pečlivě pročíst. Na zasedání 11. dubna pak v předešlém roce zvolená komise oznámila, že rozpočet sice překročen byl, ovšem naprosto opodstatněně díky skutečnému zvýšení nákladů. Nejvyšší purkrabí i členové stavebního komitě se však cítili tímto útokem dotčeni, a proto se vzdali svých funkcí.⁴²² Na tomto sněmu se opět hovořilo o svévoli zemského výboru, čímž byla vyslovena nedůvěra nejen výboru samotnému, ale i purkrabímu, který mu předsedal. Kníže Oettingen-Wallerstein přednesl návrh opozice, aby zemský výbor předložil přesný soupis práv a povinností zemského sněmu, především co se týče správy majetku a žádal revizi domestikálního fondu. Dle tohoto výkazu práv pak měl být sestaven nový návrh instrukce zemského výboru, který by přesně vymezil pravomoci zemského výboru i gubernia vůči stavům. Na to vystoupil hrabě Josef Dietrichstein a požádal o zvolení tříčlenné komise, která měla do dalšího sněmu přinést vysvětlení o vzniku, podstatě a určení domestikálního fondu, o vztazích dominikálu a rustikálu, o všech příjmech a vydáních s určením jejich původu a nabádal k šetření.⁴²³ Chotek se bránil, že podrobný rozpočet byl vystaven deset dní před samotným shromážděním a že není v jeho moci provést takovéto důležité výjimky ze stanoveného řádu, protože stavovská kontrola domestikálního fondu už přece je – rozpočet domestikálního fondu je každoročně předkládán dvorské komoře.

Tento návrh byl však přímým útokem nejen na zemský výbor, který domestikální fond spravoval, ale také na nejvyššího purkrabího, gubernium i dvorskou komoru. Návrh na zřízení komise byl podle Chotka podezřením a vyslovením nedůvěry dosavadní správě a zásah do práv dvorské kanceláře a zemského výboru.⁴²⁴ Přesto byl návrh nakonec odhlasován s tou

---

⁴²¹ WALTER, Friedrich Dr.: *Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen.*, s. 182 - 183.

⁴²² OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. Kapitola o jejich ústavních sporech, s. 77 – 78, také SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 87 a VONDRA, Roman: *Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnána*, s. 130.

⁴²³ WALTER, Friedrich Dr.: *Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen.*, s. 184. Také: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 86.

⁴²⁴ WALTER, Friedrich Dr.: *Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen.*, s. 184. Také: OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 91 – 92 a SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 86.

výjimkou, že komise bude zvolena až tehdy, až k jejímu vzniku svolí státní úřady (dvorská kancelář). Gubernium i Chotek osobně ve svých dobrozdáních mínili, že se komise nemá připouštět, dle mého názoru nikoli však pro to, že by mohla odhalit Chotkovy „machinace a jeho nezákonné počínání s domestikálním fondem“, jak se domnívá Friedrich Walter a po jeho vzoru také Antonín Okáč a Jitka Lněničková, nýbrž pro to, že by tímto krokem byla podkopána dosavadní státní správa.⁴²⁵ Na podzim roku 1842 byla žádost stavů o vytvoření komise zamítnuta a vydána císařská nelibost, a to nejen vůči stavovskému nezákonnému požadavku, ale i vůči nepořádkům ve vedení domestikálního fondu.⁴²⁶ V srpnu roku 1843 bylo rozhodnutí oznámeno sněmu, ovšem ten ihned podal odvolání a nakonec byla věc vyřízena ve prospěch stavů, zemský výbor pak od roku 1844 každoročně podával stavům rozpočty domestikálního fondu, kteří ho probírali a připojovali k němu své návrhy a usnesení.⁴²⁷

Z uvedených skutečností jasně vyplývá, že Chotek se stal jednou z prvních obětí nastupující opozice vůči vídeňské vládě, která nevěděla, kam vlastně sahají její pravomoci, a tak zkoušela, kam až může dojít, na co vláda ještě přistoupí, a na co již ne. Že stavové ve svých právech skutečně tápali, napovídá nejen návrh knížete Oettingen-Wallersteina na soupis práv stavů, který měl vyhotovit zemský výbor, žádost o opětovné vydání organizačního patentu z roku 1791,⁴²⁸ ale i přednášky, které podával František Palacký ještě v únoru i březnu roku 1843 zemskému sněmu o jeho historii, roli i pravomocích.⁴²⁹ I Chotkovi nástupci vedli mnoho nepříjemných střetů se stavovskou opozicí, která pokračovala až do vypuknutí revoluce v roce 1848.

Hrabě Chotek, roztrpčen a uražen jednáním stavů i vídeňské vlády, která na místo nejvyššího kancléře, o něž se ucházel už v roce 1829 a znovu po smrti hraběte Antonína Mitrovského v září 1842, jmenovala novým nejvyšším kancléřem hraběte Karla Inzaghiho, dosavadního dvorského kancléře, se rozhodl požádat v únoru roku 1843 o zdravotní dovolenou. Jako důvod své žádosti uvedl nešťastnou rodinnou událost – zemřel mu syn Emanuel. Ministr Kolowrat – Liebsteinský mu jí však udělil jen na tři měsíce s podmínkou, že

---

⁴²⁵ WALTER, Friedrich Dr.: Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen., s. 184. LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha 1999, s. 91 – 92. OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 97.

⁴²⁶ WALTER, Friedrich Dr.: Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen., s. 185 – 186.

⁴²⁷ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 92 – 107.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 88 – 89.

⁴²⁹ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 78 – 79.

jí může nastoupit teprve tehdy, až mu to služební povinnosti dovolí. Stalo se tak 18. dubna 1843, 18. června pak žádal z Londýna o prodloužení dovolené na další tři měsíce. I této žádosti bylo v polovině července vyhověno s tím, že další prodloužení už není možné. Neustálá nejistota ohledně budoucnosti, nepříjemnosti, ale i poplašná zpráva v novinách⁴³⁰ hraběte Chotka přivedla až k odmítnutí opětovného nástupu do funkce purkrabího: „*Chotek však mezitím 4. července 1843 prohlásil, že není s to nastoupiti opět na své místo, poněvadž opětovný těžký žal a ztráta syna poškodily jeho zdraví; aby byl jmenován na jiné, méně obtížné místo.*“ Píše Antonín Okáč ve své knize s odkazem na akta státní konference.⁴³¹ Dále ukazuje vztah Kolowrata i Metternicha k Chotkovi: „*Kolovrat ve svém dobrozdání ze 17. července 1843 o této žádosti odsoudil počínání Chotkovo, který ztratil důvěru země a stal se v Čechách nemožným. Doporučoval, aby byla jeho demise přijata. Rozhodně se postavil proti tomu, aby bylo nejv. purkrabímu uděleno jiné místo, poněvadž žádné není uprázdněno. Ve vládním centru všechna místa jsou už obsazena, ba přeplněna (übersetzt). Ať tedy nejv. purkrabí počká, až se naskytne příležitost, aby byl opět zaměstnán. Nepokládal také Chotka za hodna nějakého titulu nebo jiného vyznamenání.*

Metternich 23. července 1843 vyslovil přesvědčení, že se Chotek v místě nejv. purkrabí přežil. Souhlasil tedy s přijetím jeho demise. Zároveň prorokoval, že stav. oposice bude ji pokládati za vítězství dobyté na vládě.

Oba arcivévodové Ludvík a František Karel (zbývající stálí členové státní konference) vyslovili se, aby se vyhovělo Chotkově žádosti.

Byla tedy Chotkova demise 29. července 1843 přijata se slibem, že bude opět povolán do služby, jakmile se uprázdni vhodné místo.“⁴³²

O přijetí demise a svém pensionování se Chotek dověděl nedlouho poté. Od té doby čekal hrabě Chotek na nové umístění, stále ujišťován Metternichem i Kolowratem, že k němu brzy dojde. Avšak v roce 1845 si do Memorabilií poznamenal: „*19 Oktober. Eine Conversation mit F[ü]st. Metternich gab mir die Gewissheit, dass die jetzigen Machthaben (wir haben keinen Kaiser) dem Stab über mich gebrochen haben und gar nicht davon denken[,] mich zu wieder nutzlich zu verwenden. Sic transit Gloria Mundi!!*“⁴³³ Přesto ještě v roce 1848, když vypukla revoluce ve Vídni, jíž byl Karel Chotek přítomen, a Klemens

---

⁴³⁰ 4. května 1843 se objevila v Bohemii zpráva, že byl purkrabí Chotek odvolán a jmenován velvyslancem ve Florencii. Více SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 79 – 80.

⁴³¹ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 119.

⁴³² OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*, s. 119.

⁴³³ Viz Příloha 3, s. 188.

Metternich odvolán, doufal, že „se uprázdí vhodné místo.“ Ani tehdy k jeho návratu do úřednického života nedošlo a v dubnu 1848 se Chotek vzdal naděje a opustil Vídeň.⁴³⁴

---

⁴³⁴ Viz Příloha 2, s. 173.

9 Filantrop a sociální vizionář

„Chotek byl altruistou,“ píše Roman Vondra, „který za vrchol svého působení považoval dosažení obecného blaha. Byl v mnohém ohledu snílkem, idealistou a vizionářem, který neochvějně věřil v lidský pokrok. Celý život usiloval o zlepšování životní úrovně prostého lidu o šíření vzdělání, osvěty a hygieny, o odstraňování zaostalosti, chudoby, nevzdělanosti, nouze, žebroty, potulky a kriminality. Sociální a národnostní spravedlnost a smír považoval za základ prosperity Království českého. Jeho důraz na produktivní a kreativní lidskou práci jako prostředek pro prosazování pokroku a prosperity v mnohém předstihl tehdejší dobu.“⁴³⁵ Karel Chotek byl přesvědčen, že chudým pomůže mnohem více, když jim dá práci a možnost výdělku, než almužnu, proto ve všech svých stavebních i hospodářských projektech nezapomínal zaměstnávat chudé. Nejmarkantněji se tak dělo v případě vzniku Chotkových sadů.

Ovšem začněme od začátku. Už při svých cestách po habsburské monarchii v roce 1808 se zajímal nejen o technické vymoženosti a správní úřady, ale také o různou, v dnešním slova smyslu sociální péči, poskytovanou dělníkům majiteli továren, např. zřizování vlastních továrních nemocnic, lékáren či podmínky práce žen a dětí v továrnách.⁴³⁶ Při válečném tažení generála Bianchiho se zastavil v Římě, kde obdivoval především nové oddělení pro slepé a nemocné očními vadami. I tato návštěva měla na jeho budoucí počínání vliv. Prohlédl si zde také anatomický ústav a poznamenal si zvláštnost římské nemocnice, že totiž kromě jeptišek zde pečovali o nemocné také chovanci z donucovacích pracoven, kteří prý jim svěřené práce velmi dobře vykonávali.⁴³⁷ Kromě toho v Římě navštívil ještě chudinský ústav pro osm tisíc chovanců, především dětí, staých lidí a lidí bez možnosti výdělku. U něj byla zřízena pracovna s vlastní nemocnicí. Je pravděpodobné, že podrobné poznámky, které si během cesty zapisoval, mu později pomohly při reorganizaci chudinského ústavu v Praze.

Poté, co se stal guvernérem v Terstu zde kromě škol a dalších obecně prospěšných institucí založil ústav pro chudé a donucovací pracovnu. Jako prezident zemského gubernia v Innsbrucku zase zdejší ústav pro chudé a v Halle ústav pro choromyslné.⁴³⁸ Po příchodu do Prahy v této činnosti pokračoval.

---

⁴³⁵ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnina, s. 132. Viz Chotkův vlastní výrok uvedený v kapitole 8.4.

⁴³⁶ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 34.

⁴³⁷ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 39.

⁴³⁸ SEKÝRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 39.

Jeho prvním velkým počinem se v tomto směru stala reorganizace pražského chudinského ústavu. O konce 18. století měla v Českých zemích chudinskou péči na starosti církev, státní dohled měl spíše policejní charakter. V rakouských zemích pak došlo k částečné reorganizaci chudinských ústavů po vzoru českých zemí, neboť hrabě Johann Nepomuk Buquoy provedl experiment na svých panstvích a založil zde v sedmdesátých letech 18. století tzv. ústav chudinský, zvaný později také „Spolkem lásky k bližnímu“. Každé panství rozdělil dle farních obcí na chudinské okrsky, jejichž řízení měl na starosti farář spolu se zvoleným otcem chudinským a účetním. Z tohoto vzoru vyšla roku 1781 tzv. direktivní pravidla Josefa II., která stanovila zásady pro vytváření a řízení centrálních zdravotních a zaopatřovacích ústavů v monarchii. Garantem sociální a zdravotní péče měl být nadále v první řadě stát, nikoliv obec. V pravidlech bylo mimo jiné doporučeno zřídit nalezince, porodnice a sirotčince pro opuštěné děti, pro nemajetné nemocné nemocnice a pro choré a k výdělku nezpůsobilé chudobince a chorobince.⁴³⁹

Do konce roku 1787 pak byly zavedeny farní chudinské ústavy, které se pak udržely až do vydání domovského zákona v roce 1863. Chod těchto institucí měl být finančně zajištěn nově zřízeným fondem světských nadání, ve kterém byl soustředěn majetek ze zrušených špitálů, kostelní i dobrovolné sbírky, odkazy, dary, zákonné podíly z pozůstalosti katolických kněží, procenta z výtěžku dobrovolných dražeb, dobročinných podniků pořádaných ve prospěch ústavů⁴⁴⁰ a peněžitých pokut.⁴⁴¹ Jako reakce na vydání zmíněných direktivních pravidel byly postupně zrušeny tradiční městské špitály a začaly je nahrazovat specializované ústavy, které měl, stejně jako celou oblast chudinství, řídit nový orgán, - Vrchní ředitelství ústavů zaopatřovacích (od roku 1829 s názvem Ředitelství všeobecné nemocnice a od roku 1845 Vrchní ředitelství ústavu chudinského) spolu s tzv. farními chudinskými okresy, podřízenými přímo guberniu. Ne všechny plánované ústavy se však podařilo založit. V roce 1789 se otevřely dveře porodnice U Apolináře a chorobince na Karlově, o rok později zahájila činnost všeobecná nemocnice s ústavem choromyslných na Karlově náměstí. Chudobinec v prostorách bývalého špitálu sv. Bartoloměje vznikl až roku 1809 a sirotčinec byl zřízen až v roce 1875 jako již ryze městská instituce.⁴⁴²

---

⁴³⁹ Chudinská a sociální péče v Praze, online na stránkách Archivu hl. města Prahy. Studie bohužel neobsahuje zdrojovou literaturu. Viz: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-F.html>.

⁴⁴⁰ Eva Lisá uvádí, že např. koncert houslisty Nicolò Paganiniho vynesl pražskému chudinskému ústavu tisíc zlatých konv. měny. Viz: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 71.

⁴⁴¹ OSN XII. Praha 1897. s. 430.

⁴⁴² <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-F.html>.

Chudobinec sv. Bartoloměje se stal zařízením pro chudé, kteří díky stáří, či naopak mládí, nemoci nebo zmrzačení nebyli schopni pracovat. Počet chovanců neměl překročit 400 osob a „každému z nich se mělo dostat denně vydatné stravy v podobě silné polévky, porce masa a zeleniny nebo jídla moučného, spolu s librou chleba a o svátcích navíc pečeně. Každý měl k dispozici vlastní lůžko i oděv. Stejnokroj chovanců byl pořizován z jednotného šedého sukna.“⁴⁴³ Chovancům byl dále k dispozici lékař (většinou z personálu všeobecné nemocnice) a ranhojič, společný i pro chorobinec na Karlově. Pomocné práce vykonávali také sami chovanci, kteří často sloužili jako výpomoc ostatním sociálním a zdravotním zařízením. Chudobinec sv. Bartoloměje byl sice pod přímou guberniální správou, vykonávanou prostřednictvím Vrchního ředitelství zaopatřovacích ústavů, ale na jeho správu měla vliv i pražská obec, a to nejen vykonávaným dozorem (komisařem za městskou správu), ale také finančně, protože na jeho chod přispívala od počátku jeho existence. Mimo jiné díky této městské finanční podpoře mohl projít ústav ve 30. letech rozsáhlou rekonstrukcí, která značně zlepšila podmínky života chovanců.⁴⁴⁴ Neodstartoval jí nikdo jiný, než Karel Chotek. Nejdříve si roku 1826 vyžádal spisy organizaci chudinských ústavů v Terstu a Innsbrucku, o rok později na základě četných stížností Pražanů o rozmáhající se žebrotě svolal schůzi, v níž kromě něj zasedl ještě viceprezident hrabě z Klebelsbergu, Karel Anselm Thurn-Taxis, předseda dobročinného spolku, Benedikt Pfeifer prelát strahovského kláštera a ředitel spolku, starosta Sporschill, městský hejtman von Hoch a mnoho dalších.⁴⁴⁵

Na schůzi bylo rozhodnuto, že protektorem nově reorganizovaného ústavu se stane Karel Chotek, předsedou chudinského ústavu se stal kníže Thurn-Taxis, do čela každého dosavadního farního okrsku byl zvolen okrskový ředitel (podle Evy Lisé většinou z řad šlechty), který vedl farní chudinský úřad, tři „otcové chudých“ (Armenväter), volení z pražských měšťanů, účetní a pokladník. Otcové chudých byli v kontaktu nejen se samotnými chudými, ale i přispívateli. Přesným postupem posuzovali v jakém „stupni“ chudoby se chudí nacházejí a na základě toho je zařazovali do skupin, kterými se určovala částka podpory, přičemž bylo možné přestupovat z jedné třídy do jiné. Otcové chudých také měli za úkol získávat prostředky pro ústav, často podomními sbírkami, odevzdávali vybrané peníze okrskovým ředitelům a každý měsíc zasílali výkazy o příjmech a vydáních Vrchnímu ředitelství chudých, jež ho předkládalo dvorské komoře a měsíční zprávy také veřejnosti.

---

⁴⁴³ Viz: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-F.html>

⁴⁴⁴ *Dobročinné ústavy královského hlavního města Prahy*. Praha 1891, s. 9.

⁴⁴⁵ Viz: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 69.

V roce 1827 bylo v Praze podporováno na šest stovek osob,⁴⁴⁶ po provedení reorganizace o rok později jich bylo asi 2600.

Karel Chotek také podal na této schůzi návrh na zřízení pracovního ústavu pro propuštěnce z donucovacích pracoven. Podle Václava Řezníčka dal podnět k založení trestanecké pracovny a reorganizoval pražskou zemskou trestnici, postaral se o vznik donucovací pracovny pro tři sta osob a dobrovolné pracovny pro chudé.⁴⁴⁷ O posledních dvou se zmiňuje také Adam Wolf a o trestanecké pracovně a dobrovolné pracovně zase Josef Ledr.⁴⁴⁸ Chotek tedy s největší pravděpodobností stál přinejmenším o zrodu dobrovolné pracovny pro chudé.

Dalším významným projektem, na němž se Karel Chotek podílel, bylo v roce 1832 založení Klárova Ústavu pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců.⁴⁴⁹ Protektorem onoho ústavu se opět stal právě purkrabí. Ústav měl soukromý charakter a byl podporován mecenáši. Po smrti Aloise Klára (1833) pokračoval v jeho díle syn Pavel Alois Klár za pomoci své matky i manželky. V letech 1836 až 1844 nechal vystavět pod Bruskou novou budovu ústavu. Pozemek na stavbu daroval císař František a základní kámen k ní položil arcivévoda František Karel u příležitosti korunovace nového císaře Ferdinanda I. Z částky, kdysi sebrané na projektovaný most z Bubence, s pomocí krajských sbírek a úvěru byla podle návrhu architekta Vincence Kulhánka postavena rozlehlá budova pro 300 slepců se čtyřbokou věží s hodinami a zvonem nad střední částí. V tympanonu nad průčelím je umístěn reliéf od Josefa Maxe, který představuje biblického syna Tobiášova, jak vrací otcí zrak mastí od archanděla Rafaela. V kapli sv. Rafaela, díle Josefa Ondřeje Krannera, pozdějšího stavitele chrámu sv. Víta, se nachází cenné fresky a sochy Emanuela Maxe (bratra Josefa Maxe). Když Pavel Alois Klár ke konci života sám oslepl, předal vedení ústavu svému synu Rudolfovi Maria Klárovi. Podle Klárova ústavu a na počest jeho zakladatele Aloise Klára dostalo prostranství před ústavem v roce 1922 název Klárov. Budova sloužila slepcům až do poloviny 20. století, kdy ji převzal Úřad vlády. Pokračovatelkou Klárova ústavu jsou Mateřská škola a Střední

---

⁴⁴⁶ Roman Vondra uvádí ke stejnému roku poněkud jiné číslo, a to 1663 osob. Viz: VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 127.

⁴⁴⁷ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 131.

⁴⁴⁸ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 14 a LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, s. 68.

⁴⁴⁹ Alois Klár (1763 – 1833) byl filolog, pedagog a filantrop, profesor pražské univerzity, děkan filosofické fakulty. Již v r. 1807 se Alois Klár účastnil založení ústavu "pro děti slepé a na oči choré" na Hradčanech. Poněvadž tyto děti po odchodu do života neměly další zaopatření ani práci, založil v r. 1832 na Kampě svůj ústav slepců a stal se jeho prvním ředitelem.

škola Aloyse Klara v Praze 4 – Krči, jediné školy pro zrakově handicapovanou mládež v České republice.⁴⁵⁰

16. května 1835 vyzval purkrabí krajské hejtmany a konzistoře k založení „*humanitních ústavů, tak řečených opatroven dítek*“. Myšlenka péče o dítě však vznikla v první řadě z lidumilné snahy ochránit děti z nejhudších vrstev, obléci je, zajistit jim teplé jídlo a umýt je, nikoli ze snahy pečovat o děti z rodin, jejichž matky pracují mimo domov, neboť tato příčina byla až druhotná, stejně jako socializace dítěte.⁴⁵¹ Prvotní předškolní výchova se zaměřovala především na nejhudší vrstvy obyvatel, které si nemohly dovolit kojné, chůvy, guvernanky a jejichž matky se nemohly starat o děti osobně. Již od 18. století byly zakládány první opatrovny na evropském kontinentě, na území monarchie založila „Zahradu andělíčků“ v uherském Budíně v roce 1828 Terezie Brunswick de Korompa,⁴⁵² jež se zasloužila i o vznik prvního útulku ve Vídni. V českých zemích byla první opatrovna v Praze na Hrádku otevřena již v roce 1832,⁴⁵³ stejně tak vznikly opatrovny v Karlíně a Plzni ještě před vydáním výše uvedeného provolání. Během doby působení Karla Chotka byly založeny i opatrovny na Františku, u sv. Petra, u sv. Štěpána, u Panny Marie Vítězné, na Hradčanech a mimo Prahu v Hradci Králové, Plzni, Kutné Hoře, Mladé Boleslavi, Chebu, Teplicích, České Lípě a na dalších místech.⁴⁵⁴ Jednalo se většinou o soukromé počiny, jejichž financování probíhalo formou dobrovolných darů.

Tyto první opatrovny (Kleinkinderbewahranstalten), příliš nerespektovaly dětský vývoj a řídily se výchovným plánem podobně jako na elementárních školách, většinou byly vedeny muži (v případě Hrádku to byl učitel a pedagogický reformátor Jan Vlastimil Svoboda), ovšem nelze jim odepřít jistý sociální užitek. Systém výchovného plánu byl odmítán řadou pedagogů, z nichž proslul především pruský reformátor Friedrich Fröbel, jenž zakládal německé Kindergaten a propagoval výchovu pomocí hry. Přestože „zahrádky“ se od šedesátých let 19. století po českých zemích rychle rozšiřovaly, školský způsob výchovy byl v monarchii úředně zrušen až v roce 1872, a to v návaznosti na novou reformu školství. Od

---

⁴⁵⁰ Viz např. SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 73 – 75; ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek*, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 131; <http://www.praguewelcome.cz/srv/www/cs/objects/detail.x;jsessionid=2C2F85C9A3081192443CF233998C4F8A?id=46186> a <http://www.spsaklara.cz/historie.html>.

⁴⁵¹ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*, s. 193.

⁴⁵² Theresia Brunswik – Korompa (1775-1861) byla sestřenicí Henrietty Brunswik – Korompa, provdané za bratra Karla Chotka – Heřmana. Viz: např. http://familypedia.wikia.com/wiki/Brunswik_von_Korompa_family

⁴⁵³ Její stanovy popsala ve své knize Eva Lisá. Viz: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 72 – 73.

⁴⁵⁴ ŘEZNÍČEK, Václav: *Karel hrabě Chotek*, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 132.

roku 1869 začaly také vznikat tzv. Mateřské školy (první 1869 U sv. Jakuba na Starém Městě), o jejichž vznik se zasloužil Komitét dám (později Výbor paní pro městské školy a opatrovny), vedený Marií Riegrovou. Tyto opatrovny již plně respektovaly specifika předškolního věku dítěte, a co více, o děti zde pečovaly kvalifikované učitelky, které se měly o děti nejenom starat, ale také jim poskytnout v zastoupení matek fyzickou, duševní a mravní výchovu (důležité bylo i jazykové hledisko - jednalo se o způsob obrany proti poněmčování českých dětí). Vliv Komenského knihy *Informatorium školy mateřské* v nich byl zřejmý, ovšem navazovaly např. i na Fröbla. Časem nejen že vznikaly nové mateřské školy, ale začaly se v ně měnit i mnohé opatrovny. V 50. letech 19. století se otevřely v Praze také první jesle pro nejmenší.⁴⁵⁵

Mezi další Chotkovy lidumilné počiny lze zařadit ústav pro hluchoněmé, ústav pro zaopatření vdov a sirotků, reorganizaci a přestavbu pražské nemocnice (viz kap. Úředník) a přestavbu zemské věznice. Dále se chudí angažovali při výstavbě a okrašlování Prahy, přičemž purkrabí nezapomněl Vídni vždy zdůraznit, kolik chudých bude při tomto podniku zaměstnáno a na jak dlouho. V rámci vzniku Chotkových sadů Dvorní stavební úřad dokonce žádal, aby byla zvláště pilným dělníkům včetně mládeže zvýšena týdenní mzda o dva zlaté.⁴⁵⁶ Stejně tak pracovali chudí i na úpravě Petřína, dvacet z nich bylo přímo z pražského chudinského ústavu a práce jim byla dána i přes zimu, což bylo neobvyklé.⁴⁵⁷

Nejchoulostivějším místem všech filantropických a sociálních počínů nejvyššího purkrabího byly finance. V roce 1811 byl vyhlášen státní bankrot a monarchie se od té doby snažila šetřit. Proto musely být všechny podnikatelské záměry předem kryty, jinak nebyly vládou schváleny. V důsledku toho se Chotek snažil opatřit finance dobrovolnými peněžními dary nebo možností koupě akcií. Velké úspěchy však měl podle Evy Lisé při zakládání podpůrných fondů, jiným způsobem bylo zavedení tzv. omluvenek, které vydávalo gubernium, a zastupovaly novoroční gratulační návštěvy purkrabího. Byly vydány v jednotném stylu a dohromady vytvářely biblický obrazový cyklus. Koupí omluvenky přispíval gratulant na chudinský ústav v Praze či na venkově a v prvních letech činil jejich

---

⁴⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009, s. 193.

⁴⁵⁶ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 57.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 60 – 61.

výnos podle Řezníčka necelých 10 tisíc zlatých, v roce 1830 téměř 15 tis. zlatých a na venkově a přes šest tisíc zl. v Praze.⁴⁵⁸

Během třicátých let 19. století zasáhly české země dvě epidemie cholery (1830, 1836). Přestože se gubernium snažilo různými hygienickými opatřeními nákazu zastavit, úřady byly spíše obviňovány z jejího rozšiřování. Navíc zemi několikrát postihlo sucho, které způsobilo neúrody a hlad. Ve svých relacích vídeňské vládě na to purkrabí neustále upozorňoval, stejně tak jako na zvyšující se pauperizaci nižších vrstev. Ve Francii a Belgii tou dobou začaly propuknout revoluční nepokoje, nálada v českých zemích se i v důsledku zvyšující potravinové daně neustále zhoršovala a veřejnost volala po zrušení roboty, k čemuž se Chotek přidal a navrhoval reformy, které by měly revolučnímu výbuchu zabránit. Ve Vídni se ovšem neselektovaly s pochopením a Chotek zde začal být považován za radikála a liberála.⁴⁵⁹

Nyní je třeba dotknout se Chotkovy podpory české kultury a emancipace. O jeho smýšlení ohledně českého jazyka a národa se jeho dosavadní životopisci příliš neshodnou, proto bude asi nejvhodnější nechat na toto téma promluvit Chotka samotného: „*Českou národnost a jazyk se snažím zajistit uchovat, ale přitom se snažím neopomíjet jeho trvalé připojení k Rakousku a celému státnímu celku. Nepřeji si žádný separatismus, ale každý národ rakouské monarchie má pevně zachovat své jméno, svůj jazyk, své přednosti dané mu prozřetelností a má vytvořit celek, který se snaží vyniknout nad ostatní národy. Tak jsem smýšlel v Tyrolsku, tak v Terstu, máje vždy na zřeteli všeobecné blaho celé monarchie jako hlavní smysl své existence.*“⁴⁶⁰ Jeho snahy tedy opět souvisely s myšlenkou nastolení všeobecného blaha. Řezníček, Cerman i Wolf uvádějí, že je pro něj příznačný umírněný zemský patriotismus, pravděpodobně si byl dobře vědom svého českého původu a podporu národa tak považoval za svou povinnost.⁴⁶¹ Ovšem sám o sobě hovořil jako o Rakušanovi, a to ve smyslu státní příslušnosti, nikoli nacionálně, jak ji chápe např. Eva Lisá.⁴⁶² Byl naprosto loajální k vládoucí dynastii i státu, což vystihl Adam Wolf: „*Seine Ergebenheit für das Haus*

⁴⁵⁸ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 132. Naproti tomu Eva Lisá uvádí naprosto jiný údaj – viz: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 75.

⁴⁵⁹ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 76 – 77 a VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 128.

⁴⁶⁰ Archiv Národního technického muzea Praha, fond Sbirka archiválií různé proveniencie (796), kart. 13, Deník Karla hraběte Chotka z 23. 10. 1839 – 31. 5. 1840. Převzato a upraveno L. S. viz: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 94; VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 132 a SEKYRKOVÁ, Milada: *7. 9. 1836 Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha 2004, s. 27.

⁴⁶¹ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 494. Srv. ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království českého. *Časopis musea království českého*. 1912, č. 1, s. 135. Srv. WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 29.

⁴⁶² SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 92.

*Oesterreich war unbegrenzt. Von Kaiser Franz sprach er nur mit der tiefsten Rührung. Es war ihm ein freudiges Ereigniß, als 1847 der Erzherzog Franz Joseph und 1857 die Kaiserin Mutter und Kaiser Ferdinand, der sein Gutsnachbar war, im Schlosse Groß=Priesen einsprachen.*⁴⁶³

Je vcelku zřejmé, že čeština nebyla Chotkovým rodným jazykem, své deníky i veškerou korespondenci si vedl v němčině či francouzštině. Učil se však také italsky⁴⁶⁴ a minimálně od svého nastoupení do úřadu nejvyššího purkrabí i česky, jak dokládá korespondence Františka Palackého.⁴⁶⁵ Úkolem purkrabího totiž bylo svolávat stavovská shromáždění a podle předpisů měla být zahajovací řeč vedena v češtině. Po svém nástupu do úřadu si jako lektora češtiny vybral právě Františka Palackého, jemuž tato spolupráce v roce 1829 vynesla Chotkovo doporučení, aby se stal novým stavovským historiografem (k jeho jmenování však došlo až v roce 1840⁴⁶⁶). Podle Evy Lisé také češtinu využíval při komunikaci s dělníky na staveništích, kam osobně docházel, aby se přesvědčil o stavu jednotlivých projektů. Přesto se česky nikdy dokonale nenaučil, jak dosvědčují jeho přeroknutí na zahajovacích řečech,⁴⁶⁷ ale i Adam Wolf: „*Er sprach nur wenig und schlecht czechisch, wie die Meisten, welche ihre Erziehung im achtzehnten Jahrhunderte erhalten hatten, aber er war doch ein böhmischer Edelmann vom alten Schlag, voll Liebe zu seiner Heimat, bereit jedes gemeinnützige Streben zu unterstützen.*“⁴⁶⁸

Přestože česky příliš dobře nemluvil, neznamenalo to, že by nedopřál českému jazyku sluchu, jak ostatně sám tvrdil. Asi největším Chotkovým počinem v této oblasti byla jeho podpora při vzniku Matice české. Už v říjnu 1829 vyložil František Palacký purkrabímu své plány na vznik sboru pro povznesení českého jazyka a vydání naučného českého slovníku. Získal tak nejen příznivce, ale o měsíc později i povolení k pravidelným schůzkám s Josefem Jungmannem a Janem Svatoplukem Preslem, což bylo v českých emancipačně smýšlejících kruzích v době Františkova absolutismu, policejního sledování a cenzury nezvyklé. Sbor pro

⁴⁶³ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 28 – 29.

⁴⁶⁴ Viz Příloha 2, s. 176.

⁴⁶⁵ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír (ed.): Palacký, František: *Fr. Palackého Korespondence a zápisky III. Korespondence z let 1816-1826*. Praha 1912. Palacký Kašparu Sternbergovi 31. 12. 1826, s. 95 an. Ivo Cerman ve své knize Chotkové tvrdí, že se Karel Chotek učil češtinu již v dětství a odkazuje přitom na kapitulu o rodině Jana Rudolfa (kap. 6, podkapitola Sentimentální rodina). V této podkapitole se ale žádný takový údaj nenachází, je zde pouze zmínka, že se prvorozený Jan Nepomuk učil češtině, avšak tento údaj nelze plošně přebírat na všechny syny. Viz: CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 494 a 369. Domnívám se, že výuka češtiny Jana Rudolfa mohla být vedena i z praktických důvodů, neboť jakožto prvorozený měl Jan Rudolf převzít rodinnou primogenituru.

⁴⁶⁶ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 135 a CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 494 – 495.

⁴⁶⁷ SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 90.

⁴⁶⁸ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 29.

vědecké vzdělávání řeči a literatury české s pokladnicí zvanou Matice česká, určenou k „vydávání dobrých českých knih buďto vůbec prospěšných, buď i vědeckých aneb krasořečných“ byl založen v roce 1831 právě touto trojicí.⁴⁶⁹ Už ve stanovách si Matice kladla za úkol, aby jejím nákladem vyšel i slovník českého jazyka a všeobecná encyklopedie. V letech 1835 až 1839 vyšel Jungmannův česko-německý slovník, ale místo encyklopedie spatřila světlo světa pouze Malá encyklopedie nauk. Svá díla vydávala Matice v několika edicích: Staročeské bibliothéce (později Památkách literatury české) a Novočeské bibliothéce. K dalším počínům lze přiřadit četné překlady cizích děl (Shakespeare, antičtí autoři...) a vydávání časopisů (Časopis národního muzea, Památky archeologické, Živa, Sborník historický a přírodovědecký). Matice byla financována svépomocně, příspěvky členů a dobrovolnými dary. Zakládajícím členem Matice české se stala ta osoba, která dle stanov přispěla nejméně 50 zlatými, a to buď najednou, nebo ve splátkách. Tato osoba měla pak nárok na jedno vydání každé knihy, kterou Matice vydala. Po různých peripetiích, podezřívání členů sboru z tajného spolčování a dokonce i změně názvu, byla po roce 1860 Matice vtělena pod Muzeum království českého,⁴⁷⁰ jako jeho samostatná součást. Potřeba navýšit její kapitál vedla členy Sboru k oslovení i dalších šlechticů, například Jindřicha Jaroslava hraběte Clam-Martiniče, Eugena hraběte Černína, Karla knížete Schwarzenberga a v neposlední řadě také Karlova synovce Jindřicha hraběte Chotka.⁴⁷¹

České umění bylo v době Karla Chotka posíleno nejenom zákazem vývozu uměleckých děl do zahraničí bez souhlasu gubernia (kap. Úředník), ale také založením Jednoty krasoumné. Tento spolek výtvarných umělců vznikl na půdě Společnosti vlasteneckých přátel umění roku 1835. Jeho vzorem se staly německé Kunstvereiny, z příspěvků členů byly zakupovány obrazy pro slosování mezi členy, vydávány prémiové listy a udržován tzv. veřejný fond, z něhož se platily monumentální umělecké objednávky, později byl užíván na doplňování obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění. Jednota Každoročně pořádala výstavy ve šlechtických palácích, od roku 1866 na Žofině a od roku 1885 v Rudolfinu. Postupem času na nich mohli začít vystavovat i zahraniční autoři – Němci, Belgičané či Francouzi. Největší rozmach zažila jednota do konce 50. let 19. století, od 60. let se dostávala o úpadku, v polovině 20. století byl spolek zrušen.⁴⁷²

---

⁴⁶⁹ GRUND, Antonín. *Sto let matice české 1831–1931*. Praha 1931, s. 7. O Matici také: TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*. Od počátku léta 1831 až do konce léta 1880. Praha 1881.

⁴⁷⁰ Dnes Národní muzeum.

⁴⁷¹ TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*. Od počátku léta 1831 až do konce léta 1880. Praha 1881.

⁴⁷² Viz např. <http://encyklopedie.vseved.cz/Krasoumná+jednota+pro+Čechy> a na www.cojeco.cz.

Purkrabí Chotek se zapojil i do debaty o židovské emancipaci,⁴⁷³ jejíž počátky lze hledat v roce 1837, kdy v Praze vznikla petice žádající pro Židy v monarchii plná občanská práva, kterých se jim doposud nedostávalo. Navzdory odmítnutí viceprezidenta gubernia zaslal purkrabí krajským úřadům anonymní dotazník, v němž se měli k dané problematice vyjádřit. Většina doporučila bohatým Židům jinou odměnu, ale našla se i řada takových, kteří se ztotožnili s ekonomickou argumentací a byli pro. Anketa však nebyla oficiální, a tak když jí otiskl francouzský časopis jako pozitivní projev vstřícnosti Čechů k židovské emancipaci, Vídeň byla pobouřena Chotkovým jednáním za jejími zády a nařídila proto roku 1839 oficiální anketu, ze které jednoznačně vyplynulo zamítnutí. Mimo jiné také došlo ke zhoršení vztahu stavovské reprezentace a purkrabího, poněvadž stavové židovskou emancipaci jednoznačně odmítali a Chotek jim oponoval.

Kulturní život se v Praze a českých zemích v Chotkově době dosáhl i přes Františkův „policejní stát“ relativně velkého rozmachu. Na univerzitě se objevovaly nové tváře, např. profesor Kopetz⁴⁷⁴ nebo Krombholz,⁴⁷⁵ byla založena stolice pro české státní právo, rozvíjela se poezie Egona Eberta⁴⁷⁶ a Uffo Horna,⁴⁷⁷ v Praze se vzdělávali mnozí později známí učenci či umělci. Podle Václava Řezníčka měl také zásluhu na tom, že Pavel Josef Šafařík nepřijal místo na profesora pro české a slovanské jazyky v Berlíně, ale na výzvu Vídně přespolečné místo kustoda v univerzitní knihovně.⁴⁷⁸ Johann Gottfried Sommer věnoval první svazek svého statisticko-topografického díla *Das Königreich Böhmen* právě Chotkovi, který krajským úřadům nařídil podávat Sommerovi všechna potřebná data.⁴⁷⁹

O tom, že se v celé zemi těšil Karel Chotek neobyčejné oblibě, nepochybuje ani Friedrich Walter.⁴⁸⁰ Ostatně se to velmi dobře ukázalo v prosinci roku 1842, když Chotek slavil své čtyřicetileté působení ve službě, kdy získal mnoho důkazů oddanosti a úcty ke svému dílu,⁴⁸¹ stejně tak jako veřejné poděkování, kterého se mu dostalo při otevření nového

---

⁴⁷³ Tuto problematiku opět otevřela historička Věra Leiniger. Viz: LEININGER, Věra: *Auszug aus dem Ghetto. Rechtstellung und Emanzipationsbemühungen der Juden in Prag in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. Singapur 2007, s. 273 – 283. Stručněji také CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 495 – 496.

⁴⁷⁴ Václav Gustav Kopetz (1784 – 1857), profesor politických věd na pražské univerzitě, právník a národohospodář.

⁴⁷⁵ MUDr. Julius Vincenc von Krombholz (1782 – 1843) byl univerzitní profesor lékařství, vyšší anatomie a fyziologie, lékař, přírodovědec, chirurg, botanik a mykolog německé národnosti.

⁴⁷⁶ Karl Egon rytíř Ebert (1801 – 1882) byl německy píšící básník, prozaik, dramatik a novinář z Čech.

⁴⁷⁷ Uffo Horn (1817 – 1860) byl trutnovský básník, dramatik, nacionálně česky smýšlející liberál a revolucionář.

⁴⁷⁸ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 148.

⁴⁷⁹ ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 145 – 146.

⁴⁸⁰ WALTER, Friedrich Dr.: *Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen.*, s. 178.

⁴⁸¹ O oslavě podrobněji viz LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina*, s. 68 – 69.

řetězového mostu. Poděkováním a vyjádřením úcty bylo také vztyčení granitového sloupu s nápisem Chotkova silnice a Chotkovy sady. Uznání se mu po odchodu ze služby dostalo také od magistrátu hlavního města, který mu za měsíc po jeho penzionování (21. srpna 1843) zaslalo tepanou stříbrnou vázu s děkovným dopisem,⁴⁸² jak si zaznamenal ve svých Memorabiliích: „30 November. [1843] Die⁴⁸³ dankbar Bürgerschaft Prags bringt mir als Andenken und berei[t]s ihrer dankbaren Gesinnung ein[e] herrliche silbern[e] Vase zur Geschenk.“⁴⁸⁴ O dva roky později si vzpomněli i čeští pánové a v osobě hraběte Františka Thuna mu předali kolektivní dopis, v němž mu poděkovali za jeho práci pro vlast, spolu se stříbrným svícnem: „29 Juni. [1845] Ich erhalte mit einem Schreiben des G[ra]f Franz Thun als Chef eines Comités von 78 H. das Adels die Widmung eines herrlichen Candelabers als Andenken für mein Wirken in Böhmen.“⁴⁸⁵ Oba tyto dary se dnes nachází na zámku ve Velkém Březně.

---

⁴⁸² Dopis přetiskl Václav Řezníček: ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 151 – 152.

⁴⁸³ Der

⁴⁸⁴ Viz Příloha 3, s. 186.

⁴⁸⁵ Viz Příloha 3, s. 187.

10 Podnikatel, stavitel a velkostatkář

Jako podnikatel nebyl Karel Chotek příliš úspěšný, první podnikatelský záměr, kterého se Chotek osobně zúčastnil, byla projektovaná stavba Plzeňsko-budějovické koněspřežky. V roce 1840 požádal hrabě Wurmbbrand o privilegium na stavbu koněspřežné dráhy k dopravě uhlí z radnické pánve do Českých Budějic. Po získání koncese a francouzského inženýra Seraina začal hrabě Wurmbbrand shánět peníze. Účast přislíbil kníže Metternich, i hrabě Chotek, který se podle svých slov v deníku 1840 „zúčastnil peněžně“⁴⁸⁶ Mimo jiné se taky snažil ve Vídni získat podporu státu, ovšem jeho naděje byly malé, protože stát měl velké potíže s dokončením stavby Severní dráhy císaře Ferdinanda, neboť Rotschildově společnosti se nevedlo dobře a musela stavbu zastavit. Inženýr Serain mezitím pokračoval v přípravných pracích za Chotkovy peníze. Akcie podniku však nešly bez státní záruky na odbyt a Chotek přišel o 148 tis. zl., které podle Antonína Okáče do projektu vložil „bez vědomí manželky“⁴⁸⁷

Jeho dalším podnikatelským projektem byla podpora Andrewsovy paroplavby. Andrews totiž potřeboval peníze na rychlé dokončení parníku Bohemia a stavbu tří dalších dokonalejších strojů, proto požádal Vídeňskou komoru o souhlas na vytvoření akciové společnosti pro labsko-vltavskou paroplavbu v Praze. Chotek paroplavbu velmi podporoval, a tak se nechal v roce 1841 zlákat k podpisu „Smlouvy o společenství“ mezi Andrewsem a osmi vídeňskými společníky, která měla vytvořit fond potřebný pro další rozvoj Andrewsova podnikání. Chotek sice tentokrát přispěl pouze 333 zlatými, ovšem i když císař vznik společnosti roku 1841 povolil, společnost nikdy nevznikla a Andrews zůstal jediným majitelem privilegia. Parníky zaplatil z prodeje vlastního majetku.⁴⁸⁸

Ani potřetí si Chotek nedal říci a opět se snažil prorazit v železničním podnikání. Dozvěděl se, že rytíř Lämmel získal roku 1855 povolení k přípravným pracím na železnici z Prahy do Plzně a Bavorska. O koncesi požádal Lämmel spolu s generálem Windischgrätzem, hrabětem Thurn-Taxisem a dalšími majitel panství, kterou v dalším roce skutečně získali, stejně jako přislíb státní záruky. 3. srpna 1856 si Chotek (již rozvážnější) nechal poslat rozpočty a odhady výnosu. Když sdělil rodině svůj záměr, vznikla velká rozepře se synem Antonínem, který ho od tohoto nápadu zrazoval. Nakonec se však shodli a hrabě povzbuzen přislíbem státní záruky, vložil do podniku 250 tis. zlatých. Ale přípravné práce probíhaly velmi pomalu a akcie této společnosti začaly klesat. Lämmel se Chotkovi zaručil,

---

⁴⁸⁶ HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice. In: *Dějiny věd a techniky*, č. 1. Praha 1998, s. 71.

⁴⁸⁷ OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. S. 75, poznámka č. 102b).

⁴⁸⁸ HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice, s. 73.

že o své peníze nepřijde, ovšem koncesi České západní dráhy posléze převzali bratři Kleinové, a jako vlastníci všech akcií společnosti stavbu dráhy zadali sami sobě, ve spolupráci s Vojtěchem Lannou. Tím byl Chotek vyřazen ze hry. Podle Honse není jasné, jestli Lämmel svůj slib dodržel a peníze Chotkovi vrátil.⁴⁸⁹

Nejlepším obchodem, který kdy Chotek udělal, byla tudíž koupě panství Velké Březno. Už na počátku čtyřicátých let se začal poohlížet po panství, které by si mohl zakoupit. Podle tradičního výkladu ho k tomu vedla nejenom nutnost zajištění na stáří, ale také výčitky českých stavů, že „*je mu snadno uvalovati na zemi břemena a vyzývati je k obětavosti, když nemaje žádného majetku a pozemku, ničím k ničemu nepřispívá.*“⁴⁹⁰ Miloš Musil se domnívá, že si umístění v severních Čechách zvolil, protože tvořily důležitý dopravní uzel mez Prahou a Drážďany, nedaleko se nacházela kvetoucí lázeňská města (např. v Teplicích také žila jeho sestra), provozovala se zde paroplavba, byla zde projektována železnice a v neposlední řadě sousedilo s Ploskovicemi, panstvím císaře Ferdinanda. K této domněnce ho vede fakt, že už v září 1841 odmítl koupit panství Třebošín kvůli jeho špatnému spojení s okolím. Odmítl také stateček Chrámcce na Žatecku. Litoměřický hejtman Klezansky mu poté nabídl statek Velké Březno a listopadu 1841 se rozhodl, že panství koupí.⁴⁹¹ Statek patřil rodu Harrachů už od počátku 18. století a za jejich vlády došlo na panství k výrazným ekonomickým změnám – byly rozšířeny chmelnice, vinohrady, chov ovcí, z okolí se začalo vyvážet kvalitní ovoce i uhlí, zavedlo se zpracování lnu, prosperoval rybolov. K panství náleželo asi deset vesnic, zahradnictví a sadařství, přibližně 340 hektarů panské a 50 hektarů rustikální půdy, pila, cihelna, hospoda a samozřejmě zámek.⁴⁹² Přesto se Chotkovi podařilo původní cenu Arnošta Harracha (240 tis. zl.) snížit na 170 tisíc zl. Předběžná smlouva o prodeji panství byla uzavřena 30. prosince 1841 s účinností od 1. ledna 1842 a 19. února 1842 byla změna majitele zapsána do zemských desek.⁴⁹³

---

⁴⁸⁹ HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice, s. 76 – 77. VONDRA.

⁴⁹⁰ Srv. ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 145; OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. S. 77, poznámka č. 105); CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 501.

⁴⁹¹ Většina Chotkových životopisců uvádí jako rok koupě 1843. Viz WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 25; ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království Českého, s. 153; SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá, Eva: *Karel hrabě Chotek*, s. 87; VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 132. Josef Ledr datum koupě panství vůbec neuvádí, viz: LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína*, s. 69.

⁴⁹² HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice, s. 77.

⁴⁹³ MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008, s. 21.

Karel Chotek se tedy stal majitelem vlastního panství, velkostatkářem, avšak zdejší zámek mu příliš nevyhovoval, protože byl příliš malý, neměl stáje, atp.⁴⁹⁴ Rozhodl se tedy postavit si zámek nový a požádal proto Ludwiga Förstra, žáka architekta Pietra Nobileho, později velice slavného architekta – jeho díla dnes najdeme např. na vídeňské Ringstrasse. Na jaře 1842 bylo vybráno místo nového zámku a v srpnu téhož roku byly plány hotovy. Architekt navrhl pro Chotka poměrně střízlivou budovu, spíše vilu, než zámek, ve stylu pozdního, úředního empíru, později používaného ke stavbě železničních objektů.⁴⁹⁵ K hlavní budově zámku měly přiléhat dva domky spojené loubím – jeden s kaplí, skleníkem, zimní zahradou a bytem a druhý s kuchyní a pokoji pro služebnictvo. Stavba měla být zhotovena za 18 tis. zlatých a byla zahájena v září 1842 a 16. června 1844 již téměř dokončena a otevřena. V červnu zde Karel Chotek také poprvé přenocoval: „24. Juni. *Mir beziehen über noch nicht ganz vollendeter Schloss in Grosspriesen[,] nach dem es Sontag vorher 16 Juni eingeweiht werden war.*“⁴⁹⁶ Chybělo dodělat ještě západní domek, kde měl být umístěn skleník a kaple. Kaple však byla vysvěcena až roku 1849. V roce 1844 si k dosavadnímu panství přikoupil vedlejší Malé Březno a ves Přerov, roku 1845 ještě Zahořany⁴⁹⁷ u Litoměřic od velkovévody Toskánského: „13 Juni. *Ich erhalte an meiner Sohnes Toni Nahmenstag die Nachricht von Florenz[,] dass der Grossherzog von Toscana mir die Herrschaft Zahorzan ein Bavorov[??] ft verkauifte.*“⁴⁹⁸ 1865 k těmto statkům připojil ještě Čivice.⁴⁹⁹ Vytvořil tak poměrně rozsáhlý pozemkový majetek, který zahrnoval lesy, pole, statky a velké, dobře udržované sady.⁵⁰⁰

Zámek, který od doby vystavění obýval téměř každé léto, okrášlil zahradou a jeho záliba v budování komunikací nalezla i zde živnou půdu, neboť Velké Březno bylo dosud v tomto ohledu dosti zaostalé. Chotek nechal na svém panství vybudovat silnice, cesty a mosty a spojil tak své sídlo s okolními malými městy. Také si nechal postavit již zmiňovanou cihlovou chatku, kde sedával, pozoroval dění na vodě či stavbu železnice na protějším břehu nebo si četl. Nadále rozšiřoval své sady, věnoval se lesnictví, zřídil pilu a cihelnu. Část zemědělské půdy ovšem propachtoval nájemcům. Hrabě pravidelně své sady, jejichž výnosy byly pro panství nezanedbatelné, obcházel a kontroloval. Zapisoval si každý výkyv teploty, jež by mohl zapříčinit špatnou sklizeň, každé poškození sadu nebo úrody, činil předpovědi o

---

⁴⁹⁴ Další důvod, který připadá v úvahu, mohla být opět Karlova inspirace otcem Janem Rudolfem, který si na stáří vystavěl nový zámek – Kačín.

⁴⁹⁵ MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008, s. 21.

⁴⁹⁶ Viz Příloha 3, s. 186.

⁴⁹⁷ Dnes součást obce Křešice.

⁴⁹⁸ Viz Příloha 3, s. 187.

⁴⁹⁹ Dnes obec Staré Čivice, součást Pardubic.

⁵⁰⁰ VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína, s. 132.

sklizni, např. 24. dubna 1848 si do deníku zapsal: „*Herrlich grün, und fast alle Obstbauen in der vollsten Blüthe, so dass wenn der lieb Gott uns beschützt, jeden wieder in sehr gutes Obstjahr werden wird.*“⁵⁰¹ v Memorabiliích se zase nachází poznámky o objemu úrody a výsledcích prodeje: „*24 Juli [1853] Obst Verkauf samt Hagelentschädigung 771,4737. fl[.]*“⁵⁰² Mezi jeho časté činnosti patřilo zahradničení a úprava cest a cestiček na zahradě, např. 15. května 1848: „*[...] ich war bey der Elbe u. Ziegelhütte, nachmittags bloß in Garten alle zusammen Wege geputzt.*“⁵⁰³ K jeho hospodaření nutno dodat, že ještě před samotným zrušením roboty vyšel svým poddaným vstříc a dlouhodobými půjčkami jim půdu odprodal (viz kap. Pozorovatel revolučního roku). Přes své neúspěchy v podnikání se stal Chotek dobrým hospodářem a panství pod jeho rukama vzkvétalo.

---

⁵⁰¹ Viz Příloha 2, s. 173.

⁵⁰² Viz Příloha 3, s. 198.

⁵⁰³ Viz Příloha 2, s. 175. Zmiňuje se také současník Adam Wolf - WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 26.

11 Pozorovatel revolučního roku 1848⁵⁰⁴

11.1 Postavení české šlechty v revolučním roce 1848

Jaké bylo vlastně postavení české šlechty v revoluci 1848? Ještě v předrevoluční době se podle Jiřího Štaifa vyznačovala mentalita šlechty „*silným vědomím společenské výlučnosti, resp. nadřazenosti nejen nad svými poddanými, nýbrž i nad měšťany a dalšími příslušníky tehdejších středních společenských vrstev.*“⁵⁰⁵ Tuto výlučnost jim poskytovalo zejména oprávnění užívat titul, predikát a rodový erb, vlastnictví movitého majetku, exkluzivní výchova a vzdělání, především jazykové znalosti němčiny, francouzštiny, italštiny či angličtiny, časté cestování do zahraničí, výhradní právo na některé dvorské úřady, řádová vyznamenání a pohyb ve vysoké společnosti, do níž byl nešlechticům vstup omezen. Své myšlení, postoje a hodnoty neopírali o českou obrozeneckou kulturu, nýbrž o osvícenství, později biedermeier, a vlastní širší rozhled. Většina šlechticů smýšlela konzervativně, častý byl zemský patriotismus a naprostá loajalita k vládnoucí dynastii. Díky svému majetku, cestování a novým poznatkům jevila česká šlechta také mnohem více pochopení pro podnikání než obrozenecká intelektuální elita.⁵⁰⁶

Dokladem tohoto tvrzení je např. i Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách, jejíž založení inicioval v roce 1833 právě Karel Chotek a jež měla zpočátku převážně aristokratický charakter.⁵⁰⁷ Tato organizace se po své demokratické reorganizaci v první polovině 40. let, když do ní byly vpuštěny i střední vrstvy obyvatel, stala nejpočetnějším spolkem v předbřeznové době v Čechách.⁵⁰⁸ Roku 1847 vydala iniciativní skupina Jednoty v čele s hrabětem Bedřichem Deymem memorandum, v němž hlásala, že Čechy jsou v habsburské monarchii natolik významné, že je třeba je zapojit do moderního kapitalistického podnikání pomocí klíčových institucí, jimiž měla být hypoteční banka s levným a dostupným podnikatelským úvěrem a pražská burza. Hlásala také výkup

---

⁵⁰⁴ Tato kapitola vznikla na základě seminární práce *Obraz revoluce roku 1848 v egodokumentech české šlechty*, kterou jsem vypracovala ke zkoušce z předmětu *Společnost v českých zemích 1780–1938* u pana PhDr. Luboše Velka, Ph.D.

⁵⁰⁵ ŠTAIF, Jiří: *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830 – 1851*. Praha 2005, s. 107.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 106 – 109.

⁵⁰⁷ Více např. MANSFELD, Bedřich, ed. et al.: *Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách: 1833-1933*. Sborník statí o vzniku, vývoji a působení Jednoty Průmyslové. Praha 1934. Viz kap. 8.4.5 Podpora hospodářství, s. 92.

⁵⁰⁸ ŠTAIF, Jiří: *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830 – 1851*, s. 100 – 101.

poddaných z poddanství za náhradu, jež by zprostředkovala výše zmíněná hypoteční a zároveň eskontní banka.⁵⁰⁹

Kořeny negativního obrazu šlechty, který v revolučních letech převládl, hledá Jiří Rak v tom, že v Čechách se nacionalismus definoval jazykově, od svých přívrženců vyžadoval okázalé užívání češtiny, což bylo sice integračním prostředkem, ale zároveň to zabránilo včlenění šlechty, která byla především zemsky vlastenecká a nebyla schopna domyslet význam jazykové otázky v procesu transformace společnosti. Ovšem i zde se našly výjimky. Další ránu vnímání šlechty zasadil sám František Palacký. Ovlivněn filozofií J. G. Herdera uváděl ve svých dílech, že feudalismus je spojen s Germány a šlechta se tak stala cizorodým prvkem.⁵¹⁰ Už pobělohorský šlechtic se ale necítil povinován k zemi, nýbrž k panovníkovi, po roce 1742 se prohabsburská lojalita stala závaznou záležitostí a šlechtici začali překládat svá sídla do prostředí císařského dvora, což způsobovalo jednak odcizení mezi vrchností a poddanými, jednak definitivní změnu české šlechty na nadnárodní, rakouskou.⁵¹¹ K tomu se na základě utilitaristického členění stala šlechta ekonomicky neúčinným stavem, a proto se již od počátku revolučního hnutí roku 1848 objevovaly radikální pamflety a letáky žádající odstranění feudálních práv, šlechty a stavovského sněmu.⁵¹² To, co bylo ještě počátkem 19. století nemyslitelné, tedy že by národ mohl existovat bez šlechty, si již roku 1848 bylo možné představit.

Protišlechtická agitace se nejen v Praze rozhořela ještě více po svatodušních bouřích, na druhou stranu se našla i řada obhájců rodové šlechty, jako např. Johann Weitlof, jehož články vycházely v *Constitutionelle Prager Zeitung*. Významnou úlohu v této agitaci hrál Karel Havlíček Borovský a jeho *Národní noviny*, později *Slovan*, v němž zanechal popis, jak by měl šlechtic vypadat: „*Má-li míti slovo šlechtic vůbec nějakého rozumného smyslu, musí býti šlechticové lidé pocházející z rodin již dříve o národ zasloužilých, při tom mohovití, nejsouce skličováni starostmi o svou výživu a majíce tudy času a prostředků k tomu, aby všechny své síly k obecnému dobrému celého národu obětovati chtěli. Že přitom šlechta nesmí užívati žádného nadprávi nad národem, že nesmí národ utiskovati neb utiskovat pomáhati, ...musí být šlechtic muž o národ zasloužilý. Utiskovatel národu ale nemůže být o národ zasloužilý.*“⁵¹³ Podle Havlíčka tedy český národ vlastní šlechtu neměl, a pakliže tu nějaká

⁵⁰⁹ ŠTAIF, Jiří: *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830 – 1851*, s. 109 – 110.

⁵¹⁰ RAK, Jiří: *Bývali Čechové... Historické mýty a stereotypy*. Jinočany 1994, s. 72 – 74.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 70.

⁵¹² CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha 2008, s. 474 – 475.

⁵¹³ HAVLÍČEK, Karel: *Česká šlechta. Slovan*, 1. 6. 1850.

byla, tak v době předbřeznové podporovala patrimoniální úředníky a po zrušení roboty setrvala v nečinnosti s tím, co jí tento krok přinesl za výhody.

Přesto to byli právě šlechtici (hrabě Albert Nostic, kníže Karel Auersperg, hrabě Bedřich Deym, Johann Lažanský, Wilhelm Wurbrand, Albert Deym, Johann Ritter von Neuberg,...), kteří se již v únoru po vypuknutí revoluce ve Francii sešli a jako první navrhli reorganizaci zemského sněmu a jeho rozšíření o střední vrstvy. Svůj návrh tlumočili již 2. března místodržícímu Rudolfovi hraběti Stadionovi, ovšem návrh byl odložen.⁵¹⁴ Mezitím se někteří šlechtici zúčastnili zasedání ve svatováclavských lázních, kde vznikla první „měšťanská“ petice. Její původní reformní Braunerův⁵¹⁵ návrh byl však A. M. Pinkasem⁵¹⁶ za součinnosti zasedajících šlechticů (s vyloučením veřejnosti) značně pozměněn a přestylizován. Např. původní návrh žádal zrušení roboty za náhradu a odstranění patrimoniální správy ve prospěch obecní, nový pouze „*Humane und zeitgemässe Verbesserung der bauerlichen Verhältnisse*“, tedy „humánní a času přiměřené opravy v poměrech selských“.⁵¹⁷ Tato petice byla od 15. března přístupná podpisům a 19. se s ní do Vídně vydala delegace. Bylo tu podepsáno i 43 šlechticů, ovšem Ralph Melville uvádí, že tři čtvrtiny těchto šlechticů stály na okraji českého zemského sněmu, nebo zde vůbec nevystupovaly.⁵¹⁸

Již 20. března byla však sepsána samostatná šlechtická robotní petice, jejímž účelem bylo získat zpět iniciativu pozemkových vlastníků v robotní otázce. Šlechta se tímto krokem snažila upozadit měšťanskou petici, která byla „příliš nekonkrétní“ a zároveň upozornit veřejnost na to, že se sama již v roce 1846 zasazovala o zrušení roboty za náhradu v Memorandu vypracovaném Jednotou pro povzbuzení průmyslu v Čechách.⁵¹⁹ Proto se na uvedený dokument ve své petici několikrát odvolává. Tentokrát by však výkup probíhal v režii země a státních úřadů. Tato petice byla podepsána 69 nejvýznamnějšími českými velkostatkáři a již o tři dny později odvezena do Vídně. I druhá svatováclavská „měšťanská“

⁵¹⁴ MELVILLE, Ralph: *Adel und Revolution in Böhmen*. Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts. Mainz 1998, s. 100 – 110.

⁵¹⁵ František August Brauner (1810 – 1880), český právník a politik, v roce 1848 se zapojil do revolučního dění, byl zvolen do Říšského sněmu, poté v 60. letech do zemského, na poč. 70. let získal mandát do Říšské rady. Mezitím působil v lokální politice.

⁵¹⁶ Adolf Maria Pinkas (1800 – 1865), český advokát a politik zapojený do událostí v roce 1848, např. ve Svatováclavských lázních, poslanec Ústavodárného sněmu, Po rozeznání kroměřížského sněmu byl nadále ochoten spolupracovat s vídeňskou vládou na základě oktrojované ústavy. V šedesátých letech se stal odpůrcem českých státoprávních snah.

⁵¹⁷ MELVILLE, Ralph: *Adel und Revolution in Böhmen*, s. 118 – 119.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 126.

⁵¹⁹ MELVILLE, Ralph: *Adel und Revolution in Böhmen*, s. 129 – 130 a CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 483 – 484. Znění šlechtické petice bylo otištěno v *Constitutionelle Prager Zeitung*, č. 24, 1848.

petice, která už konkrétně žádala zrušení roboty, byla podepsána 60 šlechtici, ovšem v této době již vyšel císařský patent, v němž bylo přislíbeno zrušení roboty, ovšem až k 31. březnu 1849. K tomuto závěru dospěla vídeňská vláda po poradě s patnácti největšími velkostatkáři z Čech, Moravy a Dolních Rakous. Právě při projednávání této druhé měšťanské petice se začaly projevat protišlechtické nálady, „*neboť čeští aristokraté se stále snažili jednat jako tradiční politická prezentace nezávisle na Svatováclavském výboru, s cílem uzavřít s Kolovratovou vládou výhodné politické spojení.*“⁵²⁰ Petice české šlechty vyvrcholily 1. dubna, když se čeští šlechtici ve Vídni přihlásili k podpoře národního programu, v němž požadovali širší zastoupení na sněmu a rovnoprávnost češtiny s němčinou. Kabinetní list z 8. dubna, označovaný také jako tzv. Česká charta, vyhověl požadavkům petice i šlechty. Obsahoval, jak již bylo řečeno výše, nové volební řády do zemského sněmu a díky slíbenému zrušení roboty se měl stát prostředkem sblížení české šlechty s národním hnutím. Také v nově vzniklém Národním výboru byla šlechta zastoupena, a to čtrnácti členy ze 150.

Za další úspěch bylo považováno jmenování Dr. Lva Thuna prezidentem gubernia,⁵²¹ který byl již dříve znám angažovaností v českém národním hnutí. Avšak Thun začal kritizovat dubnový kabinetní list, protože se obával, že díky širokému volebnímu právu zemský sněm nabude radikálního složení. Národní výbor, zabývající se provedením kabinetního listu - tedy přípravou zemského sněmu, vytvářením nové zemské ústavy, zrušením poddanství včetně výkupu z roboty a konkretizováním volebního řádu pro Čechy, Thun omezil v jeho působnosti a neúčastnil se ani vypracování nové zemské ústavy. Vůči národnímu hnutí zaujal odmítavě zdrženlivé stanovisko a přestal podporovat reformní snahy. Thun zablýskal

---

⁵²⁰ ŠTAIF, Jiří: *Obezřetná elita*, s. 196.

⁵²¹ Leopold Lev Thun-Hohenstein se narodil v Děčíně 7. dubna 1811 jako nejmladší syn hraběte Františka Antonína Thun-Hohensteina. Vystudoval filozofii na pražské univerzitě. V době předbřeznové se naučil česky, pokládal se za Čecha a češtinu za svůj přirozený jazyk, stal se členem Vlasteneckého muzea a jedním ze zakladatelů Matice české, byl členem mnoha spolků (např. Sboru ku vzdělání řeči a literatury české, Jednoty ku probuzení průmyslu v Čechách, Amerlingovy Budče) a sám uvedl do praxe Spolek pro blaho propuštěných káránců. Byl ovlivněn praktickým utilitarismem, který později přešel v konzervatismus. Do vyšších funkcí se Lev Thun začal dostávat až v roce 1846, když působil v Haliči jako dvorský komisař a později guberniální rada. V říjnu 1847 se v Clamu oženil s Karolinou Marií hraběnkou Clam-Martinicovou, avšak jejich manželství zůstalo bezdětné. Do Čech se vrátil až v roce 1848, kdy byl 6. dubna jmenován prezidentem Českého zemského gubernia, avšak působil zde pouze do 19. července 1848, načež byl odvolán. V srpnu 1849 získal místo ministra pro kult a vyučování, kde působil až do roku 1860. Ve svém úřadě se zasloužil o reformu středního i univerzitního školství, zakládal české reálné školy, snažil se dát institucionální základ rakouské památkové péči. S jeho jménem je také spojen konkordát s církví, vydaný v roce 1855. Po odstoupení byl roku 1861 jmenován doživotním členem panské sněmovny, v níž praktikoval politiku šlechtického konzervatismu, avšak prosazoval i fundamentální články nebo rozdělení univerzity. Během svého života publikoval v časopise *Vaterland* a vydal šest spisů ze správní i politické oblasti, z nichž jedním se budu zabývat. Lev Thun zemřel ve Vídni 17. prosince 1888. Viz např.: FORTOVÁ, Hana – OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Lev Thun - Alexis de Tocqueville*. Korespondence 1835–1856. Praha 2011, s. 19 – 49.

národním výboru jeho revoluční původ, a proto zamítl kompromis mezi stavy a národním hnutím jako dalekosáhlý ústupek revoluci. Tímto krokem zklamal národně uvědomělé Čechy, což vedlo k roztržce se šlechtou, stavy jako celkem, zejména když byl Thun pranýřován Havlíčkem jako hlavní viník neúspěchu kompromisu.⁵²² Lev Thun, jehož otec i bratr byli významnými členy stavů, doufal, že aristokracie rozhodně vystoupí na blížícím se zemském sněmu a vytvoří tak bariéru revolučnímu národnímu hnutí, aby tak uchránila historický ústavní řád a dosavadní pořádky. S tím také souvisel jeho odmítavý postoj ke zrušení roboty, což mělo za následek masové odmítání vykonávání roboty a agitaci, která zcela podkopala jeho autoritu.

Proč se jeho názory takto změnily, je objasněno ve spise „*Události v Haliči a patrimoniální vztah v Rakousku*“ vydaném v dubnu 1846. V něm hrabě Thun vyjadřoval konzervativní základy svého myšlení, přimlouval se o zachování patrimoniální správy i poddanství v rakouských zemích a zdůvodňoval to tím, že v těchto zemích převažuje „*šlechta opřená o pozemkové vlastnictví, jejíž existence je hluboce zakořeněná v chápání všech tříd obyvatelstva*“, a v jejichž rukou (několika desítek rodů) se nachází na relativně malém prostoru českých zemí velký a souvislý pozemkový majetek. Proto má být osvědčená patrimoniální správa ještě po dlouhý čas zachována, aby se mohlo pomalu přejít k jiné formě správy, např. samosprávy.⁵²³ Nebyl to ale jen Thunův názor, tento konzervatismus byl v předbřeznové době pro pozemkovou aristokracii typický. Ovšem tento postoj se v březnových dnech dostal do rozporu s postátnováním správy v Haliči, jež zde začal provádět hrabě František Stadion-Warthausen, a také s revolučními událostmi v celé západní části monarchie a vedl tudíž k nezvratnému neúspěchu Thunovy politiky, později odtržení národního hnutí od šlechty.

Po červnových bouřích byla v Praze napadána šlechta jako opora starého režimu a na venkově probíhaly masové „konstituční“ hony, výlovy panských rybníků, atd. Nenávist na vesnici se obracela zejména proti vrchnostenským úředníkům, vesničané se obávali, že nedojde ke zrušení roboty. V červenci tedy, z obavy před dalšími nepokoji, iniciovala skupina šlechticů v Praze petici za okamžité zrušení roboty s pěti podpisy, v srpnu opět, tentokrát již s 31 podpisy nejpřednějších českých šlechtických rodů. Opět předpokládali zrušení roboty za náhradu, ovšem tentokrát zcela v režii státu, ovšem vláda petici nevyhověla s poukazem na to,

---

⁵²² MELVILLE, Ralph: *Der böhmische Adel und die tschechische Nationalbewegung vor und in der Revolution von 1848*. In: Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu. Litomyšl 1998, s. 64.

⁵²³ MELVILLE, Ralph: *Adel und Revolution in Böhmen*, s. 280. Thunovým postojům a jejich proměnám je v uvedené knize věnována celá kapitola: „Gestützt auf die Aristokratie“ Leo Thun als Böhmischer Gubernialpräsident, s. 190 – 219.

že ji nepodepsaly všechny vrchnosti, a tudíž některým by to mohlo vadit. Na kongresu v Teplicích se na konci srpna skutečně někteří velkostatkáři pokusili spojit a poddanské reformy zastavit, ovšem mezitím bylo poddanství patentem ze 7. září zrušeno.

Český zemský sněm se nesešel, čímž pozemková aristokracie ztratila svou politickou tribunu. Nadále politicky působili čeští šlechtici v říšském sněmu, později říšské radě, zejména v kurii velkostatkářů, a také roztržštěně na lokální úrovni, v obecních a okresních zastupitelstvech. V souvislosti se zrušením roboty a patrimoniálního vztahu, byla také zrušena šlechtická soudní privilegia a osvobození aristokratů od vojenské služby.⁵²⁴ Aristokracie se pomalu začala začleňovat do občanských elit, ovšem se stálým vědomím své výlučnosti.

11.2 Názorová základna hraběte Chotka

Ivo Cerman o Karlu Chotkovi říká, že se sám označoval za konzervativce.⁵²⁵ Adam Wolf k tomu naznačuje, že by mohl patřit mezi reformě smýšlející konzervativce⁵²⁶: „*Doch erkannte er die neue constitutionelle Verfassung als eine nothwendige feststehende Thatsache. Mit hohem Interesse folgte er allen Wandlungen der äußeren und inneren Politik Oesterreichs, der modernen Gesetzgebung, so wie den Verhandlungen des Reichsrathes.*“⁵²⁷ V denících však Chotek říká něco jiného, když 19. března popisuje slavnostní shromáždění na Stephanplatz oslavující „konstituci“ a nově nastolený pořádek: „*ich ging um nicht zu scheinen, als theilte ich nicht die Freude über den Fortschritt.*“⁵²⁸ Je tedy zřejmé, že se mu nově nastolený pořádek nelíbil, a že byl rozhodně obhájcem starých pořádků (statu quo), jak dokládá i zápis ze 17. března či 18. září.⁵²⁹

Chotek byl vždy loajální k císaři a Rakouskému domu, ať se jednalo o Františka, Ferdinanda, či Františka Josefa. Řezníček, Cermann i Wolf uvádějí, že je pro něj příznačný zemský patriotismus, byl si vědom svého českého původu a podporu národa tak považoval za

---

⁵²⁴ GEORGIEV, Jiří: *Až do těch hrdel a statků?* Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848. Praha 2011, s. 26.

⁵²⁵ Srv. CERMÁN, Ivo: *Chotkové*, s. 495. Autor však své tvrzení nepodkládá žádným pramenem.

⁵²⁶ Kaus Epstein rozlišuje ve své knize tři ideální typy konzervativců: obhájce statu quo, reakcionáře a reformistu. Reakční konzervativce věří v dynamiku vývoje, ovšem kritizuje existující stav, protože se podle něj vývoj obrátil nesprávným směrem. Snaží se tedy najít příčinu neblahého stavu a pokouší se o jeho nápravu. Konzervativní obhájce statu quo je spokojen se současným stavem, nechce jakékoli výraznější změny, protože by narušily z jeho pohledu přirozenou společnost. Reformní konzervativce si je vědom tendencí vývoje společnosti, ale obává se, že pokud změny (reformy) neprovede, budou realizovány radikály. Viz: EPSTEIN, Klaus: *Die Ursprünge des Konservatismus in Deutschland*. Frankfurt am Main – Belin – Wien 1973, s. 19 – 23.

⁵²⁷ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*. Prag 1869, s. 29.

⁵²⁸ Viz Příloha 2, s. 178.

⁵²⁹ Viz Příloha 2, s. 171 a 181.

svou povinnost.⁵³⁰ Adam Wolf k tomu dodává: „*Seine Ergebenheit für das Haus Oesterreich war unbegrenzt. Von Kaiser Franz sprach er nur mit der tiefsten Rührung. Es war ihm ein freudiges Ereigniß, als 1847 der Erzherzog Franz Joseph und 1857 die Kaiserin Mutter und Kaiser Ferdinand, der sein Gutsnachbar war, im Schlosse Groß=Priesen einsprachen.*“⁵³¹ Karel Chotek rozlišuje Čechy, jakožto obyvatele své vlasti, k nimž se v rámci svého zemského vlastenectví sám hlásí⁵³² a českou politickou stranu (czechische Parthey), kterou viní např. z rozpoutání svatodušních bouří.⁵³³ Od této (v jeho pojetí národní) strany se zcela distancuje.

11.3 Revoluční události pohledem Karla Chotka

Obraz politických událostí přináší Karel Chotek ve svých denících a Memorabiliích. Samotná Memorabilia, která jinak zaznamenávají především rodinné události, jsou v roce 1848 plná i zmínek o politických událostech. Už třetí zápis 24. února informuje o revoluci v Paříži, sesazení krále a krveprolití, které jim předcházelo. Záznamy o krveprolitích, krvavých bojích a počtech obětí během revolučních událostí jsou pro tyto zápisky charakteristické i nadále, např. hned v další záznamu o 13. březnu: „*Es musste auf das Volk gefeuert werden und 11 Menschen wurden getödtet.*“⁵³⁴ Hrabě zaznamenává i úsilí Videňanů o vydání ústavy a změnu vlády, naproti tomu ovšem výslovně neříká nic o požadavku a následném sesazení knížete Metternicha. Z deníků vyčteme věcný popis událostí, které vedly k revoluci a stavbě barikád: „*Als der Landtag sich versammelte und kaum noch eine Stunde über die Adresse deliberierte, welche Sie S[ein]e M[aje]s[tät] überreichen wollen, drangen die Studenten mit vielem Volke in den Sitzungs[-]Saal und forderten durch ein[e] Deputation von 12 jungen Leuten, dass man die Wünsche[,] den sie verbrachten zu Papier bringen sollte, was dann durch geschah; von vielen Volke begleitet, ging nun ein Theil der Stände in die Burg, während die anderen zurückblieben. Da wurde vor dem ständischen Hause des Militärs beschimpft, u. mit Steine beworfen, selbst den E. H. Alberte traf ein Stein, so dass er auf seine Pferde wankte, da wurde leider! geschossen und ein paar Menschen fielen. Nun nahm der Tumult immer mehr zu, auf unsere Platze war er besonders groß.*“ O knížeti Metternichovi se

---

⁵³⁰ CERMAN, Ivo: *Chotkové*, s. 494. Srv. ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království českého. *Časopis musea království českého*. 1912, č. 1, s. 135. Srv. WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 29.

⁵³¹ WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*, s. 28 – 29.

⁵³² Tamtéž, s. 29.

⁵³³ Viz Příloha 3, s. 191.

⁵³⁴ Viz Příloha 3, s. 190.

v denících mluví často (předešlý den ho Chotek navštívil), ovšem o jeho sesazení nikoli. Až následující den dodává, že Terezie (sestra) je odchodem knížete „*tief bedauert*“.⁵³⁵ Následujícího dne píše o zrušení cenzury a vydání ústavy, přestože se jednalo pouze o císařský patent, kde bylo její vydání přislíbeno (viz kap. Revoluční léta 1848 – 1849). Dne 19. března popisuje slavnostní stavovské shromáždění oslavující konstituci a nově obnovený pořádek, jehož se však údajně nezúčastnil nikdo ze dvora, jak podotýká.⁵³⁶ Do Memorabilií si zaznamenává vyhlášení všeobecné amnestie pro politické vězně 21. března a o dva dny později vyhlášení války Rakousku od Piemontu a vpád do Lombardie.

Vydání dubnové (Pillersdorfovy) ústavy 25. dubna nijak nereflektuje v deníku, protože se od 24. dubna přesouval přes Přerov do Prahy a druhý den z Prahy do Obříství a odsud do Velkého Března na své nově zbudované sídlo. Ovšem zvláštní je, že vydání dubnové ústavy nezaznamenává ani v Memorabiliích, která byla psána zpětně.

Patnáctého května se v obou pramenech nachází popis, že tohoto dne, kdy se měla odvádět daň, propustili Chotkovi část poddaných (pravděpodobně z osobního svazku) a smluvně povolili splatit tzv. Kaufschilling místo rozmezí deseti let až na dvacet. „*Heute sind sie es noch, Gott weiß wie lange – die Zinsenzahlung für die in ihrem Besitze befindlichen Feldes*“.⁵³⁷ Za tento čin (propuštění, atd.) se jim dostalo krásného poděkování: „*Da saß ich eben mit Marie am Fenster, als wir die ganze Schar*⁵³⁸ *gegen das Schloss heraufkommen sahen, unter lebhaften u. ziemlich lauten Gespräche. M[arie] meinte[,] sie kämen sich bedanken, woran ich aber zweifelte, weil wieder der Justiziäre noch der Director[??] mit waren; Ich besorgte neuen Anstände, unzufrieden[e] Äusserungen. Diesemahl hatte ich unrecht. Nur Dank war es, der allen Lippen entströmte, viele hatten Tränen der Rührung in den Augen, sie sahen die Größe des Geschenkes ein, Marie u. die Söhne waren mit mir, u. es war wirklich rührend, wie sie uns alle die Hände küssten uns fast u.....ten, und endlich in ein lautes Vivat ausbrechen.*“⁵³⁹

14. až 16. května vyvrcholily ve Vídni demonstrace proti dvoukomorovému systému a nepřímé volbě do sněmu, jež proklamovala Pillersdorfova ústava. Dav vnikl do úřadu ministerstva vnitra, což mělo za následek revizi ústavního návrhu a útěk císaře se dvorem do Innsbrucku o den později. Chotek se o těchto událostech dozvěděl až 18. května: „*Zweyte Procla[ma]tion in Wien, vor der Hand, ohne Blutvergießen! Zum Sturze dies*

---

⁵³⁵ Viz Příloha 2, s. 169.

⁵³⁶ Viz Příloha 2, s. 172.

⁵³⁷ Viz Příloha 3, s. 191.

⁵³⁸ Schar

⁵³⁹ Viz Příloha 2, s. 175.

Zweikammersystems, folglich des monarchischen Prinzips, und der Aristocratie, Wahl ohne Census, erster Schritt zur Republik! Diese Nachrichten schlugen uns zu Leben, diess noch zu den übrigen Zerwürfnissen in allen Theilen der Monarchie, und den Kunst der Partheyen, da muss alles auseinander gehen!“ Dále popisuje převzetí armády Národní gardou a dodává: „*Somit ist der Kaiser nunm[e]hr nicht mehr Herr seiner Soldaten! Bey Gott es ist weit gekommen!*“⁵⁴⁰ V Memorabiliích však mluví již 15. května o „druhé revoluci“, pádu monarchistického principu a aristokracie, prvním kroku k republice a uštěpačně poznamenává: „*welcher Contrast mit obigem!!*“⁵⁴¹ Jako další zápis následuje 17. květen: „*Der Kaiser und die Kaiserl. Familie, verlässt Wien und flinkt!!! /Dann so war es/ nach Tyrol.*“⁵⁴² Naproti tomu v denících se během těchto dní nenachází žádná zmínka útěku císařské rodiny (autor se o něm zmiňuje až 25. května). Teprve 28. května se díky poslíčkovi z pošty dozvídá, že nejsou žádné dopisy, noviny, protože: „*Wien ganz abgesperrt, und seit 2 Tagen gestürmt wird. Die Telegraphen „sind besetzt, damit keine Nachricht heraus kömmt.*“⁵⁴³ V Memorabiliích označuje toto povstání jako „třetí revoluci“ s barikádami po celém městě, jež vznikla kvůli rozpuštění studentských milicí. Dokonce si poznamenává radikální požadavky petice.⁵⁴⁴

Teprve v červnu se do zorného úhlu Karla Chotka dostává i Praha. V žádném z dokumentů jsem až do tohoto měsíce nenašla delší reflexi schůze ve Svatováclavských lázních, či podání první pražské petice. Ohledně Slovanského sjezdu je 7. června pouze poznamenáno: „*von Prag[,] wo der dumme SlawenCongress alle Begriffe verweigert, u[nd] die Studenten, wahrscheinlich durch die Wien Colleeque, und durch die Pohlen[,] die Prag sind aufgesetzt[,] auch schon eine Macht werden, welcher Thun nicht gewessen scheint, dann wird in Prag auch bald Anarchie herrschen.*“⁵⁴⁵ Je zde dobře patrné, jak hrabě sjezd hodnotil. Překvapivě přesná byla i jeho předpověď věcí budoucích. V memorabiliích se o Praze nebo českých zemích nezmiňuje až do 12. června vůbec. Podle deníků je zřejmé, že o pražských událostech se Chotek dozvěděl pouze s jednodenním zpožděním od hraběte Wratislava z Mitrovic: „*er sag in Prag[,] wegen der verlangten Attackung des Windischgrätz[,] die er nicht eingehen wollte, ein Aufstand nutzstanden, Bar[r]ikaden errichtet, und in der Stadt mit Kanon u. Kartätscher geschossen worden sey, dass jedoch Militeir Bürger u. National Garde*

---

⁵⁴⁰ Viz Příloha 2, s. 176.

⁵⁴¹ Viz Příloha 3, s. 191

⁵⁴² Viz Příloha 3, s. 191.

⁵⁴³ Viz Příloha 2, s. 177.

⁵⁴⁴ Viz Příloha 3, s. 191.

⁵⁴⁵ Viz Příloha 2, s. 178.

zusammenhielten. *Wenn das wahr ist, dann hoffe ich einen guten Ausgang, aber nur dann, wenn sich Windischgrätz in [...] Straßenkampf einliert, die noch überall einen schlechten Ausgang hatten! Gott beschütze u. erleuchte ihn, und alle an denen ich in Prag Theil nehme!*⁵⁴⁶ Ve vzpomínkách uvádí již přesné datum s jednoduchým komentářem: *„Aufstand in Prag durch die czechische Parthei[,] bei welche[r] Fürstin Windisc[h]grätz von einem entlassenen Jäger Maux(?) am Fenster ihrer Wohnung erschossen wird. Prag durch 3 Tage im Belagerungszustand!!“*⁵⁴⁷ Tímto konstatováním končí v memorabiliích zmínky o událostech v Čechách až do 22. listopadu.

Bez data se tamtéž nachází i zápis o slavnostním otevření říšského sněmu za účasti arcivévody Jana, jež proběhlo 22. července.⁵⁴⁸

Zápis ve vzpomínkách se k 7. září váže poznámku o vydání patentu ke zrušení roboty: *„Kaiserlicher Patent[,] mit welchem in Folge Beschluss des Reichstages das unterthänige Verhältniss ganz mit allen Lasten aufgehoben wird,“* se kterou souvisí hořké konstatování: *„wodurch ich bei der 3^[en] Theil meiner Gutseinkünfte und größten Theils der agriment das Jagd verliere. was⁵⁴⁹ nur dabei bleibt!!!“*⁵⁵⁰ Z deníků je však patrné, že ještě 9. Chotek nic o patentu nevěděl (nebo to nerefletoval). Zabýval se spíše vídeňskými, francouzskými a německými poměry a námořní blokádou.

K datu 18. září si do Memorabilií poznamenal, že kníže Lichnovský a generál Auerswald byli ve Frankfurtu zavražděni *„auf Anstiften der democrate“*⁵⁵¹ V denících se věnuje zasedání spolku velkostatkářů, který v Teplicích inicioval Edmund Clary-Aldringen, manžel Elisalex, a na nějž byl také pozván. Pozvání však nepřijal, protože se nechtěl nijak zvýrazňovat a navíc nevěřil v užitečnost tohoto podniku. Jako další důvod uvedl: *„kommt noch einmal – was ich nun nicht mehr glaube, - eine Gelegenheit[,] wo ich dem Vaterland nützlich werden kann, so bin ich in dessen nicht abgenützt.“*⁵⁵² Smrt Lichnovského i Auerswalda reflektuje až v zápise ze 28. září až 2. října, kde píše: *„Zur Frankfurth war revoll. u. Barrikaden[,] die selbst mit Kanonen zerstöhrt werden mussten[,] ein paar hundert Menschen kam[e]n um, u. der junge F[ü]rst Lichnowsky⁵⁵³ u. Gf. Auerswald⁵⁵⁴ (:Preuße:)*

---

⁵⁴⁶ Viz Příloha 2, s. 179.

⁵⁴⁷ Viz Příloha 3, s. 191.

⁵⁴⁸ Viz Příloha 3, s. 192.

⁵⁴⁹ Was

⁵⁵⁰ Viz Příloha 3, s. 191.

⁵⁵¹ Viz Příloha 3, s. 191.

⁵⁵² Viz Příloha 2, s. 181.

⁵⁵³ Felix Maria Lichnovský z Voštic, zemřel 18. září 1848.

⁵⁵⁴ Hans Adolf Erdmann von Auerswald, zemřel 18. září 1848.

wurden vor den Thoren von Frankfurth von durch die Democraten gedungen Mörder auf die grässlichste u. grausamste Art gemordet.“ Jeho zděšení nad tímto činem se odráží v další větě: „*ich nie geglaubt hätte, dass Deutsche zu politische Mörder nie[??] zu solche Ge...si...keit aufgestachelt werden könnten, u. dass es andere Deutsche geben könne, den Ihre Landsleute dahin bringen könnten, - endlich⁵⁵⁵ weil ich befürchte, dass nie so gräuliches Beyspiel muss die andere Völker vielleicht auch auf uns zurückwirken kön[n]en.*“⁵⁵⁶ Dále se zabývá Itálií, Kolínem, Berlínem, Uhrami. Ve stejném zápise je i zmínka o tom, že hrabě Lamberg měl být v Pešti zavražděn. Tato (již potvrzená) informace se nachází i ve vzpomínkách s datem 28. září, kde se autor pozastavuje nad způsobem jeho smrti: „*auf die grausamste Weise ermordet u[nd] in Stück zerrissen!!*“⁵⁵⁷

I další zápis v memorabiliích (datovaný 7. říjen) pojednává o smrti šlechtice: „*Mein alter Freund G[ra]f Latour Königsminister 68 J[ahren] Alt wird in Wien in seiner Wohnung vom Pöbel auf Anstiften Ungares ermordet und sein nackter Leichnam auf dem Hof an eine Laterne Pfahl durch 12 St. hängen gelassen!!!*“ Chotek zde dává najevo své rozhořčení a smutek: „*O Schande! O Schmach! meiner unglücklichen Vaterstadt.*“⁵⁵⁸ Na rozdíl od deníků zde není uveden další revoluční výbuch ve Vídni, jehož spouští se stalo jmenování Jelačiče velitelem uherských vojsk. „*[...]denn Gestern hatten sich in Ansich[t] eine fürchterliche Nachricht verbreitet, blutiger Aufstand in Wien[,] Eisenbahne u Telegraphen zerstöhrt[,] Latour gehangen! Ich fand Mittel Marie .... bis itzt⁵⁵⁹ noch zu verhohlen, in der Hoffnung[,] das sey Lüge, aber die letzten Nachrichten, dass Jelachich immer näher gegen Wien rücke, dass immer mehr Truppen nach Wien gezogen werden, dass der ungar: Landtag aufgelöst. Jelachich zum Commandanten v[on] alle Truppen in Ungarn u[nd] zum alter ego des Kaisers ernannt, das Ministerium in Ungarn entlassen, und ein neuer Minister Präsident in der Person des F. Z. M Retseg[??] ernannt ist[,] lassen die größten Gewaltmaßregele, vor den alter Magyare, Democraten u. Wiener Studenten befürchten.*“⁵⁶⁰ V zápise nechybí ani zmínky o Itálii, Berlíně a Paříži, kde se podle Chotka ovšem nic převratného či nového nedělo. O odjezdu císaře i s dvorem do Olomouce se ani v memorabiliích, ani v denících (v tomto případě do 9. září) nemluví. Zmínky o vídeňské revoluci se v denících vyskytují průběžně

---

⁵⁵⁵ endlich

⁵⁵⁶ Viz Příloha 2, s. 182.

⁵⁵⁷ Viz Příloha 3, s. 192. Naproti tomu Allgemeine Deutsche Biographie uvádí, že tělo Františka Filipa z Lamberku bylo zohaveno, poté byl nabodnut na kopy a vítězoslavně nesen k Invalidovně. Viz: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Leipzig 1883, svazek 17, s. 537.

⁵⁵⁸ Viz Příloha 3, s. 192.

⁵⁵⁹ jetzt

⁵⁶⁰ Viz Příloha 2, s. 183.

s jedno až několikadenním zpožděním, podle toho, jak Chotek dostával noviny a zprávy od známých a příbuzných. V memorabiliích zdůraznil datum 23. října, k němuž zaznamenává obležení Vídně: „*Fürst Windischgrätz, Jellachich u[nd] Auersberg belagern Wien dem alle Lebensmittel Zufuhr abgeschnitten wird, und fordert selber unter gewissen Bedingungen zur Übergabe auf.*“, a 31. října, kdy píše o obsazení vnitřního města Windischgrätzem.⁵⁶¹

V listopadu se v deníku se čtyřdenním zpožděním zmiňuje o vzniku nové vlády Felixe Schwarzenberga a otevření říšského sněmu v Kroměříži.⁵⁶² V memorabiliích tyto dvě události připisuje ke stejnému datu, přestože nová vláda byla jmenována již o den dříve. Její působení na sněm hodnotí autor jako se „*sehr ungünstigen Aspecten*“.⁵⁶³

Další a poslední politický zápis v memorabiliích v rámci roku 1848 odkazuje ke druhému prosinci, kdy bylo v Olomouci požehnáno novému císaři Františku Josefu I. „*Kaiser Ferdinand u E. H. Franz Carl entsagen den Thron zu Gunsten*⁵⁶⁴ *des 18 ½ Jahr alten E. H. Franz Joseph[.] Der Kaiser u[nd] die Kaiserin gehen nach Prag.*“⁵⁶⁵ V deníku je patrné, že se tuto zprávu dozvěděl při svém pobytu v Teplicích opět až o den později a konstatoval: „*Niemand wollte die Nachricht recht glauben.*“ Ovšem tato „překvapující zpráva“ byla hned další den potvrzena dopisem od Crennevilla.⁵⁶⁶

Do výše zmíněných příspěvků Chotek promítá své názory, postoje, myšlenky, pocity. V jeho zápisech se odráží také určitý „hlad“ po informacích, který se snažil ukojit usilovným sháněním novin, dopisováním s příbuznými i přáteli z různých koutů monarchie i vyzpovídáváním náhodných cestujících či známých. Sebrané informace pak byly probírány v rodinném kruhu či s přáteli. Karel Chotek pravidelně reflektoval události z Pruska, Francie, Maďarska, Itálie, Vídně, Prahy a Terstu, ovšem všiml si i lokálních událostí. Týž nám také zanechal svá stanoviska ohledně zrušení roboty, které považoval za špatné, přesto však velkou část svých poddaných vyvázal už v předstihu. Stejně tak je pro něj charakteristické, že v průběhu povstání a bouří pečlivě zaznamenává počty obětí (zničených životů) a jmenovitě především ty ze svého stavu, jimiž je v zápiscích zpřítomněna hrozba smrti z rukou rozbouřeného davu, která (nejen) jej děsila.

---

⁵⁶¹ Viz Příloha 3, s. 192.

⁵⁶² Viz Příloha 3, s. 192.

⁵⁶³ Viz Příloha 3, s. 192.

⁵⁶⁴ Gunsten

⁵⁶⁵ Viz Příloha 3, s. 192.

⁵⁶⁶ Viz Příloha 2, s. 184.

12 Společenský tvor

Bohatý společenský program byl důležitou složkou životního stylu aristokracie, šlechta se často navštěvovala, vedla bohatou korespondenci, scházela se při slavnostních příležitostech, na plesech, bálech, v salonech, chodila do divadla, jezdila na lov, tvořila významnou součást mnoha důležitých spolků. V domácím prostředí přijímala návštěvy, hrála amatérské divadlo a společenské hry, pořádala koncerty nebo se bavila na procházkách, projíždkách, při různých sportech, případně diletantky výtvarným uměním.⁵⁶⁷

Výrazem společenského života aristokracie se kromě panovnického dvora stal především salon.⁵⁶⁸ Toto slovo bylo poprvé užito ve Francii v polovině 17. století a označovalo přijímací sál zámku, tedy určitý prostor, místnost. V polovině 18. století se pojem salon začal používat v souvislosti s výstavami v Louvru a postupně se pak význam tohoto slova přenesl i do společenské sféry, jako místo setkávání vzdělaných lidí. Pravý francouzský salon byl zavedenou institucí s pevně danými pravidly a poměrně dlouhým životem, měl pevný den svého konání, stálou, vzdělanou klientelu multikulturního charakteru, která mohla být i z nešlechtických vrstev, a proto jí dvůr zůstával uzavřen. Mezi návštěvníky salonu se počítali hlavně literáti, filozofové a umělci. Široká škála konverzačních námětů se nezaobírala jen literaturou, uměním a filozofií, ale také politikou, hudbou a aktuálními tématy. Součástí salonní zábavy bývaly stolní hry, hudební produkce, dramatické scénky, divadelní představení. Salon měl svá vlastní pravidla, styl, řeč, kulturu, ovlivňoval veřejné mínění a módu, formoval osudy uměleckých děl a konečně také celkový vkus jednotlivých osobností a jejich vlastní kariéry. Chod salonu byl zabezpečován tzv. múzou, často vzdělanou a váženou ženou, které salon patřil a která v něm rozhodovala.⁵⁶⁹ Múza mívala svého blízkého přítele, jenž jí pomáhal s výběrem hostů a organizací salonu. Většinou jím byl věhlasný umělec nebo vědec.⁵⁷⁰ Salonem se nazývala také místnost, v níž se salonní společnost scházela. Francouzští autoři ho podle Roberta Saka popsali jako *„místnost zařízenou a vyzdobenou nejlepšími kusy nábytku a dekoračními předměty; pro zvýšení pohody a oslnivost prostředí doporučovaly příručky společenských mravů hodně světla, svícnů, křišťálu a stříbra. Izolace od okolního světa se zvyšovala tím, že i přes den se v slavnostních chvílích zatahovaly záclony a*

⁵⁶⁷ LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha 1999, s. 277 – 278.

⁵⁶⁸ Více o evropských salonech: HEYDEN-RYNSCH, Verena von der. *Evropské salony*. Vrcholy zaniklé ženské kultury. Jinočany 2004.

⁵⁶⁹ První salon tohoto typu založila Marquise de Rambouillet roku 1610 v Paříži, a to nikoli u dvora.

⁵⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Díl II., s. 103–104.

*rozsvěcovalo umělé osvětlení. [...] Aby salon nezevšedněl, zůstával dopoledne uzamčen a v slavnostních chvílích se do něho vstupovalo v předepsaném oděvu.*⁵⁷¹

Salony se ve Francii staly protiklady dvorské kultury, a také modelem budoucího rozvrstvení společnosti, byli zde uznáváni nobilitovaní měšťané i podnikavá šlechta, tedy nastupující společenská elita.⁵⁷² Zlatý věk salonů ve Francii nastal v době osvícenství, kolem poloviny 18. století zažívaly největší rozkvět, jejich sláva však upadla ještě před započatím Velké francouzské revoluce. V této době už ale pronikaly myšlenky osvícenství spolu se salonní kulturou do německých zemí (hl. do Lipska a Drážďan) a došlo zde k jejich středoevropské modifikaci – typickým představitelem salonu je zde muž, avšak mnoho salonů v německých zemích vedly také ženy, většinou ovdovělé, rozvedené či umělkyně. Klasickým salonním obdobím jsou v Berlíně léta 1815 až 1830, nazývané obdobím tzv. „čajových společností“.⁵⁷³

Za vlády Marie Terezie začaly vznikat první salony i ve Vídni, která se zřetelně snažila napodobovat francouzskou společnost i dvůr. Nejvíce se francouzskému vzoru podobal salon rakouského kancléře Václava Antonína Kounice, jenž strávil dva roky u francouzského dvora a stal se milovníkem všeho francouzského. Scházeli se u něj ministři, cestovatelé, dvořané, umělci, herci. Ozdobou jeho salonu se stala Elizabeth Louise Vigée Lebrun, jež uprchla před francouzskou revolucí do Vídně. Produktem této salonní společnosti byly různé projekty na podporu vědy, literatury a umění.

Český a vídeňský osvícenský salon se od francouzského v mnohých ohledech značně lišily. Nikdy se totiž nestal základní formou vyjádření postojů šlechty a ženy rozhodně nebyly jeho doménou.⁵⁷⁴ V čele salonu tedy až do počátku 19. století stál muž. Ve vídeňském a posléze i českém salonu bychom kromě aristokracie našli také duchovenstvo, nezávislé intelektuály (lékaře, advokáty, studenty) a úřednické špičky, ale jejich přítomnost byla dána

---

⁵⁷¹ Cit. SAK, Robert. *Salon dvou století*. Anna Lauermannová – Mikschová a její hosté. Praha – Litomyšl 2003, s. 11.

⁵⁷² PEŠKOVÁ, Jaroslava. *Salony jako místo setkání*. In: *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12. – 14. března 1998. Praha 1999, s. 9.

⁵⁷³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*, s. 165

⁵⁷⁴ Podle Mileny Lenderové je na vině časté těhotenství, jemuž se soudobé Francouzky už poměrně úspěšně dokázaly vyhnout díky různým kontraceptivním metodám. Dále pak zdůrazňuje tradiční pojetí ženského údělu (žena se má starat o rodinný krb, přivádět na svět potomky, umět dobře vařit a hospodařit a samozřejmě ovládat domácí a ruční práce) Viz: LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Díl II., s. 105. Naproti tomu Robert Sak tvrdí, že hlavním důvodem malé angažovanosti českých žen v salonu byla zejména jejich nevzdělanost a nespolečenská, jak na ní upozorňovali i soudobí autoři, ale částečně také zažitá tradiční úloha ženy. Srv. SAK, Robert. *Salon dvou století*, s. 14.

spíše klientskými či zaměstnaneckými vztahy. Salony provozovala hlavně zemská šlechta a měly nezastupitelnou úlohu v počátcích českého národního obrození, v období, kdy se na český jazyk a literaturu obracel zájem učenců. Společnost některých salonů se zabývala hledáním jazykových norem a českých ekvivalentů pro kodifikaci češtiny jako spisovného jazyka. V salonech se však mluvilo hlavně francouzštinou, kterou později začala vytlačovat němčina.⁵⁷⁵ Významná byla také jiná salonní vědecká činnost, jež na půdě Nostického salonu vyústila např. ve vznik Soukromé společnosti nauk. U Františka Šternberka byla zase založena Společnost vlasteneckých přátel umění. Od léta do podzimu se pak salon i se svou společností přesouval na šlechtická venkovská sídla, kde ho doplňovala místní intelektuální elita. Nejvíce francouzskému ideálu odpovídaly salony Nosticů, Šternberků, Fürstenbergů, Lažanských, Thunů, Canalů. Přesto se jeví jako uzavřené společnosti. Na konci 18. století se už začaly objevovat i první měšťanské salony.

Největší rozkvět vídeňského i českého salonu nastává v období napoleonských válek, když už pařížské salony upadají. Rozvíjela se hlavně role žen, jež vedly salon poté, co muži odešli válčit, a navzdory ohrožení nepřetržitě. Po válce se vlády v salonu opět ujal muž, avšak ženy začaly být stále aktivnější. V době zasedání zemského sněmu nebo jiné důležité události se salonní společnost scházela v Praze, jinak většinou na šlechtických letních sídlech, kde se častěji konala různá divadelní a hudební představení a společnost se více bavila. Salon v 19. století byl na rozdíl od osvěcenského kosmopolitnější a loajálnější vůči vídeňské vládě a na jeho půdě se sporadicky začínaly prosazovat ženy (např. salon vévodkyně Zaháňské),⁵⁷⁶ avšak většina dam stále dávala přednost ritualizovaným návštěvám a kávovým či čajovým dýchávkům. V tomto prostředí se muži příliš nevyskytovali a nevzešel z něj žádný významný společenský impuls. V oblibě zůstaly také bály a plesy. Dále se rozvíjel i měšťanský salon.⁵⁷⁷

Přestože se lidé navštěvující salony významně přičinili o kodifikaci českého jazyka, ani před polovinou 19. století se v salonech většinou nemluvilo česky a jazykově česká kultura se až na výjimky utvářela mimo salon. Mimo jiné proto, že aristokracie ani měšťané češtinu neovládali natolik, aby se v ní dokázali přesně vyjádřit a najít správné ekvivalenty. Chyběla také hodnotná česky psaná literatura všech žánrů. To všechno byly předpoklady vzniku jazykově českého salonu. Od roku 1841 se konaly také tzv. besedy, na nichž se

---

⁵⁷⁵ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*. s. 309.

⁵⁷⁶ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti*, s. 309 – 310.

⁵⁷⁷ Jako příklad lze uvést salon advokáta Jana Měchury, jehož klientelu pak převzal František Palacký se svou ženou Terezií, rozenou Měchurovou.

tančilo, přednášela se poezie a poslouchala hudba. Jejich organizátorem byl J. K. Tyl, který o nich vydal i almanach.⁵⁷⁸ Besedy lze považovat za počátek jazykově českých salonů.

V 19. století začaly vznikat první spolky na území Rakouska-Uherska a spolek se stal jednou z možností ovlivňování veřejných věcí. Ten, kdo se do spolku přihlásil, deklaroval tak své názory a postoje a ztotožňoval se s jeho cíli a záměry. Jeho činnost ve spolku nebyla většinou placena, považovala se za čestnou. Spolky představovaly veřejnou a politickou sílu, realizovaly zájmy a záliby svých členů, nebo působily v rámci filantropie, staly se formou trávení volného času. Měly velmi variabilní podobu, utvářely společenskou i ekonomickou rovinu v místě svého působiště.

V první polovině 19. století se spolkový život soustřeďoval především do zemských center, zakládaly se hlavně spolky celozemského typu, avšak jejich aktivity byly svázány pouze s úzkým okruhem lidí v zemském centru. Druhá polovina století je naopak ve znamení zakládání spolků na malých městech i ve vesnicích se zcela lokálním působením, které se začaly později organizovat na vyšších úrovních, nejčastěji jako okresní spolky či zemské jednoty. Celofíšské spolky byly výjimkami.⁵⁷⁹ O tom, jaké spolky a instituce měly Chotkovu podporu, se hovoří v kapitolách Nejvyšší purkrabí v Čechách a Filantrop a sociální vizionář.

Nyní se však od salonů a spolků vraťme zpět k Chotkovi. Společenský život hraběte Chotka byl dosti pestrý, a to nejen během úřednické kariéry, ale i v penzi. Lidí se rozhodně nestránil. V mládí se účastnil chotkovského venkovského salonu (viz kap. Rodina), dvorských zábav, ve Vídni chodil do známých salonů a setkával se s vybranou společností. „*In Wien wurde ich von meine Vorgesetzten sehr gut empfangen, und widmete mich nun wieder ganz meine Geschäfte, besuchte fast wie das Theater, weil ich es immer verzog die Abende in guter Gesellschaft von Herren u. Damen in den Häusern Rzewuskin[,] Sheldon und Thürheim[,]*⁵⁸⁰ *in angenehmer erheiternder Conversation zu zutragen;*“⁵⁸¹ Jeho působení v Innsbrucku bylo plné společenských akcí a zábav, které často, jako nejvyšší zemský úředník, sám pořádal.⁵⁸² Stejně tak tomu bylo i v Praze, stačí se vrátit ke stavbě řetězového mostu nebo korunovací císaře Ferdinanda (kap. Nejvyšší purkrabí).

---

⁵⁷⁸ TYL, Josef Kajetán. *České besedy*. Praha 1842.

⁵⁷⁹ Jejich rozdělení uvádí LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Díl II., s. 111–118.

⁵⁸⁰ Thürheimové, původně švábská rytířská rodina, v roce 1666 byla její hornorakouská větev povýšena do stavu říšských hrabat. Její členové zastávali v Rakousku mnoho vysokých úřadů.

⁵⁸¹ Viz Příloha 1, s. 163.

⁵⁸² Viz Příloha 1, s. 165 – 166.

Po svém odchodu ze státní služby trávil dny „recht angenehm“ se svou rodinou, chodil na procházky, konal obchůzky po svém panství, jezdil na koni, do kostela, do města, četl si, hrával na klavír, věnoval se psaní dopisů, deníků a svých spisů, procvičoval si cizí jazyky, pečoval o své blízké, pomáhal při studiu svým synům a později si hrával s vnoučaty – ale především neustále přijímal návštěvy nebo naopak chodil či jezdil na návštěvy, pobýval u příbuzných a známých, dostával audience, pozvání na polosoukromé večere, soirre a další společenské události. Nejčastěji ho samozřejmě navštěvovali jeho synové, příbuzní Chotkové, Clary-Aldringenové z nedalekých Teplic, Hoyos, Radziwillové a další spřízněné šlechtické rody, slavné osobnosti,⁵⁸³ členové panovnické dynastie, dále známí z okolí, intelektuálové, duchovní, úředníci, majitelé okolních panství, atd. Z těch nejslavnějších, kteří ho v Březně nebo Vídni navštívili, jmenujme alespoň arcivévodu Štěpána, Karla, Františka Karla, a pozdějšího císaře Františka Josefa.⁵⁸⁴ V roce 1865 večeřel Chotek u císařovny Karolíny Augusty (manželky Františka I.), o rok později zase u rodičů císaře Františka Josefa: „6 October. Diner bei E. H. Franz Carl u[nd] E. H. Sophie ganz allein[,] sehr schmeichelhaften Discurs über mich u[nd] Bohuslaw.“⁵⁸⁵ Roku 1859 se během svého zimního pobytu v Berlíně zúčastnil malého soiree u regentského páru: „27 November. Obwohl ich es vermeiden wollte zu Hof und in die große Welt zu gehen[,] musste ich auf dringenden Einladung des Prinzen u[nd] der Prinzessin Regentin⁵⁸⁶ dort zu einen intimen Soiree und Thun[??] erscheinen[,] wo ich sehr gut anfangen[,] mich gut unterhielt.“⁵⁸⁷ V následujícím roce pak od Viléma získal Řád rudého orla 1. třídy: „29. Januar. Ich erhalte den rothen Adler Orden 1e Classe mit folgenden Billet des Prinzen Regenten: Erlauben Sie mir H. Gf. Ihre Anwesenheit in Berlin beim heutigen Ordensfasten zu benutzen um Ihnen den großen rothen Adlerorden zu verleihen als ein Anerkenntniss meiner Achtung und meines Wohlwollens. Ihr Wilhelm Prinz Regent.“⁵⁸⁸ Avšak po válce s Pruskem hrabě od zimy roku 1866 začal raději opět jezdit na zimní pobyt do Vídně. Ještě 1. ledna 1868 dostal audienci u císaře Františka Josefa: „9 Januar. Angenehmen Audienz bei dem S. M. Kaiser[,] dem ich dankte für Bohuslaws Auszeichnung mit dem Großkreuz der Franz Josephs Ordens.“⁵⁸⁹, ale na konci roku, když se vrátil z Velkého Března, onemocněl a 28. prosince 1868 v kruhu své rodiny zemřel. Jeho tělo

⁵⁸³ Např. roku 1852 Jenny Lind. Viz Příloha 3, s. 197.

⁵⁸⁴ Viz Příloha 3 – V celých Memorabiliích je roztroušeno mnoho poznámek o různých návštěvách.

⁵⁸⁵ Viz Příloha 3, s. 209.

⁵⁸⁶ Pozdější pruský král Vilém I. A jeho manželka Augusta Sasko-Výmarská. V roce 1861 byli korunováni.

⁵⁸⁷ Viz Příloha 3, s. 203.

⁵⁸⁸ Viz Příloha 3, s. 203.

⁵⁸⁹ Viz Příloha 3, s. 210.

bylo pak převezeno do Prahy, kde mu vzdali poctu obecní starší a zástupci měšťanské domobrany,⁵⁹⁰ poté se ve Velkém Březně konal pohřeb, který se stal také společenskou událostí. Později byl pochován v nově vystavěné hrobce ve Valtířově.

---

⁵⁹⁰ Hrabě Karel Chotek. Naše listy, 31. 12. 1868.

13 Závěr

Byl Karel Chotek skutečně šlechticem na přelomu epoch? Dovolím si tvrdit, že ano. Hrabě Chotek byl vychováván ještě v osvícenské éře doznívajícího absolutismu Josefa II., svou kariéru uskutečňoval během františkovského absolutismu a zemřel již v době občanské společnosti. Mohl tak pozorovat přerod pozdně feudálního společenství na moderní občanskou společnost, v níž byl člověk osobně svobodný a svéprávný.

Chotek byl typ státního osvícence, který snažil dosáhnout obecního blaha a prosazovat reformy pod patronací státních úřadů, stal se z něj altruista a vyznavač pokroku, jež považoval za svou křesťanskou povinnost uvádět v život taková nařízení a podniky, které měly vést k dosažení všeobecného blaha. Kvůli povznesení hospodářství nechal stavět silnice, železnice, povolil paroplavbu, zasazoval se o snížení cel a rozvoj obchodního podnikání. Jeho snahy o snížení pauperismu v Praze vedly k zakládání různých ústavů, ale i k tomu, že chudým poskytl možnost výdělků. Už v roce 1830 prosazoval, aby byla zrušena roboty, a tím bylo zabráněno nepokojům nižších vrstev obyvatelstva. Na svém panství provedl roku 1848 částečné vykoupení z roboty za náhradu už s předstihem, a svým poddaným poskytl dlouhodobé, dvacetileté splátkové kalendáře.

Mezi jeho důležité vlastnosti patřila velkorysost, neuvěřitelná píle, iniciativa a ctižádostivost. Mohl se také pochlubit neobyčejným organizačním talentem, jenž uplatňoval nejen v úřadě, ale také při pořádání různých slavností a událostí, z nichž jmenujme asi tu nejdůležitější, tedy korunovací císaře Ferdinanda na českého krále. Přestože se jí nakonec nemohl sám zúčastnit, byla považována za velmi zdařilou. Na druhou stranu už jeho současníci mu vytýkali, že je ješitný, chová se despoticky a rád si ve svém úřadě hraje na „pašu“.⁵⁹¹ Vzpomeňme si také na jeho jednání v zemském sněmu, když stavové vyslovili nedůvěru vůči hospodaření stavebního komitétu, urazil se, a spolu s celým komitétu odstoupil. Nejinak tomu bylo, když se jednalo o podrobném rozpočtu domestikálního fondu a zvolení komise na jeho přezkum. Stavové sice kladly požadavky nad rámec svých práv, jak byly později z Vídně upozorněny, ale jejich jednání a projevení nedůvěry Chotka opět osobně urazilo. Vídeňská vláda ho v tomto choulostivém okamžiku nepodržela, což nakonec postupně vedlo až k Chotkově žádosti o přeložení na jiné místo, které však nebylo vyhověno s odůvodněním,

---

⁵⁹¹ WALTER, Friedrich Dr.: Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen, s. 179.

že žádné jiné volné místo zatím není, a proto byl pouze zbaven svého úřadu. Takový konec kariéry si jistě nepředstavoval.

Tato práce se soustředila na významnou osobu působící v první polovině 19. století v Čechách, hraběte Karla Chotka, a kladla si za úkol vytvořit ucelený pohled na jednání, konání a chování této, doposud upozadřované postavy rodu Chotků. Jejimi dalšími cíli bylo zpřístupnit dosud nepublikované prameny Chotkovy vlastní provenience, upozornit na velké množství kvalitního archivního materiálu, který se v jeho pozůstalosti nachází, a podnítit další výzkum, jenž by mohl později vést např. k napsání souhrnného díla o životě české aristokracie v „dlouhém“ 19. století.

14 Prameny a literatura

14.1 Prameny archivní

Státní oblastní archiv Praha (dále jen SOA Praha), fond Rodinný archiv Chotkové, kart. 165, inv. č. 2087.

SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotkové, kart. 166, inv. č. 2085, inv. č. 2084.

SOA Praha, fond RA Chotkové, kart. 167, inv. č. 2090.

SOA Praha, fond RA Chotkové, kart. 171, inv. č. 2111.

SOA Praha, fond RA Chotkové, kart. 172, inv. č. 2121.

Archiv Národního technického muzea Praha, fond Sběrka archiválií různé provenience (796), kart. 13, Deník Karla hraběte Chotka z 23. 10. 1839 – 31. 5. 1840.

Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. Chotek Karel, kart. 2, inv. č. 25, Journal vom 15. Februar 1847 bis 7. April 1848.

ANM, f. Chotek Karel, kart. 2, inv. č. 26, Journal vom 8. April 1848.

14.2 Noviny a časopisy

Bohemia, 7. 11. 1841

Bohemia, 9. 11. 1841

Constitutionelle Prager Zeitung, č. 24, 1848.

Naše listy, 31. 12. 1868.

Slovan, 1. 6. 1850.

Wiener Zeitung, 25. Mai 1848.

14.3 Použitá literatura

Allgemeine Deutsche Biographie. Leipzig 1883, svazek 17.

BÁRTOVÁ Blanka: *Paměti z devadesátých let 19. století jako historický pramen*, Diplomová práce FFUK. Praha 1985.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty v druhé polovině 19. století*. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Smrt šlechtice*. In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. – 11. března 2000. Praha 2001.

- BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. České Budějovice 2005.*
- BLAŽEK, Jan: *Ideová východiska a praxe současných (vybraných) okrašlovacích spolků v České republice v environmentálních souvislostech. Diplomová práce MU. Brno 2010.*
- CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty. Praha 2008.*
- EPSTEIN, Klaus: *Die Ursprünge des Konservatismus in Deutschland. Frankfurt am Main - Berlin - Wien 1973.*
- FELGEL, Anton Victor: Herberstein, Josef Franz Stanislaus. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* 12. Leipzig 1880.
- FILIPOWICZ Marcin, ZACHOVÁ Alena: *Rod v memoárech. Případ Hradec Králové. Hradec Králové 2009.*
- FOŘTOVÁ, Hana – OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Lev Thun - Alexis de Tocqueville. Korespondence 1835–1856. Praha 2011.*
- GARČIC, Jindřich: *Paměti- tradice- skutečnost (Memoárová literatura jako jedna z forem přetváření světa) in: Paměti- způsob zobrazení skutečnosti. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno 2001.*
- GEORGIEV, Jiří: *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848. Praha 2011.*
- GRUND, Antonín. *Sto let matice české 1831–1931. Praha 1931.*
- HLAVAČKA, Milan: *Cestování v éře dostavníku. Praha 1996, s. 61.*
- HLAVAČKA, Milan: *Memoárová literatura, rkp. FFUK 2011.*
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha 2005.*
- HONS, Josef: Hrabě Karel Chotek a první české železnice. In: *Dějiny věd a techniky, č. 1. Praha 1998.*
- KLEMPA, Aleš: *Nový zámek v Jevišovicích. Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém stylu. Brno 2008.*
- KNESCHKE, Ernst Heinrich a kol.: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Sv. 8. Leipzig 1868.*
- KREJČÍŘÍK, Mojmír: *Po stopách našich železnic. Praha 1991.*
- LEDR, Josef: *Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina. Studie rodopisná. Kutná Hora 1886.*

- LEININGER, Věra: *Auszug aus dem Ghetto*. Rechtstellung und Emanzipationsbemühungen der Juden in Prag in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Singapur 2007.
- LENDEROVÁ, Milena: *A ptááš se, knížko má...Ženské deníky 19. Století*. Praha 2008.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchů i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál. Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha – Litomyšl 2004.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Díl II. Život všední a sváteční. Pardubice 2005.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha – Litomyšl 2006.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha 1999.
- MANSFELD, Bedřich, ed. et al.: *Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách: 1833-1933*. Sborník statí o vzniku, vývoji a působení Jednoty Průmyslové. Praha 1934.
- MELVILLE, Ralph: *Adel und Revolution in Böhmen*. Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts. Mainz 1998.
- MĚŘIČKA, Matěj: *Alžběta Clary-Aldringen v zrcadle své korespondence*. Bakalářská práce FFUK. Praha 2010.
- MITTERAUER, Michael: *Historisch-anthropologische Familienforschung*. Fragestellungen und Zugangsweisen. Wien-Köln 1990.
- MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004.
- MUSIL, Miloš – HLADÍKOVÁ, Dana: *Státní zámek Velké Březno*. Ústí nad Labem 2008.
- NEUHAUS, Helmut: Mercy. In: *Neue Deutsche Biographie*. Sv. 17. Berlin 1994.
- NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír (ed.): *Palacký, František: Fr. Palackého Korespondence a zápisky III*. Korespondence z let 1816-1826 . Praha 1912. Palacký Kašparu Sternbergovi 31. 12. 1826.
- OKÁČ, Antonín: *Český sněm a vláda před březnem 1848*. Kapitola o jejich ústavních sporech. Praha 1947.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950*. Sv. 2. Wien 1958.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1850 – 1950*. Sv. 6. Wien 1975.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950*. Sv. 8. Wien 1979.

- PEŠKOVÁ, Jaroslava. Salony jako místo setkání. In: *Salony v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století*, Plzeň 12. – 14. března 1998. Praha 1999.
- PSOTA, František: Rané zprávy o nejstarší české železnici. II. Železniční jízda nejvyššího purkrabí Chotka. In: *Železničář*. 1958, č. 2.
- RAK, Jiří: *Bývali Čechové...Historické mýty a stereotypy*. Jinočany 1994.
- RANDÁK Jan: Životní světy, paměti a jejich interpretace in: *Paměti a vzpomínky jako historický pramen. Práce z dějin techniky a přírodních věd*. Editor Milada Sekyrková. Praha 2006.
- ŘEZNÍČEK, Václav: Karel hrabě Chotek, poslední nejvyšší purkrabí království českého. *Časopis musea království českého*. 1912, č. 1.
- SAK, Robert. *Salon dvou století*. Anna Lauermannová – Mikschová a její hosté. Praha – Litomyšl 2003.
- SEKYRKOVÁ, Milada: 7. 9. 1836. *Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha 2004, s. 76.
- SEKYRKOVÁ, Milada: Metternich kontra Chotek? In: BUDIL, Ivo – ŠEDIVÝ, Ivo (eds.): *Metternich a jeho doba*. Plzeň 2009, s. 61.
- SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*. Praha 2008
- SLABÁKOVÁ, Radmila. Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorffů-Pouilly) In: *Studie k sociálním dějinám*. Studien zur Sozialgeschichte, roč. 6. Kutná Hora 2001.
- SOBOTKOVÁ, Marie: *Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století*. Olomouc 1996.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách. In: *Paginae historiae*, č. 3. Praha 1995.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007.
- ŠTAIF, Jiří: *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830 – 1851*. Praha 2005.
- TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české. Od počátku léta 1831 až do konce léta 1880*. Praha 1881.
- TYL, Josef Kajetán. *České besedy*. Praha 1842.

- VÁLEK Vlastimil: Zamyšlení nad vztahem mezi memoáry a historickou prózou (způsob zobrazení reality v memoárech) in: *Paměti – způsob zobrazení skutečnosti*. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Brno 2001.
- VÁLEK Vlastimil: *K specifičnosti memoárové literatury*. Brno 1984.
- VAN DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie. Vývoj-problémy-úkoly*. Praha 2002.
- VANĚK, Miroslav: *Naslouchat hlasům paměti*. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Praha 2007.
- VONDRA, Roman: Karel Hrabě Chotek z Chotkova a Vojnina (1783 – 1868). *Historický obzor*, č. 5 – 6, 2007.
- WALTER, Friedrich Dr.: Der Rücktritt Graf Carl Choteks vom Oberstburggrafenamte und die Ernennung Erzherzog Stephans zum Landeschef in Böhmen. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, č. 1 – 4, Prag 1922.
- WOLF, Adam: *Graf Carl Chotek, geheimer Rath und Oberstburggraf von Böhmen*. Prag 1869.
- WURZBACH, Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Sv. 1. Wien 1856.
- WURZBACH, Dr. Konstant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthum Österreich*. Sv. 2. Wien 1857.
- WURZBACH, Dr. Konstant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthum Österreich*. Sv. 14. Wien 1865.

14.4 Vybrané elektronické zdroje

<http://anno.onb.ac.at/> Digitalizovaná forma Wiener Zeitung

<http://books.google.cz> Google Books

www.britishmuseum.org Oficiální stránky Britského muzea

www.cojeco.cz Internetová encyklopedie Co je co?

<http://cs.wikipedia.org> Česká Wikipedie

<http://de.wikipedia.org> Německá Wikipedie

<http://encyklopedie.vseved.cz> Encyklopedie Vševed

<http://envis.praha-mesto.cz> Informační servis o životním prostředí v Praze ENVIS

<http://familypedia.wikia.com> Genealogické stránky Familypedia

<http://genealogy.euweb.cz> Genealogické stránky

<http://is.muni.cz/th/11273> Informační systém MU

<http://kramerius.nkp.cz> Digitální knihovna Národní knihovny ČR

<http://www.literature.at/default.alo>. Rakouská literatura online

<http://virtualni.praha.eu> Virtuální prohlídky Prahy

<http://www.ahmp.cz> Archiv hlavního města Prahy

<http://www.deutsche-biographie.de> Digitální forma Allgemeine a Neue Deutsche Biographie

<http://www.dolnakrupa.com> Oficiální stránky města Dolná Krupá

<http://www.hradkarlstejn.cz> Oficiální stránky SH Karlštejn

<http://www.holesov.cz/mesto-holesov/historie> Oficiální stránky města Holešova

<http://www.labskaparoplavba.cz> Stránky zaměřené na labskou paroplavbu

<http://www.mmspektrum.com> Časopis MM Průmyslové spektrum

<http://www.nacr.cz> Národní archiv České republiky

<http://www.oeaw.ac.at/oebl/> Digitální forma Österreichisches biographisches Lexikon

<http://www.praguewelcome.cz> Online průvodce po Praze

<http://www.salesianerinnen.at> Oficiální stránky rakouských salesiánek

<http://www.sdb.cz> Salesiáni Dona Bosca

<http://www.sfl.at> Dějiny Savojského ústavu šlechticů

<http://www.spsaklara.cz/historie.html> Historie založení České spořitelny

Přílohy

Texty jsou doslovně přepsány. Jsou zachovány všechny gramatické zvláštnosti včetně chyb, pouze chybějící písmena nebo interpunkce (podle nového pravopisu) byla doplněna do hranatých závorek. Hranaté závorky s otazníkem také ukazují na slova či zkratky, která se mi nepodařilo zcela přesně identifikovat, případně nedávají smysl. Hranaté závorky byly použity z praktického důvodu, protože všechny ostatní typy závorek (včetně lomítek) hrabě Chotek ve svých textech používá. Několik teček za sebou ve větě označuje nečitelné slovo. V případě nutnosti vysvětlení je text doplněn poznámkami a odkazy.

1 Biographische Skizze für meine Söhne angefangen am 30. May 1848

Tato biografická skica, případně autobiografie či memoáry, je uložena ve Státním oblastním archivu v rodném archivu Chotků v kartonu číslo 167, inventárním číslem 2090 jako Rukopis Biographische Skizze für meine Söhne – Biografická skica pro mé syny (do roku 1939). Charakterem odpovídá vyznání, v němž autor před svými syny odhaluje svou „pravdu“. Využila jsem její první sešit, který popisuje autorovy nejranější vzpomínky, dětství, mládí a první úřady, přináší zajímavý náhled na osobnost Karlova otce Jana Rudolfa. Obstahuje také popis přímého účastníka revolučních událostí napoleonských válek, jeho první cesty po monarchii i za její hranice, osudy jeho bratrů, i smrt bratra Václava. Na konci prvního sešitu byl přiložen třístránkový přípis s názvem „Jahr 1821 als Gouverne[r] in Tyrol“, v němž se hovoří především o kongresu Svaté aliance, který se toho roku konal v Lublani, a o společenském životě, jenž v Innsbrucku Karel Chotek se svou ženou vedl.

Vier Jahre sind es nun, d[a]ss ich aus den öffent. Dienst getreten bin, und im[m]er habe ich es aufgeschoben, denn schon lange gehegten Vorsatz auszuführen, für meine Söhne eine Skizze meines Lebens zu schreiben, die schon Ihnen vielleicht einige Freude, gewiss aber manchen Nutzen gewähren dürfte. Leider! habe ich die ruhige Zeit, die ich seither verlebte versäumt, und will es nun, in der fürchterlichen *Epoche* einer gänzlichen Staats Umwälzung, die, wenn Gottes Güte[,] die verirrtten und bösswilligen Menschen nicht auf bessere Wege leitet, dies Eigenthum und selbst das Leben jedes besitzenden ruhigen Staatsbürgern in Gefahr bringen kann, nicht mehr länger aufschieben. Über die wahrhaft traurige *Epoche* in der wir leben[,] enthalten meine nun fortwährend geführten Tagebücher, die wesentlichsten Andeutungen daher ich lieber gleich zur Sache schreite. Erst in meine 21 Jahren begann ich ein förmliches *Journal* zu führen, welches meine Kinder, wenn die Revolution um unser schönen liebes Grosspriesen nicht rauben sollte, in einen dortigen klein *Bibliotheque* und zwar in den mein *Cabinette* am nächsten befindlichen unteren mit Thüren versehene Theil des Bücherkastens finden werden. Habe ich noch die Zeit dazu, so will ich Sie in *Chronologich.* Ordnung bringen.- Ich war am 23. Juli [1]783 in dem damals eigenthümlichen Garten *Palais* mein[e]r Ältern – ein Geschenk der Kaiserin M[,] Theresia an

mein Groß Vater *Joh. G[ra]f Chotek* geboren.⁵⁹² Über meine frühere Jugend ist mir wenig Bemerkenswertes erinnerlich.-

Die früheste *Epoche*[,] die mein[e] Gedächtnisse eingepägt ist, ist die Taufe meines jüngsten Bruder Herrmann, bey der ich doch erst 3 Jahre alt war. Meine Ältern wohnten damals in dem Schenkerstrasse[??] (:esterhazisches Haus:)[,] in welchem ich auch schon zum Hofmeister kam. Tief hat sich mir jene Tag eingepägt, an welchen mein k. Bruder bey der Taufe in einen herrlichen Mantel von geschnittenen grüne *genuwa*⁵⁹³ Samt gehüllt war[,] der so stark war[,] dessen wenn man ihn auf die Erde stellte, steif stehen blieb. Zu diesen Mantel erzählte man mir seynen alle meine Geschwister getauft worden. Mein Vater hatte 10 Kinder, 8 Knaben von dem 2 sehr jung starben, und 2 Mädchen; auf meine übrigen Geschwister werde ich in der Folge zurückkommen. Jener Samt-Mantel hatte eine für die Familie interessanten Ursprung; mein Großvater hatte ihn selbst in *Genua* gekauft als diese Stadt in J. 17[46]⁵⁹⁴ von den öster. Truppen belagert wurde, bey welchen mein Großvater als Armee Kommissär angestellt war, und wo er als der Truppen den Sold fehlte mit Aufopferung seins Silbergeschirrs u[nd] das Schmuck seiner Frau das Gold zur Bezahlung des Soldes verschaffte.- Das Geschenk des Gartenhauses[,] in welchen ich geboren wurde, war eine Folge der Dankbarkeit der Kaiserin für jenes *patriotische* Opfer. Mein Vater war damals Hofkanzler bey der verneigten Hofkanzley, trat aber das Jahr darauf aus den Staatsdiensten ([1]789), weil er *inctricken* Ansichten des Kaiser Joseph – Dem er aber so sehr ehrte und liebte, als er von ihm geehrt u[nd] geliebt wurde – nicht einverstanden war. Er diente damals schon 18 Jahre lang, und trat ohne Pension

- H[??] Sonderbar genug kam ich im J. [1]816 ebenfalls als Armee *Commisär* der *neapolitanis[c]he* ..... Armee d[e]s F. M. L. *Bianchi*, auf unsere Durchmarsch von *Neapel* nach Südfrankreich ebenfalls nach *Genua*.

aus. Über diesem Rücktritt besitze ich in meiner *Autographen* Sammlung eine merkwürdigen Akt, die *Resignation* meines Vaters und die Antwort des Kaisers Joseph. Aus ersterer schreibe ich nur die wesentliche Stelle ab, die eine wichtige Idee von dem Charakter

---

⁵⁹² Jan Karel Chotek získal od Marie Terezie zahradní palác v Josefově. Viz kap. Šlechtic s. 21.

⁵⁹³ Janovský samet, viz dále.

⁵⁹⁴ Karel Chotek na tomto úmyslně vynechal prostor pro doplnění letopočtu, ke kterému však nedošlo.

Jan Karel Chotek, jeho děd, v letech 1746 – 47 zastával funkci nejvyššího válečného komisaře v Janově, během jeho obsazení rakouskými vojsky – viz kap. Šlechtic, str. 21 a podkap. Rodina, s. 28.

meins Vaters zielt, der in J. [1]789! über ein Gesetz, welches dies wohl erworben mit den Grundeigenthum verbundene obrigkeit. Rechte in ihrem Grundfassen erschütterte, sogleich anders beurtheilte[,] als man itzt⁵⁹⁵ darüber denkt. Je mehr mein Vater den Kaiser persönlich liebte, ein Gefühl[,] das nie[??] aus allem seine Aüßerungen, noch immer lebhaft vorschwebt, je schweres musste ihm jener Schritt vorkommen; die sehr *Characteristische* Antwort des Kaisers ganz eigenhändig geschrieben sage ich ganz bey

„Je donnerais volontiers quelques années de ma vie pour pouvoir changer d’opinion, pour detruire en moi ce qui aux yeux de V. M.. parait aujourd’hui être des préjugés, mais la conviction ne se donne pas et W. M. est trop juste et trop indulgente, pour vouloir du mal à un homme, qui détestent l’hypocrisie politique comme la religieuse, ou peut se déléziniuer[??] à s’employer lui même et sa plume à la promulgation et a l’execution d’une loi, la quelle d’après son sentiment intime et permanent est aussi allarmante par les principes qu’elle présuppose que préjudicielle pour ses effets à l’état même.

Croyez lire, que personne ne desire plus ordament que moi que mes présages soient dementies par l’évenement et qu’elle n’aie jamais lieu de se repentir de ces avis non ces; quelque soit ma position future, personne ne fera de vœux plus sincères pour la prospérité et la longue durée de son regne, et comme gentil homme et comme propriétaire de tères je serais jaloux qu’un autre citoyen me surpasse en obeissante à tous les ordres de mon souverain – mais puis je comme homme publié qui ai juré à Vous, Sire, et à l’état de ne concourir à une chose quel conque qui est, ou qui je suis persuadé être manifestement et essentiellement nuisible à l’état, agir directement contre ma conviction et la voix de ma conscience – Ce qui en résulte me coute à dire - mais pour qu’il le faut je remets à vos pieds la plus vive reconnaissance de Vos boutés passées les emplois que V ill a doigné me confier at que j’espérais remplir avec plus de satisfaction pour Elle. Je ne me suis pas ettourdé sur les consequences personnelles pour moi qui suivront cette demande : je sais que redevenu simple particulier, je sentirai souvent, isolé dans ma retraite le vuide fatigant qui succede au maniemnt des grandes affaires je sais que l’ideé de ne plus concourir à l’execution de tant d’ autres belles et grandes loix qui innerve[??] saliveront le regne de V M., me donnera quelque fois de vifs regrets à mes places ; je sais qu’on se plaira d’insinuer à W M de fausses idées sur cette demarche et sur ses motifs, peut être sur ma gestion passée, - je sais que W.M. Elle même dans ce moment, ou elle croit à la justice et à la nécessité de ces ordonancse ne peut pas autrement que condamner ma maniere de voir ; - je sais qu’avec

---

⁵⁹⁵ itzt = jetzt

senfans[??], et une fortune beaucoup plus mediocre qu'on ne croit ma traite influera nécessairement sur les aisances de ma vie et sur l'établissement futur de ma famille – mais il est des circomstance dans la vie ou l'honnête homme doit tous ces sacrifier à l'estime de soi même, qui serait incompatable avec le desir de garder une place ou il devrait agir contre ses principes.

Jóse croire sire que dans le cours de mon ministère Elle s'est convaincue que l'intérêt personel ou l'ambition des changes, des ordres des distinctions n'a jamais influé dans la moindre de mes démarches que la vogue d'une opinion, ou la faveur, ou les menées de ceux qui la soutenaient ne m'a jamais arrêté un instant de la heurter de front dès que je la jugais nuisible.- se souvenir est le seul genre d' orgueil que je me permets d'avoir et j'aime a croire que je trouverai dans l'estime de VM la seule recompense de mes traveaux per utiles peutêtre, quelquefois accueillis avec toute la bonté que je sais espérer, souvent miconnu de ceux qui en etaient l'objet, mais qui m'ont pourtant couté ma santé et mon repos. ⁵⁹⁶

Eigenhändige Antwort des Kaiser Joseph.

---

⁵⁹⁶ Velice rád bych dal několik roků svého života za to, abych mohl změnit (své) přesvědčení, abych v sobě zničil to, co v očích Vaší milosti se dnes zdá být rozhodnuto, ale moje svědomí mi to neumožňuje. Vaše milost je příliš spravedlivá a příliš shovívavá, než aby přála zlo člověku, který nenávidí politické pokrytectví jako náboženství, nebo mohla pověřovat toho samého (člověka) a jeho pero k prohlášení a k provádění zákona, který je podle jeho vnitřního a stálého přesvědčení tak pobuřující kvůli svým principům, že se jeví jako škodlivý ve svých důsledcích dokonce i pro stát.

Věřte, že nikdo si nepřeje vroucněji než já, aby mé předtuchy byly vyvráceny skutkem, aby se nikdy nestalo, že zákon se bude provádět tak, abych pykal za své názory a nejen za ně; at' bude moje budoucí postavení jakékoliv, nikdo neudělá nic nezištnějšího pro prosperitu a dlouhé trvání svého království. Jako šlechtic a pozemkový vlastník, žárlil bych na jiného občana, který by mě měl předčit v poslušnosti všem nařízením mého panovníka – ale můžu já, člověk veřejně činný, který přísahal Vám, Sire, a státu, že nebude přispívat k věci, která je, nebo o které jsem přesvědčen, že je zjevně a ze své podstaty škodlivá státu, jednat přímo proti svému přesvědčení a hlasu svého svědomí, což mi ve výsledku stojí za to říci. Co je však třeba také předložit k Vaším nohám s největší vděčností za Vaši důvěru, s kterou jste mi svěřil minulé úřady a které jsem, jak doufám, plnil k Vaší spokojenosti. Nejsem seznámený s osobními důsledky, které budou následovat tuto moji žádost: Víím, že se znovu stanu soukromou osobou a pocítím ve výslužbě unavující prázdnotu, která následuje po tom, když se člověk zabýval nejvyššími záležitostmi. Myšlenka, že už nebudu přispívat k výkonu dalších krásných a velkých zákonů, které budou solí Vašeho království, mi v mém postavení někdy způsobí velkou bolest. Víím, že V. M. bude hledat v této zprávě, v mých pohnutkách, možná i na mém dřívějším jednání, falešné myšlenky - víím že sama V. M. v tomto okamžiku věří ve spravedlnost a nezbytnost svých nařízení a nemůže jinak, než odsoudit můj způsob pohledu. Víím, že s ..... a s mnohem menším jměním ovlivní moje zajištění a budoucí postavení mé rodiny - Ale jsou okolnosti v životě, kdy čestný muž toto vše musí obětovat, aby si mohl vážit sám sebe, protože přání zůstat na svém místě a jednat proti svým zásadám, je s tímto (mým svědomím) neslučitelné.

Josefe, věřím, sire, že v chodu mého ministerstva se Vaše Milost přesvědčila, že osobní zájem, nebo ctižádost, či řízení odměn, nikdy ani v nejmenším neovlivnily moje demarše – kroky, stejně tak jako módní mínění nebo přízeň, či intriky těch, kteří podporovali (V. M.), mě nikdy ani na okamžik nezastavily, abych se k nim stavěl čelem, jakmile jsem je pokládal za škodlivé. Tato vzpomínka je jediná moje pýcha, kterou si dovoluji mít, a rád bych věřil, že ji stejnou naleznu i u V. M. jako jedinou odměnu za mé služby pro (snad) potřebné. Doufám, že jsem je, často neznámé, přijal při výkonu svého úřadu s veškerou vlídností, ač mě to stálo zdraví a odpočinek.

„*Quelque soit votre demarche moins je ne changerai pas ma façon d’agir meme en cette occasion a votre egard, et le Comte de Kollowrat reçoit de moi les ordres tels que vous les desires.* [“]

„*accoutumé a faire des ingrats ce n’est pas cela qui me surprend, mais qu’un homme d’esprit comme vous, fasse une pareille demargue uniquement pour entêtement et donquichotisme lorsque par elle si la Patente serait même nuisible, il ne passera pas pour l’avoir faite ni pour avoir pu empêcher qu’elle fut mise un execution j’avoue que je ne reviveus pas de mon tonnement.*⁵⁹⁷

Joseph [“]

In den gegenwärtigen Monate (:16. Juny [1]848:) begreift man freylich der Kaiser *Joseph*[,] der besser als mein Vater die Zukunft erkannte, da wir itzt auf dem Punkte alle jenen Rechte mit einem male und ohne Entschädigung zu verlieren[,] welche damals zwar allerdings mit einigen schmerzlichen Verluste, aber doch nur geregelt werden sollen. – Mein Vater zog sich zurück, und lebte in Winter in Wien, in Sommer und zwar gewöhnlich 7 Monate lang abwechselnd auf seine zwey Gütern Neuhof u. *Weltrus*, wo wir immer sehr glücklich waren, aber fortan unsern Studien betrieben. Dort verlebte ich meine glücklichsten Zeiten, da ich immer ein große Verliebe für das Landleben hatte. Wir hatten – da wir 6 Knaben waren zwey Erzieher, ein Franzoser *M. Parmenlier*[[?]], u. ein Deutscher *H. Möser*, die zugleich unseren Vater recht besorgten, dieser war sehr von mein Vater selbst überwacht, und wir hatten für Musik, Zeichnen, Fechten[,] reiten u. tanzen gute Meister. Meine Mutter ein äußerst fromme, je wirklich heilige Frau[,] überwachte besonders den *Religious* Unterricht, der wir von eine Geistlicher empfangen, und unser moralische Ausbildung. Dieses verbunden mit dem guten Beyspiele, welches wir im älterlichen Hause erhielten, bey der Sorgfalt meine Ältern uns vor schlechten Gesellschaft zu bewahren, machte, dass ich trotz spätere schlechten Bekanntschaften, und großer Versuchungen, immer die einmal erhalten Grundsätze von Religion und Sittlichkeit ungeschwächt erhielt. Aus den Jahren[,] wo mein Vater nicht im Staatsdienste war[,] behielt ich kein Erinnerung. Nach Kaiser *Josephs* Tod, dem mein Vater schmerzlich beweinte, wurde er von Kaiser *Leopold* im Anfange des J[ahres

---

⁵⁹⁷ Ať je Vaše zpráva jakákoliv, nebudu měnit způsob svého jednání ani v tomto případě s ohledem na Vás. Hrabě Kolowrat dostane ode mne taková nařízení, které si přejete. Jsem zvyklý vyvolávat nevděk, to mě nepřekvapuje, ale že člověk takového ducha jako Vy, se sníží k podobnému jednání jedině pro svou umíněnost a donquichotismus. Kdyby byl Patent škodlivý, nestalo se tak proto, že byl tak udělán, ani proto že by mohl být ....., ale tím, jak byl vykonáván, a přiznávám se, že už nebudu dál hromovat. (Přepis Dana Váňová, překl. Bc. Anežka Stříbrná).

1]790 zum Präsidenten der Hofkammer, eigentlich Fin[an]z Minister ernannt, was er bis zu K. Leopolds Tod im J[ahre 1]792 blieb, wo er durch Hofintrigen und weil er mit dem Thronfolger nochmaliger Kaiser Franz, während er in Abwesenheit seines Vaters durch kurze Zeit an der Spitze der Regierung war[,] eine unangenehme *discussion* hatte, in welcher Kaiser Leopold mein Vater Recht, u. seinen Sohne Unrecht gab[,] aus seiner Stelle verdrängt wurde. Diesen Umstand benützten die F[e]inde und Neider meines Vaters, - an denen u. besonders ausgezeichneter Männern nie mangelt – um den jungen Kaiser gegen ihm einzunehmen, er wurde mit 10 000 fl pensi[o]nirt und lebte nur durch 10 Jahren wieder wachrufen in stillen Zurückgezogenheit. Als Kammerpräsident hatte er noch der Krönung des Kaiser Franz beygewohnt, u. damals in unsere in der Altstadt gelegen Majoratshause offnend[??] Haus gehalten. Wir Kinder mit Ausnahme m[einer] Schwester Therese[,] die in *Kloster* bey der *Salesianerinnen*⁵⁹⁸ erzogen wird[,] wurden zu diesen zweyten Krönung mitgenommen, während jenen des Kaiser Leopolds waren wir in Wien geblieben, und ich hatte die natürlichen Kinderblattern⁵⁹⁹ recht gutartig gehabt. Die Kuhpocken⁶⁰⁰ konnte man damals noch nicht, und gegen die Innkubirung der natür. Blattern, hatte mein Großmutter *Chotek* bestimmt *perbestite*[?]. Von der Könung des Kaisers Franz in Sommer [1]792 bleiben mir nur ein paar dunkle Erinnerungen von dem Krönungszuge, und wie sich das Volks um das roth un[d] weiße Tuch raufte, und es in Stucken zerriss, über welches der ganze Krönungs Zug gegangen war, und ein Stuck zum Andenken zu behalten! Dann von eine Volksfeste im *Bubentsch*,⁶⁰¹ das mit eine[r] großen *Illumination* endigte[,] bey welcher Gelegenheit ein Triumphbogen aus Reißig in Flammen aufging und ein allgemeine Schrecken u. Verwirrung entstan[,] während welcher ich von meine Begleitern, durch einige Zeit getrennt, u. durch ein glücklichen Zufall, doch wieder gesunde wurde. Nach der Krönung gingen wir auf die Güter meins Vaters, wo wir dann regelmäßig alle Jahren zu mein großen Vergnügen theils in Neuhof theils in Weltrus 6 – 7 Monate zubrachten, die Wintermonate aber immer in Wien waren. Ich setzte dort mein Studien bis zum zweyten Jahre den Rechte fort, während dieser

---

⁵⁹⁸ V roce 1717 byl ve Vídni na popud císařovny Vilemíny Amálie, manželky Josefa I., založen ženský řád navštívení Panny Marie (salesiánek), navazující na tradici francouzských řádů sv. Františka Saleského. V roce 1719 byla ve Vídni otevřena jeho nová budova na Rennweg č. p. 10, kde se řád nachází dodnes. Viz: <http://www.salesianerinnen.at/> Tyto salesiánky nejsou totožné s pozdějším řádem založeným sv. Janem Boscou v roce 1859, resp. jeho ženskou odnoží vzniklou až 1872. Viz: <http://www.sdb.cz/salesiani/o-salesianech/zakladatel-jan-bosco/>.

⁵⁹⁹ Plané neštovice

⁶⁰⁰ Kravské neštovice. Edward Jenner provedl roku 1796 první vakcinaci kravskými neštovicemi, díky nimž se pak člověk stal imunním vůči pravým neštovicím. Tento způsob očkování se pak rozšířoval po Evropě.

⁶⁰¹ Bubeneč

Zeit müssten wir im Jahr [1]797 Wien früher als sonst verlassen, weil die Franzosen sich näherten, meine Ältern zogen sich nach Z.....en zurück, wo wir in Hause eines G[ra]f[es] *Ugarte* wohnen, sonderbar genug, dass später mein damals noch nicht geborenen Neffe *Willhelm*, ein G[ra]f *Ugarte* von derselben Familie heirathete. –

Ich führte in älterlichen Hause ein sehr glückliches und zufriedenes Leben, in welchen das Jahr [1]802 eine wesentliche Veränderung hervorbrachte, in diesen Jahr wurde mein Vater zum Obersburggrafen in Böhmen ernannt, mein älteste Bruder *Johann* heirathete eine G[ra]fin *Rottenhahn* (:er war Kr[ei]sh[au]ptm[ann] in *Beroun*:)⁶⁰² und meine Schwester *Louise* heirathete den ältesten Sohn des Fürsten *Clary*[.] Ihren Vetter. Wir übersiedelten nun nach Prag, wo mein Vater ein sehr großes Haus machte, und sich mit immer gesehten Dienstfeier u. großer Intelligenz bemühte eine bessere *Administration* im Königreiche einzuführen, und für die Verbesserung der öffent. Anstalten, für den Straßenbau, für eine bessere Polizey in der Stadt und auf dem Lande, für bessere Organisierung des Unterrichtswesens, endlich für Hebung der Industrie, wofür er auch die politechnische Schule gründete – die erste in der Monarchie und Muster der später in Wien errichteten, - in der bürgerlichen Zeit seiner *Aministration* außerordentlich viel leisteten. –

Ich setzte für meine Studium immer ein Gegenwart meines Vaters strengen Prüfungen unterzogen. Ich führte hier ein sehr angenehmes vergnügtes Leben „und erinnere mich noch jetzt gern an sehr *brillantes Caroussel*, wo zur Gründung eigenes Arme Hauses von dem *Adre*[??] und Militärs in eine eigens dazu aus Holz erbauten Reitschule unter Leitung des Fst *Wilhelm Auersperg*⁶⁰³ geritten wurde. Jede Ritter hatte ein[e] *Dame*, die *Minge*[??] war meine Schwägerin geborenen G[ra]fin *Rottenhahn*, eine äußerst liebeswürdige geistvolle und edle Frau, für die ich eine große Zuneigung, und die durch Ihren herrliche *Character* und gebildeten Geist eine sehr wohlthätigen Einfluss auf meinen Bildung hatte. Als ich meine Studien in ersten Jahren noch nicht ganz vollendet hatte[,] wurde ich in X^{br} [1]802 bey der Landesstelle als Praktikant aufgenommen. Meine erste Vorgesetzten als Rätthe waren G[ra]f *Choninsky*,⁶⁰⁴ u. *Bar. Mach*.... zwey der ausgezeichnetesten Mitglieder der Landesstelle[,] durch deren Anleitung ich mein Kenntnissen im administrativen Fache sehr erweiterte[,] nebenbey wurde ich mich von mein Vater selbst verwendet, dem ich stets auf seine Reisen in Lande, deren er zwey in Begleitung des Kaiser[s] *Franz* machte, begleitete, und ihm fortan im

---

⁶⁰² Ve skutečnosti se Jan Nepomuk oženil v roce 1799. V roce 1802 se ženíl Josef, nikoli Jan Nepomuk, a bral si za ženu Marii Sofii Auersperg. Louisa se skutečně vdávala v roce 1802.

⁶⁰³ Kníže Vilém z Auerspergu (1749 - 1822).

⁶⁰⁴ Pravděpodobně Ignác Karel Chorinský z Ledské (1770–1823), státní úředník, zakladatel rakouské rodové větve.

Fahren verlesen musste. Sein anhaltender Fluss als Geschäftsmann eiferte auch mich dazu an, und dieser fortwährenden Beschäftigung u. diesem Beispiele schreibe ich es zu[,] dass ich immer mit großen Eifer mein Amts Geschäfte Betrieb, und darum selbst in meine höheren Dienstposten älteren Jahren nicht nachgelassen habe.-

In Sommer [1]804 war mein Vater längere Zeit der Verwaltungs Angelegenheiten von Böhmen wegen in Wien und wurde dort von dem Kaiser Franz mit solcher Güte und Auszeichnung behandelt, dass er nichts weniger als ein Schmeichler war, auch so manchen gerechten Grund hatte, wegen seiner schneller Entfernung aus der Staatsdienste in J[ahre 1]892, dann in manchen anderen Rücksicht, mit dem Benehmen des Kaisers gegen ihm unzufrieden zu seyn, sich in einen Brief an m. Mutter folgender Ausdrücke bediente, die ich um so lieber herschreiben, als der Kaiser Franz itzt oft so strenge beurtheilt wird „*L'Empereur me traite avec une bonté et une confiance, qui me fait vraiment[??] du bien. Je lui souhaiterais un Sully ou un Pit; il serait sur alors, avec son coeur, son esprit droit, et son absence de tout vice.* /:welche schätzbare wesent. Eigenschaften, für einen absoluten Monarchen!!:) *de bien soutenir la machine chancelante de la monarchie autrichienne!*["⁶⁰⁵ – Merkwürdige Worte von 44 Jahren!. – Dann schrieb mein Vater[,] es habe mich dem Kaiser mit der Bemerkung genannt „er hoffe[,] ich würde einst mein Vaterland gute Dienste leisten. Ob ich dieser Erwartung entsprochen habe[,] mögen andere beurtheilen. Ich habe immer getrachtet, so viel es in meine Kräften lag, in jeder Stellung[,] in der ich mich befand[,] für des allgemein. Beste alles Mögliche zu wirken.“ –

Kaum war mein Vater von Wien zurück, so kam auch seiner Durchreise der König von Schweden Gustaw IV[,] Sohn des ermordeten Gustaw der III^{te}[,] der später, wohl größtenteils aus seiner Schuld, obwohl auch schlecht berathen sein Krone verlor; er war damals noch sehr jung, und genommen durch seine Benehmen, die algeme: Meynung. Ich war im Gefolge meines Vaters immer sein Begleiter. – was mich sehr interessierte. Später reiste mein Vater nach Brünn zu S^f M[aje]st[ät] den Kaiser, der sich dort bey eine[m] Lager befand, u. von da in derselben Absicht die böhm. Armee zu sehen[,] nach Prag kommen sollten, wir machten die Reise durch einen großen Theil von Böhmen auf Ungarn, was mich so wie der Aufenthalt in Brünn sehr interessirte. In September kam der Hof örtlich nach Prag. Ich wurde bey dieser Gelegenheit von meinem Vater sehr beschäftigt, wodurch ich da ich oft selbständig verwendet wurde, in fortwährender Zeitigkeit erhalten u. oft gezwungen wurde[,]

---

⁶⁰⁵ Císař se ke mě chová přívětivě a s důvěrou, která mě velice těší. Přál bych mu takového Sullyho (pravděpodobně Maximilien de Béthune, duc de Sully) či Pita; tak by si mohl být jistý ve svém srdci, své přímé mysli, a absenci jakékoli neřesti ... podpořit vrávoraající stroj rakouské monarchie. (Překl. Bc. Matěj Měříčka)

nach mein eigene Ansichten irgendeinen Entschluss zu fassen, was mir für die Zukunft sehr nützlich war. Ein Gegenstand[,] der damals schon in Verhandlung war, die Erbauung einer[??] zweyten Brücke – damals war selbe außer den Stadt bey Bubnen projektiert – interessi[e]rte mich im hohen Grade⁶⁰⁶, die Brücke sollte nach eine damals in England in Schwung gewesen Sepstnen[??], von Gusseisen erbaut werden, die Pläne dazu erachte der Professor *Gerstein*, die Auslagen sollte durch freywillige Beyträge hereingebracht werden, dem Kaiser selbst, und die Erzherzogen geben Beyträge; allein die Hofkanzley unter G[ra]f *Ugarte*[,]⁶⁰⁷ der meinen Vater, weil er sich nur ihm *managirte*, und oft u[n]mittelbarreich dem Kaiser *corespondite*, sehr Feind war, und von die, den Kaiser umgebenden *Camarilla*, die es nicht gerne sah, dass mein für den damaligen Zeiten sehr freysinniger Vater, bey Hofe immer die Wahrheit ungescheut sprach, und so manche *Intrigen* durchkreuzte, machten gegen diese Lieblings=Projekt meines Vaters Opposition. –

Sonderbar genug, war ich es, der im J [1]842 also 38 Jahren später die zweyte Brücke über die Moldau nach Überwindung zahllosen *Intrigen*, durch ein unseren Beharrlichkeit, an einer anderen Orte zu erbauen[,] das Glück hatte — Während dieser Zeit fetzte ich gleichzeitig mit der Besuchung des *Bureaus* mein Studien fort, und wurde viel und oft von mein Vater in Präsidialgeschäften verwendet, da meiner Vaters Besitzungen so mehr von Prag waren, so konnten wir[,] ohne dass die Geschäfte darüber litten, oft auf dem Lande seyn[,] wo wir sollten allein waren, entweder ein großer Theil der Familie, oder Freunde, den mein Vater sehr gastfrey war, auf den Lande war unser Leben sehr angenehm, Promenaden[,] Jagde[,] *Lectüre* Musik, und Gesellschafter Theater, an welchem letzteren, alle Glieder der Familie sich beteiligten, welch[e] sollen[??] immer angenehm ab. –

Währen[d] der Jahr [1]804 u[nd] [1]805 schönerte ein weit mehr freundschaft[t]liches als leidenschaftliches Liebes Verhältniss zu eine sehr gebildeten u. geistreichen Mädchen meines Alters, mein Leben, und trug gewis[s] zu dem soliden Betragen[,] bey dem ich trotz mein Jugend und eine sehr feurigen Temperamente[,] fortan treu bleib. Diese junge Person kam sehr viel zu mein Ältern, die sie sehr ...., und mein platonische Liebe wohl überwachten, aber ihr kein Hinweis im Wege legten. Mein Vater hatte damals den lebhaften Wunsch[,] dass ich mich nicht dem Staatsdienst widmen[,] sondern auf

---

⁶⁰⁶ Grade

⁶⁰⁷ Alois hrabě Ugarte (1749 – 1817) působil v Haliči a v moravských zemských úřadech. Roku 1802 získal úřad nejvyššího kancléře spojené česko - rakouské dvorské kanceláře a od roku 1813 působil dokonce jako státní a konferenční ministr. Za své zásluhy obdržel od císaře Františka I. Řád zlatého rouna a nedlouho poté zemřel. Viz: KLEMPA, Aleš: Nový zámek v Jevišovicích. Od Villy Ugarte k romantické rezidenci v arkádovém stylu. Brno 2008, s. 13. Online na: <http://is.muni.cz/th/11273>

das Studium der Ökonomie verlegen, u. seine Güter *adminis[tra]tion* sollten. Dazu war ich aber nicht zu bewegen, ich hatte trotz allem[,] was ich gegen dem Staatsdienste selbst von mein Vaters hörte[,] zu festentschlossen, diese *Carier* zu beginnen u. mich auszuzeichnen, u. mein gute Mutter bestärkte mich in diesen Entschlusse. Zu jenen Projekt m. Vat. machten nicht die vielen Verdrießlichkeiten betragen, welche er damals in seinem Amte von Wien aus hatte. Er war darüber oft aus Ärger oder Kummer unwohl. Damals schrieb ich in mein Tagebuch „auf diese Art machte ich nicht dienen. Wenn man nichts als Mühe und Arbeit, und zum Lohnen Vor... u. Ärger haben soll und doch finde ich Vergnügen u. Lust daran[,] mich für dem Staatsdienst auszubilden; ein inneren Treib, meine Mitbürgern auf diese Art nützlich zu werden, treibt mich dazu. Sollte auch mein Bestreben, und mein[e] Mühe weist mit Undank belohnt werden, so ist doch ein Zeuge ober dem Sternen, der kein gute rechtliche Handlung vergisst, und den kann eins kein Hofgunst rauben“. – Die Folge zeigte, dass ich das im prophetischen Geiste schrieb! –

Im halben Jahr 1803 kam ganz unerwartet Kaiser Franz mit dem Ob[er]stkanzler G[ra]f *Ugarte* nach Prag[,] um sich selbst von dem Stande der Noth – außerordentlich Getreide Theuerung und hier u. da selbst Mangel an Getreide – in Böhmen, welchen man in Wien nicht glauben wollt[,] zu überzeugen, es wurde *Conferenz* mit Zuziehung des meisten Kreishauptleute gehalten, u. mein Vater schien mit den Resultaten derselben, so wie mit denen Berechnen S^{nes} Majestät gegen ihm[,] sehr zufrieden. Indessen bemühten die Feinde m.: Vaters, unter welche nebst den Ob[er]stkanzler G[ra]f *Ugarte* auch der App. Präsident G[ra]f *Wallis*,⁶⁰⁸ welcher den Platz des Obe[r]stburggrafe wünschte, um mein Vater besonders bey der Umgebung des Kaisers immer mehr zu anschwärzen, während einige energische Maassregeln[,] die er in Prag wegen Verbesserung den Pflasterung[,] Straßenreinigung[,] Beleuchtung[,] *Canalisierung* u. s. w.

Dann im Lande wegen den Straßenbau mit Zuziehung der Obrigkeiten und Unterthane[n] getroffen hatte, viele dadurch aus Mitleiden gezogen Personen aus allen Ständen ihm feindlich stimmte. Kurz die Intrigen war[en] so gut eingefädelt, dass schon am

---

⁶⁰⁸ Josef hrabě Wallis a svob. pán z Carighmainu se stal Prezidentem apelačního soudu v Čechách, roku 1805 guvernérem na Moravě a Slezsku, a po necelém půlroce nejvyšším purkrabím v Čechách. Roku 1810 pokračovala jeho kariéra ve funkci prezidenta Dvorské komory, ale obrovské vládní výdaje spjaté s napoleonskými válkami dovedly monarchii ke státnímu bankrotu v roce 1811. V literatuře se mu říká Wallisova reforma, právě podle Josefa hraběte Wallise, který provedl finančním patentem r. 1811 devalvaci znehodnocených bankocetlí, jichž obíhalo přes miliardu nominální hodnoty. Patent zavedl novou papírovou měnu, lidově zvanou „šajny“ (Einlösungscheine - výplatní listy). Poté, co se ocitl ve všeobecné nelibosti, zastával během válečných let ještě úřad státního a konferenčního ministra a následně se stáhl do ústraní. Viz: <http://www.deutsche-biographie.de/xsfz84379.html>.

20ⁿ Juny m. Vater ein handbillet von S^r M[aje]st[ät] erhielt, welches ihm als *Conferenz* Minister zur Staatsrath beruft, und seinen Stelle dem G[ra]f Wallis verlieh. – Man gab m. Vater nur 4 Tage Zeit seine Angelegenheiten in Ordnung zu bringen, denn er hatte dem Befehl bis 25^{die} in Wien einzutreffen, u. S^r M[aje]st[ät]: wohl wissend[,] dass er doch eine großen Anhang in Prag habe, u. besonders die Landes Stelle und alle Beamten in Lande sehr an ihm hingen, hatte ihm untersagt die Ursache seiner Abreise bekannt zu machen, und von der Landesstelle, wie er es sehr gewünscht hätte *Alphin*[??] zu nehmen. Mit einer Bewunderung würdigen Ruhe[,] Seelenstärke und Fassung ordnete nun mein Vater so schnell als möglich alle seine Geschäfte, wohnte noch eine Rath Sitzung bey, und erst am Tage der Abreise eröffnete er mir die Veranlassung demselben. Ich, der ich dem ganzen Werth m. Vaters seine gränzenlose Hingebung für den Dienst konnte, u. Wusste[,] wie sehr er meine Vaterlande noch eigen würde, der auch den grelle Art dieser Abtreffung empfand, war um so mehr ergriffen, als ich mit wenigen Tage früher von mein jüngsten Bruder Herrmannn, der als Offizier zur Insentein[??] vielmal u. nach Wien gerieset war, u. von *Abbé Dallery*[,]der uns erzogen hatte, und dem wir sehr anhängen[,] Abschied genommen hatte.

Nur die Freude in Wien wieder mein gelieben Bruder u. m. Herzensfreundin zu sehen[,] versüßten etwas die Unttentum[??] meine Empfindungen. Mein Vater behielt mich in Wien – wo er sogleich in sein neues Geschäft trat, - bey sich u. ich hatte dort Gelegenheit viel zu lesen u. zu lernen, davon mir die wichtigsten Akten mittheilt, oder von mir sich vorlesen ließ. – In Wien führten wir übrigens ein ganz angenehmes Leben, u. waren viel bey m: Tante *Hoyos* u. bey der Familie Rottenhahn[,] die Ältern an Schweigerin, sehr geistreiche[,] liebenswürdige Menschen, - (: sie eingeb. G[ra]fin *Czernin*; er vormals Oberstb[ur]gg[ra]f gewesen, dann Kammerpräsident, itzt Pre. der Obe[r]st hiesig Stelle:)[,] deren Umgang für eine jungen Menschen sehr lehrreich war, ich war viel mit mein Bruder u. meine Freundin u. besuchte fleißig das Theather. Dort lernte ich eines Tages eine *Cousin* meiner Freundine[,] eine[n] jungen G[ra]f *Fiquelmont*⁶⁰⁹ kann[??] berate Offizier, der später für m. Familie sehr interessant, da sein Tochter meine Neffen F[ür]st *Edmund Clary* heirathete.⁶¹⁰ Sehr oft fuhr ich in den Morgenstunden mit mein Vater in den herrlichen Prater, wo er sich in irgend ein abgelegens Häuschen mit dem Aktenschriften *etablrte*, und ich mit ihm las oder selbst arbeitet. Diese ganz angenehme *Existenz* wurde zuerst durch ein[en] ernstliche[n] Volks

⁶⁰⁹ Karel Ludvík Ficquelmont (1777–1857), rakouský generál, diplomat a státník. Rod Ficquelmontů pocházel z Lotrinska a jeho členové tradičně sloužili v armádách Francie či Lotrinska.

⁶¹⁰ Kníže Edmund Clary - Aldringen (1813 – 1894) si v roce 1841 vzal za ženu dceru předešlého, Alžbětu Alexandru Ficquelmontovou. (1825 – 1878). Nejnověji o jejich vztahu pojednává: MĚŘIČKA, Matěj: *Alžběta Clary-Aldringen v zrcadle své korespondence*. Bakalářská práce FFUK, Praha 2010.

Aufstand in den Vorstädte, veranlasst, durch dies angeblich zu klein Gewicht u. dem Mangel des Volks, es musste militärisch eingeschritten werden, u. der als Militär vom Pöbel verhöhnt, und mit Steine bewerfen wurde selbst scharf geschossen werden, so dass mehrere Menschen, unter andere ein Mann[,] der an der Spitze eines Volkshaufens mit eine rothen Fahne umherzog[,] erschossen und viele verwundet wurden. - Das *Militair* benahm sich sehr gut. Die Kriegs Gerichte nehmen mit jedem Tage, u. meine Brüder müssten alle drey zur Armee, die als *Rescue* Armee aufgestellt wurde; ich selbst sehnte mich nach u. nach sehr[,] nach dem wir so leiten Landleben, mein[er] Mutter, und den übrigen Geschwistern, da ein Sommer in der Stadt zugebracht, doch so manche Unannehmlichkeit mit sich führt. Dem 22ⁿ August verli[e]ß ich mit Vater Wien um über Neuhof[,] wo wir uns ein[i]ge Tage aufhalten[,] u. Prag[,] wo ich mein Bruder Ferdinand werden fand, der im *seminario* sein erstes theologischen *Rigorosum* machen sollte, und mein älteste Bruder mit seine Frau, u. der Familie Rottenhahn fand, bey der wir täs.[??] waren. Am 1. September waren wir endlich wieder mit m. theueren Mutter u. Schwester Therese in *Weltrus* verneiget, es dauerte aber nicht lange[,] dann mein Vater ging nach Teplitz[,] mein[e] Mutter nach Prag[,] ich blieb allein zurück, und benützte diese Gelegenheit, um ein mir lieb geworden Pfarrer in der Gegend zu besuchen, und dem folgenden Tag ein paar *Collegen* Praktikanten aus Prag zubewirthen, mit denen ich eine[n] sehr angenehmen Tag zubrachte. Von mein Vater nicht zu verlassen, und um nicht unter seinen persönlichen Feind, G[ra]f *Wallis* zu dienen[,] gab ich mein Entlassung als Gub[.] Praktikant ein, u. mein Vater that Schritte, mich in Wien zur Hofkammer zu bringen. Inzwischen brach der unglückliche Krieg von J[ahr 1]805 aus, ich hatte 3 Brüder bey der Armee, der älteste bey Rosenberg *Cher. Legers*[??]⁶¹¹ zeichnete sich sehr aus, indem er seine *Division* mitten durch dafein:[??] Armee durchbrachte, und selbe ohne Verlust zurückführte, die beyden anderen wurden gefangen und auf Paroli[??] entlassen, durch 2 Jahren nicht zu dienen. –

Der älteste wurde aber auf Befehl S^{ns} M[aje]st[ät] durch ein Armee Befehl öffentlich belobt, zum Oberstleutnant *avanciert*[,] während er erst kurz Major war, und sein Offizi[e]reus Mannschaft wurden⁶¹² reichlich belohnt. –

Da ich wiederfehlt[??] klagte in dieser bedrängten Zeit[,] ganz ohne Beschäftigung für das Allgemein zu seyn, hatte mein Vater den glücklichen Einfall[,] nach dem *Czaslaw*⁶¹³ Kr[eis] Amte zur Dienstleistung zuzutheilen, u. desswegen an dem Ob[er]st B[ur]gg[ra]fen zu

---

⁶¹¹ Dragounský pluk Rosenberg

⁶¹² wurde

⁶¹³ Čáslavský

schreiben. Ich kam nun ins Kr. Amt, u. wurde dort sehr beschäftigt, u. persönlich viel benützt. *Czaslau* wurde bald lebhafter, weil der E. H. *Ferdinand* mit ein *Jelaschichen Corps* dahin kam, ich wurde ihm vorgestellt, und mit viel Auszeichnung behandelt; die *beierischen*⁶¹⁴ Truppen unter Wende wurden von Mähren aus gegen Böhmen *Masschiert*, und rückten bis über Steinsdorf⁶¹⁵ 2 Posten von *Czaslau* vor.

Die E. h. beschloss Sie zurückzudrängen, um sich dann mit der Hauptarmee zu vereinigen, welche bey Brünn stand. Der Kr[ei]sh[au]ptmann musste der Verpflagensbestellen wegen den Hauptquartier folgen; die Bayern wichen bald bis gegen Stecken⁶¹⁶ zurück, wo sie ein fest Stellung einnehmen. Ich war in Deutschbrod⁶¹⁷ als die Truppen mit ziemlich viel *Artillerie* verrückten, um die Feinde aus dieser Position zu werfen. Der Kr[ei]sh[au]ptm[an]n *Col. v[.] Schmelzern*⁶¹⁸ ein wehren Ehrenmann, der früher Soldat gewesen war, wollte ein den Truppen folgen, besonders an wir bald Kanonenschüsse hörten. Ich bat ihm mich mit sich zu nehmen, ohnehin hatte ich früher immer gewünscht *Militaire* zu werden, und hatte nur aus Rücksicht für den Wunsch meines Vaters, und da schon 3 Bruder Soldaten waren, damit Tagust[??] gethan – denn ich brennte vor Begierde dem Krieg einmal in der Nähe zu sehen. Indessen hatte der E. H. die Feinde aus ihrer ersten Stellung geworfen, Gefangene[n] gemacht, die wir begegneten, in Secken[,] wo in ein großen *Fabricks* Gebäude ein provisorisches Spital war[,] fanden wie viele Blessierte theils Beyeren, theils Öst[er]reicher. Nun ging es wieder weiter, und wir kamen sehr nahe an die 2.te *Affaire*, wo die Feinde bis über Iglau⁶¹⁹ hin[a]us getrieben wurden. Der Erzherzog nahm seine *Sept. quartier* in Iglau, und ich hatte das angenehme Bewusstseyn, nicht nur nützlich zu seyn, sondern mich die Freude es vor mein *Chef* erkannt zu sehen. – Ein kaiserisches *Cavalerie* Regiment, wurde fast aufgerieben, der Anblick der vielen Verwundeten, ergriff mich sehr sch...glichen. – In Iglau erfuhr ich die Nachricht von der Schlacht von Austerlitz⁶²⁰ u. das darauf erfolgen Waffenstillstands, die aus alle in die größte Bestürzung vorsahte, denn es konnte nun nur ein

---

⁶¹⁴ Bayerischen – bavorské

⁶¹⁵ Dnes je Steinsdorf vesnice v okrese Greiz v Durynsku. Tento název se však používal dříve i pro obec Kámen v okrese Havlíčkův Brod, jež se nachází na hlavní silnici z Čáslavi do Havlíčkova Brodu.

⁶¹⁶ Stecken či Stöcken, dnes Štoky, vesnice jižně od Havlíčkova Brodu, u níž se na počátku prosince 1805 odehrála bitva francouzských a bavorských oddílů, které nestihly dojet do Slavkova, proti rakouské armádě. Rakušané zde zvítězili. V roce 2000 byl v těchto místech vztyčen pomník padlým vojákům.

⁶¹⁷ Dnes Havlíčkův Brod.

⁶¹⁸ Norbert Fridrich Schmelzern von Wildmannseck, guberniální rada a hejtman Čáslavského kraje, roku 1807 povýšený do rytířského stavu. Viz např.: KNESCHKE, Ernst Heinrich a kol.: Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Sv. 8. Leipzig 1868, s. 232 – 233.

⁶¹⁹ Dnes Jihlava.

⁶²⁰ Dnes Slavkov u Brna.

schimpflicher Friede erfolgen – Das war in den ersten Tagen Dezembers. Wir hatten die Vergnügen meine[n] braven Bruder Joseph[,], den neuen Ob[e]rstleutnant in Neuhof zu sehen, wohin ich zurückkehrte, u. die Nachricht zu bekommen[,], dass mein Bruder Wenzeslaus gewechselt, und Flügel *Adjutant* bey F[ür]st *Johann Lichtenstein* sey.

Dieser war damals *Commandirende* in Öst[er]reich, und bey den Friedens Überhandlungen verwendet. - Wir d. J. m[e]in Vater und ich gingen auf einigen Tage nach Prag, wo ich den Priesterweihe meins Bruders Ferdinand beywohnte, die von dem Bischofe von *Passau* vollzogen wurde, und ziemlich viel mit der Prager besseren Gesellschaft umging. Dem Neuen Jahr Tag [1]806 brachte ich ganz wieder nach Prag zurück[,], wo wir 5 Tage recht angenehm verlebten, bis die Nachricht des Friedensschluss kam, wo wir nach Neuhof, und ich wieder in das K. Amt nach *Czaslaw*[,], gingen, wo ich theils mit Geschäften[,], theils mit Musik, da ich mein kleines *fortepian* Talent geltend machen konnte, meinen Zeit sehr angenehm zubrachte. Die Briefe[,], die wir über dem schimpflichen Wiener Frieden erhielten[,], betrübten uns sehr, ich ging oft meine Ältern in Neuhof besuchen. Mein Vater ertheilt hier am 11ten Jänner ein Staffete[??] mit dem Rufe als Hofkammerpräsidenten nach Wien, um wie S[ein]^e M[aje]s[tät] der Kaiser sich ausdrückte, die ganz zerrütteten Finanzen wieder in Ordnung zu bringen. Allein in der Überzeugung, dass er bey der damaligen Umgebung des Kaisers nichts werde leisten können, schlug er diese Anstellung aus. –

Am 12ten hatten wir den großen Trost der ersten ch[?]. Messe meines Bruders Ferdinand beyzuwohnen[,], ein für uns um so er freundlicheres Ereign[i]ss, als er die volle Vokation[??] zu die zweyte Stunde hat, dem er gewiss bey seiner hohen Bildung und seinen sanften *Character* Ehre machen wird. Mein Vater reiste nach Wien, und ich erhält mein *Decret* als Praktikant bey der k. k. Hofkammer, deren Präsident damals G[ra]f *Zichy* war.⁶²¹ – Ich wurde dem *Commerz Departement* wo G[ra]f *Herberstein*[,], Hofrath vorzugetheilt,⁶²² und beschluss mich dort mich durch erhalten die .... auszuzeichnen, da mein Fähigkeiten u. Diensterfahrung noch so beschränkt waren, dass ich noch nicht viel leisten konnte. Bey G[ra]f *Herberst*: u. der Sekretär H. v. *Dürfebs*[?], welche mich sehr freundschaft. behandelten[,], nützten mir sehr viel durch ihre Gespräche. Ich wurde bey Gf. *Zichy* vorgestellt, der mich sehr

---

⁶²¹ Hrabě Karel Zichy de Vásonykeő se narodil roku 1753 a působil ve státních službách. Roku 1802 se stal předsedou společné dvorní finanční komory a správcem říšských financí, r. 1808 státním konferenčním ministrem a 1809 ministrem války. Za válečných let 1813-14 spravoval ministerstvo vnitřních pro vnitřní záležitosti, působil také v uherském sněmu. Zemřel 18. září 1826 ve Vídni.

⁶²² Josef František Stanislav hrabě Herberstein (1757 – 1816), dvorní rada, viceprezident odboru pro obchod a finance. Viz např. FELGEL, Anton Victor: Herberstein, Josef Franz Stanislaus. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* 12. Leipzig 1880, s. 35. Online: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd135895480.html?anchor=adb>

gütig behandelt. In gesellschaftlichen Hinsicht suchte ich nur die gute Gesellschaft auf, u. besonders jene der *Damen*, wodurch ich auch meine sit[t]lichen Wandel rein erhielt, und trotz so machen Anklang von Seite der mir bekannten jungen Leute. - Von meine[n] Hofrath ermuntert[,] machte ich Anfangs May ein Gesuch an Sr Majestät um eine unentgeld. Hofkonzipisten Stelle, und hatte am 12ten May (:[1]806:) eine *Audienz* bey S[eine]^r M[a]j[e]s[tät,] wo ich sehr gut angefangen u. vom Kaiser selbst über mein bisherige Verwendung belebet wurde. Mein Ernennung erfolgte nun so schnell, dass ich am 16ten May[,] an Nahmenstag meines Vaters[,] an Tag des H. Johann v[on] *Nepomuk*[,] den Beschützer des guten Rufes mein Eid als Hofko[n]zipist ablegte. Ich wurde bey dieser Gelegenheit überall mit Auszeichnung behandelt, was ich nur meine eindeinreden Fleiße zu denken hatte. In dieser Zeit wurde ich in das Haus ein G[ra]fin *Rzewuska*⁶²³ eingeführt, wo man sehr ausgezeichnete Männer des Inn= und Auslandes *Diplomaten* Gelehrte und liebenswürdige schöne Freunden, zu deren vorzüglichsten die Schw: Tochter des Hauses[,] eine geb. F[ü]rstin *Lubomirska* gehörte,⁶²⁴ begegnete, um Haus[,] in welchen ich bald einheimisch wurde, und dem ich vieles von mein Weltbildung zu danken habe. – Vor allen anderen haben aber meine, eben so geistreichen als kenntnisreichen Eltern dazu beygetragen, besonders mein Vater, der mich fast immer um sich haben wollte. Ich machte mit ihm eine *Exkursion* nach Brück an der Buten[??] zu G[ra]f u. G[ra]fin *Harrach*[,] zwey sehr lebenswürdigen Menschen, und wohnte[,] als wir zurückkamen, der Aufstellung des Pferdes zur Statue Josephs des IIⁿ auf den Josephs Platz bey, welche der sinnreichen Art[,] auf welche diese große Last[??], mit wer[??] äußerst einfachen *Maschinen* fortbewegt wurde sehr .... war. Der Künstler der selle[??] war fertigte Professor *Zauner*[,]⁶²⁵ ein Tyroler, leitete auch den Geist, erfand den *Mechanic* aus[??] zum Transport u. Aufzeichne u. s. f. er war ein äußerst einfacher anspruchsloser Mann[,] aber ein wahres *Genie*. - Es freute mich sehr seine persönliche Bekanntschaft gemacht zu haben; als einige Tage später die Statue des Kaisers auf das Pferd gesetzt wurde[,] fand ich Mittel oben auf Gerüste dicht neben *Zauner*, der das Ganze leitete[,] zu stehen. Bey meinen Vater war ich

---

⁶²³ Marie Constancie Rzewuská, roz. Lubomirská (1763 – 1840), manželka Seweryna Rzewuského (1743 – 1811). Viz např. <http://genealogy.euweb.cz/poland/rzewuski.html#W>

⁶²⁴ Alexandra Rosalie Lubomirská (1791 – 1865), se roku 1805 provdala za Václava hraběte Rzewuského (1785-1831) – syna předešlých. Manželství však nebylo příliš šťastné, přestože spolu měli čtyři děti. Rosalie žila bohatým společenským životem převážně ve Vídni, kde platila za jednu z nejkrásnějších a nejnvdělanějších dam, později v Paříži, v níž patřila ke kruhu přátel Honoré de Balzaca. Její manžel se stal významným cestovatelem po východních krajích a uznávaným orientalistou. Britské muzeum vlastní její kresbu vyhotovenou sirem Thomasem Lawrencem. Roku 1939 byly ve Francii vydány její vzpomínky pod názvem *Mémoires de la Comtesse Rosalie Rzewuska*. Viz např. www.britishmuseum.org.

⁶²⁵ Franz Anton von Zauner (1746 – 1822), byl rakouský sochař, zástupce raného klasicismu, profesor Vídeňské akademie. Kromě zmiňované sochy Josefa II vytvořil také například pomník Leopoldovi II.

ebenfalls in Geschäften benützt, da er Beysitzer eines FinanzComités ist, welches unsere großen Finanz Übel heilen soll, die rechte Arz[n]ey aber nicht finden kann. Es wurden über 50 Finanz Pläne eingereicht! –

Anfangs July machte ich eine kleine *Excursion* nach Preßburg[,]⁶²⁶ die mir – der ich immer so viele Vorlieben für das Reise hatte – sehr viel Vorgänger machte. – Der Kreis meiner Bekannten erweiterte sich durch eine sehr liebenswürdige englische Familie *Sheldon*, die sich in Wien *etabliert* hatte und wo sowohl die Mutter, als 4 sehr liebenswürdige Töchter neuen angenehmen *fond de societé* bildeten. Diess Haus besuchte ich sehr viel, um so mehr[,] als es mit der *Familie Rzewusky* befremde war. In diesen beyden Häusern sah ich sehr viel den G[ra]f *Mercy*[,]⁶²⁷ der bey G[ra]f *Zichy* in Präsidial *Bureau* war, eine äußerst schätzbaren vortrefflichen Mann, der mir fortan viele Freundschaft bewieß, und der durch seine streng *religiösen* und moralischen Grundsätzen[,] dann durch seine viele Kenntnisse eine[n] äußerst vortheilhaften Einfluss auf mein *Character* u. mein Denkungsart hatte. Anfangs Septemb. (:[1]806:) erhielt ich einen 2 monat. Urlaub, den ich bey m: Ältern theils in Weltrus[,] theils in Neuhoft sehr angenehm zubrachte[.] Ich machte während dieser Zeit mit mein[en] Vater eine[n] Abstecher nach *Teplitz*, wo in Schlosse immer liebenswürdige Freunde anzutreffen waren, deren *conversation* ebenfalls durch Bildung des *socialen* Geistes nicht ohne Nutzen war. In Weltrus hatten wir den Besuch der vortrefflichen G[ra]fin *Brühl*,⁶²⁸ mit ihrer eben so schöner als liebenswürdiger Tochter *Therese*[,] später G[ra]fin *Thun*, die bis zu Ihren Tode mein treueste Freundin blieb.⁶²⁹ – In *Teplitz* sah ich die damalige Geliebte des Kaiser *Alexander* eine G[ra]fin *Narischkin*,⁶³⁰ die aber keine andere Vorzug hatte, als ein wirklich

---

⁶²⁶ Bratislava

⁶²⁷ Rodina *Mercy* má původ v Lotrinsku, v první třetině 18. století adoptoval bezdětný *Claudius Florimund von Mercy Antona Ignáce d' Argenteau* a tím vznikl rod *Mercy – d'Argenteau*. Jeho příslušníci vynikali zejména na válečném poli, např. již zmíněný *Anton Ignác*, či jeho syn *Florimund Claudius Mercy v. Argenteau*, který stejně jako otec bojoval proti Turkům a později v rakousko-španělské válce, za což byl odměněn hraběcím titulem. V tomto případě se patrně jedná o *Andreas Florimunda Mercy von Argenteau (1771–1840)*, dvorního rady ve vídeňském ministerstvu pro vnější záležitosti (zahraničních věcí) a důvěrníka hraběte *Metternicha*. Viz např. *NEUHAUS, Helmut: Mercy*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Sv. 17. Berlin 1994, s. 124-125. Online na: <http://bsbndb.bsb.lrz-muenchen.de/sfz75226.html>

⁶²⁸ Hrabata von *Brühl*, původně sasko-durynský rod, poprvé zmiňován ve 14. století, roku 1737 (resp. 1738) povýšen do stavu říšských hrabat. Během 18. století se rodina široce rozvětvila a existuje dodnes. *Brühlové* zastávali již od 18. století vysoké dvorské úřady v Sasku, Prusku a Rakousku, prosluli jako státníci a válečníci.

⁶²⁹ *Terezie Marie Anna Thun – Hohensteinová*, narozená 8. listopadu 1784 jako hraběnka von *Brühl*, provdána v roce 1808 za *Františka Antonína Thun – Hohensteina*, zemřela v Praze 8. března 1844. Viz: <http://genealogy.euweb.cz/thun/thun7.html>

⁶³⁰ *Polská kněžna Marie Czetwertyńská*, byla manželkou knížete *Dmitrije Naryškina*, ovšem od roku 1803 také milenkou ruského cara *Alexandra I.* Tento román trval více než patnáct let a *Naryškinová* porodila *Alexandrovi* tři děti.

blendende Schönheit, sonst war sie dumm, *coquette* eitel, und auf ihre Verhältniss zum Kaiser äußerst stolz. Die Kaiserine, die sehr mit ihr eiferte[,] brachte es dahin[,] dass man sie mit ihre Mann den Kais. Oberjägermeister auf Kaiser schickte. – Ich ging mit mein Vater dann zu *Lobkowitzey Raudnitz*,⁶³¹ wo italienische *Oper* von den besten Mitgliedern der Wien *Oper* gesungen wurde, und wo ich auch zum ersten mal eine Hosenhetze zu Pferde mitmachte, so wie ich in *Tepliz* der ersten Hirsch Jagd beywohnte. In Raudnitz verlebten wir 3 Tage mit großer Gesellschaft in eine so fortwährenden Saus u. Braus, dass ich recht froh war wieder zu unseren stillen LandAufenthalt⁶³² zurückzukehren. – Es wurde auch da gezeugt, u. unter andere auf einem großen Teich in Schiffen auf Ruhr. Jäher daran 270 geschossen wurden. Am 1ⁿ 8^{br} gingen wir über Prag nach Neuhof. Sonderbar[,] dass ich über mein kurzen Aufenthalt in Prag, wo ich doch bestimmt war, mehr als dem 4^{en} Theil meines bisherigen Lebens zuzubringen in mein Tagebuch folgende Aüsserung finde:“ ich dankte Gott nicht mehr in Prag wohnen zu müssen, und verließ diese Stadt, in der ich doch so manche angenehme Augenblicke genossen hatte, mit einen wahrhaft freudigen Gefühl!—[”]

Nach eine sehr angenehmen Landaufenthalt, kehrte ich Anfangs *Novemb.* nach Wien zurück, wo ich in ein anders *Department* des Fr[ei]h[err] v[.] *Lederer* kam,⁶³³ eines sehr ausgezeichneten Staatsbeamten, bey dem ich viele Beschäftigung fand. Später kamen meine Ältern, wir wohnten in deutschen Haus ich der Stephanskirche gegenüber, die Zeit welche ich nicht ... u. mit meine Ältern zubrachte, verwendete ich ..... *Lektüre* theils zu den gesellschaftlichen Umgang in den Familie *Rzewusky*, *Sheldon* und *Thürheim*⁶³⁴, und nahm lebhaften Antheil an dem Verkehr des sehr lebhaften Faschings. – Durch G[ra]f *Mercy*[,] Sekretär des G[ra]f[es] *Zichy*[,] wurde ich diesen immer mehr bekannt, an die Präsidial *Bureau* verwendet, und da gerade darüber Kaiser dem G[ra]f *Zichy* auftrag, ihm zwey junger Staatsbeamte vorzuschlagen, welche besonders für die[,] bey uns so sehr vernachlässigte Finanzwissenschaft[,] ausgebildet werden sollten, wo wurde ich und ein junger Hauer⁶³⁵ dazu

---

⁶³¹ Roudnice nad Labem

⁶³² Landaufenthalt

⁶³³ Pravděpodobně Karel Josef Alois svob. pán Lederer (1772 – 1860), blízký spolupracovník hraběte Zichyho. Jeho životopis viz např. WURZBACH, Dr. Konstant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthum Österreich*. Sv. 14. Wien 1865, s. 297 – 300. Online na: <http://books.google.cz>.

⁶³⁴ Türheimové, původně švábská rytířská rodina, v roce 1666 byla její hornorakouská větev povýšena do stavu říšských hrabat. Její členové zastávali v Rakousku mnoho vysokých úřadů.

⁶³⁵ Joseph von Hauer (1778 – 1863), dvorský sekretář, později viceprezident Dvorské komory a tajný rada. Po svém penzionování se zabýval paleontologií a odkryl naleziště v okolí Vidně. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Sv. 2. Wien 1958, s. 212. Online na: <http://www.oeaw.ac.at/oebl/>

ausersehen, und ich zugleich – obwohl ich erst 6 Monate *Concipist* war[,] zum Hofsekretär vorgeschlagen, was mich wie natürlich außerordentlich freute u. schmeichelte.

Meine Ernennung erfolgte auch sehr bald /: 30ⁿ März [1]807:/ und machte mir wegen der allgemeine[n] Theilnahme, meiner Vorgesetzten u. *Collegen* umso mehr Vergnügen. Meinem Ältern war diese aber so schnelle als unerwartete Vorrückung ein großer Trost, mir aber nie ..... Spare[??] mitz[??] mit Hilfe Gottes, die ich zu erbitten[,] mich ermangelte, meine ganze Zeit meiner neuen Bestimmung zu ändern. Ich besuchte damals dem in selben Hause wohnenden das *Conf[.] Minister Gf Zinzendorff* ⁶³⁶ eine sehr gelehrten, und vielgelesenes Mann, der sich immer mit Staats Ökonomischen Wissenschaften beschäftigten, und der mir sein *Bibliothek* zum Benützen antrug, entsprach mir viel über meine neue Bestimmung u. sagte mir unter anderen: *Ne me croyez pas, mais ne croyez pas non plus a ceux quir antenrent[??] /:qui on sait sont tous des ignorants, a commencer par votre presidence a le /: Zichy:/ mais lisez avec attention des bons livres, beaucoup de Vorakten, apprenez de faits, comparez les avec la Théorie, et faites en des abstractions, formes vous vous meme des principes, il n'y a que ceux la de bons car il n'y a que ceux la qui restent invariables et ne v.[ous] abandonnent jamais. Mais ne soyez pas raide /: ⁶³⁷ stützig[,] wie es leider *Mett.[.] Sedlnitzky* u. *Mitrowsky* waren, die dadurch unseren *Revolution* von [1]848 herbeyführten /: *les circonstances peuvent requirir des changements, mais presque toujours si vos principes sont bons, il y aura moyen de les y adapter.* - ⁶³⁸ Ich hatte noch öfter das Vergnügen mit diesem interessanten Mann zu sprechen, und benützte viele seiner vortrefflichen Bücher. Meine Hauptbeschäftigung war nun die Auszüge mancher großen Finanz Pläne zu machen, die von vielen Seiten eingebracht wurden. Ich wohnte nun auch endlich den Rathssitzungen bey und konnte über die große[n] Messen unbedeutender Dinge[,] die da vorgetragen wurden, und über die Mittelmäßigkeit der großen Mehrzahl der Hofrätthe u. Sekretären mich nicht genug erstandene. Auch war ich mit den Grundsätzen unserer Finanz = Verwaltung keineswegs einverstanden.*

---

⁶³⁶ Pravděpodobně se jedná o Karla Johanna Christiana hraběte von Zinzendorf (1739 – 1813), rakouského státníka, který mezi léty 1802 – 1809 zastával úřad konferenčního ministra pro vnitřní obchodní záležitosti. Proslul jako odpůrce merkantilistické teorie a obhájce volného obchodu. Jeho životopis např. KRONES, Franz von: Zinzendorf, Karl Joh. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* . Sv. 45. Leipzig 1900, s. 339 – 343. Online na: <http://www.deutsche-biographie.de/sfz86738.html>.

⁶³⁷ Nevěřte mi, ale nevěřte ani těm, o kterých se ví, že jsou všichni ignoranti, pro začátek Váš prezident, ten /:Zichy:/ ale čtěte pozorně dobré knihy, mnoho předpisů[?], vnímejte fakta, porovnávejte je s teorií a tvořte si sám vlastní principy, není nic jiného, než právě ony, které zůstávají neměnné a nikdy vás nezahládí. Ale nebudte nikdy příkrý. (Přel. Mgr. Zuzana Žďárská).

⁶³⁸ Okolnosti mohou vyžadovat změny, ale téměř vždy, když principy jsou dobré, je zde způsob, jak je tomu přizpůsobit. (Překl. Mgr Zuzana Žďárská)

Es war damals eben ungarischer Landtag, mein Hofrath *Barbier*⁶³⁹ wurde dahin berufen, während diese Zeit stand ich unter den Hofsekretär *Collin*,⁶⁴⁰ der später sehr gefeyerten Dichter, Verfasser des *Regulus*[,] *Coriolan* u. s. w.[,] eine äußerst einfangen[,], aber sehr liebenswürdigen Mann. -

Im Monathe July kam G[ra]fin *Brühl* mit Ihrer Tochter u[nd] Sohn nach Wien, u. wohnten in meiner Ältern Wohnung[,], daher ich sehr viel mit Ihnen war. Mein jüngste Bruder Hermann, der in sein *Garnison* in Pohlen sehr krank gewesen war, kam nach Wien, während mein 3ten Bruder Wenzel *Adjutant* bey F[ü]rst *Joh. Lichtenstein* nach Böhmen reiste, da traf auch der schreckliche Schlag[,], dass dieser letztere, dem die Pferde ein Post, von Weltrus, wo er meine Ältern besuchte, durchgingen, er aus dem Wagen stürzte, und das *Genicke* brach, daher in wenig Augen bluten Todt! war – das war ein schrecklichen Monat, der ein durch die wahrhaft liebevolle Theilnahme des *Brühls*[,], die ihm eben so[,], wie ein Familienglied liebten, erleichtert wurde. Mir war das um so nöthiger, da Hermann noch sehr schwäch war u. mir große Sorge machte. Ich beschloss zu m. Eltern zu reisen, da ich aber den noch immer schwachen Rekonvaleszenten nicht mit mir nehmen konnte, führte ich ihm mit aller Vorsicht nach Frohsdorf⁶⁴¹ zu unsere Vetter *Hoyos*[,], wo ich ihm in guten sorgsame Händen zu lassen wusste. – Vor[??] ich mich von ihm trennte, schwuren wir uns alles anzuwenden, und unser Benahmen so einzurichten, dass wir unsere theueren Ältern den verlohrenen Bruder möglichst ersetzen. Ich kehrte nach Wien zurück[,], brachte die Angelegenheiten meines Bruders in Ordnung u. reiste dann mit der Familie *Brühl* nach Neuhof u. Weltrus[,], wo wir aber meine Ältern, die in Teplitz waren[,], nicht fanden, dagegen war mein Bruder Joseph mit seiner Frau da.

Die *Brühls* gingen nach *Dresden*, die Trennung von Ihnen und besonders von *Theresen*[,], die mein Bruder so sehr geliebt hatte, fiel mir sehr schwer. Mein Bruder Jos:[,], der in Weltruss die ehrenvolle militärische Bestattung Wenzels besorgt hatte[,], kehrte in

---

⁶³⁹ Adrian Nikolaus rytíř von Barbier (1758 – 1840), od roku 1816 svobodný pán von Barbier, byl rakouský státník, dvorský rada a guvernér Rakouské národní banky. WURZBACH, Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Sv. 1. Wien 1856, s. 152 – 153. Online na: <http://www.literature.at/default.alo>.

⁶⁴⁰ Heinrich Joseph von Collin (1771 – 1811), byl rakouským spisovatelem. Vystudoval práva a vstoupil do státní služby, avšak v roce 1804 měla již ve vídeňském Burgtheatru premiéru jeho hra *Coriolan*. WURZBACH, Dr. Konstant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthum Österreich*. Sv. 2. Wien 1857, s. 412 – 414. Online na: <http://www.literature.at/default.alo>.

⁶⁴¹ Frohsdorf je dnes část obce Lanzenkirchen, okres Wiener Neustadt-Land. Nachází se zde především barokně upravený zámek, který měla od roku 1690 v držení právě rodina Hoyos. Od roku 1799 ho spravoval Johann Ernest Hoyos, Chotkův bratranec.

stimme *Garnison* zurück, und ich⁶⁴² da ich nicht allein in Weltrus bleiben wollte[,] kehrte indessen nach Neuhof zurück, wo ich Ruf nach Teplitz abwartete, der auch bald erfolgte. Ich fand meine arme Ältern ganz in Verzweiflung, und bleib mit Ihnen in Teplitz, wo die gezwungen Zerstreu[un]g sie doch nach und nach ruhiger stimmte vom 21ⁿ bis 30ⁿ August. In Weltrus[,] wo wir nun bis 25ⁿ September blieben. Es[??] kam bald m. Brud. Hermann, dessen Gesundheit besser war[,] abwechselnd m. ältester Bruder *Johann*, u. P.... beyde mit Ihren Frauen, meine Tante *Hoyos*, was mich aber besonders freute, und weil ich immer mit ihr und meiner Schwester Therese von den Verlohren sprechen konnte[,] G[ra]fin *Brühl* mit der herrlichen Therese, der gemeinschaftliche Schmerz, und die vortrefflichen Eigenschaften des *Charakters*, welche sie entwickelte, flößten mir eine wahren Bewunderung für Theresen ein, die sich nach u. nach zur Anbethung steigert. – Auch nach Neuhof kamen die *Brühl's* und meine Brüder mit ihren Frauen und Kinder, was das Schloss sehr beliebt, und den Aufenthalt sehr angenehm machte; wir allen sehr mit dem neuen Schlossbau beschäftigt, der schon ziemlich vorgerückt war. Mein Vater dessen Beschäftigungs Trieb hier mehr Nahrung als in Weltrus fand, wurde immer ruhiger, obwohl der Schmerz und den Verlohren, nur zu oft bey irgend einen von uns in bitteren Träumen ausbrach. -

Gegen Ender Oktober reiste ich über *Ollmütz*⁶⁴³ und *Holleschau*[,]⁶⁴⁴ wo mein Bruder Ferdinand *Dechant* war, nach Wien. Das Wiedersehen meins Bruders nach unsere herben Verlust ware sehr trauriges, gemildert aber durch dem Anblick der glücklichen Lage meins Bruder, der so ganz die *Vokation* seines Standes hat, und hier in Schlesien[, bei] der alten G[ra]fin *Erdödy*⁶⁴⁵ und ihren liebenswürdigen Enkelin recht angenehm Tage verlebt. In Wien wurde ich von meine Vorgesetzten sehr gut empfangen, und widmete mich nun wieder ganz meine Geschäfte, besuchte fast wie das Theather, weil ich es immer verzog die Abende in guter Gesellschaft von Herren u. *Damen* in den Häusern *Rzewuskin*[,] *Sheldon* und

---

⁶⁴² Autor se pravděpodobně nechtíc opakuje.

⁶⁴³ Olomouc

⁶⁴⁴ Holešov

⁶⁴⁵ Erdödy de Monyorókerék et Monoszlóje nejstarší žijící uherský, resp. maďarský hraběcí rod, jehož povýšení do hraběcího stavu se zasloužil Vladislav II. Jagellonský. Hraběnka Erdödy je v tomto případě Marie Barbora (Mária Borbála) Erdödy, rozená Nádasdy de Nádasd et Fogarasföld (1750 – 1811), jež se v roce 1766 provdala za Lájoše Rudolfa Erdödy (1747 – 1777) a roku 1170 odkoupila od svých sourozenců panství Holešov, které zdělili. Roku 1811 potom svou poslední vůlí odkázala panství svým synům Karlu Mikulášovi (1770 – 1833) a Františkovi (112 – 1815). Ovšem už čtyři roky poté František (Ferenz) bezdětný umírá a panství získává Karlova větev. Karel pak odkázal Holešov své dceři Barboře, Chotkem zmiňované vnučce, tedy Barboře (Borbále) Erdödy (1793 – 1858), provdané roku 1810 za hraběte Evžena z Wrbnů a Freudenthalu (1786 – 1847), čímž celé panství přešlo do rukou Wrbnů. Viz: VOLNY, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren*. Sv. 4 Hradischer kreis. Brünn 1838, s. 191 – 193. <http://www.holesov.cz/mesto-holesov/historie> a <http://genealogy.euweb.cz/hung/erdody3.html#BKM>.

Thürheim[,] in angenehmer erheiternder *Conversation* zu zutragen; mein[e] erwähnende⁶⁴⁶ Leidenschaft zu Thr: *Brühl*, wurde durch fortwährende Beschäftigung u. Zerstreu[un]g bald zur eigen Freundschaft umgewandelt. –

Ersteren und belehrenden Umgang hatte ich mit G[ra]f *Zinzendorff* [,]der über⁶⁴⁷ uns wohnte. In der 2ⁿ Woche *November* kam meine Mutter u. Schwester an, und nun war ein Theil m. Tages meine[n] Ältern u. m: Bruder *Hermann* gewidmet, der ebenfalls im Hause wohnte. Gegen Ende des Jahres machte ich gemeinschaftlich mit mein[en] *Collegen* dem Hofse Hofskonzipisten Sekretär *Hauer* ein Vorschlag uns beyde zu unserer Ausbildung, und zur künftigen gemeinen Kenntniß der Monarchie[,] dieselbe nach und nach ganz bereisen zu lassen, ein Vorschlag[,] der von G[ra]f: *Zichy* sehr beyfällig aufgenommen wurde, so dass er uns versprach selben bey S^t M[aje]st[ät]. bestens zu unterstützen. Meine Tageordnung war sehr gleichförmig. So viel möglich täglich früh in die Kirche. Frühstück bey m: Ältern, dann *Lecteur* bis ½ 11 Uhr. – *Bureau* bis 2 Uhr[,] *Promenade* zu Fuß oder zu Pferde 3 Uhr. Dann 5 Uhr ins *Bureau* bis ½ 9 Uhr, dann *Con:versation* in einem der genannten Häuser. Das Jahr [1]808 begann mit der 3te Heirath des Kaisers mit der Erzherzogin *M. Luise* von Öst[er]reich *Este*[,] die aber so hübsch als liebenswürdig war; die VermählungFeyerlichkeiten, denen ich als Kämmerer[r??] beywohnte, waren sehr brilliant[,] die Kaiserin gefiel allgemein. – Unter wahren Gnadenbezeigungen erhielt auch m: Vater die *Toison*⁶⁴⁸ /: 7ⁿ Jänner: /[,] was ihm uns aus alle[,] als eine *éclatante* Genugthuung für frühere Verfolgungen, und als die in unserer Monarchie größte Auszeichnung[,] sehr freute. Ich hatte das große Vergnügen ihm das *handbillet* des Kaisers zu übergeben, als eben alles beym Frühstück versammelt war[,] es war ein schöner rührenden Moment! – Bey dieser Gelegenheit wurde mich der *Leopold* Orden gestiftet. –

Im Frühjahr und zwar am 23ⁿ May tratt ich nun meine Reise in die Monarchie, in der Begleitung des Hofsekretärs von *Hauer* an, zuerst nach *Hamburg* die dortige Tabakfabrik besuchen, dann ging es längst der ungarischen Gränze in verschiedene Fabriken, wobey wir auch zugleich immer die politischen, und *Cammeral*Verwaltungsämter besuchten, und der *Organismus* der Verwaltung bis an die untersten *Organe*; unsere Reise durch Unter=Oberöst[er]reich Steyermark,⁶⁴⁹ Kärnthen,⁶⁵⁰ Krain,⁶⁵¹ Triest⁶⁵² dauerte vom 23ⁿ May

---

⁶⁴⁶ erwähnende

⁶⁴⁷ über

⁶⁴⁸ Ordre de la Toison d'Or, Toison – Řád zlatého rouna.

⁶⁴⁹ Štýrsko

⁶⁵⁰ Korutany

⁶⁵¹ Kraňsko

bis 30ⁿ July, wo ich nach Wien zurückkehrte[,] dann von 1te September bis letzten *November*, war sehr interessant und gewährte mir nicht nur viel Vergangen, sondern auch große Belehrung in allen Zweigen der Verwaltung, den Lands Kultur der Fabriken u. Bergwerke. Als ich am 30ⁿ July nach Wien zurückkehrt, erfuhr ich[,] dass mein Vater wirklich schon zum Finanz Minister ernannt war, sich aber[,] weil er besorgte seine schwächliche Gesundheit wurde der Lost der Geschäfte unterliegen[,] davon los[??] schraubte. Mein Bruder wurde indessen Oberst des *Regiments Rosenberg Chers:[??] Legers*. –

Jahr 1821 als Gouverne[r] in Tyrol

Wir führten ein ganz angenehmes Leben, und hatte abends fast immer ei[ni]ge H. u[nd] *Damen*, letzteren 2 Schwester G[ra]fin *Welczeg[??]*⁶⁵³ Stiftsdamen, ein junger G[ra]f Fünfkirche[n]⁶⁵⁴ (: er ist nun Statthalter in *Salzburg*:) wurde zu mir in die Lehre zugeschickt, u. wohnte bey uns. Ich erhielt am 12ⁿ Jänner ein Handbillet des Kaisers[,] der mir auftrag nach *Laibach*⁶⁵⁵ zu kommen[,] wo damals der *Congress* war, wenn die Dienstangelegenheite[n] es erlaubten. Sollte ich nicht kommen könne, so sollte ich ein Gub. Rath schicken. Ich that das letztere u. bestimmte zu dieser *Mission H. Schwazxherbe[??]* eine[n] seh[r] geschickten u. verständig u. Beamter. Ich hatte wieder[??] Vize Präsidenten nach Hofrath, wollte also mein Stelle nicht verlassen. Am 15ⁿ geben wir unsere ersten – für Insbrück großen Ball[,] 160 Personen sehr *animat[??]*, obwohl M. aus Gründen nicht tanzte.

Es war dem folgenden Tag große Sitzung des *Casino*. Ausschusses[,] wo es eine durch meine persönlichen Einfluss gelang die ganz gestörte *Harmonie* wiederherstellen. Mar[.] war sehr damit beschäftiget[,] auf unsere Haus Theater von der .... spielen zu lassen, die Vertrauten von *Millan*, u. ein Posse der Schicksals Strungt[.][??]

Ein Brief des Obe[r]stkanzlers G[ra]f *Saurau*⁶⁵⁶ billigte vollkommen mein Benehmen wegen der *Laibacher* Reise. Maries GeburtsTag am 20^{tn} wurde sehr heiter

---

⁶⁵² Terst

⁶⁵³ Pravděpodobně se jedná o zkomoleninu jména Wilczek.

⁶⁵⁴ Otto Franz, hrabě Fünfkirchen (1800 – 1872), byl především státním úředníkem. Roku 1844 byl jmenován okresní hejtman za Schwaz v Tyrolsku, poté místodržitelem v Innsbrucku. Během válečných revolučních let působil jako hejtman tyrolského batalionu a roku 1856 přišel vrchol jeho kariéry, když se stal zemským prezidentem za Salcbursko, kde se těšil velké oblibě. Oženil se s Aloisií Wurmbrand-Stuppach (1802 – 1870), s níž měl čtyři děti. Viz: http://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Franz_Fünfkirchen

⁶⁵⁵ Lublaň, hlavní město Slovinska. V roce 1821 se zde konal třetí kongres Svaté aliance.

⁶⁵⁶ Hrabě František Josef Saurau (1760 – 1832) byl rakouský politik a státník. Jeho jméno je známo v souvislosti s procesy roku 1794 a tzv. Jakobínským spiknutím, při jehož odhalení a vyšetřování figuroval jako zástupce vedoucího dvorního policejního úřadu, hraběte Pergena. Poté působil jako předseda vlády Dolního Rakouska a jeden z hlavních poradců císaře Františka II., guvernér Lombardie, velvyslanec v Madridu. Od roku 1823

begangen. Inn[.] Theater wurden sehr hübsche Verse für Sie gesprochen. Bey uns auf dem von mir erbauten klein[es] Theater, wurden die Vertraute sehr gut gegeben, u. ein lustiges *souper* der *a....* endete den Tag sehr angenehm. Ein Graf *Pomprati* improvisirte sehr hübsch über das ihm von Marie gegeben *Serget*[??], was er bey ein[e]r Frau verziehe Geist oder Schönheit. Alle Wochen geben wie eine Ball, wo ich fleißig tanzte, u. die immer sehr gut und heiter ausfielen – Unseren Heiterkeit wurde durch die Nachricht getrübt, dass meines Bruders Hermann jüngste Tochter Johanne, noch ganz kleines Kind gestorben sey. In der *redoute* war eine von mir *organisirte* Lotterie für die *Arme* zu welcher die *Damen*[,] die *Garunste*[??] gaben, und über 3 000 *Billete* verhielt wurden. Ich erhalt ein Handbillet des Kaisers, der es billigte, dass ich nicht nach *Laibach* kam, u. mir die Ernennung eines Hofrathes zusagte. Nebst unsere Bällen gab es mich *Casino* Bälle.

Marie hatte immer die schönste *toiletten*, und war sehr *enbeante*[.] Gub[.] Rath Schwazxherbe[??] kam von *Laibach* zurück ihrer ziemlich zufrieden, mit den Resultaten seine Sendung.

Am 12ⁿ Febr: GeburtsTag des Kaisers war großes *Dinere*[,] 28 Personen bey mir.

---

zastával funkci Nejvyššího kancléře a ministra vnitřních věcí. V roce 1830 byl jmenován velvyslancem ve Florencii, kde také o dva roky později zemřel. Viz např. <http://www.deutsche-biographie.de/sfz110329.html>.

2 Deníky Karla Chotka z roku 1848

Soubor deníků Karla Chotka se nachází v Archivu Národního muzea, ve fondu Chotek Karel. Ve dvou kartonech je zachováno 31 deníků (některé i ve dvou verzích), ovšem s mezerami. V této práci jsem využila kartonu dvě, v němž je uložen deník s inv. číslem 25, nazvaný „Journal vom 15. Februar 1847 bis 7. April 1848“ a deníku následujícího, tedy s inventárním číslem 26 a názvem „Journal vom 8. April 1848.“ Deníky zde nejsou přepsány celé, jednotlivé záznamy jsou vybrány podle data důležitých a zajímavých událostí revolučního roku. Mezery mezi jednotlivými záznamy jsou naznačeny tečkami na zvláštním řádku. Oba deníky jsou vedeny kontinuálně, obsahují přesné záznamy, co dělal Chotek během dne, hrabě zde vypisuje (dle jeho názoru) důležité události, popisuje dění v revoluční Vídni na základě vlastního pozorování a sděluje své názory a postoje na současné dění. Tento pramen ukazuje šířku rozhledu hraběte Chotka, jeho rodinné vztahy, myšlení i každodennost.

Am 12ⁿMärz Früh Kirchendienst, ~~dann~~ obwohl die Stimmung zwar sehr gedrückt war, schien man doch für den morgigen Tag keine ernstliche *Demonstrationen* zu befürchten. Ich war bey E. H. Johann, der sehr für Reformen jedoch mit Beybehaltung der alten ständischen Verfassungen ist. – Ich war bey Diekla[??] u. *Henriette* die ich no[c]h in Bette fand, und *Herminie* bey ihr.⁶⁵⁷ Ich schrieb ein *Billet* an *Kollbas*[??] wegen allerfälliger Schließung die Thore wenn ein Volk Auflauf entstehen sollte. – Ich ging mit *Boh.* gegen der Prater u. besuchte den Hofkanzler *Weingarten*,⁶⁵⁸ mit dem ich ein sehr *interessante Conversation* hatte über die gegenwärtigen Verhüttung über die Mittel den Schrey nach Pressfreyheit abzuwenden, welche er am besten darin finde, die *Censur* die Polizeyhofstelle abzunehmen, und die *Censur* Instruktion des Kaiser Franz von Jahr [1]840 in Ihren ganzen Umfange zur Ausführung zu bringen. Er ist nun/nur mit der Bearbeitung der lonnbrudischamtianschen[??] Wunsche u. *Bittner* als *Chef* einer zu diesem Behufe zu stimmgesagten Hofkommission beschäftigt. Gott wolle alles zum Besten leiten, ich ging dann über die Bastey, mein Zeitung lesend nach Hause. - . Abends in die *Oper*, nach welcher die Fünfkirchens⁶⁵⁹ und Therese käme. Ich ging zu *Metternich* wo ziemlich viele Leute waren; meins wurde aber nichts erzählt. Allein nachdem ich in der *Oper* gehört hatte[,] dass alle Anträge des Gf. *Kollowr.*

---

⁶⁵⁷ Pravděpodobně se jedná o Henriettu Brunsvick de Korompa (Dolná Krupá), provdanou roku 1813 za Heřmana Chotka (švagrovou Karla Chotka), ovdovělou 1822. Herminie byla její prvorozená dcera, nar. 1815 a provdaná roku 1844 za Franze Mariu Johanna Folliota de Crenneville-Poutet.

⁶⁵⁸ Josef, svobodný pán von Weingarten (1786 – 1855), dříve guvernér Pobřeží a Kraňska.

⁶⁵⁹ Fünfkirchenové, od r. 1698 hraběcí rodina usazená ve Vídni.

bewilliget werden seyn, und Morgen etwas darüber Kund gemacht werden sollte, und nachdem selbst *Kollow*: mit dem ich lange in seiner *Loge* sprach [,] die Hoffnung äußerte, dass die Stände mit dem Ihnen gewährten zufrieden seyn dürften, dass er für die *Censur* nur zum Theile und mit dem ein der Wichtigen durchbringen konnte, aus Fehlende aber nachzuzahlen hoffe, dass er auch die Einberuffung von *Deputirte* von allen Ständen des Monarchie durchzuseht habe, wodurch doch die Thüre zu nützlichen *Reformen* geöffnet sey, war ich mit ganz guter Hoffnungen zu *Metternich*. Allein dort der als ich kam Gf: *Montecucoli*⁶⁶⁰ der Landmarschall in eifrigsten Verhandlungen mit Ft. *Metternich!* Gf *Hartig!!* und Gf *Sedlnitzky!!!* – die über eine Stunde dauerten, und von der er erzt vor 12 Uhr ganz bloß u. sehr versichert zurückkam, es scheint dass die gehassten Beschlüsse ihm nicht befriediget[,], so nicht ohne Sorgen über den Ausgang der Verhandlungen, dabey bemerkte *Zedlit.*[,], dass wenn Morgen nichts durch Kundmachungen, oder durch die Zeitung bekannt gemacht wurde, die äußersten Unruhen, oder wenigstens Aufregung zu besorgen sey, ~~nøeh~~ ich kam nicht mehr dazu mit Gf. *M.* zu sprechen, erklärte mir aber diese Miss Stimmung[,], als ich nach Hause kam am Fünfkirchen, in einer noch später Ständischen Versammlung war, woher er sehr unzufrieden zurück kam, da man mit den erhaltenen Eröffnungen sehr unzufrieden schien, indem es nichts als schöne Worte sagen und nichts gewährt worden sey, dass man alle wenigstens eine sehr schlechte Stimmung zu erwarten habe. Ich entschloss mich daher noch eine letzten Versuch, in Interesse des allgemein Besten zu machen, und Morgen zeitlich früh zu *Kolowratt* zu gehen u. schrieb ihm dess halb.

Am 13ten März Ich war früh um 9 Uhr bey *Kollow*. um ihm zu eröffnen, was ich bey *Mett.* beobachtet hatte, und um wo möglich zu bewirken, dass dasjenige, was an die Stände erlassen würde, doch wenigstens Morgen, wen[n] es für Heute zu spät ist, etwas in die Zeitung käme. *Koll.* sagte mir aber[,], dass er für alle gedrückten Kundmachungen bey *Mett.* u. besonders *Hartig* den größten Widerstand finde, doch da er den Nutzen davon umsehe, alles anwenden werde um es durchzusagen. Entschlossen sag er aber, so wie die gegenwärtige Aufregung vorüber seyn würde, sich zurückzuziehen. Als ich zu *Kollow*. fuhr, waren bereits sehr viele Menschen auf den Strassen. Als der Landtag sich versammelte und kaum noch eine Stunde über die *Adresse deliberierte*, welche Sie S[ein]e M[aje]s[tät] überreichen wollen,

---

⁶⁶⁰ Hrabě Albert Montecuccoli -Laderchi byl roku 1846 jmenován zemským maršálkem v Dolních Rakousích a zároveň během března 1848 předsedal zemským stavům. Viz: Österreichisches Biographisches Lexikon 1850 – 1950, Wien 1975, sv. 6, s. 360.

drangen die Studenten mit vielem Volke in den Sitzungs Saal und forderten durch ein *Deputation* von 12 jungen Leuten, dass man die Wünsche den sie verbrachten zu Papier bringen sollte, was dann durch geschah; von vielen Volke begleitet, ging nun ein Theil der Stände in die Burg, während die anderen zurückblieben. Da wurde vor dem ständischen Hause des Militärs beschimpft, u. mit Steine beworfen, selbst den E. H. *Alberte* traf ein Stein, so dass er auf seine Pferde wankte, da wurde leider! geschossen und ein paar Menschen fielen. Nun nahm der Tumult immer mehr zu, auf unsere Plätze war er besonders groß. Hierher gehört ein Schreiben an mein Schatz *Clonz*[??] in Berlin, das die weiteren Nachrichten enthält. Wir kamen erst nach 1 Uhr zu Bette und erwachten

Am 14ⁿMärz schon um 6 Uhr die Gassen waren fast leer. Bürger und Studenten, mit weißen Binden am Arme ziehen mit bewaffneten Bürgern gegen die Vorstädte, um selbe zu beruhigen, da dort große Unruhen vorfallen sollen. Ich schrieb an Louise und war in der Messe, dann besuchte ich nur wenig Theresie, die sehr betrübt ist, und den Abgang des F[ür]st *Metter[n]ich* tief bedauert. Wir hatten Besuche von *Suttner* allein u. später sammt Schorster[??], er ist ein unangen[e]hm[e]r Lärmverbierter[??] *il magasin d manoeires nouvelles Schein*: zweymal *Kutzansky*. Plötzlich verbreitete sich die Nachricht, dass die Pressfreyheit, und eine Bürgergarde und als *Commandant* derselben mein Vetter *Hoyos* ernan[n]t sey. Wir gingen nun selbst uns die Bestätigung⁶⁶¹ [,] das[s] er groß sehr beruhigend auf das Volk wirkende Nachricht zu erfahren u. als wir eine Menschen begegneten, der gedruckte Kundmachungen trug, verschafften wir uns ein und laufen damit nach Hause um selbe *M' n* zu bringen, aber wie unangenehm waren wir überrascht, als wir statt *Confirm*[??] nichts als ein Aufforderung zur Ruhe, und zum Nachhausstelen der Menschenmenge fanden. Viele Leute zerrissen diese Kundmachung, und die bereits sehr beruhigte Stimmung, wurde – besonders weil man sich durch den früheren Verbreitung der Nachricht, welche von der Ständen umgegangen war so aufgeregte, besonders gegen den E. H. *Ludwig* den man als die hemmende Ursache ansah, dass wirklich für die Nacht als Ärzte zu besorgen gewesen wäre, wenn nicht noch am Eingang der Dämmeritz[??] die Kundmachung erschien wäre, dass die *Censur* aufgehoben, und im Passgesetz gegeben werde. – Auf die Nachricht wegen der *National* Garde, und *Hoyos* wurde kundgemacht, und *Windischgrätz*, weil E. H. *Albrecht* sein Stelle als sehr verhasst einlegen müsste, zum *Militär* u[nd] *Civilgouvern* von Öst[er]reich erneut sey. Letzteres ist wohl mir eine *provisorische* Maßregel! – Sehr erfreut hat es mich, dass *Toni selbst* den Entschluss fasste, trotzdem Widerwillen seine Mutter, durch

---

⁶⁶¹ Dnes Bestätigung

entschuldige, sich in die *Nationalgarde* umschreiben zu lassen, u. sich sogleich schriftlich meldete. Nun 12 Uhr ist alles ruhig, bey nahe Niemand auf Straßen.

Am 15ⁿ März Am heutigen Tage war die Stimmung Vormittags noch sehr geruht. Ich war bey Kollow. und suchte ihm auf einige Gegenstände aufmerksam zu machen, sprach aber lange mit Hof.. Pipitz,⁶⁶² der über den Gang der Ereignisse sehr besorgt zu sein schien. Unter andere hatte ich Kollow. darauf aufmerksam gemacht, dass in vor allem nothwendig seyn dürfte, die Unterthans Verhältnisse zu regeln vor die Bauern in der gegenwärtigen Ungewissheit unruhi[g] werden, für den Schutz des Adels dadurch zu sorgen, dass von je bey gehässigen *Privilegen* aufhabe, die *Militär Execution*, u[nd] das schenkten *wanumet*[??] als in der öffent. Sallon durch die unentgeltlich Dienstleistung. Ich ging viel in der Stadt herein, die Stim[m]ung war sehr gedrückt u[nd] unruhig, ich besuchte *Henrriete*[,] die einen sehr großen Schrecken hatte, weil man *Otto*,⁶⁶³ der mit der ung. *Deputation* und Ungaren gekom[m]en war, in der Straße aus sein Wagen her[ausgeschlept], und auf der Schultern der Studenten zur Universität trug, u[nd] von da zu ihr. Der Kaiser war um 12 Uhr, durch die Straßen gefahren, allein ohne Begleitung mit E.H. *Franz Carl* u. dem Thronfolger F[ran]z Joseph, mit zwey Pferden, im offen Wagen u[nd] war mit ungemein Jubel empfangen worden, Wenige Stunden darauf erschien in Patr[i]o[t], welches nebst der Pressfreyheit, *Nationalgarde*, und Stände Versammlung ein *finaliche Constitution* zu sagte. – Um allgemein Jubel gleich eine Rausche Thr..... der Freude u[nd] Rührung wieder vergessen und als der Kaiser Kirchmittags sich neuerdings auf dem Balcon des Joseph=Platzes von der Bürgerwache zeigte[,] war der Jubel nicht wieder groß. Gott gebe[,] dass das alles zum Guten fuhre, wenigstens hatten wir ein Moment freudigen Aufregung. – Abends war ich b[e]y *Dubrinten*[??], wo ich noch *Jos. Schwarzenberg* fand, *Kinsky*, die ... *Auerspergs* und mich gut unterhielt. Zu Hause fand ich *Latour*, der mit dem Ganze der Angelegenheiten in so weit zufrieden ist, dass er sagt *gue la chon il ant famm il fant l`ocular logolamus, il a pos fair de reaction,qui pourrsui avoie les p les tristes suites*.[??] – die Erzherzogen *Albrecht*, und *Max* sollen anfangs sehr *magische* Mittel gewollt haben, aber F[ü]rst *Windischgrätz* diesen Ansicht nicht geheilt haben, als man drohte die Burg zu stürmen, habe die E. H. Max den Artilleristen befehlen ~~haben~~ mit Kartuschen gegen den Kohlmarkt zu schießen, der Feuerwerk er habe

---

⁶⁶² Josef von Pipitz, od roku 1832 dvorský sekretář u dvorské komory, během roku 1848 se stal státním a konferenčním radou, později viceprezidentem generálního účetního direktoria, od roku 1849 až do své smrti guvernérem Privilegované rakouské národní banky. Viz: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950. Wien 1979. Sv. 8, s. 87 – 88.

⁶⁶³ Otto Ferdinand, syn Heřmana Chotka a Henrietty Brunschvick de Korompa.

über den Gehorsam verweigert. *Windischgrätz* gebe dann selbst erklärt, die *Garnison* sey so scharf, um gegen die ganze Bevölkerung militärisch aufzutreten[,] worauf man sich zu den ..... entschied. – Abends wurde wieder die ganze Stadt erleuchtet. –

Am 16. März Die Nacht war ruhig vergangen und doch hatte ich durch alle diese überraschenden Ereignisse, die auf neuen u[nd] der Meigen[??] *Excelenz* eing eine vielleicht sehr schädlichen Einfluss mehren werden, denn durch die Ungewissheit über hierbleiben, oder *fortreisen* *preocupat* sehr schlecht geschlafen. Toni musste schon früh zu seine *fatalen* Nationalgarde, die auch auf unser hier bleiben einwirken wird u. kam als *Carporal* zurück. Ich war mehrmals aus[,] besuchte Therese u. hatte der Besuch von Fritz Thun, der uns sehr viel erzählte über den Art wie die *Constitution* erzwungen, u. .... *W. Metternich* abgedankt wurde. Ich war eine Augenbli[c]k bey *Fiquelmont*[,] dem ich sehr gut aus sehen fand u. bey Theresen[,] die nun in dem aufgeregtesten Zustand ist. – Abends war ich bey Wile. Kinsky auf eine Stunde.⁶⁶⁴

Am 17ⁿ Früh in die Kirche, dann zu *Fiquelmont* dem ich endlich fand aber nur kurz, dann zu *Bombelles*,⁶⁶⁵ der in zwischen u. zwar dem wesentlichen Punkten nur Meynung geändert zu haben scheint nun dafür ist „d[a]ss man mit der Bewegung fortgehe, und (überal[l]e Meister armen[??], somit wird von mir, dem man für *absolut* hält, kein Stelle seyn, u. gewiss zu einen wahren Besten. Ich war mehrmals zu Fuße, auch ein wenig mit Marie aus[,] während Ton[i] 6 volle Stunden bey dem Begräbnis zubrachte[,] welche für die gefallen Laihen des 14ⁿ März schalten wurde, u. sehr feyerlich war. Er kam erst gegen ½ 7 Uhr nach Hause u. legte sich dann ~~zu Be~~ ein wenig auf die *chaise longue*. Gf *Fiquelmont* kam zu uns dem Ihres zu nehme, so wie die Fünfkirchen u. *Latour*, natürlich war nur vor den Zeit Ereignissen die Rede, u. ich sah[,] dass so sehr *Fiquelmont* selbe beklagte, so wie die großen Fehler u. Zögerungen den s.. herbeyführten, er zu besonne ist, um nicht einzusehen, dass man itzt⁶⁶⁶ nur mit der Zeit fortschreiten müsse, er bleib ziemlich lange.

Am 18ⁿ März. Früh bey *Fiquelmont*, dem ich über die *Opinion*[,] die man von *Windischgrätz* in Publikum hat aufklärte, u. sehr bat darauf einzuwirken, dass war die Burg[,]

---

⁶⁶⁴ Vilemína Alžběta Kinská, roz. Colloredo-Mansfeld, provdaná 1836 za knížete Rudolfa Kinského. Viz: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_kníže_Kinský

⁶⁶⁵ Heinrich Franz hrabě von Bombelles (1789 -1850)

⁶⁶⁶ Itzt = jetzt?

die noch nun um eine Festung aus Sicht eröffnen, und des Lager auf dem *Glacis*⁶⁶⁷ aufhabe[,] um damit Vertrauen zu zeigen. Später wurde auch wirklich eine von Windischg. unterschriebene Kundmachung angeschlagen, die es versprach, und, auch in der Stadt schon ... Verminderung der Truppen veranlasste, allein die Burg – die paar[??] ein der allgem[.] *Passage* geöffnet wurde – u. das Lager noch immer besucht erhielt, u. doch wird gänzliche Ruhe erst dann eintreten wann, diese mysstrauische Maaßregel aufhören wird. Ich fuhr mit *Bohuslaw*[,] der noch immer hastet in das Th...spital um des Füllen zu sehen; es an da fuhr der Kaiser mit der Kaiserin über den *Stephans* Platze u. über eine allgem. Jubel. Trotz aller Protestation spannte man ihm die Pferde aus, u. .... durch eine Theil der Stadt bis in die Burg zurück. Später fuhr ich in Prater um endlich wieder einmal zu reiten, es waren sehr wenig[e] Leute, d[o]ch sah ich *nepassant*[??] die EH Fz. *Carl* der mit den EH. *dophin* u. der zwey jüngere Söhner im offene Wagen fuhr. – Nach Tische besuchten wir Toni auf seine Wache, und ich ging no[c]h mit *Boh.* auf an Burg Platz, u. Abends mit *Consulatin Rawennsky*[??] die frohen zu M. gekommen war in u. *Opa Marklen*[??], wo ein Gesetzt auf die Pressfreyheit, u. am Schlusse der Volkslied mit p....sse *Capplan* gesungen wurde. Leider! verbreitete sich als Gerüchte[,] so die Burg wieder gesperrt sey. *Fiquelmont* ... so, die Schreyten Thürhein[??] *Latour*, u. den *Mirage Dictrickt*[??] kam zu uns. Heute wurde des verantwortliche Ministerium ange...diget, u. man erwartet Morgen die Erneue[ru]ngen.-

Am 19ⁿ. Marie schlief die ganze Nacht kein Augenblick aus Besorgnis für Toni. Ich war früh bey Windischgrätz[,] wo ich auch so viel als möglich darauf einzuwirken, dass die militärische Besetzung der Burg u. der *Glacis* endlich aufhören. Er ist über alles vorgefallenen tief gekränkt, und will durchaus das ihm angetragen Kriegs Minister nicht übernehmen. Am 11 Uhr fuhr ich nach St. Stephan, wo die Stände ein feyerliches *Akentamt*[??] mit *Te Deum* hatten lassen für die *Constitution* u. die wiederhergestellte Ruhe. Es war Niemand vom Hofe (: und regnete beynahe dem ganzen Tag :) aber alle Stände, und alle *Chef*[??] der Hofstellen; ich ging um nicht zu scheinen, als theilte ich nicht die Freude über den Fortschritt. *Boh.* Hasten dauert fort. Die Fuhr/Hese[??] stellt sich immer mehr ein, und die Nachrichten[,] welche man vor dem Provinzen erhält lauten seyn befriedigend. Wir hatten *Katzansky*[??][,] dessen Nahmenstages ist[,] bey Tische. Die *Consulatian*[??][,] welche ... nie fährt, sind meistens traurigen Z...alts, weil die Verwirrung bey uns u. in allen angränzenden Staaten immer grösser wird und zuletzt, unsere Hab[e] und Gut auf den Spiele

---

⁶⁶⁷ Volný prostor mezi vnitřními a vnějšími hradbami, které se začaly po roce 1848 bourat a otevřela se zde roku 1865 moderní Okružní třída (Ringstrasse).

steht. Neffe Rudolf besuchte uns u. es wurde da sehr viel über die ungarischen Angelegenheiten gesprochen, wo man die obrigke[i]t. Rechte, Robothen Z..h..de F. ohneweiters aufgehoben, und erst in 2 Jahren ein Entschädigung der Obrigkeiten mittelst eine Steuer bewilligen will, das kann auf unser Vermögen eine sehr zestöhrenden Einfluss haben. – Ich besuchte *G[ra]fin Hoy[os]*, spielte ab[en]ds *Forte Piano* mit *Bohuslaw*, Abends kam *Theresa Latour* u. *Fiquelmont*, es war wieder ein höchst interessante *Conversation*, in welcher ich erfreut war den *p..... Geist in[??] sein[??] Namens zu ...k... bis gegen 12 Uhr.*

....

Am 24ten [Aprill] Um 3 Uhr aufgestanden, weil wir noch vieles zu thune, unsere *Bagage* nur 4 Uhr auf die Eisenbahn zuschicken, um ½ 5 Uhr zu frühstücken, und um 5 Uhr bey der Schotten Messe zu hören hatten. Wir kamen zu rechter Zeit an und reiseten um 6 Uhr, - wir 4 und zwey Dienstmädchen in eine engem Abtheilung aber nicht durch Scheidewand vor anderer 2 Abtheilungen getrennt, auf den 2ⁿ Platz bis Prerau, wo wir 4 dann auf den ersten Platz mittelst Aufzahlung übertraten. Auf beyde Orten, fuhren wir sehr gut ohne mindester Anstand, mit weniger Schrecken als sorgt an Seite Maries bis Prag. Wir fanden auf dem Wagen F[ür]st *P. Lobkowitz*, mit dem wir oft und viel sprechen, und der mir ganz in den Geiste der Zeit eingedrungen zu seyn scheint. Wir kam[men] um ½ 11 Uhr in Prag an[,] fanden, den guten *Mülle[,]* der uns und unsere Sachen ins Gasthaus brachte, wo wir Tan nahm, und dann übergezogen auf unsere Betten ziemlich schlecht bis 4 Uhr schlafen, um 5 Uhr Am 25ⁿ ohne Frühstück auf das Dampfboot nach *Obrisstwy*,⁶⁶⁸ wo wir sehr gut Platz und Bequemlichkeit in der *Cabin* finden, frühstückten u. speisten, es war eine ziemlich junge Person bey uns in Schiffe, die zu ihren Bruder nach *C.....* in Mordamerika reiset, sie *amusirte* mich. In *Leitmeitz*⁶⁶⁹ fanden wir die Müllerin u. den Bäcker von Grosspriesen, die beyde eine wahrhaft rührende Freude über unsere Ankunft in Gr Pr. hatten. Wir stiegen um ½ 2 Uhr ans Land und wurden von den Beamten u. den wenigen Leuten, die wir noch be.....n herzlich empfangen. Sehr kalt war unser L..... gegen den Stf.[??] Wörter Bundesmenges, den mir in Folge seines heuerths Pr..... noch viel Verdruss machen wird. – Wir gingen da[,] es schönes Wetter war[,] noch im Garten viel herum, die Gegend ist in schönsten Frühli[n]gs Feyerkleid. Herrlich grün, und fast alle Obstbauen in der vollsten Blüthe, so dass wenn der lieb Gott uns beschützt, jeden wieder in sehr gutes Obstjahr werden wird. Wir legten uns alle

---

⁶⁶⁸ Obříství – obec nedaleko Mělníka, významné říční překladiště, v letech 841-1851 zde byla provozována první pravidelná parolodní doprava v Čechách - linka Obříství-Drážďany.

⁶⁶⁹ Litoměřice

a Kons fatieniet[??] bald nach 10 Uhr in unsere – Gott sey dank herrlichen Betten u. schliefen bis an

26ten April wo wir nach 7 Uhr glücklich uns hier so ruhig zu befinden u. über die her[r]liche Gegend erwachten. Wir waren den gegen Vormittags damit beschäftigt, die Zimmers ein wenig in Ordnung zu bringen. Ich war bey der Ziegelhütte, wo eben wieder an erste Brand eingeführt wird, dann zum meine Vermehrung Hause wo alles voll jungen Blumen ist, wo? wir Leuten begegneten, sprechen wir freundlich mit Ihnen und bemerkten an allen eine wahren Freude über unsere Ankunft, so auch als ich später mit Marie u. den Kindern Ihren rosten Gang zu die beyden *Crucifixes* machten, und Nachmittags aus der Kleinpriesen⁶⁷⁰ Strasse bis zum neuen *Magazin* und über die Wiese zurück, es freute mich M'n – den des Essen in Wien nie so gut geschmeckt hatte, so heiter und mit allen Leuten freundlich zu sehen. Die Pächter kamen auch, u. es war mit Ihnen und mit den Beamten und einigen Leuten des Ortes viel von dem Projekte die Rede, ein Art SicherheitsWahr zu erreichen, ein Gegenstand[,] der uns noch den ganzen Abend beschäftigte. Auch der *Caplan* von *Schwaden*⁶⁷¹ kam uns zu besuchen. Im Ganzen brachten wir den Tag recht angenehm zu, wenn es gleich an eigenen Verdrießlichkeiten, als Folge der *Constitu[t]io[ne]ller* Forme nicht fehlt, vor der Hand *quilt*[??] uns aber am meisten die Unzufriedenheit mit *Bundsmane*, mit welcher wir auf eine sehr gespannten Fuße stehen, u[nd] der besonders M'n sehr zuwieder⁶⁷² ist. Mir ist aber doch viel besser moralisch u. physisch⁶⁷³ als in Wien.

....

Am 15^{en} [May] Wir hatten früh Messe für alle Verstorbene der Familie, als wir nach Hause kamen, war der *Justiziär* angeko[m]men, dem wir die Verhandlung mit Unterthanen, wegen der Zins = Gründe aufgetragen hatten[.] Ich hatte nämlich obwohl vollkom[m]en in einen Rechte, und selbst nach/noch den meinen Einrichtungen nicht in Gefahr, die Zinsszahlungen zu verlieren, gemeinschaftlich mit Marie u. meine Söhnen, die alle drey im[m]er zur Großmuth gestim[m]t sind beschossen, der Leuten statt 10 Jahren 20 Jahren zur Zahlung der Kaufschillinge gegen dem bewilliget[,], dass die mir *per zala tenquis*[??] diese Zahlungen mit 4 % verzinßen, und Ihnen die Grundzinss – ins einen Betrag von 658 f. C. M.[,] um welches sich daher mein jährl. Einkommen vermindert, gegen Übernahme der auf

---

⁶⁷⁰ Malé Březno, vesnice přibližně 2,5 km od Velkého Března.

⁶⁷¹ Dnes Svádov, část obce Ústí nad Labem.

⁶⁷² zuwider

⁶⁷³ physisch

den Gründen haftenden Steuern ganz geschenkt. Die Verhandlung bis gegen 12 Uhr davon mehr als 30 *Judiridirem*[??] die Ausserungen nöthig waren. Da saß ich eben mit Marie am Fenster, als wir die ganze Schrar⁶⁷⁴ gegen das Schloss heraufkommen sahen, unter lebhaften u. ziemlich lauten Gespräche. M[arie] meinte sie kämen sich bedanken, voran ich aber zweifelte, weil wieder der Justiziäre noch der *Director*[??] mit voran; Ich besorgte neuen Anstände, unzufrieden Äusserungen. Diesemahl hatte ich unrecht. Nur Dank war es, der allen Lippen entströhmte, viele hatten Tränen der Rührung in den Augen, sie sahen die Größe des Geschenkes ein, Marie u. die Söhne waren mit mir, u. es war wirklich rührend, wie sie uns alle die Hände küssten uns fast u....ten, und endlich in ein lautes *Vivat* ausbrechen. Es hatte vormittags etwas geregnet und ged....t, aber leider viel zu wenig[,] ich war bey der Elbe u. Ziegelhütte, nachmittags bloß in Garten alle zusammen Wege geputzt.

Am 16 May Sx. Johanes Tag wir waren um 10 Uhr in der Messe, dann mit *Bohuslaw* ausgeritten, der neue Straße bis zum Bergwerk, den aber wegen der starken Beschotterung ist nicht angenehm zu befahren ist. – Dem große *Conversation* mit Belehrungen mit *Director* u[nd] Oberforst. Während das D... kamen – der *Caplan* speiste bey uns. *Kr. Kommissair* Lenz von Leitmeiz mit eine gewaltig *czechisch* gehmiender?? Kreis Ingenier (Ingenieur??), dann der Bürgermeister von Aussig kamen zum Besuche, wir gingen dann noch ein wenig spazieren, und ich putzte die Wege dann *forte piano* mit *Bohusl.* und Besuch bei der Statue des *H. Joh. v Nepomuk*, wo Gebeth und Gesang war.

Am 17ⁿ. Die Kinder fuhren vor 7 Uhr mit den *Director* nach *Zahorzan*, ich ritt spazieren und würde aus Unvorsichtigkeit von eine Baumaste herabgestreift, fiel aber so glücklich[,] dass mir gar nichts geschah, und das Pferd stehen blieb. Gott sey dank! Wieder eine Gefahr abgewendet. Ich machte meine gewöhnlichen Besuche beym Ziegelhütte und am Wasser, wir erhielten Briefe von *Elisalex* aus *Teplicz* und ich aus *Tirol*, wo man noch immer meine gedenkt. – Ich speiste mit M. allein die Kinder kamen gegen 5 Uhr mit *Severa*[??] u. waren mit ihren *course*[??] zufrieden. Später kam *Kr. Komm. Hoyos*, der mit uns *pro.....*, u. übernachtete, große Gespräche über Öster[r]ei[chi]s[chen] Anschluss oder Nichtanschlussen Denkschlang, über Deutsche und *czechische* Nationalität, über alle .... Umtriebe, dann etwas Musik und Gesang füllten recht angenehm den Abend, wir sind mit Zeitungen überflutet, so dass ich kaum damit fertig werde, u. immer zu wenig Zeit habe. *Cones/Cours* 61. Die Nachrichten aus Italien etwas besser. –

---

⁶⁷⁴ Schar

Am 18ⁿ May Zweyte Procla[ma]tion in Wien, vor der Hand, ohne Blutvergießen!
 Zum Sturze dies Zweikammersystems, folglich das monarchischen Prinzips, und der *Aristocratie*, Wahl ohne *Census*, erster Schritt zur Republik! Diese Nachrichten schlugen uns zu Leben, diess noch zu den übrigen Zerwürfnissen in allen Theilen der Monarchie, und den Kunst der Partheyen, da muss alles auseinander gehen? Die Wahre sollen künftig nur gemeinschaftlich von *Militar* u. den *Nat. Garde* besetzt werden, u. des Militär nur über Aufforderung der *Nat. Garde* do[c]h. Den Studenten ausrücken. Somit ist der Kaiser nunm[e]hr nicht mehr Herr seiner Soldaten! Bey Gott es ist weit gekommen! Ich ritt vormittags – nachdem ich in der Messe gewesen, war, wohin war Marie nachfuhr, wir aber auf dem Rückwege die Achse des Wägs⁶⁷⁵ brechen, und wir daher zu Fuße von *Waltirz[e]*⁶⁷⁶ bey sehr schöner Wetter durch die Obstgarten nach Hause gingen – zu der Ziegelhütte u. an die Arbeit an der Elbe. Ich machte der Zeiglerfamilie für das Gute gelingen, das ersten Brandes[??] ein Geld Geschenk. – Nachmittags – wir hatten dem Pfarrer von *Probocht*⁶⁷⁷ eine recht lebhaften angenehme Mann bey Tisch – früher Sprechübungen mit *Bohuslaw* – u. ganzen dann nach ein wenig mit Marie im Orte spazieren; Abends *fort - piano*

....

Am 25ten May Früh Messe, dann mit *Bohusl.* nach *Pschüra*⁶⁷⁸ geritten, und zugleich an Wasser u Ziegelhütte nachgesehen, es war sehr schön, aber sehr traurigen dieser Straße, die Menge unverkauften Bauholze zu sehen, das noch immer da liegt. – Wir begegneten wieder Armen. Die Post brachte die Ankunft des Kreises in Insbrück, noch immer nichts entscheidend über *Treviso* u[nd] *Palma* ....., vielmehr Besorgnisse für *Peschiera*, die mir ganz unerklärbar scheine. Von Wien ebenfalls nichts entscheidend, obwohl ganz gute *Di...* wieder Ministers, - aber noch immer ohne Kraft= Entwicklung! Von Prag keine Zeitung, da die Drucker alle wegen noch nicht erlegten Lohn Erhöhung nicht arbeiten wollten.- Vor Tische noch aus[??] u mit *Boh.* gearbeitet. franz. u. *Italienisch*.- Nach Tische in Garten gearbeitet, zur Ziegelhütte, wo wieder eingesetzt wird, dann zum *Crenifin*[??] baten. – Mit *Bohus forte piano* M. nahm ein Bad. – Aus *Tersth* bekamen wir sehr unangenehme Nachrichten von *Neu...*[??] über unseren ErbschaftsAngelegenheiten, worin nicht vorwärts

⁶⁷⁵ Autor měl pravděpodobně na mysli Wägens., tedy vůz v 2.p. j.č.

⁶⁷⁶ Waltirze, dnes Valtířov.

⁶⁷⁷ Dnes Proboštov.

⁶⁷⁸ Pschüra a. Elbe, dnes Přerov, část obce Těchlovice, okr. Děčín.

geht, u. der *Onkl* .... u. *Toni* unter einen Decke zu unsere Schaden zu spielen scheinen. – *Cours 61*[??]

Am 26ⁿ Nach dem Frühstück mit *Bohuslaw* nach *Schwaden*⁶⁷⁹ geritten, in das ober[e]n Dorf, wo wir die *casa* Pikr aufsuchten, dann eine hübschen Fußsteig nach Hause, dann zum Wasser u. zur Ziegelhütte ritten, dort war ein starken Regen[,] der aber kurz dauerte[,] überrascht würden. – Die Post brachte wieder! nichts aus *Italien Coms bo*[??], Besorgnisse, wegen Annahme der *Banknoten* durch Kundmachungen beschwichtigt. – Leider scheine die Studenten sich schon wieder vom ersten Schreck zu erhoften,⁶⁸⁰ und neue Macht zu bekommen. – Der Kaiser, u[nd] Familie[,] dessen Flucht nun *Bombelles* zu geschrieben wird, ist mit Jubel in *Insbruck* empfangen werden. Überall erstet ein Schrey des Entsetzend u. der Missbilligung gegen Wien! Gefahren nach Schwaden, dort über das Wasser und zu Fuß auf der Eisenbahn[,] wo wir gegen 1500 Arbeiter fanden, u. langer mit dem uns begleitenden jungen *Klein*[,] Sohn des Unternehmers[,] sprechen, bis Grosspriesen; alle diese Arbeiten interessierten uns sehr, der Tag war grau fast kühl, sehr angenehm zu gehen nachmittags auch zur Ziegelhütte. Abends *fort piano*. – Von *Czarade*[??] keine befriedigenden Nachrichten über M't ungarischen Angelegenheiten, die sich sehr in die Länge ziehen. –

Am 27ⁿ May. Messen für *Zyni*[??] *Hartigg*, es war kühl, später regnete es wieder ziemlich lange, so dass wir nicht ausritten, viel Arbeit mit *Bohuslaw*, u. auch mit ihm in der Ziegelhütte, nachmittags ein wenig ans Wasser und im Garten. Von Wien *Cours 61*[?]. Keine Nachrichten von Italien! – Vom Kaiser ein sehr gut geschriebend Manifest über sein Entfernung von Wien, von ein *Z. Buschmann*⁶⁸¹ ein vortrefflichen Aufsag darüber in der Wiener Zeitung. Vom *Ministerium*, ein sehr schwacher, wo nicht schlechter – wäre *Latour* nicht dabey – ich hielte Sie alle für Verräther, über das was bisher geschah. – Gar keine Maaßregel in keinen *Zweig* des *Ministeriums*. – Viel *fort piano* mit *Bohus*. u. nach dem Thee[??] *Portzi*[o]n[??] *Whist* –

Am 28ten May Früh 10 Uhr Amt in *Waltirz[e]*, dann Reitpromenade nach *Pschüra* mit *Toni* sehr angenehm, als wir zu Hause kamen kam der Bothe ohne Briefe, ohne Zeitung, u. bloß mit folgende Worten des Postamts „Keine Zeitung „weil Wien ganz abgesperrt, und seit 2 Tagen gestürmt wird. Die *Telegraphen* „sind besetzt, damit keine Nachricht heraus

---

⁶⁷⁹ Dnes Svádov.

⁶⁸⁰ Autor měl pravděpodobně na mysli sich erholten – vzpamatovali se.

⁶⁸¹ BUSCHMANN, Dr. Ch.: An Wien. Wiener Zeitung, 25. Mai 1848, s.694. Viz: <http://anno.onb.ac.at/>

kömmt.[“] – Schrecklich! Wir zerbrachen uns den Kopf über diese schreckliche Nachricht, wer stürmt? warum? Wir gittern für unsern Bekannten, für unser Hab, u. Gut, das leider! noch Größtenteils in der Wiener Wohnung ist. Gott weiß was die morgige Post brings, u. doch hatte ich heute so ..... gebetet, dass Gott uns nur einmal gute Nachrichten geben möge! nur einmal, denn itzt⁶⁸² sind sie alle Tage schlechter! Nachmittags gingen wir ein wenig zu Johanns Brücke. Plötzlich ... alt kriegerische Musik. Es war die Tichlowitzer⁶⁸³ *Nationalgarde*[,] welche hierher marssirte,⁶⁸⁴ uns eine Besuch machen. Die Leute sahen sehr gut aus, es waren 70 Manne, die ausr..... bey der Brücke aufgestellt war zählte heute 37 Man[n]en. – Auch Marie war unter sichrest⁶⁸⁵ freundlich mit den Leuten unterhaltend. – Ich ging noch zum *C...ufa* an der Straße für das Vaterland, für und alle beten! Gott erhöre mein Gebeth, dann mit Marie zu den kranken *Pelikan*[??]. Die Hausleute ..... zur *National* Garde.-

...

Am 2ⁿ Juny Früh Messe, dann Spazierschritt mit *Tony* zum grüne Hause, um die dortige Wirtheim zu besuchen, weil ein räuberischer Einbruch im Hause geschahen war, u. sie schwer durch ein Schuss am Halse verwundet wurde. Wir sprechen lange mit Vater und Tochter, Gott sey dank es geht der Frau besser, da *Panoramas* sehr hübsch, zugleich am Wasserbau, u. bey der Herstellung des Elbehauses[,], dann an der Ziegelhütte nachgesehen, es kam ein Beamter der Baudirekzion, wegen Fortsetzung des Uferschutzbaues, um 100 RZ[??] welche mich sehr freute. – nachmittags mit Marie am Wasser und ums Haus spazieren, Abends kam *Severa*[??], etwas Musik. -

...

Am 7ⁿ Juny.... u. von Prag[,], wo der dumme Slawen*Congress* alle Begriffe verweigert, u[nd] die Studenten, wahrscheinlich durch die Wien *Colleque*, und durch die Pohlen[,], die Prag sind aufgesetzt[,], auch schon eine Macht werden, welcher Thun nicht gewessen scheint, dann wird in Prag auch bald *Anarchie* herrschen. ....

....

---

⁶⁸² jetzt

⁶⁸³ Dnes Těchlovice, okr. Děčín.

⁶⁸⁴ marsschierete

⁶⁸⁵ sicherst

Am 12ⁿ Juny. Sehr früh aufgestanden, um noch zu schreiben, die Söhne fuhren nach Teplitz, ich brachte dem ganzen Vormittag, nur durch die Messe, um 10 Uhr, und ein Besuch im Amte unterbrochen bey Marie[??] zu[,] wie besser und gegenseitig war. Als die Kinder zu Hause kamen[,] brachten Sie sehr beunruhigend Nachrichten von Prag, wo man *Windischg[grätz]* zwingen will der *Commande* abzulegen u. wo man sich da u. äußerste ankommen lassen will unruhige Auftritte erwartet. In Türmitz,⁶⁸⁶ wo zu den Bohm: Landtag gewählt u[,] werden sollte, wurde die Wahl durch Aussiger Eindringlinge gestöhrt, u. nicht vorgenommen. Wir speisten erst um 5 Uhr. – Wir machten eine kleine *Promenade* durchs Dorf u. an das Wasser, Abends kam *Severa*.

Am 13ten Juny. Tonis Nahmenstag, ich ging früh zur Ziegelhütte, dann alle in die Messe gefahren, woher da *Nationalgarde* 62 Mannstark mit Musik[,] dem Toni zu Ehren marschirte, und während des Hochmannes[,] es alles voll Leuten war[,] 2 *Salvas* gab; sie marschirten dann zum Schlosse *paradirtes*[,] dort geben ein *Salve* und fuhren dann wieder ab, es war alles recht ordentlich u. hübsch angesehen, ich will zur Ziegelhütte u. zur Wasser, wo ich lange mit wenigen Landleuten *conversirte*, und bis, aber vergebens diese Dampfboot erwartete, dagegen war G[ra]f *Wratislaw* aus Leitmeritz die Nachricht erhielt, er sag in Prag wegen der verlangten Attanckung[??] des *Windischgrätz*[,] die er nicht eingehen wollte, wie Aufstand nutzstanden, *barikaden* errichtet, und in der Stadt mit *Kanon* u. Kartätscher geschossen worden sey, dass jedoch Militeir Bürger u. *National* Garde zusammenhielten. Wenn das wahr ist, dann hoffe ich eine guten Ausgang, aber nur dann, wenn sich *Windischgrätz* in ..... Straßenkampf einliest, die noch überall eine[n] schlechten Ausgang hatten! Gott beschütze u. erleuchte ihn, und alle an denen ich in Prag Theil nahm! Die Kinder schossen Scheiben, und schwammen, was bis itzt beynahe tägl. geschieht! es ist fasten sehr heiß und man saheth sich auch Regen! Nachmittags marschirten die Kinder, weit nach Kleinpriesen, ein Gewitter drohte, daher ich mit Marie bloß zum Wasser ging, u. dann der *Naional* Garde allein entgegen fuhr. Nach 8 Uhr ging ich dann noch von den Prager Ereignissen, den Kinder! am ersten auf unsere hiesige ..... ruhige u. b.....swerthe Lage eine stöhrenden Einfluss nehmen könnten,- ganz und eingedrückt, ganz allein sehr traurig zu dem *Crucifix*, um dort meine Besorgnisse und mein Herz auskämmen zu den Füßen des Heilendes niederzulegen! – Ich saß dann noch mit Marie eine Weile fast bis ½ 10 Uhr vor dem Hause, u. spielte mit *Boh.* ziemlich lange *forte piano*. – Bis nach Mitternacht mit Marie gesprochen[,] es

---

⁶⁸⁶ Tmice, okr. Ústí n. Labem

war ein Gewitter, das aber mir viele herrliche Blitze, wo[??] dem schönsten Lichteffect[,] aber beynahe keine Regen brachten, u. mit eine großen Stürm dar.

Am 14ⁿ wie ich heute früh erfuhr, sehr viele Obstbaumen beschädigte, u. einige umriss[en]. Heute wurde unsere Weise um das Schloss herum gehauen. Wir arbeiten selbst mit. Gott gebe uns schönes heut – Ich machte eine sehr angenehme *promenade* zu Pferde mit *Bohusl.* nach *Schwaden*. Ach Gott wie genussreich wäre doch diesen Aufenthalt, wenn man durch die politischen Ereignisse nicht so gedrückt wäre! – Wir übersetzen mit *Boh.* und gingen dann aus Wasser die Dampf[schiffe] sehen. Jenes vo[n] Prag kam außerordent[lich] spät, man konnte aber nichts bestimmtes erfahren, denn es kam keine Post; *Dr Dorandt* wusste nur von Aussig[,] dass die Wahlen für den Landtag nicht vor sich gingen, weil selbe von solchen Leuten gestöhrt wurden, welche der böhm. Landes Stelle das Recht diese Wahlen umzuschreiben absprechen, weil der Befehl nicht vom Kaiser gekommen sag. – so lösen sich nach u. nach[??] alle Lande des Gehorsams! Nach Tische u. den ganzen Abends waren wir mit dem Hu.....chen, u. dann Wegeputzen beschäftigt, wobey auch Marie mithielt, sich aber dann früh (: es war den ganzen Tag herrliche Wetter:)

....

Am 6ten u. 7^{en} [September] Es fragen itzt bereits der Herbst vorbei an, denn wird es aber schönes Wetter[,] wir machten beyde Tage mit Marie etwas größere *Promenade*, ... Bewunderung der herrlichen Gegend. Toni war etwas unwohl, doch nicht bedeutend. Ich machte mein Reitpromenaden, war mehrmals bey der Ziegelhütte, und nahm die Stunden mit den *Eintner*[?]. Die Wiener Zustände sind wieder aufgereggt durch den *democratisches Clubb* – als Ministerium will kräftiger Auftreten u. in Folge muss erst lehren[,] ob es festen Boden hat. In der äußeren *Polis* ist Stillstand eingetreten, obwohl Frankreich nun plötzlich drehend auftritt. – ..... ist noch immer in den Händen der *Revolution*, u. eine französische *Bande*[??] will unseren Seeblo[c]kade hindern. –

8ten Septemb. Messe um 10 Uhr dann Spazierritt mit *Bohusl.* u. Sprachstunde, nachmittags *Promenade* mit Marie, um Wasser sehr schön herrliche Son[n]enuntergang. *Boh. escourite* mit der *N.Gar.*

9ten Wir fuhren bey schönen Wetter nach M. Schein[,] fanden aber schon keine Messe mehr da[,] wir erst gegen ½ 12 Uhr hinkamen[,] nach Tische zur Ziegelhütte. In M. Sch. bleiben wir eine Weile in der Kirche, M. fasste die Idee auf eine *Capelle* in den dortigen

Bogengang um, unsere Nahmen zu stiften. Wenn wir itzt nur nicht gar so beschränkt in unseren Mittele wären, als Akt der Dankbarkeit, wenn uns der liebe Gott, diese schreckliche Epoche glücklich überstehen macht, würde ich es sehr gerne thune. – Abends wurde M. Nahmenstag zu Ehren einige *Böller* gelöset.

...

Am 18ten [September] Noch immer nicht ganz wohl, so dass ich nicht aus dem Zimmer konnte, und mich zu Hause beschäftigte. Um 12 Uhr kam Fr[an]z. Thun Vater, der in Teplitz bey einer Versammlung von Gutsbesitzern war, zu der ich mich geladen wurde, aber uns Grundsetz nicht ging, weil ich mich in diese verwirrten Zeiten so ganz zurückziehen will, dass zu m: Nahmen nirgend genannt, und ich für keine Äusserung *civil* werden könne; kommt noch einmal – was ich nun nicht mehr glaube, - eine Gelegenheit[,] wo ich dem Vaterland nützlich werden kann, so bin ich in dessen nicht abgenützt. Auch glaube ich nicht, dass diese Zusammenkauf zu irgend etwas gut seyn wird. Wir *disenmeten*[??] alles recht durch, um 3 Uhr ging Thun mit dem Dampfboot weiter. Die heutigen Nachrichten aus Ungarn u. *Italien* sind etwas beruhigendes *Cours* 80, obwohl Wiener sehr aufgerangt scheint.

Am 19ten Setzte ich keine Fuß aus der Zimmer *D' Dorandhs* kam, u. vorschrieb mir bloß etwas *Petrubarte*[??], es war mir viel besser[,] aber doch noch nicht ganz gut. Ich begann mit *Boh*: das bürex[??] Gesetzbuch, dann *forte piano*, u. *parthie echecs*[,] wir heitzen⁶⁸⁷ schon in allen Zimmers, u hatten früh ein 7°+0. Umständen[??] ritten. -

...

Vom 28ⁿ September bis 2te 8^{br} So lange Zeit habe ich mein Tagebuch unterbrochen, weil ich am 30ten= an ein *dyatarenleschen* Übel erkrankten[,] von denn ich selbst heute noch nicht gänzlich hergestellt bin. Ich war sehr abgeschlagen[,] hatte Schauer[,] musste mi[c]h früher zu Bette legen[,] schreyte durch 3 Tage sehr stark in der Nacht, und bleib bis gegen Mittag im Bette, u. wurd[e] auf bloßen Suppe *reducirt*. Täglich kamen schlechten Nachrichten. Zur Frankfurth war *revoll*. u. *Barrikaden*[,] die selbst mit *kanonen* zerstöht werden mussten[,] ein paar hundert Menschen kann um, u. der junge F[ü]rst *Lichnowsky*⁶⁸⁸ u. *Gf. Auerswald*⁶⁸⁹ (:Preuße:) wurden vor den Thoren von Frankfurth von durch die

---

⁶⁸⁷ heizten - topili

⁶⁸⁸ Felix Maria Lichnovský z Voštic, zemřel 18. září 1848.

⁶⁸⁹ Hans Adolf Erdmann von Auerswald, zemřel 18. září 1848.

Democraten gedungen Mörder auf die grässlichste u. grausamste Art gemordet. Ich hatte dem j[unge]n *Lichnowsky* wenig gekannt, sehr gut aber seine arme Mutter! u. nicht nur darum, sondern weil ich nie geglaubt hätte, dass deutsche zu politische Mörder nie[??] zu solche Ge..si...keit aufgestachelt werden könnten, u. dass es andere Deutsche geben könne, den Ihre Landsleute dahin bringen könnten, - endlig⁶⁹⁰ weil ich befürchte, dass nie so gräuliches Beyspiel muss die andere Völker vielleicht auch auf uns zurückwirken kön[n]en. Zu Italien wächst die Aufregung gegen uns immer mehr, u. doch ist man gezwungen die strengsten Maßregele zu ergreifen. Zu Köll. ist der Belegungstand erklärt, in *Berlin* schon wieder ein neues Meister in *Pferd* aufgetreten, das ..... kann nicht recht zu Kraft u[nd] *Anezie*[??] kommen. In Ungarn ist der *Palatini*, nachdem er eine ..... Erscheinung bey der Armen ~~Wien~~ gemacht hat, nicht nur von seiner Stelle abgetreten, sondern auch nachdem er dem Kaiser dem wahrscheinlich verrätherischen Satz gegeben hat, ohne *Contrasigning* eines Meisters eine außerordent. Kommission in der Person des St. M. L[.] Gf *Lamberg*⁶⁹¹ nach Ungarn zu schicken[,] um den Feindseligkeiten Einhalt zuthune, ins Ausland gegangen. *Lamberg* soll in Pest ermordet werden seyn. Schwiegersohn des comm. *Hoyos* mit einer Frau und 7 Kindern, wo sollen, wenn solche Dinge sich vernehmen[,] die Gut denken den noch Muth behalten Ihre Meynung auszusprechen! – Messina ist zerstöhrt aber in der Macht des *King's* v. *Neapol.* In *Berlin* gehen die Sachen immer schlechter, auch in Paris nimmt der *Communismus* überhand. Alle diese politischen Angelegenheiten, neue Beschädigungen an dem Esbecheuschen??, und aller bey Uneinigkeiten u. Verdaüsslichkeiten[??] in der *National Garde* griffen mich sehr an, u. mögen selbst einen Zustand verschlimmert haben, ein Brief *Parmentiers*, der sonst nicht so schwang sieht u. wo es sagt „wenn man sieht mit welcher *Consequenz* Schritt für Schritt, der *democratische* Verein, Republikane Anarchisten, weiter um sich greifen, jede Lösse[??] benützen immer rüttelnd, untergrabend, so möchte man verzweifeln! Wann wird des enden? u. wie? -“ Noch nie seit den Märztagen war ich so gebeugt. – In Aussig war Fahnenweiche, zu der die Kinder mit der hiesigen *Nat. Garde* ebenfalls zogen[,] was nicht fehlen wird eine gute Wirkung zu machen. D^f *Doranth* war 2 mal gekommen u. verschrieb mir bloß Pulver von *Klabertin*[??] u. *Iode*.

....

Am 7ten - 9ten [Oktober] Ich erachte heute ganz wohl, schrieb aber zwey Tage nicht, und fange heute den 9ⁿ diesen Aufsatz in einer fürchterlichen Seelenangst an, denn Gestern

---

⁶⁹⁰ endlich

⁶⁹¹ Franz Phillip Graf von Lamberg, zemřel 28. září 1848 v Budapešti.

hatten sich in Anseh[t] eine fürchterliche Nachricht verbreitet, blutiger Aufstand in Wien[,] Eisenbahne u *Telegraphen* zerstört *Latour* gegangen! Ich fand Mittel Marie .... bis itzt noch zu verhohlen, in der Hoffnung[,] das sey Lüge, aber die letzten Nachrichten, dass *Jelachich* immer näher gegen Wien rücke, dass immer mehr Truppen nach Wien gezogen werden, dass der ungar: Landtag aufgelöst. *Jelachich* zum *Commandanten* v[on] alle Truppen in Ungarn u[nd] zum *alter ego* des Kaisers ernannt, das *Ministerium* in Ungarn entlassen, und ein neuer Minister Präsident in der Person des F. Z. M *Retseg*[??] ernannt ist[,] lassen die größten Gewaltmaßregele, vor den *alter Magyare*, *Democraten* u. Wiener Studenten befürchten. In Italien, war alles in Alten, in Wien u.... Sechs Tags Verhandlungen, u[nd] der Entwurf den Grundrechte vorzeigt, wegen noch Republik reicht, und auch es Beher. Verhältniss aufhabt[,] wodurch ich eine .... Schlag erfahren würde, dafür ich diesMalls um Rath an den Prof. d. *Xchsky Depet Heqtor*[??] scheins. Beyde Tage große Fest *promenaden* mit Marie, dann uns geritten. Am Wasser war es sehr angenehm.- Es würde Obst verladen. Ich nahm Sprechübungen mit *Boh.* vor, und wir spielten *Bellard Whist* u. *forte piano* itzt *Hugenotten*. In Berlin waren die Umstände[,] aber so beruhigend als in Paris.

....

Am 19ten Nov. bis 22ⁿ Sonntag alle in der Messe, im Schlosse, dann ritt ich spazieren mit *Bohusl.*, u. so geschah es auch die folgende tage, am ersten hatte Marie Abend eine großen Verdauens[??], da sie bey *Elisalex* ein Prager. Dann fand[,] was ihr unangenehm war, davon lief, u. auf vieles Zureden sich doch überwinden wollte, alles dadurch so nervös wurdest[,] ich wirklich besorgt war. Dem folgenden Tag ging Sie abends nicht ins Schloss[,] dagegen machten wir recht angenehm *Fusspromenaden*. In der politischen Welt geschah nicht viel neues, *Bleuss*[??] Tot macht viel schreien[,] das *Ministerium* ist noch nicht ernannt, was mich nun auf RenktresGelüste[??] fürchten macht; dann wehe uns! Gegen Ungarn wird nicht vorgeschritten. In *Berlin* ist noch aüssere Ruhe, aber großer Zwiespalt mit den Könige .....dung hält sich noch immer. Mein Tages Ordnung hier ist so unförmig[,] dass außer wichtigen Ereignissen[,] es komme der Mühe lohnen[,] würde .... *Journal* zu schreiben. Vormittags bis ¼ + 11 Uhr Beschäftigung zu Hause Brief schreibens dann Messe und *Promenade* mit Marie *Lection* mit *Boh.* u. *Toni* in Sprachen. Dann wenn schön *Pferdpromenade*. Zu ..... Beschäftigung u. Zeitungs lesen. 4 Uhr *Diner*, nach Tische *Conversation*[,] Zeitung 7 Uhr ins Schloss[,] wo alle Kinder einsammelt fand. *Billard* mit *Figelmont* u. den Söhne. *Fortepiano*. – endlich ..... bey *Elisalex*, das Thun zu heute.

...

Am 2ⁿ[Dezember] Mit Marie in der Messe, u. *Fusspromenade* auf der Höhe[,]⁶⁹² wo wir die Radziwil[is]⁶⁹³ begegneten. Dan[n] gegen Vormittag mit dem Hausrechnungen beschäftigt. Dann Besuch bey *Fiquelmont* u. *forte piano* mit *Bohusl.* – Nachmittags ins Schloss mit M. die früher nach Hause ginge, ich war noch im 2ⁿ Stock.

Am 3^{tn} X^{ber} Sonntag. Messe um ½ 12 Uhr. Früher weit vor Morgen schön war ich auf der Königs Höhe, später mit Marie ein wenig zu Fuße und geritten mit *Boh.* Dann mit *Marie* zu *Mathilde*⁶⁹⁴ den Moritzhof⁶⁹⁵ nochmals besuchen.- Ich war mit M. u. Söhnen bald Nachmittags im Schloße[,] wo alle Kinder waren, dann *Bill[i]ard*, u. mit M. u. Toni nach Hause, dann noch mit *Boh.* im Schloße, wo man die überraschende Nachricht erhalten hatte, dass Kaiser u Kaiserin am 2ⁿ um 11 ½ Uhr Nachts von Ollmütz⁶⁹⁶ angekommen seyn, u. dass sowohl der Kaiser als der E. H. *Fr[an]z Carl* auf den Thron, zu Gunsten des ältesten Sohnes *Fr[an]z Joseph* auf-~~ver~~zichtet haben. – Niemand wollte die Nachricht recht glauben.

Am 4 X^{ber} Sie hat sich ganz bestätigt, wir erhielten in Schreiben des *Crenneville*,⁶⁹⁷ es waren alle Erzherzoge gegenwärtig, der Kaiser u. die Eltern des jungen Kaisers segneten ihm, u. Kaiser u. Kaiser[i]n reißen nach Prag wo sie bleiben werden. Wir waren in der Messe, u. dann länger bey Louisen mit der Familie, und allein, wo ich dann mit ihr .... machte, dass wir ihr für den Moritzhof denselben Zins zahlen sollen[,] als wir hier bezahlen. – Ich ritt dann mit *Bohusl* spazier[en,] es war fast fest gefrören, aber schön, dann noch etwas zu Fuße aus. Toni fuhr um 10 Uhr nach Grosspriesen, das Wetter war heutig. Abends ins Schloss, aber nur im ersten Stocke.

---

⁶⁹² Vrch Königshöhe, dnes obytná část Letná, jihovýchodně od centra Teplic. Oblíbené lázeňské výletní místo v 19. století.

⁶⁹³ Radziwillové, původně litevský rod, usazený převážně v Polsku. Vlastnili rozsáhlá panství v ruské části Polska. Kníže Anton se v roce 1790 oženil s pruskou princeznou a přesídlil do Berlína. Jeho dva synové Vilém (1797–1870) a Bohuslav (1809–1873) si v roce 1832 vzali Edmundovy sestry Matyldu (1806–1896) a Leontýnu (1810–1890). I ony se ve sledovaném období zdržovaly v Teplicích.

⁶⁹⁴ Matylda, sestra Edmunda Clary-Aldringena.

⁶⁹⁵ Moritzhof, Mořicův dvůr. Barokní dům v Teplicích, který nechala postavit Kristina, manželka Jana Nepomuka Clary-Aldringena v roce 1801, v roce 1902 byl zbořen a na jeho místě se dodnes nachází budova reálného gymnázia, resp. Obchodní akademie, Poštovní ul. 434/3.

⁶⁹⁶ Olomouc.

⁶⁹⁷ Franz Maria Johann Folliot de Crenneville-Poutet, manžel Herminie Chotkové.

3 Memorabilia 1843 – 1868

Tyto vzpomínky se nachází ve Státním oblastním archivu v Praze, ve fondu Rodinný archiv Chotkové, kartonu 165, pod inventárním číslem 2087. V inventáři jsou však nazvány: Deník (+opis) 1843 – 1868. Příčina tohoto názvu mi není známa, charakter zápisů totiž deníku v žádném případě neodpovídá. Kromě samotného „deníku“ se pod tímto inventárním číslem nachází i jeho přepis, jenž je ovšem nepřesný, a proto jsem k vlastnímu přepisu použila originál. Opis tohoto „deníku“ nese název Memorabilia a je pravděpodobné, že stejný název nesl i původní dokument, protože se jeho desky nezachovaly. Přílehlavější název Memorabilia či vzpomínky také užívám v této práci, abych tím je odlišila od deníku a Biographische Skizze, pro kterou používám pracovní název autobiografie nebo memoáry. V Memorabiliích se nachází výběr událostí, které přišly autorovi natolik důležité, aby si je zaznamenal ve zvláštním sešitě. Jsou to například důležité návštěvy, které přijal nebo hrabě podnikl. Mnoho zápisů je věnováno událostem ohledně příbuzných a Chotkových přátel, např. jejich námluvy, sňatky, křestů dětí nebo smrt. Autor také zapisuje, dle svého mínění nejdůležitější politické události, především v roce 1848. Mimo jiné uvádí také své odjezdy a příjezdy na Velké Březno a místa svých zimních pobytů, popisuje krajinu, počasí, stav svých sadů a jejich výnosy, zajímavé kulturní a hospodářské události. Bezpodmínečně však převládají zápisy rodinného charakteru. Hrabě Chotek zaznamenává svá důležitá rozhodnutí, oslavy svých narozenin, popisuje svůj zdravotní stav (např. že spadl z koně a pochroumal si nohu, atp.), kariérní úspěchy svých synů, jejich svatby, narození vnoučat, v případě Antonína nese několik zápisů informace o jeho nákupu panství Prossen. Memorabilia tedy přináší data a události, které si autor chtěl zapamatovat.

1843

Erst heute fand ich dies Büchlein. Es gehörte meinen am 15 Jänner d. J. verstorbenen Sohn Emanuel [,] der es nicht benutzte[,] so will ich es thun in seinen Andenken[,] das mich heute in Weltrus wo ich besonders wehmüthig über die Ungewissheit gestimmt war[,] wo ich mich diesen Winter hinwenden soll, zu Träume ruhre. Wollte Gott dass ich im nächsten Jahr in heiterer Stimmung diess Buch wieder eröffne!

15 November Ich bezog eine fixe Wohnung in Prag neue Alles[,] wo ich den Winter ruhig durchzuleben hoffe[,] Gott gebe seinen Segen dazu.

23. Nov. Wir erhalten die Gewissheit der Rettung der gefährlich erkrankten *Gabriele Schwarzenberg!*

26. November. Getäuschte Hoffnung *Gabr. Schwarzenberg* stirbt!

30 November. Die⁶⁹⁸ dankbar Bürgerschaft Prags bringt mir als Andenken und berei[t]s ihrer dankbaren Gesinnung ein[e] herrliche silbern[e] Vase zur Geschenk.

7 Februar. Examen *Tonis* aus den politischen Wissenschaften[.]

8 Februar Prüfung *Bohuslaws* nur der *Poesie*, sehr gut. (diese 2 Daten sind als vom J 1843 bezeichnet gehören aber wahrscheinlich in das Jahr 1844.

1) 1844.

3 Januar Ankunft das E. H. *Stephan* in Prag[.]

8 Januar E. H. *Stephan* besucht uns in unserer Privatwohnung in Prag.

8 März. Einen meiner ältesten gewiss mein beste Freundin *Therese Thun* gb. *Brühl* stirbt am Schlage $\frac{3}{4}$ 8 Abend nach dem ich sie noch am selben Tag von 4 bis 5 Uhr sehr heiter wie immer wir lassen hatte.

10 März. Ich erfuhr die Heirath meiner Nichte *Herminie Chotek* mit Gf *Crenneville*, Major.

14. März Taufe des kl. *Ernst Chotek* den Toni steht[,] *Ernst Hoyos* aus der Taufe hab.

23 März. (1844) Toni zieht zum erstenmale die tyroler ständische Uniform an und wird von mir den E. H. *Carl* vorgestellt.

26 März. Erstes *Caroussel* in Ritter *Costume* wollen Toni zum ersten mal öffentlich erschien, und zu meiner großen Zufriedenheit ritt.

14 Mai. *Herminie Chotek* heirathet.

16 Mai. Ich speiste bei der Kaiserin Mutter.

24. Juni. Mir beziehen über noch nicht ganz vollendeter Schloss in *Grosspriesen*[,] nach dem es Sonntag vorher 16 Juni eingeweiht werden war.

8 Juli. Arbeiter Unruhen in Prag[,], bei denen mehrere Personen unschuldig erschossen werden.

16 Juli. Ich beräumte[,], dass ich an meinen Sorge arbeiten sah u. vor wenig Tagen sehr lebhaft von Vater und Mutter, sollt diess mein Ahnung sein? Mein Gott will. Dank Ihne[,], dass ich jetzt so wohl, so heiter, so zufrieden bin. Besuch meine Schwester *Louise* mit ihren Töchtern[,], die bis 19 blieben. 4 höchst angenehme Tage.

7 August. *Tonis* letzte juridische Prüfung.

18 August. Letzte lateinische Prüfung *Bohuslaws*.

24. August. E. H. *Stephan* u E. H. *Carl Ferdinand* besuchen uns durch 2 Stunden in G. Pr. und

---

⁶⁹⁸ Der

sind sehr heiter.

4. September. *Louise* könnte mit ihren beiden Töchtern, nach dem früher *Gf. Salm Vier*[??] Oberstburggraf angekommen war[,] als *rendes vous*[,] weil ein Heirath *projectirt* wird. Obwohl etwas daraus wird? - - !

24. September. *Toni* erhält sein erstes Anstellung dienet als Praktikant bei der Gefällenverwaltung in *Leitmeriz*.

25. September. *Gf. Salm* erhält bei uns in Gr. Pr. das Jawort von *Felicia Clary*.

30 September. *Toni* fährt nach *Leitmeriz*[,] wir begleiten ihn bis *Boveslau* und nun möge Gottes Segen über ihn walten es beginnt für ihn eine neue Lebensperiode.

14 November. Mein braver Sohn *Toni* legt seine ersten Diensteid als *Comercial Concepts Practicant* ab.

2. Blatt. 1844.

Möge Gott ihm erleuchten und er dem Vaterlande zum Nutzen u. seinen Nahmen zur Ehre dem Staate dienen.

25 November 1844. Wir beziehen unsere Wohnung in Wien auf der Freiung. Gott wollte auf diese neue Lebens Periode segnen und uns glücklich und zufrieden sein lassen!

1845

24 April. Ich reiste wegen des Ankaufs von *Zahorzan* und anderen Geschäften nach Prag mit *Toni* und kehre an 29[.] Gott sei dank[,] wieder ganz wohl zurück, ob die Reise war Nutzen für uns[,] war [??] muss erst die Folge lehren, Gott wolle es.

7 Juni. Vermählung meiner Nichte *Felicie Clary* mit *G[ra]f Robert Salm*[,] zweiten *Gubernial Präsidenten* in *Prag*.

13 Juni. Ich erhalte an meiner Sohnes *Toni* Nahmenstag die Nachricht von *Florenz*[,] dass der Grossherzog von *Toscana* mir die Herrschaft *Zahorzan* ein *Bavorov*[??] ft verkaufte.

26 Juni. Ankunft in *Grosspriesen* mit *Marie* und *Bohuslaw* zwar bei Regenwetter[,] aber doch in ..... Stimmung[,] die nur durch *Tonis* Abwesenheit in *Wien* etwas getrübt war.

29 Juni. Ich erhalte mit einem Schreiben des *G[ra]f Franz Thun* als Chef eines *Comités* von 78 H. das Adels die Widmung eines herrlichen *Candelabers* als Andenken für mein Wirken in *Böhmen*.

30 Juni. Examen *Bohuslaws*[,] 1 Jahr der *Philosophie*[,] der Prälat von *Strahof* und *Suplent Smettana* kamen von *Prag* und bleiben 1 Tag bei uns.

23 Juli Besuch meines Neffen *Wilhelm Ch.* Mit seiner Frau (*Louise Ugarte*) und Töchtern[,] die 5 Tage bei uns zubrachten, die mir sehr angenehm waren.

29 Juli. Ankunft meiner guten Sohnes *Anton* mit dem Dampfschiff um ½ 2 Uhr mit seinen *Collegen* H. Schmeche[??] auf monatl. Urlaub. Empfang an Böllerschüssen.

4 August. Besuch *Wilhelm Wurmbrands* mit Frau. Nicht ganz erloschen Hoffnung wegen der Kohlenbahn.

20 August. Eröffnung der K. K. Staate Eisenbahn zwischen *Wien* und *Prag*.

26 August. Wir unternahmen in Gesellschaft der beiden Söhne und der 3 *Radziwills* eine Kleine *Journée* bis *Schandau* in der sächsischen Schweiz.

9. September. Wir waren in grosse Gesellschaft mit unsere Gästen *P. Böhm*, *Suttner* u *Schmeche* in *Zahorzan*, gleichsam zur Besitzergreifung, herzlicher Empfang durch die Unterthanen Gang zur Kirche mit h. Segen um Gott zu danken und Stamm Schutz zu erflehen.

22 September. Sehr vergnügter von herrlichstem Wetter begünstigter Tag. Promenade mit *Marie Heinrich*[,] der uns zu besuchen kam und den beide[n] Söhnen in den herrlichen *Taschover Wald*, durch 5 Stunden gegangen.

7 October. Wir frühstückten auf den Balkon[,] 18° Wärme im Schatten.

12 October. Grundsteinlegung der steinernen Brücke in Grosspriesen.

15 October. Übergabe der Herrschaft *Zahořan* und Vorstellung der 20/W[??] Richter in Grosspriesen dann großes Dinner.

19 Oktober. Eine *Conversation* mit Fst. *Metternich* gab mir die Gewissheit, dass die jetzigen Machthaben (wir haben keinen Kaiser) dem Stab über mich gebrochen haben und gar nicht davon denken mich zu wieder nützlich zu verwenden. *Sic transit Gloria Mundi!!*⁶⁹⁹

21. October. Ankunft in *Wien* v. Grosspriesen.

1846

11 Febr. *Bohuslaw* war zum ersten mal auf einen *Balle* der Großen und debütierte sehr brillant[,] unterhielt sich sehr bis 3 Uhr früh.

25 April. *Toni* steht nach einer langen Krankheit von 25 Tagen (*rheumatismus acutus*) wieder auf und ist wie ich hoffe ganz hergestellt.

4 Mai. Mein Sohn *Toni* darf nach seiner seit *1 April* dauernde Krankheit in das er, durch 9 Tage ganz gelähmet war, zum 1^t Mal ausfahren. Gott sei Dank!

11 Mai. *Bohuslaw* reitet mit mir zum ersten mal im Prater, sehr gut.

28 Mai *Toni* macht seine große *Cameral* Prüfung von ½ 5 – 6 mit Vorzug[.]

2^t Juni. Audienz bei S. V. H. dem E. H. Franz Karl[,] der mir sagte[,] er habe mich den E. H.

---

⁶⁹⁹ Světská sláva je pomíjivá.

Ludwig zum Oberstkanzler vorgeschlagen.

20 Juni. Ankunft in *Grosspriessen* mit *Marie, Toni* und *Bohuslaw*[,] der sein *Examen* der *Philosophie* in Prag gemacht hatte.

30. Juni. Anfang des Strassenbaues in *Grosspriessen* Thal gegen *Leitmeritz*.

1 Juli. Ich beschädige mich sehr an Hand und Fuss durch einen Fall in der Überfahr[s] Platte. Ich fürchte es wird lange dauern. Wie Gott will! Gerne opfern ich ihm Schanz und Vorgemächlichkeit und war das ärgste ist Haus Kornste[??] Vielleicht fährt es zu etwas guten.

15 Juli. Mein Fuß übel ist so viel besser[,], dass ich schon einige Tage gut mit dem Stocken gehen u[nd] in *Galoss* sollest reiten kann[.] Gott sei dafür dank.

23 Juni. Sehr angenehmer Besuch von *Edmund Clary, Elisalex Cl.* u *Moth. Radziwill*, die von 12 bis 6 Uhr bleiben. Ein.....hung das steinernen Brücke in *Grosspriessen* das *H. Joh.* von *Nepomuk*, Achsenbauer war auch bei uns.

29 Juli. Ich machte die erste Grösser[e] Promenade zu Fuß.

31. Juli der König von Preußen Fr. W. reist auf dem Dampfboot vorüber nach *Dresden*. Wir begrüßen ihn mit einer *decoration* das Elbe Häuschen mit preuß Wappen und reiten[??] Böllerschüssen[,], er grüßt uns aufs freundlichste.

9 August. *Carlotta* u *Heinrich Chotek* kommen mit 3 Söhnen mit dem Dampfschiff zum Besuch!! auf 2 Tagen.

10 August. *Leontine* und *Boguslaw Radziwill* besuchen uns.

20 August. Vorletzte philosophische Prüfung *Bohuslaws* sehr gut.

29 August. Mein[e] beiden Schamstern und *Euphenie Clary* verlassen uns nach eine *Soireé* v. 12 Tagen[,], das recht angenehm war bloß.

7 September. Überraschender Besuch des E. H. *Stephan*[,], der bei uns speiste und höchst *aimable* und freundlich[,], nun schon zur zweiten Mal nach Gr. Pr. kam und versprach nächstens Jahr zu übernachten.

26 December. Sehr angenehm *Diner* mit der harb?? Altsängerin *Mlle Schwarz*[,], um die Kinder Freude zu machen.

2. Bl. 1846.

11. September. Der Pferd überschlägt sich mit *Toni* auf eine sehr gefährlich Art, er bleibt[,], Gott sei ewig gedenkt[,], ganz unbeschädigt[,], obwohl durch die Hofftige[??] Erschütterung[,], wie zuschlagen ist.

22 October. Ankunft in *Wien* von *Grosspriessen* zurück[,], nach dem *Bohuslaw* sein letztes Examen gemacht hat.

7. November. *Toni* erhält sein *decret* als Hofkammerpracticant.

1847

13 Mai. Ankunft in *Grosspriessen* bei schönem Wetter, herrlicher Anblick der von Blüten strotzenden Obstbäumen.

8 Juli. Ankunft meines Sohnes *Toni* auf 2 Monat Urlaub von *Wien*.

14. August. Besuch der 3 ältesten *Radziwills* mit *Podlewsky*.

10 August. Besuch von 1 ½ Tagen in *Teplitz* um dem E. H. Stephan[,] der zu uns kommen[,] wollte diese Mühe zu ersparen und Abschied[,] zu nehmen[,] da er zum Palatinus bestimmt nun *Böhmen* verlässt.

15 August. Besuch der *Lady Millam/Willam Russel* mit ihren beiden /jüngeren/ Söhnen.

15 September die Söhne des E. H. Franz Carl[,] deren älteste einst Kaiser werden wird, kommen auf der Reise von *Teplitz* nach *Dresden*[,] von *Aussig* zu Schiffe[,] uns besuchen und speisten bei uns sich v ½ 12 bis ½ 2 aufhaltend Alles fiel gut aus, nur war kein Sonnen.

20 October. Ankunft in *Wien*, von *Grosspriessen* weg am 19 um 9 Uhr zum 1^t Mal mit der Eisenbahn um ½ 1 Uhr angekommen. Daher in 27 ½ Stunde.

2 November. Die drei jungen Söhne der E. H. Franz Carl[,] darunter der künftige Kaiser[,] kamen zu meiner Frau auf Besuch als Erinnerung an ihren kürzen Aufenthalt in *Grosspriessen*. Sie waren sehr liebenswürdig.

10 November. Um ¾ auf 4 Uhr Nachmittag starb mein Guten Schwiegermutter G[ra]fin Berchtold nach empfan. en. h. Sacramenten⁷⁰⁰ sehr ruhig. Gott gebe ihr ewige Ruhe.

1848

29 Januar. Mein Sohn *Toni* wird Secrätär bei der Gefällen Verwaltung in *Wien*.

2 Februar. Eröffnungs Sitzung der *Academie* der Wissenschaften in Gegenwart der A. H. Hofes um 12 Uhr im ständischen Saale, welcher ich beiwohnte.

24. Febr. Förmliche Revolution in Frankreich d. h. Paris. Der Königthum abgesetzt und nach eine großen Blutbad und Plünderung der *Tuilleries* und das *Palais Royal*, die *Republik* proclamirt.

13 März Aufstand in *Wien* zur Erzweckung einer *Constitution* und Veränderung der *Ministeriums*. Es musste auf das Volk gefeuert werden und 11 Menschen wurden getödtet.

15 März. *Publication* der *Constitution* für die *Monarchie* und Aufhebung der *Censur* unter allgemeinen Jubel.

17 März. Mein Sohn *Toni* bringt die Nacht auf der Wachstube in der National Bank als

---

⁷⁰⁰ Poslední pomazání.

Gemeine der National Garde zu.

21 März. Allgemeinen *Am[n]estie* für alle politisch[e] Abgeurtheilten oder in Untersuchung stehende Gefangene.

23 März. Kriegserklärung *Piemonts* gegen Österreich und Einfall in die *Lombardie*.

25 April. Ankunft in *Grosspriessen* mit Marie und den beiden Söhnen mit Eisenbahn und Dampfschiff um 1 Uhr nachdem wir am 24^t 6 Uhr abgereist waren. Herrliche Matter die Gegend prangt in allen Blüthen vom Obst.

15 Mai. Wir erlassen einen Theil unserer Unterthanen – heute sind sie es noch, Gott weiß wie lange – die Zinsenzahlung für die in ihrem Besitze befindlichen Feldes und haben die rührendsten Beweise der Dankbarkeit dafür erhalten.

15 Mai. 2te *Revolution* in Wien vor das Hand ohne Blutvergießen zum Sturze das monarchischen *Prinzips* und der *Aristokratie* erster Schritt zur Republik; welcher *Contrast* mit obigem!![??]

17 Mai. Der Kaiser und die Kaiserl. Familie, verlässt Wien und flinkt!!! /Dann so war es/ nach *Tyrol*.

25 Mai. 3te *Revolution* in Wien mit *Baricaden* in der ganzen Stadt, wegen Auflösung das Studenten *Corps* mit *Petition* num[?]: 1te Rückkehr das Kaisers in 14 Tagen 2.te Aufhebung alter Klöster 3te Abstellung der Adels, 4te Reichsrath mit einer Kammer in Wien und 5te Prozess gegen jene die die Abreise der Kaisers gerathen.

12 Juni. Aufstand in Prag durch die *czechische* Parthei[,] bei welche[r] Fürstin *Windisc[h]grätz* von einen entlassen Jäger *Maux(?)* am Fenster ihrer Wohnung erschossen wird. Prag durch 3 Tage im Belagerungszustand!!

2) Blatt 1848.

Feierliche Eröffnung des Reichstages in Wien durch den deutschen Reichsverweser E. H. Johann.

7 September. Kaiserlicher Patent[,] mit welchem in Folge Beschluss des Reichstages das unterthänige Verhältniss ganz mit allen Lasten aufgehoben wird, wodurch ich bei er der 3^t Theil meiner Gutseinkünfte und größten Theils der *agriment* das Jagd verliere. was[??] nur dabei bleibt!!!

18 September. Fürst *Lichnowsky*⁷⁰¹ und General *Auerswald*⁷⁰² werden in Frankfurt a/M auf Anstiften der *democrate* grausam ermordet.

---

⁷⁰¹ Felix Maria Lichnovský z Voštic, zemřel 18. září 1848.

⁷⁰² Hans Adolf Erdmann von Auerswald, zemřel 18. září 1848.

28 September. F. M. L. G[ra]f Lamberg ⁷⁰³ wird als bevollmächtigter Hof-Comissär S. M. des Kaisers u[nd] Königs w. Ungarn auf der Brücke zwischen Pesth und Ofer auf die Eingabe des Rebellen *Kossuth* auf die grausamste Weise ermordet u[nd] in Stück zerrissen!!

7 October. Mein alter Freund G[ra]f Latour Königsminister 68 J[ahren] Alt wird in Wien in seiner Wohnung vom Pöbel auf Anstiften Ungares ermordet und sein nackter Leichnam auf dem Hof an eine Laterne Pfahl durch 12 St. hängen gelassen!!! O Schande! O Schmach! meiner unglücklichen Vaterstadt. –

23 October Fürst *Windischgrätz*, *Jellachich* u[nd] *Auersberg* belagern Wien dem alle Lebensmittel Zufuhr abgeschnitten wird, und fordert selber unter gewissen Bedingungen zur Übergabe auf.

31. October. Wien wird nach einen 9 Stundigen Straßen Kampf vom Feldmarschall *Windischgrätz* eingenommen.

4 November. Des erste Mal dass ich meinen Nahmenstag in Gr[oss] Pr[iessen] zubrachte, was mich sehr freute.

22 November. Eröffnung der österreichischen Reichstages in *Kremsier* unter sehr ungünstigen *Aspecten Ministerium: Felix Schwarzenberg, G[ra]f Stadion, Bach, Cordon – Bruck, Thiefeld.*

2 December. Kaiser Ferdinand u E. H. Franz *Carl* entsagen den Thron zu Gunsten des 18 ½ Jahr alten E. H. Franz Joseph[.] Der Kaiser u[nd] die Kaiserin gehen nach Prag.

5 December. Schreiben des Minister Präsidenten Fürst *Felix Schwarzenberg*[.] welches die schon früher erfolgte Ernen[n]ung *Bohuslaws* zum *Attaché* bei der *Dresdner* Gesandtschaft bestätigt und ihm einen einjährigen Urlaub Zur Vollendung seiner Studien gibt.

1849

5 Jan. Fürst *Windischgrätz* rück in *Ofen* ⁷⁰⁴ und *Pesth* ein und schließt damit wahrscheinlich der ungarischen Bürgerkrieg.

4 März. Auflösung des öster. Reichstages[.] Ertheilung eines *Octroyerten* Verfassung mit 2 Kammern Wahl *Census* und provinz. Landtagen.

12 März. *Sardinien* kündigt der Waffenstillstand auf und die Feudhalobrigkeiten sollen am 20ten beginnen.

23 März. In zwei Schlachten bei *Mortara* u. *Novara* wird die Sardinische Armee ganz geschlagen. Triade unterzeichnet. Alle Soldaten waren Halden.

3 Mai. Ankunft in *Grosspriessen* um ½ 4 Uhr nach wollendeten Winteraufenthalt in *Teplitz*

---

⁷⁰³ Franz Phillip Graf von Lamberg, zemřel 28. září 1848 v Budapešti.

⁷⁰⁴ Český Buda, dnes část Budapeště.

durch 5 ½ Monate. Schönes Wetter glücklich farblich. Die Obstbäume schon in herrlicher Blüte. Gott wolle uns in dieser für Österreich unglücklicher Periode Schutz und Stütze[,] dass wir einen ruhigen ungestörten Landesaufenthalt haben können.

4 Mai. Aufstand in *Dresden* mit *Baricaden* und blutigem *Conflict*. *Der König* entflieht auf den *Königstein*!

20 Mai. Prag wird in Belagerungszustand erklärt, ohne dass man die *Notion* genau kommt.

7 Juli. Mit *Bohuslaw* bei dem jüngeren ritterl. Kaiser Franz Joseph gern sei[,] der uns durch seine Freundlichkeit seinen edlen Aufstand entzückte. Er entschied *Bohuslaw*, mit dem wir einen harten Kampf zu bestehen hatten[,] um ihm vor der Militär *Carriere* abzuhalten[,] zu der er noch nicht die Kräfte hat, darauf Verzicht zu thun und zur *Diplomatie* förmlich einzuladen.

18 Juli. *Bohuslaw*[,] mein guter Sohn[,] legt bei der Staatskanzlei den Eid als Gesandtschafts *Attaché* ab.

1. August. Feierliche Einweihung der Schlosskapelle in Gr. Priesen durch den *Bischof* (Hille) von *Leitmeritz* der bei uns speist.

12 August. Unvermutheter Besuch meines Sohnes *Bohuslaw* aus Wien um 3 Tage bei uns zuzubringen.

8 October. Ankunft in Wien von *Grosspriestern* in Prag u *Brünn* geschlafen.

17 October. Fürst *Hugo Salm* besucht uns. Sonderbar warum?

18 October. *Robert Salm* besucht uns[,] er ist vom Minister des Innern berufen.

19 October. Fürstin *Salm* besucht uns, was vielleicht zu einer für uns glücklicheren Familie Ereigniss führen konnte, Gott gebe es!

21. October. Besuch bei Fürst *Felix Schwarzenberg*[,] der mir sagt[,] dass er mit *Bohuslaw* zufrieden ist.

11. December. Mein Sohn *Bohuslaw* erhält seine erste *diplomatische* Bestimmung als *Attaché* nach Stuttgart.

22 December. Abreise meines Sohnes *Boh.* auf seinen 1ten *Diplom.* Posten als *Attaché* nach Stuttgart, unter Begleitung seines Bruders *Anton*[,] der ihn trotz seiner schwachen Gesundheit u d. schlechten Jahreszeit in halbgedeckten Hofwagen nicht allein reisen lassen wollte. Gott geleite u bringe sie glücklich an den Ort u Stelle.

27 December Ankunft meiner Söhne in Stuttgart[,] wo *Bohuslaw* sehr gut empfangen wurde u sehr zufrieden scheint.

1850

19 April Ankunft in *Stuttgart*[,] glückliches Wiedersehen *Bohuslaws* und angenehmer Eindruck seines Aufenthalts u seiner Stellung.

29 Mai. Abreise von *Stuttgart* nach *Wien*[.] *Bohuslaw* Angeleitet uns bis *Sachsen*.

6 Juni. Ankunft in *Grosspriessen* zum 1^t Mal auf der neuen Eisenbahn bis *Lobosiz*[,] dann Dampfschiff bis *Aussig*[,] von der unser Wägen zwischen 7[.] u[nd] 8. Uhr. *Toni* unwohl.

7 September. Meine Schwester *Therese* und mein Neffe *Otto Chotek*[,] Rittmeister bei der Hussaren[,] kommen zum Besuch.

18 September. Mein Sohn Anton reiset mit den Narldlenreiter[??] *Severa* nach *Prakschitz*⁷⁰⁵ (in *Mähren*!)

23. September. Mein Sohn köm[m]t von *Prakschi[t]z* zurück zum Verkaufe entschlossen[,] da es schwer ist unser darauf gesetz[t]es *Capital* zu erziehen.

21 October. Abreise meines Sohnes *Toni* nach *Stuttgart*.

24. October. Erstes Schnee in *Grosspriesen*[,] herrliche Gegend auch so, schön!

30 October. Glückliche Ankunft in *Stuttgart*[,] wo wir alle 3 mit *Bohuslaw* wohnen und darüber u[nd] endlich glücklich sind! Gott sei Dank!

24. December. Mein Sohn *Bohuslaw* kommt von *Stuttgart* aus[,] uns zu Weihnachten besuchen.

1851

29 Jänner. *Toni* tanzt auf dem Königl. Kammerball in *München* den 1^t Waltzer mit I. M.[,] der jungen schönen Königin.

28 April. *Toni* erhält das Jawort der *Baronin Olga Moltke* eines Emgels[??] an Güte Verstand und Herzen[,] die er liebt und wieder geliebt wird. Gott gebe seine Segen dazu.

3 Mai. *Bohuslaw*[,] durch den *Telegraphen* berufen[,] kommt von *Stuttgart* nach *München* wegen das Heirath *Tonis* mit *Olga Moltke*.

31 Mai. Ankunft in *Grosspriesen* um 2 Uhr mit dem Dampfboot von *Dresden*[,] keine Kohlen Magazin. Schöne Abschoffnungen sonst aber mancherlei Verdrießlichkeiten.

13 Juni. *Drambor*[??] köm[m]t mit dem Verkaufs-*Contract* von *Prakschiz*[,] das ich um 40 000 fl. als Lohn dut[??] erkaufte hatte[,] mit 73 000 fl. Cetl. Gott sei Dank für dieses gute Geschäft!

12 Juli. *Contracts* Unterschrift von *Toni* u. *Olga*[.] Gott gebe seinen Segen dazu.

15. Juli. Mein guter Sohn T. wird um 11 Uhr Vormittag in der *Catholischen* Kirche in *Ortenberg* getraut, und um ½ Uhr die protestantische Trauung durch einen Rede des Pastors

---

⁷⁰⁵ Prakšice, okres Uherské Hradiště.

gefeiert.

21. Juli. Ankunft in Grosspriesen mit dem Dampfboot *Bohemia* von *Tonis* Heirath[,] mit ihm und seiner Gemahlin *Olga Moltke*. Feierlicher Empfang mit Böller Musik, Triumphbogen u. s. w.[,] ein recht glücklicher Tag.

31. Juli. Meine Schwester *Clary* mit *Euphenie* kommen von *Teplitz* auf einige Tage u. sind ganz entzückt von *Olga*.

20[.] August. Entschliessung der Kaisers[,] welche die Unausführbarkeit der Verfassung vom 4[.] März (1849) erklärt und somit die *Constitutionelle* Regierung aufhört und die Minister nur gegen die Person des Kaisers verantwortlich erklärt und den Reichsrath zum Rath des Kaisers ernannt.

23[.] September. Ankunft meines Sohnes *Bohuslaw* mit Urlaub v. 4 Wochen[,] nach dem der Minister Fürst Schwarzenberg ihm selbst diesen Urlaub ertheilte: In Anerkennung der eifrigen Dienstleistung u. das Geschickes welches der *G. All. G. Ch.* Während der Verwendung als Gesch. Träge entwickelt hat. *Te Deum laudamus*[.] Gott segne u[nd] erhalte ihr.

7. November. Erster starker Schnee.

17[.] November. Ankunft in *Dresden* von *Teplitz* mit der Eisenbahn[,] um dort der Weiteraufenthalt zu nehmen. Gott gebe seine Segen dazu.

1852

30. März. *Telegraphische Depesche* meines Sohnes *Bohuslaw* /von *Stuttgart* 11 Uhr 10 abgegangen 12 Uhr 51 M. in *Dresden* angekommen/ „Bin an Stelle *Schönburgs* nach *Berlin* ernannt in Berücksichtigung meines erprobten Eifers und zu weiterer Ausbildung.[“] Grosse Freude über diese ehrenvolle Bestimmung.

5 April. Fürst *Felix Schwarzenberg*[,] Ministerpräsident[,] wird vom Schlagen gerührt.

27 April Ankunft in Grosspriesen mit dem Dampfboot um 2 Uhr. Die ganze Gegend noch kahl beinah[,] kein Blatt auf den Bäumen[,] doch herzlich froh bin mir auf dem Lande zu sein.

5 Mai. Außerordentliche Kälte nur 1°+0, vor der Hand ohne Schaden.

9 Mai. Mein Schwiegertochter *Olga*[,] die schon seit einiger Zeit einen entschiedenen Hang zum *Catholischen* Glauben hat[,] geht zum 1^t mal mit uns ½ 8 früh, mit einem Kathol. Gebeth auch in die Kirche.

16. Mai Heil. Johann von *Nepomuk* bitte für uns und für *Olga*, wegen deren Glaubens Beken[n]tnis ich, dafür dazu den festen Entschluss äußerten, an oder *Dechant* in *Teplitz* *P. Tobisek* schreib.

17. Mai. Der Bischof von *Leitmeritz* ermächtigt dem *Dechant* von *Teplitz* *P. Tobisek* meiner

Schwiegertöchter *Olga* das Katholische Glaubensbeken[n]tniss abzunehmen.

22. Mai Einer der glücklichsten Tage meines Lebens. Meine Schwiegertochter *Olga* legt ihr Glaubensbeken[n]tniss ab und tritt in den Schloss der *Khatolischer* Kirche, in *Teplitz*, in *Oratorium* der Pfarrkirche, wo wir *Marie*[,] *Toni* u[nd] ich unseren Ankunft verrichten, und alle 4 Conversieren![??]

1 Juni. Glückliche Niederkunft meiner Schwiegertochter *Olga*[,] doch leider mit einem nach wenigen Minuten todten Knaben[,] dessen organische Tuhlar[??] ihn nicht Rathschlüsse sind unerforschlich!

1 Juli. Erster Ausgang *Olgas* nach ihrem Wochenbette.

7. Juli. Rückkehr von *Tepliz* nach *Grosspriesen*[.] Viele Verdrießlichkeiten mit Hausleuten.

12 Juli. Erneuerung Pachtet von *Grosspriesen* mit dem Pächter *Mittreiter*[,] statt der früheren 2500 mit 3500 nebst Zugabe einiger erkaufte Felder zu der Pacht *area*. Dagegen alter zu Prozessen führenden Entschädigungs Ansprüche für abgenommen Gründe und *Robotersatz* wodurch jener Feldvertrag aufgewogen wird, daher Gott sei Dank!

23. Juli. *Marie*, *Olga* u *Toni* machen mir die Überraschung[,] eine Strasse[,] die ich schon lange neinscht[??] Anfang herstellen zu lassen am Anfang war ein grüne Pforte mit der Aufschrift *Carlsst...* von die Schuljugend aufgestellt war Hochamt in *Waltirze*, *Franz* und *Jura*[??] kamen uns besuchen.

24. Juli *Maries* Schwester *G[ra]fin Nemes*⁷⁰⁶ kamt mit ihrer Tochter *Marie*⁷⁰⁷ von *Klausenburg* uns besuchen.

2 Blatt 1852.

4 August. Fürstin *Constantine Rasumowsky* /geb. *Thürheim*⁷⁰⁸ besucht uns; mein älteste Jugendfreundin, wir kennen uns über 60 Jahre!

22 August Ankunft meines Schwagers *G[ra]f Anton Berchtold* mit seinen zwei Töchtern *Fanny* und *Gabrielle*[,] welche vor der Hand bei uns bleiben sollen[,] wozu ich aus Liebe zu *Marie* und in der Meinung ein gutes *Christliches* Werk zu thun.

1 November. Ankunft in *Dresden* zum Winteraufenthalt, schlechten Reise Wetter in Wagen bis *Badesbach*, wo sie *Marie* in das Nässe so verdarb[,] dass sie sich mit heftigen Gichtschmerzen⁷⁰⁹ in Fuße[,] der sie am Gehen hindert[,] zu Bette legen musste[,] die sonst

---

⁷⁰⁶ Marie Karolína Berchtoldová z Uherčic (1791 – 1870), provdaná roku 1821 za hraběte Johanna Nemes von Hidvég u. Oltszem (1792 – 1868). Viz: <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/berchtold3.html#MS>.

⁷⁰⁷ Mária (1823 – 1874), nejstarší dcera předešlé, provdána za barona Antona Marenzi von Marenzföld und Scheneck (1806 – 1880). Viz: <http://genealogy.euweb.cz/hung/nemes2.html#J>.

⁷⁰⁸ Constantine-Domenica hraběnka Thürheim (1785 - 1867), provdaná za Andreje Razumovského.

⁷⁰⁹ Záchvat dny.

freundliche Wohnung hat viele *Inconosnients*[??]. Gott gebe uns einen ruhigen angenehmen Winter.

24 November. *Jenny Lind – Goldschwith*⁷¹⁰[,] die schwedische Nachtigall besucht uns.

20. December. In einen Brief meines Schwester L. Clary sagt sie mir dass der Minister der auserörtigen Angelegenheiten sich auf folgende Ort über Bohuslaw aussprach *Ses talents, son esprit et toute sa manière de mener les affaires importantes et difficiles apres si peu d'Années d'experiences at a son age sont une chose extrêmement suprennante, aussi son avenir est assuré et il sera placé de maniere a faire honneur a ses talents distingués.*⁷¹¹

22 December. Audienz bei S. M. den Kaiser in *Dresden*[,] in welchem er mir von meinen Sohn *Bohuslaw*. sagt[,] dass er ihm her gute Dienste in *Stuttgart* leiste[,] und dass es ihn freue[,] vor mir die vollste Anerkennung seine Ausgezeichneten Dienstleistung auszusprechen.

Er sei unglaublich[,] wie es in so jungen Jahren und noch kaum 3 Jähriger Erfahrung sich auf seinen wichtigen und schwierigen Posten zu benehmen weiße. Es lehr immer mit Vorgingen die Berichte *Bohuslaws*[,] welcher gut gedacht und vortrefflich geschrieben seine. Gott segne meine guter Sohn und stärker ihn Zum Besten des Vaterlands.

1853

6 Jahr (1853) Revolutions Versuch in Mailand durch *Mazzini* u[nd] *Kossuth*. Ermordung von Kaiserl. *Officieren* u. Soldaten.

18 Febr. Mordenschlag auf den jungen Kaiser[,] durch G[ra]f *O'Donnel* nur halb abgewendet, der Kaiser verwundert der Mörder ein Ungar!

11. März. *Bohuslaw* wird zum *Legations Secretär* in *London*! Ernannet, große Auszeichnung, erhält eine schmeichelhafte Belobung über seine durch 9 Monate geführten Geschäfte als Geschäftsträger in *Stuttgart*.

15 März. Mein Sohn *Bohuslaw* erhält von König von *Württemberg* dem Orden der Krone, Ritterkreutz.

6 April. Gott sei Dank *Bohuslaw* kommt endlich[,] nachdem wir ihn 18 Monaten nicht gesehen hatten[,] von *Stuttgart* bei uns an, fahren ihm bis *Leipzig* entge[ge]n, frohes Wiedersehen.

---

⁷¹⁰ Johanna Maria Lindová, také známá jako Jenny Lind (1820 – 1887), provdaná Goldschmidtová, byla švédskou operní pěvkyní, sopranistkou, známou jako „Švédský slavík.“ Toto označení bylo snad inspirováno pohádkou Císařův slavík, kterou napsal nešťastně do Jenny zamilovaný Hans Christian Andersen.

⁷¹¹ Jeho nadání, jeho ducha a celý způsob, jak se věnuje důležitým a složitým záležitostem po tak nemnoha letech zkušeností a v jeho věku jsou věci velmi překvapivou. Tak je jeho budoucnost zajištěna a umístí se tak, aby dělal čest svým vznešeným nadáním.

10. April. *Bohuslaw* erhält sein sehr schmeichelhaftes Dienet als unbesoldeter *Legatious Secretär* in *London*.

19 April. Ankunft von *Dresden* in *Grosspriesen* mit *Bohuslaw*[,] der noch auf Urlaub ist noch steht. Kein Blatt. Feierlicher Empfang[,] Abends Illumination in Dorfe.

Wir alle gesund. Gott erhalte und lasse *Bohuslaw* noch lange bei uns sein.

10 Juni. Sehr starkes Hagelwetter wie Haselnüsse Groß[,] welches die Hälfte unseres Haues so schöne Obstes Schlag. Doch Gottes Wille geschehe. Er weiß[,] wozu es gut ist.

14 Juni. Abreise von *Wien* mit *Bohuslaw*[,] der als *Courier* nach *London* geht, dem wir bis *Leipzig* begleiten.

18 Juni. *Telegraphische* Nachricht über *Bohuslaws* glückliche Ankunft an demselben Tage in *London*.

4 Juli. 24^t Geburtstag meines Sohnes *Bohuslaw*[,] der als *Legations Secretär* sehr zufrieden in *London* weilt.

24 Juli Obst Verkauf samt Hagelentschädigung 771,4737. fl[.]

26 August Zwischen 8 – 9 Uhr Abends erscheint ein schöner *Comet*.

29. August Glücklicher Tag. Es wurde mir um ½ 10 Mor[.] ein Enkel geboren[,] ein gesunder Knabe. Mutter u[nd] Kind gesund. *Olga* nährt hoffentlich mit Erfolg. O. Gott sich danke Dir[,] erhalte uns unser Glück.

12 October. Reise von *Grosspriesen* nach *Dresden* mit dem Dampfboot. *Olga* als Amme mit dem 6 Wochen Alten *Carl*[,] bei sehr schöner Witterung v ½ 11 bis ½ 5. Uhr.

1854

23 Mai. G[ra]f *Colloredo* öster[.] Gesandter in *London* schreibt mir über den als Secretär bei ihm angestellten Sohn *Bohuslaw* „ Sein Eifer sein Fleiß, seine Pünktlichkeit sind musterhaft, er macht beständig Fortschritten in seiner Tüchtigkeit für das Geschäft. Er hat dabei gewusst[,] sich in der Gesellschaft angen[e]hme und gut zustellen[,] was in der von ihm gewählten Laufbahn sehr wesentlich ist.

23 Juli. Mein 71ⁿ Geburtstag Überraschung mit einem neuen Weg[,] Marienweg den *Marie*[,] *Toni* u[nd] *Olga* herstellen ließen von der *Johannes Brücke* bis zu den Obstgärten. Eröffnung der Fliegenden Brücke über[,] welche wir z. ersten Mal mit dem Wagen führen. Besuch *Edmund Clary*, Brief von *Bohuslaw*[,] der leider sagt[,] dass er unwohl ist[,] daher telegraphiert wurde um *Mar.* zu beruhigen.

29 August. Erster Geburtstag des Kl. *Carl*[,] er fing an ein wenig allein zu gehen.

14 September. Wir speisten im Foyer auf dem *Balkon* bei herrlichem Wetter. Der

Thermometer zeigte in der Sonne 24° im Schatten 16°.

4 October. Wir machten zum 3^e Mal Heu[,] was uns wegen der Gegenwart *Bohuslaws* doppelt freute.

6 October. Merkwürdig waren Temperatur 15° um 10 Uhr Abends[,] so dass ich noch im Mondschein an die Elbe spazierte.

7 November. Ankunft in *Dresden* zum Winteraufenthalt bei gutem Wetter.

29 November. *Bohuslaw* wird zum wirklichen *Legations Secretär* mit Gehalt vom 1200 fl v S. M. in Anerken[n]ung seiner guten Dienstleistung ernannt.

1855

2 März. Überraschender Tod des Kaisers *Nikolaus*, angeblich vom Schläge.

5. Mai. Ankunft von *Dresden* in *Grosspriesen* bei trüben, aber milden Wetter ohne Wind 10° im Schatten[,] in der Zimmern 15°[,] mit *Olga* u[nd] dem kleinen *Carl*[,] der sehr brav war, ohne Wagen über die Fähre zu Fuß bis zu den Linden, den *Bassin* u[nd] Springbrunn angesehen, *Toni* ist noch in *Paris*.

10 Mai. Glücklichen Ankunft meines Sohnes *Toni* von seiner Reise nach *London* u[nd] *Paris*, um *Bohuslaw* zu besuchen.

25 Mai. Abreise nach *London* um *Bohuslaw* zu besuchen.

4 Juli. Rückkehr von der Reise nach *London* und *Paris* nach *Grosspriesen*[,] wo ich alles gesund fand.

14 August. Außerordentlichen Wasserhöhe[,] so dass die Platte nicht überfahren konnte.

24 August. Ein glücklicher Tag. *Olga* wird von einem Mädchen entbunden[,] welches *Marie* heißen wird. Glücklich u[nd] leicht Mutter und das starke Kind sind gesund. Gott sei ewig gedankt und Gott erhalt Beide. Am selben Tag Aufsetzung und Blechverkleidung das Thürmchens das Amtshauses mit einer von mir geschriebenen Urkunde.

26 August. Taufe meiner kleiner Enkelin *Marie* um ½ 3 Uhr in der *Schl. Capelle*.

25 November. Erster Großer Schnee in *Grossspr.*[,] der uns wegen der Übersiedlung nach *Dresden* stutzig macht[,] Gott gebe[,] dass wir selbe glücklich bewerkstelligen.

26 November. Ankunft in *Dresden* bei schönem Wetter zum 5^{t(en)} Winter Aufenthalt.

1856

9 Febr. *Toni*, von seiner Gelbsucht beinahe hergestellt, geht aus und Abends ins Theater, Gott sei Dank. u[nd] Gott erhalts.

16 März. *L. Napoleon*[,] Kaiser von Frankreich[,] wird ein Sohn geboren. Großes politisches Ereigniss.

30 März. Der Friede zwischen Russland – Frankreich und England und *Sardinie* unter Osterreichs Vermittlung unterzeichnet.

24 April. Glückliche Ankunft in *Grosspriesen* mit *Marie*[,] *Toni und Olga* und die beiden Enkeln *Carl* u[nd] *Marie*, schönes Wetter Gott sei gedrukt.

Diese gehörte zu 1865 – 31. Mai. *Bohuslaw* kommt von *Wien* nach *Kostelez*[,] ohne Hoffnung auf ein *Anoncement*.

15 Juni. Ich erfahre dass *S[eine]r M[aje]s[tät]* der Kaiser aus eigene Bewegung mein Sohn *Bohuslaw Legat. Secretät* in *London* bestimmt hat[,] mit dem Fürst *Paul Esterhazy* zur Krönung nach *Moskau* zugehen[,] welche im August stattfinden soll, u[nd] früher nach einem Urlaub zu uns anzutreten.

18. Juni. Ich erhalte die Nachricht[,] dass *S. M.* mit Entschliebung vom 15^t mein Pension mit Rücksicht auf die früher genossen Personalzulage von 2000 fl von 8 auf 10 000 erhöht habe und danke Gott dafür.

22 Juni. Besuch *Ottocar Czernins*[,] der übernachtete.

4 Juli. 27te Geburtstag *Bohuslaws*[,] mit dem wir von *Leipzig*[,] aus wohin wir ihm das von *London* kam[en] entgegen zufahren waren.

14 Juli. Besuch der *Altere Nemes*[,] denen wir bis *Lobosiz* entgegenfahren.

24 Juli. *Audienz* bei *S. M.*[,] um ihn für die Personalzulage von 2000 fl[,] so wie für die Sendung *Boh.* nach *Moskau*, sehr gnädigen Äußerung über *Boh.*

2. August. Mein Sohn *Bohuslaw* reist nach *Petersburg* u[nd] *Moskau* über *Stettin*[,] wir begleiten ihn bis *Berlin*.

6. August. *Telegraphische Depesche* von *Bohuslaws* Ankunft in *Petersburg* am 5.te gesund und froh. Gott sei Dank!

1857

26. Januar. Tod meiner geliebten Schwägerin *Henriette* Gräfin *Chotek*[,] geboren *G[rä]f[i]n Brunswi[c]k*.

21. April. Ankunft in *Grosspriesen* von *Dresden*[,] nach dem *Olga* u[nd] *Toni* in *München* gewesen waren.

26 Mai Bei 2° Wärme ist die Ganze Gegend in Schnee gefällt. Wolle Gott unser Obst bewahren!

17. Juni. Kaiser *Ferdinand* und der Kaiserin *Caroline Auguste*[,] Witwe des Kaiser *Franz*[,] meine große Gönnerin, besuchten uns in *Grosspriesen* und nehmen mir *Gouter*[??] ein.

4 August. Besuche meines Neffen[,] *Feldmarschall* Leutnant Graf *Crenneville*.

6. August. Besuch meines Neffen *Rudolf Chotek* /Sohn unser jüngsten Brüder Hermann/[.] der bei uns übernachtet.

15. September. Rückkehr nach *Gr. Pr.* von einer Reise nach *Cöln* u[nd] *Veroiers* um mit *Bohuslaw*[.] der von *London* kam[,] zusammen zu treffen[,] was sehr gut gelang.

17. December. Mein Enkel *Carl* bekommt ganz unerwartet den Scharlach zu unser aller großer Leidens. Möge Gott ihm erhalten und die Krankheit gut überstehen lassen.

1858

7 April. *Toni* reist nach Paris seinen aus *London* kommenden Bruder *Bohuslaw* entgegen. Gott geleite sie beide in unsere Arme zurück.

19. April. Ankunft *Tonis* und *Bohuslaws* aus Paris um 1 Uhr Nachts. Beide *conversiert*[.] wir bleiben bis 3 Uhr auf.

22. Mai. Ankunft in *Grosspriesen* mit *Bohuslaw*, mit welchem ich in *Wien* 22 Tage seines 2 Monatlichen Urlaub zubrachte, auf sehr angenehme Weise vom Kaiser und dem Hofen sehr gut behandelt und mit guten Hoffnungen für *Bohuslaw*.

15 Juni. Brief von *Marie Kinsky*[.] der uns Hoffnung gibt[,] dass *Boh.* die Hand ihrer lieben und reizenden Tochter *Wilhelmine*, die wir alle in *Wien* kennen und lieben lernten und bei der er 4 Tage in *Kostelez* zubrachte, erhalten dürfte. Gott wolle diese Hoffnung verwirklichen!

3 Juli. *Bohuslaw* schreibt seinen 1ⁿ Brief an *Wilhelmine Kinsky*[.] möge er gut aufgenommen werden und Gott unsere[n] Wunsch segnen und erfüllen!

5. Juli. *Bohuslaw* erhält ein *delicosen* Brief, Antwort auf den seinen, von *Wilhelmine Kinsky*[.] alles hübsch Schrift Styl und Gesinnung.

3. August. Außerordentliche Höhe der *Elbe*[.] so dass die Fähre nicht überfahren kann[,] kam und ich mein Elbehaus räume und wahrscheinlich abtragen lassen muß.

22. August. Geburt des Kronprinzen E. H. *Rudolph* um 10 Uhr 15 Min. Abends großer Jubel in *Wien* u[nd] der Monarchie.

27. September. *Toni* und *Olga* reisen wegen eines Hauskaufs nach *Wien*, das *Olga* zum ersten mal sieht.

30 September. *Toni* u[nd] *Olga* kommen ohne Haus[,] aber zufrieden von *Wien* zurück.

3. October. Ein bereits seit längerer Zeit sichtbarer *Comet* ist heute in seiner größten Pracht[,] eine wirklich herrliche Erscheinung.

26 October. Vermählung meiner Neffen /*petit Neveu*⁷¹²*Rudolph Chotek* künftigen *Chef de familie* mit einer G[rä]fin *Auersberg*, bei der ich nicht war[,] weil ich selbe wegen der

---

⁷¹² „malý synovec“

Familie, die Mutter ein *Scheibler*[??] nicht von *Adel* gänzlicher Mangel des Vermögens und nicht achtbarer Eltern, nicht billige.

4 November. Zusammenkunft in *Pirna* von *Bohuslaw* mit seiner Braut *Wilhelmine Kinsky*[,] die mit ihrer Mutter und wir mit *Bohuslaw* uns dort *Rendez vous* gegeben hatten, ein für uns alle sehr glücklich Tag!

1859

28 April Kriegserklärung Österreichs an *Piemont* in einem sehr schönen Aufruf des Kaisers an seine Völker.

12 Mai. G[ra]f *Borl*[??] tritt von seiner Stelle ab. G[ra]f *Rechberg* /der *Bohuslaw* sehr gern hat/ wird Minister der auswärtigen Angelegenheiten, Gott erhalte ihn und rette Österreich vom Untergange der ihm droht.

6 Juni. Verloren Schlacht bei *Magenta*[,] wodurch ihnen *Mailand* überlassen wird. Gott wolle uns beschützen und Hilfe senden.

7 Juli. Waffenstillstand in *Italien* zwischen dem Kaiser und *L. Napoleon*.

12 Juli. Zusammenkunft des Kaisers *Franz Joseph* mit *Louis Bonaparte* in *Villafranca* /möge selbe zum gutem führen. Ich kann es bei der *Charakterlosigkeit L. Nap.* und der [,]wie ich besorge[,] Schwäche u[nd] zu großen Weichherzigkeit unseres Kaiser nicht glauben, fürchte vielmehr das Gegentheile wann Hott nicht hilft/ und Unterzeichnung der Friedens *Präliminarien* durch die te[??] Kaiser. Nun fragt es sich um die Bedingungen und die Dauer desselben.

1. August. Briefe von *Bohusl.* aus *Wien* und von *Wilhelmine Kinsky* von *Kostelez*[,] dass ihre Heirath deklariert ist.

6 August. Glücklicher Tag! *Bohuslaw* kommt mit *M. Kinsky* und seiner Braut *Wilhelmine* um einige Tage bei uns zuzubringen.

13. August. *Bohuslaw* wird zum 1ten *Legations Secretär* in *Berlin* ernannt.

Toni kauft mit *Olga* das Rittergut *Prossen* bei *Schandau*⁷¹³ in *Sachsen* mit 90 000 Thl.

1 September. Wir reisen nach *Berlin*, *Bohuslaw* besuchen[,] der dort als Geschäftsträger ist.

1 October. *Toni* unterschreibt den Kaufcontract des Rittergutes *Prossen* in *Sachsen* – das er mit seine Ersparnissen und *Olga* Vermögen erkauft. Gott gebe seinen Segen dazu!

30 October. Glückliche Vermählung *Bohuslaws* im Schlosse *Adler Kostelez* mit der Tochter *Wilhelmine* des Grafen *Joh. Kinsky*. Gott sei Dank.

4 November. Meinen Nahmenstag in *Grosspriesen* mit dem jungen Ehepaar zugebracht[,]

---

⁷¹³ Dnes místní část Prossen, patřící pod obce Porschdorf, která leží nedaleko Bad Schandau.

welche dort, vom 30 October Mitternacht bis 2 Nov Mittag, wo wir von Prag in Gr. Pr. ankamen, allein waren.

14 November. Ankunft in *Berlin* zum Winteraufenthalt mit *Toni*, *Olga* u[nd] die Kindern. *Bohuslaw* u *Minzi*.⁷¹⁴ Er ist erster *Legatious Secretär* dort.

27 November. Obwohl ich es vermeiden wollte zu Hof und in die große Welt zu gehen[,] musste ich auf dringenden Einladung des Prinzen u[nd] der Prinzessin Regentin⁷¹⁵ dort zu einen intimen Soiree und Thun[??] erscheinen[,] wo ich sehr gut anfangen[,] mich gut unterhielt.

1860

1 Jänner.

Wir sind in *Berlin* bei *Bohuslaw* und *Minzi* und bei meiner 83 Jahr Schwester *Louise*. Abnormer Winter 6 – 7° Wärme und ebenso schwuler politischer *Horizont*. *Gold Curs* 79 ¼ Th für 150 fl ,Ost. W. (statt 100 Th) *Nat Anl.* 9 *Metaliques* 72 ½[.] Wir stehen an Entscheidungs Punkt Krieg o. Friede.

27. Januar Meine Enkel waren in *Berlin* bei dem Prinzen Fried. Wilhelm und der Prinzessin *Victoria* zum Geburtstagfest des Sohnes zum *Gonter*[??] geladen.

29. Januar. Ich erhalte den rothen Adler Orden 1te *Classe* mit folgenden Billet des Prinzen Regenten: Erlauben Sie mir H. Gf. Ihre Anwesenheit in Berlin beim heutigen Ordensfasten zu benutzen um Ihnen den großen rothen Adlerorden zu verleihen[,] als ein Anerkenntniss meiner Achtung und meines Wohlwollens. Ihr Wilhelm Prinz Regent.

3. April. Abreise von *Berlin* nach Dresden, wohin uns *Bohuslaw* u. *Minzi* folgten, nach einen Angenehme Aufenthalt von 4 ½ Monaten.

19. April. Ankunft vom *Dresden* in *Grosspriesen*[,] halb pr. Eisenbahn ½ pr. *Dampfschiff* wegen hohen Wasser[.] 2°zieml. kalt.

24 Mai. Erster Besuch auf dem in Sachsen bei *Schandau* liegenden Rittergut *Prossen*[,] welches von meinen Sohn *Toni* und *Olga* in vorigen Jahr erkaufte wurde und dass uns allen sehr gefiel. Gott gebe seinen Segen zu diesem Geschäfte.

14 Juni. Wir machen eine Besuchs Reise zu den Kindern nach *Berlin*[,] wo wir durch 8 Tage sehr angenehm waren.

16 Juni Zusammenkunft das Prinzen Regenten von *Preussen* und den deutschen Königen und Herzogen. Obwohl nie dauern der Friede des Resultat sein wird?

---

⁷¹⁴ Domáci označení Vilemíny Chotkové, roz. Kinské.

⁷¹⁵ Pozdější pruský král Vilém I. A jeho manželka Augusta Sasko-výmarská. V roce 1861 byli korunováni.

24 Juli. Angenehme *Course* nach *Tepliz*[,] wohin des Kaiser u. Prinz Regent sich *rendez vous* gegeben haben und ich die Ehre hatte[,] an der Seite des Kaisers zu speisen.

27 Juli. Glückliche Entbindung *Olgas* mit einem Mädchen. Gott sei dafür gedankt! In demselben Momente fährt Kaiser Franz *Joseph* mit dem Prinz Regent auf der Eisenbahn[,] Schlosse worüber[,] mit Böllerschüssen begrüßt.

29 Juli. Taufe meiner kleiner Enkelin *Olga Sophie* um 5 Uhr Nachmittag in der Schlosscapelle.

15 August. Glückliche Entbindung Wilhelmines. *Bohuslaw* hat einen Sohn[,] den ich aus der Taufe habe und der *Wolfgang* heißt.

18 August. Taufe meines Enkels *Wolfgang*, *Bohuslaws* Sohn in *Berlin*.

2 September. *Contracts* Abschluss der Fischer, schon Wirthschaft um 20 000 fl öst. Währ.

17. September. Mein Sohn *Bohuslaw* wird als Brenzis[??] der Zufrieden seit *S. M.* mit seinen Dienstleistung zum wirklichen *Legations* Rath mit 2 000 fl Gehalt ernannt.

2 Blatt v. J. 1860

20 October. *Manifest* des Kaisers mit eines freisinnigen Neugestaltung der Monarchie u[nd] Wiederherstellung der ungarischen Sagan[??] dazu!

7 November Ankunft in *Berlin*, mit wenig Schnee u[nd] 5° Wärme. Gott sei Dank alles wohl und große Freude *Bohuslaw* und *Minzi* zusehen mit *Wolfgang*.

1861

26 Februar *Patent* über die neue Verfassung mit zwei Kammern und Landesrepresentatione[,] welche aber von Ungarn nicht angenommen wird.

10. März. *Marie* fällt im Zimmer (in *Berlin*) und beschädigt sich sehr Schmerzhaft am rechten Fuß.

Gott gebe, dass es keine schlimmere Folge habe.

30 April. Ankunft in *Grosspriesen* von *Berlin*[,] wo wir den ganzen Winter sehr angenehm mit *Bohuslaw* u[nd] *Minzi* zubrachten[,] bei nur 6° Wärme. Schlechte Aussicht für das Obst. Gott sei Dank alle wohl, nur *Marie* noch an ihren Fuße leidend in Folge des Falles den Zimmer.

26. Mai. Besuch der Kinder *Bohuslaw* und *Minzi*[,] bei 17° Wärme, sind aller wegen früherer Kälte noch für das Obst besorgt.

13 Juni Unerwarteter Besuch *Bohuslaws* von *Kostelez* zu *Tonis* Nahmenstag.

16 Juni. Ankunft des geistlichen Behers[??] für T. Rinder und projectirten Erzieher für *Carl Theo. Dr. Kellner* von *Triest*[,] der leider dem Zwecke nicht zu entsprechend scheint.

22 Juni. Starker Hagelwetter[,] welches im Schlosse gegen 30 Fensterscheiben einschlug, nein

Unfall der mir noch in meinen ganzen Leben nicht wiederfuhr

22 Juli. Sehr schlechter Obstverkauf in *Gr. Pr.* /noch nie so schlecht/ 500 fl. Kränklichkeit des Obstförsters und der Todtes alten Amtsdieners *Pobel* /83 J/ machten mich sehr niedergeschlagen.

30 Juli *Course* nach *Prossen* in *Sachsen* Besizung des *Toni* u[nd] der *Olga*[,] wo wir 7 Tage sehr angenehm verlebten.

Gott gebe seinen Segen zu dieser Besizung.

14. September. Milder angenehmes Wetter[,] so dass wir im Freien vor dem Hause speisten.

2 November. Ich bin im Zimmer *Maries* sehr stark gefallen[,] ohne mich[,] Gott sei gedankt[,] zu beschädigen[.] Der Schreck von *Marie*[,] *Olga* u *Toni* war groß.

11 November. Abreise von *Grosspriesen* nach *Berlin* bei Regen[,] mit gutem Wetter in *Dresden* angekom[men.]

12 November Ankunft in *Berlin*[,] wo wir *Boh*[.] u *Minzi* an Bahnhof fanden. $\frac{3}{4}$ 12 bei schöne Wetter.

17. November. Erster Schnee in *Berlin* +1°. Wann nur die Kinder[,] die noch in *Gr. Pr.* zurück blieben. Morgen gut abreisen.

29 November. Wir ziehen wegen Ankunft der *Kinsky* von *Bohuslaw* weg in unsere schlechte Wohnung in *Leipziger Strasse*.

10 December. Geburt des 2ten Kinders meines Sohnes *Bohuslaw*[,] der kleinere *Marie Sidonie* um $\frac{1}{2}$ 7 Morgens. Gott sei Dank sehr glücklich. Gott erhalte.

1862

26 April Ankunft in *Grosspriesen* von *Berlin* bei herrlichen[,] fast zu warmen Wetter[.] Alles, mit Ausnahme der Nussbäume[,] in schöneres Blüthe[,] im Schatten 21° Wärme.

26 Mai. *Toni* macht eine *Course* nach *Prossen*.

27 Mai. *Toni* und *Olga* reisen nach *Carlsruhe* und *München* zu *Olgas* Verwandten[,] es geschieht und sehr schwer. Die Kinder bleiben bei uns zurück. Gott geleite sie und bringe sie wohl behalten zurück.

30 Mai. Besuch meiner Schwiegertochter *Wilhelmine* mit ihren beiden Kindern *Wolfgang* und *Zdenka* auf 3te Stunden auf[,] der durch reise zu ihren Eltern nach *Kosteletz*.

29 Juni. Besuch meiner alten Freundin Fürstin *Josephine Schwarzenberg*[,] welche mich sehr freute.

10 Juli. Obstverkauf in *Zahorzan* 1824

Grosspriesen 3600.

5424

17 Juli. *Joseph Kinsky, Bohuslaws* Schwiegervater stirbt in *Kostelez* erst 56 Jahre alt! Gott gebe ihm die ruhige Ruhr!

16 August. Ich bringe mit Einverständnis meiner lieben Marie u[nd] meines Sohnes Anton und Zuziehung des Advokaten und *Notars Pippich* mein Testament in Ordnung.

23. August. Meine Nichte *Carlotta*[,] Gemahlin des Chef de Familie[,], stirbt in Prag.

28 August. 1100 jähriger Jubiläum der Entdeckung der *Teplizer* Quelle. Wir gehen alle auf 4 Tage nach *Tepliz* und wohnen im Moritzhofe.

16 September. Wir reisten Alle mit Dampfboot über Schandau nach *Prossen*.

25 September. Wir kommen von *Prossen* nach *Gross Pr.*[,] nach eine Aufenthalt von 10 Tagen[,], während welcher uns *Bohuslaw* und *Minzi* einen Tag besuchten.

1 October. Herr *Thomann* Hauslehrer vielleicht später Erzieher kömmt ins Haus. Ein neuer Oberförster ebenfalls. Gott gebe seinen Segen dazu.

9 October. Abschiedsbesuch bei meiner 85 jährigen Schwester *L. Clary* in *Tepliz* in gute Gesundheit getroffen.

18 November. Plötzlicher Eintritt der Kälte -5°[,], welche gestern noch 7° Wärme waren.

19te. Früh -7° Wir reisten um ½ 12 Uhr bei -1° nach *Dresden*[,], ohne von der Kälte zu leider und kamen um ½ 3 Uhr ganz gut in unseres Wohnung[,], an die sich oft machen muss[,], es war nicht kalt, fehlt aber noch an Allem.

1863.

27 Februar. Der kleine Karl steht nach mehrtägigen *Lateral* Fieber bei 10° Wärme auf. Gott gebe[,], dass es ihm zum Wohl sein sei.

4 April. Ankunft in *Berlin* mit Kindern und Enkel.

2. Mai. Ankunft in *Grosspriesen*[,], wo *Toni, Olga* und die Kinder[,], seit 30 April von ihrer Reise nach *Carlsruhe* und *München*[,], sehr zufrieden mit dem Resultaten derselben, alle gesund. angekommen werden[.] Gott sei Dank!

20 Mai. Ankunft unserer Freunde *Baronin Anna Gise*, mit ihrer Tochter *Marie*[,], der am 23te ihr Mann folgen soll.

1 Juni. Abreise der *Gises*[,], nachdem sie 13 Tage bei uns war[,], was uns sehr freute.

9 Juni. Freundlicher Besuch der *Menage Fritz Thun*.

11. Juli. *Minzi* kömmt um ½ 7 früh mit einen Mädchen[,], wieder *Marie Kinsky* ist Taufgathin, das Kind heißt Marie.

12 Juli. *Marie* reist mit *Toni* zur Taufe der Kl. *Marie* nach *Berlin*, ich bleibe aus *paison* wegen Alter und Gebrechen zurück.

23 Juli. Sehr hübsche Begasung meines 80te mit Anwesenheit *Wilhelmine Kinskys*. u[nd] dem *Gises*[.] sehr hübsche dramatische Darstellung *arrang.* von *Dielbach*[??][.] zu der auch *Bohuslaw* von *Berlin* als *Acteur* erschien. Sehr froher Tag.

1 August. Öffentliche Prüfung meinen Enkels *Carl* an der Hauptschule in *Tepliz*. 1te *Classe* mit Vorzug.

3. August. Vorbereitungen zum Bau des Amtshauses als Wohnung für *Bohuslaws* Familie.

10 August. Anfang des Baues des Amtshauses /1ten Stock/ zur Wohnung für *Bohuslaw* und Familie[.] Gott gebe seinen Segen dafür.

16. August. *Congress* der deutschen Monarchen und Fürsten von Kaiser Franz *Joseph* dazu eingeladen. Gott gebe seinen Segen!

29 October. Abreise von *Grosspriesen* mit schweren Herzen über *Dresden* nach *Berlin*[.] mit gutem Wetter.

3 November. Ankunft in *Berlin* bei gutem Wetter von *Bohuslaw* u[nd] *Minzi* empfangen.

29 Dezember. Erster Schnee in *Berlin* mit 1° Wärme.

1864

3 Jänner. 10° Kälte nach langem lauem Wetter.

8 März Meine theuere Schwester *Louise* Fürstin *Clary* stirbt im 87° Jahr[.] Gott habe sie selig!

4 Mai. Ankunft in *Grosspriesen* von *Berlin* mit 6 Wärme. es hatte Nächte gefroren[.] jedoch ohne Schaden.

5 Juni. Erster Gewitter.

13 Juni. Ich erhalte wieder am Nahmenstag *Tonis* die Zustimmung der Verkäufer von *Civiz*[.] dass uns das Gut um 285 000 überlassen werde.

12[??] Juli. Erster Brand in *Grosspriesen* bei dem Tischler. *Süsse Milch* großer Schreck[.] zum Glück kein Wind. das Dach brannte ganz wen[i]g.

23 Juli. Unerwartet Besuch von *Bohuslaw* u[nd] *Minzi* 2 Tag lang.

30. Juli. *Toni*[.] *Olga* und *Sophie Moltke* reisen mit dem kl[.] *Carl* nach *Prag* zu seiner *gymnasial* Prüfung.

14 August. Nur 9° /K./ Wärme[.] so dass wir in der *Salle Teraine* heitzen müssten.

2. October. Nur 3° K. Wärme sehr schlechtes Wetter.

5 October. Außerordentlichen Kälte 2° – 0!!

9 October. Besuch der Kinder von *Berlin* auf 24 Stunden.

10 November. ~~Ankunft~~ Abreise über *Dresden* bei gutem Wetter von *Bohuslaw* und *Minzi* empfangen nach *Berlin*. Früh 5°- um Mittag bei schönen Wetter +2° mit allen Kindern glücklich angekommen. Von *Bohuslaw* empfangen.

1865

26 April. Abreise von *Berlin* nach *Wien*.

28. April. Ankunft in *Wien* nach 6 Jahren Abwesenheit.

1. Mai. Audienz bei S. M. den Kaiser, sehr gnädig. Eröffnung der neuen Ringstraße.

6 Mai. *Din[n]er* bei S. M. dem Kaiser mit meinen Söhnen und Schw. Töchtern.

8 Mai. *Din[n]er* bei der Kaiserin *Caroline Auguste* [.]ich allein u[nd] 4.

15 Mai. Ankunft in *Grosspriesen* von *Wien*.

31 Mai. *Bohuslaw* kom[m]t nach *Grosspr.* zurück von *Wien* und *Kostelez*, ohne Hoffnung für ein *Anonncement*.

6 Juni. *Bohuslaw* reist nach *Berlin* zurück.

23 Juli. *Bohuslaw* u[nd] *Minzi* kamen von *Berlin*[.]

28te 2 ½ Tägige Besuch *Bohuslaws* mit einen Husten[,] der uns bange machte. Gänzliche Veränderung des Ministeriums.

3 August *Toni*, *Olga* und die 3 Kinder f reisten nach *Scheweningen* ins *Sanbad*[??.] Gott geleite sie und bringe wohl zurück.

4 August. Ich mache in der Nacht im Schlafzimmer einen heftigen Fall, ohne Beschädigung.

17 November. Abreise nach *Berlin*[,] 2 Grad Kälte und starker Schnee.

18 November Ankunft in *Berlin* mit 3° Wärme, nach Übernachten in *Dresden* von 10 Uhr bis ½ 5 von *Bohuslaw* und *Minzi* und dem 3 Kindern empfangen.

19 November. Geburt der 3te Töchter *Bohuslaws*, die *Olga* zur Taufe hält[,] *Caroline*, *Olga*, *Elizabeth Maria*. Glückliche Entbindung.

7 December Tod meiner Schwägerin *Sophie* Gräfin *Chotek*[,] Wittve meines Bruders *Joseph*. 86 Jahre alt.

1866

16 April. Ankunft von *Berlin* in *Grosspriesen*.

3. Mai. *Minzi* kömmt mit *Bohuslaw* zum *soirée* von *Berlin* aus.

14 Mai. Der[,] schon lange drohende Kriegs Ausbruch mit Preußen[,] scheint nach der heutigen Nachrichten nicht zweifelfaft. Gott wolle ihn verhüthen, und aus beschützen!

23 Mai. In der Nacht 3° Kälte alle Stöcke viel Pflaumen usar.[??] erfroren. Großer Schade!

14 Juni. Besuch *Carolyni* der von *Berlin* abberufen ist, folglich Krieg. Gott steh uns bei.

16 Juni. Krieg gegen Preußen erklärt, sie fallen in *Sachsen* ein. Das ganze Hof mit Ausnahme des Königs und der Prinzen nach *Prag*. Wir packen ein um nach *Prag* zu fliehen[,] sehr gegen meiner Willen[,] da ich unter aller Verständen lieber bleiben möchte.

17 Juni. Abreise als Flüchtling nach *Prag* und *Gmunden* um nicht mit dem Preußen zusammen zu kommen.

20 Juni Abreise v[on] *Prag* nach *Regensburg* ½ 9Uhr Abends[.]

21. Juni. Abreise von *Regensburg* um ½ 11 über *Passau* und *Wels* nach *Gmunden*[,] wo wir am 22. 6. U. früh ankommen.

24 Juni. Übersiedlung aus dem Gasthause in *Gmunden* in die schöne *Villa Dierzer*.
Nachricht von der gewonnenen großen Schlacht von *Custoza* gegen *Victor Emanuel*.

4 Juli. Verlorene Schlacht bei *Königgrätz* erfahren, in Folge davon die Preußen in *Prag* einrückten!!

20. Juli. Bei *Lissa* großer Sieg zur See Admiral *Tegethoff*[,] über die beinahe doppelt so starke italienische Flotte von der 1 Panzerschiff in die Luft flog[,] ein 2tes in Grund geschossen wurde.

23. Juli. Mein 84te Geburtstag in *Gmunden*, trotz der traurige Kriegs Ereignisse sehr angenehm und in guter Gesundheit zu gebracht. Gott sei Dank.

24. Juli sehr angenehme *Course* nach *Ischel* mit *Toni*, *Olga* u[nd] 3 Kinder um *Bohuslaw* und *Minzi* zu besuchen.

12 August. Die Kinder *Olga* und *Toni* reisen nach *München*.

16 August. Besuch der Fürstinne[n] *Schwarzenberg* und *Kinsky* von *Ischel* aus in *Gmunden*.

27 August. Wir wollen nach *Gr. Pr.* abreisen[,] als die Nachricht durch ein *Telegram* kam[,] dass die Cholera sich in unserer Gegend zeige[,] daher aus Vorsicht nach *Gmunden* abgereist und denselben Tag dort angekommen.

30 August. Wir ziehen in *Ischel* in die *Villa Gasser*.

6 October. *Diner* bei E. H. Franz Carl u[nd] E. H. *Sophie* ganz allein[,] sehr schmeichelhaften *Discurs* über mich u[nd] *Bohuslaw*.

11. November Abreise von *Ischel* nach *Wien*[,] in *Linz* übernachtet. Gutes Wetter.

12 November. Ankunft in *Wien* 1 Uhr Abend zum Winteraufenthalt. Gott segne unsere Winter.

25. December. *Boh.* wird zum Gesandten in *Stuttgart* u[nd] *Carlsruhe* ernannt mit 6300 Befehls 9450 *functions* Zulage, 4 000 fl zur sein Einrichtung. Gott sei Dank u[nd] Gebe seine Segen dazu.

1867

1 Jänner. Ich wurde krank mit Fieber *Grippe*, ziemlich leidend.

10 Februar. *Bohuslaw* u *Minzi* kommen auf Urlaub von *Stuttgart* zurück.

24 April. Ankunft in *Grosspriesen* mit *Toni* und Familie[,] nach 5 Monat Aufenthalt in *Wien*.

13 Juni. Erhalte ich 5 000 fl als Abschlagszahlung für die in Vor. Jahr wegen *Theresien Stadt* abgehauen Obstbäume.

16 Juni. *Bohuslaw* reist als Gesandter, mit *Minzi*, nach *Stuttgart*.

12 November. Ankunft in *Wien* zum Winter Aufenthalt bei guten Wetter, 2 Nachmittag[.]

21. November. Einzug in die Wohnung für den Winter *Teinfalt[??]* *Strasse N 11*. Enge u[nd] ziemlich finster. Viele unangenehmes. Gott segne unsern. Einzug und erhalte uns alle gesund!

1868

9 Januar. Angenehmen *Audienz* bei dem S. M. Kaiser[,] dem ich dankte für *Bohuslaws* Auszeichnung mit dem Großkreuz der *Franz Josephs Ordens*.

1 März. Geburt der 5te Kindes *Bohuslaws*, ein Mädchen nach *Sophie Kinsky*, *Sophie* genannt.

29 März. Sehr schlechtes Wetter mit Schnee und Wind. Die Kinder (*Tonis*)[,] die schon länger krank waren[,] beide viel besser.

5. April. Ungewöhnlich warmes Wetter[,] 18° im Schatten[,] 24 in der Sonne.

11 April. Plötzlich Schnee und Wind bei 1/2 ° über Eis[.]

15 April. Erste *H. Comunion* meines Enkels Carl. Gott segne ihn.

19 April. Ankunft in *Stuttgart* bei *Bohuslaw* als Gesandten[,] wo wir wohnen.

6 Mai Ankunft in *Grosspriesen* von *Stuttgart*[,] wo wir 15 Tag[en] waren.

23 Juli Mein 86te Geburtstag. *Bohuslaw* mit Familie bei uns.

14 August. Als Gegensatz zum J. 1864. 35° in der Sohne 27 in Schatten[,] schon viele Wochen kein Regen[,] in Folge dessen alles verdorrt große Schaden. Mein Gott will!

20 September. Sehr warmer Tag Nachts 14 ° R. Wärme[,] im Freien im Garten *dinirt[??]*

23 October. Erste Kälte +1°.

4 November. Meinen Nahmenstag in Gr. Pr. zugebracht zu dem *Bohuslaw* kam. Abends sehr schön ausgefallen 7 *Fabsanz[??]* mit dem Kindern u[nd] *Grosspriesner* Leuten vorgestellt.

5 November. Von 1/2 4 von *Nestersiz* bis Prag 8° Wärme gereist.

6 November. Bei guten Wetter von Prag um 6 Uhr mit *Toni* bis *Pardubiz* von *Chotzen* aus[,] mit *Bohuslaw* nach *Wien* abgereist. In Hotel *Meisel* abgestiegen.

17 November. Wir ziehen in die neue Wohnung in der *Jägerzeil N 30*.

7. November. Großer Schade in den Waldungen durch Schneedruck.⁷¹⁶

9. December. Großer Sturm Schade an Dächern, Obstbäume, Waldungen insbesondere im *Taschower* Wald verheerend[.]

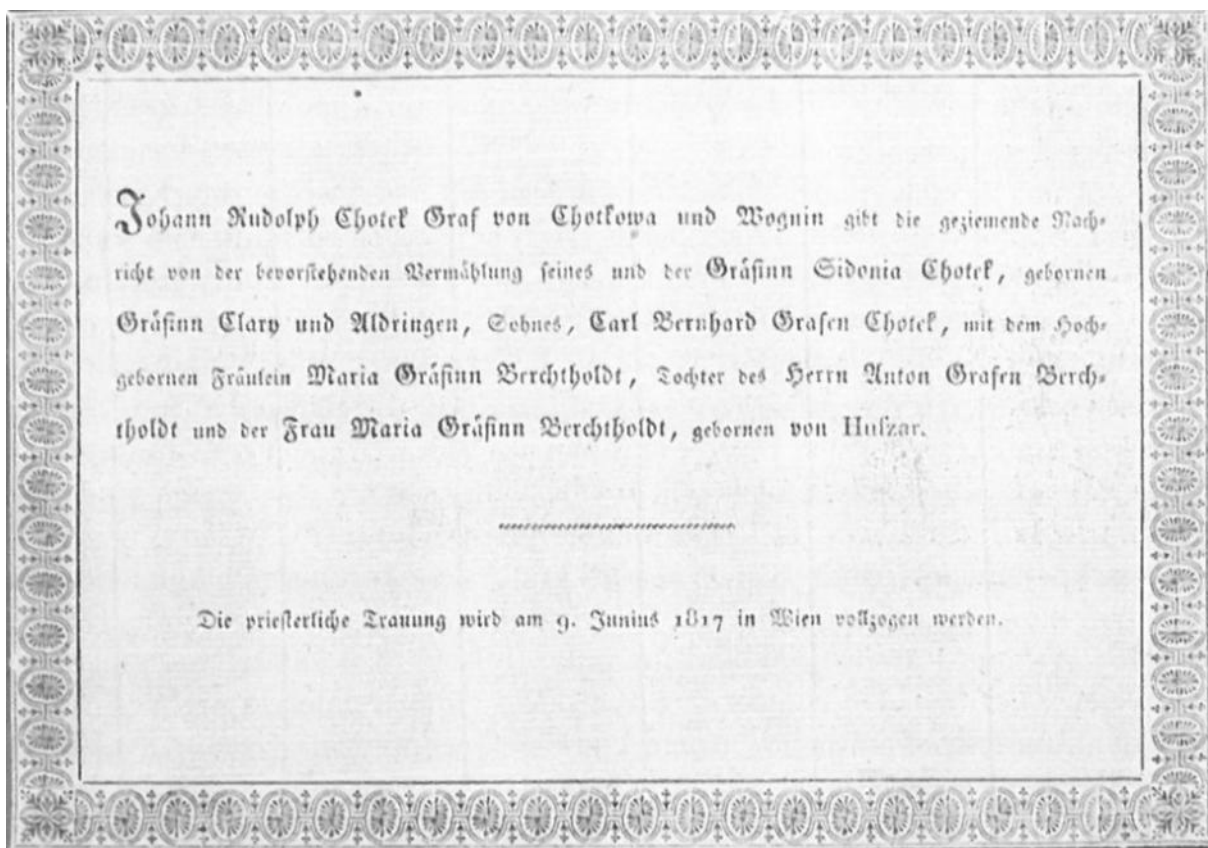
16. December. Erkrankung meines guten Vaters! Gleich sehr Besorgniss wegen.

28 December. Mein theuer s. Vater stirbt um ½ 4 Uhr Nachmittag!

---

⁷¹⁶ Od této chvíle patrně zapisuje jiný autor, pravděpodobně syn Bohuslav.

4 Obrazová příloha

Svatební oznámení Karle Chotka a Marie Sidonie Berchtoldové. Zdroj: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, s. 43.

Karel Chotek ve své pracovně. Zdroj: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, s. 130.

Silnice do Gorice. Zdroj: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, s. 121.

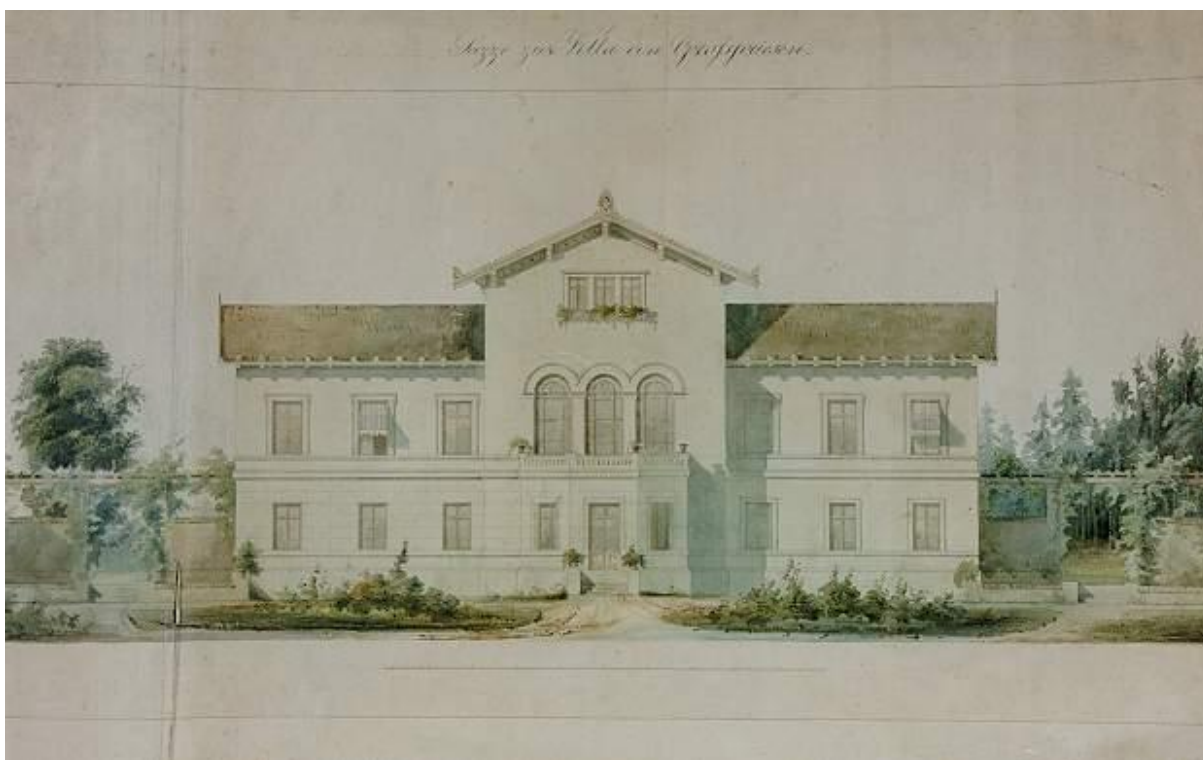

Dar města Prahy – stříbrná váza a dar českých stavů – stříbrný svícen. Zdroj: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, s. 128.

Řetězový most císaře Františka I. v Praze, litografie, zámek Velké Březno

Zdroj: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): Lisá Eva, *Karel hrabě Chotek, nejvyšší purkrabí Království českého*, s. 51.

Nový zámek dle návrhu architekta Förstra. Zdroj: <http://www.zamek-vbrezno.cz/>

Nejstarší český portrét technikou daguerrotypie – Karel Chotek s rodinou, 4. listopadu 1839.

Zdroj: <http://www.zamek-vbrezno.cz/>

Portrét Karla Chotka (léto 1868) a portrét jeho ženy Marie (kolem 1878). Zdroj: PRŮCHA, Pavel – MUSIL, Miloš – KREVŇÁK, Jan: *Historické fotografie rodiny Chotků*. Ústí nad Labem 2003.